MAGYAR
REGÉNYIRÓK
KÉPES KIADÁSA

Szerkeszti
MIKSZÁTH KÁLMÁN

39

Rákosi Jenő
A legnagyobb bolond

MAGYAR REGÉNYIRÓK

KÉPES KIADÁSA

Szerkeszti és bevezetésekkel ellátja

MIKSZÁTH KÁLMÁN

39. KÖTET

A LEGNAGYOBB BOLOND

irta

RÁKOSI JENŐ

BUDAPEST

FRANKLIN-TÁRSULAT

magyar irod. intézet és könyvnyomda

1906

A LEGNAGYOBB BOLOND

REGÉNY

IRTA

RÁKOSI JENŐ

CZIGÁNY DEZSŐ RAJZAIVAL

BUDAPEST

FRANKLIN-TÁRSULAT

magyar irod. intézet és könyvnyomda

1906

Franklin-Társulat nyomdája.

RÁKOSI JENŐ.

1842—.

A hatvanas évek elején a czukor-utczai Ozinger-féle szegényes és olcsóságáról hirhedt kis vendéglőben, melyet szegénysorsú egyetemi tanulók özönlöttek el, magányosan, félrehuzódva egy szikár, magas, csontos ifjú volt látható. Túl lehetett a húsz esztendőn, de mintegy harmincznak látszott. Jogász volt-e vagy egyéb, senki se törődött vele. Hiszen semmi különös nincsen rajta, csak az, hogy az egyik szeme örökké be van hunyva. Mit tudhatta azt még akkor valaki, hogy ő azzal a másik szemével többet lát ebből a világból, mint az Ozinger vendégei valamennyien?

Sokáig volt ott törzsvendég anélkül, hogy csak némileg is feléje fordult volna valakinek a figyelme, míg végre elérkezett egy nap, hogy minden szem

őt nézte ott és minden ember őt mutogatta a másiknak.

Ez a nap pedig csak úgy következhetett be 1866-ban, hogy előtte való este az *Aesopus* czímü uj darabot adták a Nemzeti Színházban és az üde költészet, mely a csengő-bengó rímekben írt romantikus műből kiáradott, elbájolta a közönséget. Elementáris erővel tört ki a zajos tetszés, s másnap maga az öreg Ozinger büszkén sugta meg az érdemesebb vendégeinek s azok aztán egymásnak, hogy azt a félszemü fiatal embert Rákosi Jenőnek hívják, s ő írta a tegnapi darabot, az «Aesopus»-t.

Most aztán apródonként mindent kezdtek tudni az emberek, nemcsak az Ozingerben, hanem az irodalmi és műkedvelő körökben, hogy Rákosi most 24 éves, 1842-ben született, Vasmegyéből való, Acsádról, hogy szegény fiú, a kinek a kenyérkereset miatt többször félbe kellett szakítania iskoláit, de szívós természet, harmadéve minden pénz és terv nélkül mégis Pestre jött, hogy itt valahogy elvégezze, ha egy kicsit későn is, a jogot. Mellékesen darabokat írt, s íme sikerült, most már nem ősjogász többé, hanem felkelő csillag, most már nem kell félteni.

Hát úgyis volt. Archimedes egy pontot keresett

a földön kívül, hogy a világot helyéből kimozdítsa; Rákosinak elég volt csak egy kis pont az irodalom földjéből, hogy azon a lábát megvetve, őt a világ a helyéből ki ne mozdítsa. Ez a kis pont most megvolt adva. A friss hírnév révén bejutott a *Pesti Napló*-hoz, s itt mindjárt kitünt, hogy hidegen itélő feje, színekben gazdag, eleven, fordulatos és főleg fegyelmezett tolla ép úgy képesíti publiczistának, mint poétának. Gyorsan megismerkedett az akkori írói nemzedék jelesebbjeivel, kikkel megalapítá a «Kávéforrás» kompániát, mely sok nyomot hagyott akkoriban az új életre ébredt ország tevékenységének vonalain.

Nem a szokásos kávéházi kompánia volt az, kiket a nemzeti ragasztó, a «Kalaber» tart össze. Ezek az ifjak, kiknek szinte észrevétlenül Rákosi lett a vezérük, erős szellemi munka után jönnek ide pihenni és még mulatságból is tevékenyek, mert terveket szőnek, új munkához buzdítják egymást, az aktuális napi kérdésekről beszélgetnek, s a mi ötletet a párolgó kapucziner mellett elejtenek, úgy se vesz kárba, Klic a *Borsszem Jankó*-ba rajzolja meg.

Különösen Rákosi dolgozik sokat a szerkesztőségben és otthon. Shakespeare-darabokat fordít s közben eredetieket alkot. A koronázásra már ő

írja az ünnepi darabot, a *Szent korona varázsá*-t. Híre jelentősége, szemlátomást nő. 1869-ben a Kisfaludy-Társaság tagjai közé választja. Ugyanekkor már elég erősnek érzi magát, hogy a köréje gyült írói csoporttal saját lapot indítson, s így támadt a Deákpárti *Reform*.

Rákosiról kisül most, hogy gondos, körültekintő szerkesztő. A lap körül karikacsapásra gyűl a közönség. Mindjárt tekintélyes organum, mely irányítólag hat a napi politikára. De bár lankadatlan szorgalommal dédelgeti lapját, olvassa, vörös czeruzázza részben írja a Moloch napi eledelét, üres óráiban a saját isteneinek áldoz. Lelke szomjusága nem a zöld posztóval beborított deszkákhoz húzza, hanem a sugólyukkal ketté szeltekhez. Írja, egyre írja színműveit: a *Színre színt*, a *Krakói barátok*-at, a *Szerelem iskolájá*-t, melyek többé-kevésbbé, inkább többé jelentékeny alkotások és a Shakespeare-i romantikában mozognak. Csak egyszer csábítja el a *Falu rossza* sikere, hogy népszínművet írjon, a «Ripacsos Pista dolmányá»-t.

Oly annyira szereti a színpadot (mert nála nem lohad, hanem fokozódik a szenvedély), hogy a végén már nem elég neki a darabírás, még több kellene. Hát iszen Rákosinak csak kivánni kell

valamit s nyomban megvan. 1875-ben fölépült a Népszínház s Rákosi vállalkozott bérlőjének.

Lapját beolvasztotta a *Pesti Napló*-ba, s hozzá látott nagy eréllyel új feladatához s csakhamar kisült, hogy kitünő igazgató és elsőrangú üzletember. Ért ez mindenhez. Hat év alatt felvirágzott az új intézmény s jövedelmező vállalattá fejlődött.

A hat éves ciklus után visszavonult pihenni. De tud is Rákosi pihenni? Uj napilapot, a (*Budapesti Hirlap*-ot), alapított mindjárt 1881-ben s azóta teljesen a lapjáé és az irodalomé. Ír mindenfélét, tárczát, vezérczikket, æstétikai tanulmányt, színházi kritikát, színművet, még regényt is írt a *Legnagyobb bolond* czímmel (s ezen a réven kerül ami gyűjteményünkbe).

Nem csak írt sokfélét, de el is ért sokfélét. Az akadémia levelező tagjának választotta 1892-ben. A millenniumkor nemességet kapott a királytól. Az utóbbi években pedig főrendiházi taggá nevezte ki. Lapja nagy súllyal biró, mert a legolvasottabb organumok közé emelkedett. Rákosi nem csak a lapjával és tollával szól hozzá a közügyekhez, hanem személyével is épúgy kiveszi részét a társadalmi mozgalmakban. Elnöke a hirlapírói Otthonnak s irányítója a sajtó törekvéseinek. Sovin magyar s ily

értelemben agitál állhatatosan. Egyébiránt alig van közhasznú kérdés, amibe ő bele ne ártaná magát hasznos módon. Ráér mindenre, mintha száz keze volna. Szobor-bizottságokban tanácskozik. Ujságírók dolgában reprezentál. Idegeneket kalauzol. Felolvasásokat tart az ország különféle városaiban. Prológokat ír a színházi megnyitásokra. Jótékony egyletekben szónokol. Nemzeti gyüjtések elé ír lelkesítő felhivásokat.

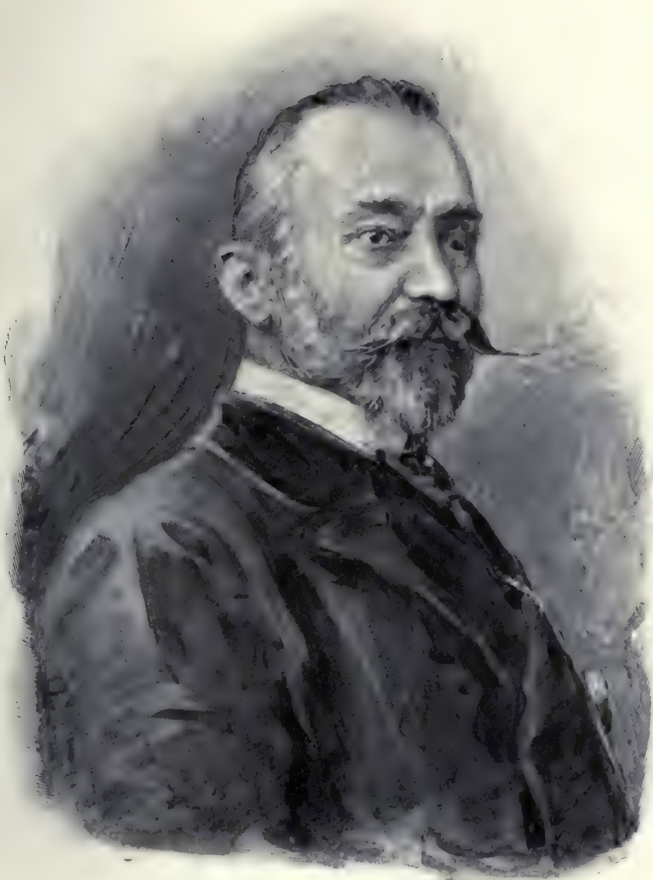
Szóval, Magyarországnak nem csak újabbi irodalmi, de kulturális és politikai történetébe sem lehetne belemélyedni, hogy ott Rákosi Jenő nyomaival ne találkoznék a kutató. Sőt mint Bosco, aki állítólag egy ugyanazon órában és perczben mutatkozott Bécs minden kapuján, Rákosi alakja sok ponton jelenik meg egyszerre is. Működésének nyomai és eredményei befonják, beerezik a magyar közéletet szinte egészében.

Pedig Rákosi Jenő nem kormányozta az országot, nem is volt ott közel, ahol ez történik, nem állt intézkedő positióban, még csak a Ház tagja se volt. Lentről, észre nem véve, próbálta a munkát csekély eszközökkel. Mint az ákácz szélesebbre nőtt és terjeszkedett alul, ami nem látszott, mint fölül törzsével ágaiban, ahol látszott. Szívós, hatalmas

akaratú férfi, tud akarni és keresztül vágja magát a sziklán is, ha a tulsó oldalon zöld gyepet érez.

A mihez fogott, sikerült neki. Hogy ez szerencse volt? Talán. De meglehet, hogy azért sikerült, mert erősen fogta, amit megfogott.

Mikszáth Kálmán.

R H. N. fec.

A LEGNAGYOBB BOLOND.

Első kiadása (könyvalakban) megjelent 1882-ben.

ELŐSZÓ.

Mint kéziratom margóján olvasom, ez elbeszélés első lapjait még 1875. februárjában írtam meg. Az az ambició támadt fel akkor bennem, hogy néhányunk fiatalkori ábrándját egy regény keretébe foglalva, átadjam az utánunk jövő fiatalságoknak, hogy esetleg azok is lelkesedjenek rajta.

És ez ábránd nem más, mint a magyarság eszméje, ez ország megmagyarosítása volt.

Akkor voltam búcsúzófélben fiatalságomtól. Ma hat évvel utóbb teljesen elbúcsúztam s elváltam attól, a mit egy férfi fiatalságának lehet joggal nevezni. Azt veszem azonban észre, hogy az az ábránd eljött velem idáig, s úgy látszik elkisér a sírig.

Vállalkozásaimnak és cselekedeteimnek első és utolsó oka volt mindig, az maradt ma is. Rávitt az írói, az ujságírói, rá a szinigazgatói pályára, és ma, midőn a szinházi vállalatot a legjobb helyen: a főváros lelkes közönségének kegyében biztosítottnak látom, visszavisz az ujságíráshoz, sőt az ujság-vállalat kényes és nem veszedelem nélküli terére.

És ha akkor, 1875-ben ábrándommal akartam

szolgálni ambiciómat, ma az új viszony, s az új kötelék, melybe a «Budapesti Hirlap»-pal és közönségével léptem, arra indít, hogy ambiciómat ismét ábrándom szolgálatába hajtsam. Ha akkor regényt akartam írni arról, a mi lelkesített, ma a regénynyel lelkesedésem tárgyának érdekeit kivánom előmozdítani. Tárgyam a régi maradt, de kidolgozásban a hirlapi szolgálatnak koncessziókat tettem, mert nincs e munkával más célom, más becsvágyam, mint hogy a «Budapesti Hirlap» számára s ez ujság olvasóinak élvezetére egy lehetőleg vonzó és érdekes elbeszélést írjak.*

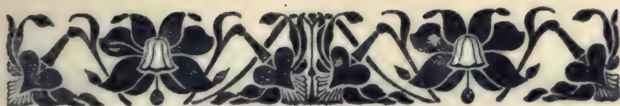
Ha munkám közlésével sikerül e lap harcképességét fokoznom a nemes és hazafias küzdelemben, melyben zászlóját lobogtatja, gazdagon meg van törekvésem jutalmazva.

E szerény vallomások után művemet a rokonérzelműeknek fölajánlva, elbeszélésemhez látok.

Káposztás-Megyeren, 1881. szeptember 17-én.

Rákosi Jenő.

* E regény eredetileg a «Budapesti Hirlap» 1881-iki évfolyamában jelent meg.

I. FEJEZET.

(Pipiske kisasszony.)

Különféle bolondokról lesz ebben az elbeszélésben szó, de tartok tőle, a szerző intenciói ellenére is eldöntetlen fog maradni, melyik a sok közül a legnagyobb bolond Mert ez is csak relativ fogalom s többé-kevésbbé voltaképen mindnyájan bolondok vagyunk, a kik itt lent bolyongunk ezen a maga is bolygó vakcsillagon. Nincs talán szó, melyet itéletképen sűrűbben használnánk, mint ez a szó «bolond». Lear király mindenét elajándékozta, címeit, rangját, királyságát. Ez az egy cím, mely veleszületett, rajta is tapadt s a «bolond» mondta meg neki, hogy mindenéből csak erre a szóra való jussa maradt meg. Nincs jobb kifejezés, mint a magyar nyelvé, a mely a passziót úgy fejezi ki, hogy «bolondja vagyok» (a lónak vagy az asszonynak, vagy a bornak stb.). A legboldogabb emberek a világon pedig a «jó bolondok», mert valóban ezeknek vannak legkevesebb «bolondságaik». Iparkodjatok tehát, hogy erre a sírversre tegyetek szert: «Jó bolond vala. Őrködj' fölötte béke angyala.»

Pipiske kisasszony épen Kordelia szerepét játszta

a próbán (egy kisvárosi szinpadon) s rendkívül megindító módon szavalta a következő sorokat:

«Jó uram,
Nemzőm vagy, fölneveltél és szerettél.
A tartozást én úgy rovom le, mint
Illik s méltó: szeretlek, engedelmes
Vagyok, tisztellek mindenek fölött.
Mért mennek férjhez nénéim, ha mondják,
Hogy csak téged szeretnek? Én ha egykor
Tán férjhez mennék, akkor az, kivel
Jegyet váltottam, bírni fogja fél
Szerelmem', gondom' s tartozásomat.
Úgy mint nénéim, hogy csupán atyámat
Szeressem, férjhez nem megyek!»

Szép kék szemei ihletesen égtek, egyet cikáztak s midőn új felelete következett, melyben bizonyítja, hogy úgy beszél, a mint érez, a villámot eső követte s két nagy csepp gurult végig lágy vonalakkal rajzolt arczán. Lear hiú, leánya pedig büszke. Pipiske kisasszony úgy el volt telve Kordelia lényével, hogy ostoba Learje sem tudta megzavarni ihletében. Az igazgató egy szinfal mellől nézte a próbát s elégedetlenül hallgatta Pipiskét. Nagyon szépen játszik, nem nekünk való. A szeméből könyek folynak alá s mégsem pityereg. Jeles szinész lesz belőle valamikor, de kétlem, hogy ma este megindítsa a mi publikumunkat. Rettentő érzéke van az igazság iránt s nem tud komédiázni.

A míg a direktor így monologizált és gyakorlati eszével egy igen talpraesett tapasztalati igazság körül járt, addig Pipiske kisasszony befejezte jelenetét és elhagyta a szinpadot. De a szinpadi játék

hangulata nem hagyta el őt. Szeme mélységes vizeinek kék tükre meg volt zavarva. Nehezen árnyékolták be pillái e vizeket. Szép száját félig nyitva felejté. Nyilván érezte, hogy egy-két sóhaj pici szivéből vándorútra kél, s nem akarta a légi utasokat tartóztatni. Hova szálltak a sóhajok? A poezis hatalma uralkodott-e rajta, a melynek mint szinész szolgálatában állott? Avagy szerepének van-e valamely vonatkozása magára Pipiskére?

Pipiske még nagyon fiatal s nem régen állhat Thália papi szolgálatában. Keserű Jónás igazgató úr társaságában alig nehány hónapja játsza az «első szendéket». Neve nincsen más, csak Pipiske. Rokonairól soha senkisem hallott. Magaviselete kifogástalanabb, mint a milyennek az igazgató urak a magok igazgatói érdekében kivánni szokták. A magafajtájabeli iránt rendszerint nyájas, a maga körében vidám, szives, beszédes, mindenkor szorgalmatos és pontos volt. Az igazgató nagy figyelemben részesítette, a mi egyrészt ellentétben állt a véleménynyel, melyet magának a publikumra teendő hatásáról alkotott s ezért méltán feltünt, s másrészt Pipiske kisasszonynak nem sokat használt pályatársainál, kik nemcsak a közönség, hanem az igazgató kegyében sem szerettek mással osztozkodni. Keserű Jónás úr társaságával vándorol egy siket vénasszony, a ki mindenféle, egy kollektiv név alá össze nem foglalható szolgálatokat teljesít a szinészek s a társaság körül, a mért valamely szerény fizetésben részesül. Az igazat megvallva, ez ócska asszonyságot nem is a szolgálatokért tart-

ják, melyeket jelenben tesz, hanem multjáért. Szegény feje kiszolgálta a szinészéletet. Gyermekszerepeken kezdte, azután lett «naiv», azután «társalgó», majd «drámai szende», az évek gyarapodtával «fiatal anya», végül «kómika». Mikor a «matrónák» szakmájára került a sor, elhagyta az az érzék, mely szinészre nézve legfontosabb: a hallás. Így jutott mostani sorsára. Pipiske jónak látta az öreg asszonynyal szövetkezni. Egymásnak ekképen kissé gyarló, de szerény igényeikhez képest elégséges támasza voltak. Kettejök fizetéséből jobb konyha, jobb szoba telt, a mi az öregre nézve fődolog volt, s Pipiske nem lakott egyedül, a mi megint Pipiskére nézve volt a fődolog.

Pipiske kisasszony, kinek szivét Kordelia sorsa kissé összefacsarta, a szinpadról az öltöző szobába ment. E szoba ablakai — levén a szinpad a nagyvendéglő nagytermében fölállítva — a kis városka nagypiaczára szolgáltak. Pipiske az ablakdeszkára könyökölt s megnedvesült szemei tekintetét az ablakon át az utcára eresztette, melyen piros orral szaladgáltak az emberek dolguk után. A hó szaporán esett. A téren a csókamadarak bátrabbjai le-leszálltak, ha találnának valami csipkedni valót. Kordelia elmerengett ezen a mindennapi látványon... Úgy nézte a csókát, ha minden alaposabb ok nélkül rátévedt a szeme, mintha soha se látott volna ilyen madarat. Azután meglátta egy átellenes ház kéményét, melyből sűrű füst gomolygott égfelé. Azt is megbámulta. Ez épenséggel nagyon is tetszett neki. Hogy tódul ki az a bo-

londos füst. Mi hajtja? Abból támad, hogy vizes a forgács, melyet a tűzre vetettek. Eltölti a házat, megmarja a gazdasszony szemét, azután iparkodik ki a kormos, fekete uton; úgy kóvályog, mintha csak volna is valaki vagy valami, pedig hát hol erre, hol arra hajlong a szerint, a mint a szél szárnya meglebbenti, aztán egyszerre csak semmi sincs belőle. Csak a kémény száján legénykedik, hol mindig meg van, mintha mindig az volna, pedig sohasem ugyanaz, mert mindig más meg más karika tódul elő. És Kordelia elkezd lassan hajlongni, s valahányszor új füstkarika gomolyodik ki a kéményből, mindannyiszor biccent a fejével és szinte segít a kéménynek füstölögni. Csak biztatja, csak biztatja, s a kémény sem veszi tréfára a dolgot. Az is elkezd integetni (legalább Pipiskének úgy tetszik), két fekete szemét (füstlyukak) barátságosan mereszti a vendéglő ablakára s Pipiske integetése tempójában elkezd valamely rég hallott dalt dudolni, s csak integet a kéménynek, mely szörnyű kedvét leli a dologban s járja a táncot Pipiskével. A füst kavarog, le-lecsap a ház hóval takart fedelére s ilyenkor Pipiske nagyobbat kiált s biztatja táncosát: ne hagyja magát! Hajlong is erre a füst s szinte át-átugorni látszik a nagy téren Pipiskéhez; táncra szilajodik, már-már a sarkantyúja is pereg. «Cserr-cserr-cserr-cserr» hangzik előbb halkan, majd hallhatóbban. Pipiske keresi a kémény tetején a csengetyűt is, mely e pengésbe belebeleszól, de nem látja. Pedig jól hallja, sőt mindig jobban. Arca pirulni kezd, integető feje már-

már az ablakot éri, szemei a füst groteszk kavargásait kisérik, s a muzsika («cserr-cserr-cserr-cserr») egészen közel szól, a csengetyű egyre csilingel... Aztán egy erős kavargó szél támadását látja Pipiske, mely egyenesen feléje tart s egyszerre megállítja boszorkányos táncát a kéménynyel; de mire a füst magaslataiból szeme leesik a földre, addig el is robogott ablaka előtt a csilingelő négylovas szán csörgő kakasharangdíszével, be a vendéglő udvarába. Itt aztán lett a jövevények miatt lótás-futás, és a lótók-futók közt vala Keserű Jónás is, ő tudja miért.

Pipiske kisasszony minden valószinűség szerint kissé mélázó volt, talán épen érzelgős is, a miért aztán megesett rajta, hogy érzékei ilyen káprázatos játékba keverték, ha — nem is annyira gondolatainak, mint inkább hangulatának adta oda magát martalékul.

Felocsudván kábultságából, a játéknak utána eresztette utolsó sóhaját s kezébe vette szerepét. Keserű Jónás úr pedig jó kedvű ábrázatát bedugta az öltöző ajtaján s meggyőződvén, hogy senkit sem háborgat, beeresztette többi tetemét is. Egy párszor végig ment a szobán, kipirult kezeit dörzsölgette, egyet-egyet kanyarított a bajszán, köhentett s mindenféleképen szeretett volna beszédbe eredni Pipiske kisasszonynyal. Nem állásában, nem is szokásaiban, még kevésbbé érzelmeiben volt az ok, mely mintegy tartózkodóvá s félszeggé tette, hanem nyilván abban, a miről beszélni óhajtott.

— Ugyan ne tegyen úgy Pipiske kisasszony, szólt végre, mintha még nem tudná a szerepét.

— Maga szokta mondani, direktor úr, hogy az ember a szerepét soha sem tudhatja elég jól.

— De nem magának ám! Tudja lelkem, a szereptudás a mi művészetünk alapja; ellenben mesterségünknek egyik főtámasztója a szerep nem-tudás. Az a sok nyögdécselés, szemforgatás, az a kétségbeesett kaszálás kézzel-lábbal: az mind hézagpótló komédia, a míg a sugót meg nem értjük. Közönségünk pedig, már mint a mienk itt Dárdáson, csupa művészetnek veszi. Ez neki az igazi. Azért, lássa, soha sem tudunk vígjátékkal oly nagy hatást csinálni mint tragődiákkal. Mert a vígjátékba könnyű fürgeség, vidám gyorsaság és független, szabad természetesség kell. Honnan vegye ezt az olyan ember, a ki egy gyönge cérnaszállal van a sugólyukhoz kötve, s nem csak hogy nem szabad ezt a cérnaszálat elszakasztania, hanem állandó rettegésben van, hogy valamely gyorsabb fordulatnál magától szakad el a szál. A tragődiában egy pár Hamlet-lépés, egy sóhaj, egy ah s több eféle szerencsésen pótolja a hézagot és hozzá tetszik is. Ezért jobb szeretjük játszani mink, a közönség pedig jobban szereti nézni.

Pipiske kisasszony elkomolyodott. Nyilván nem először hallotta ez igazságokat, melyek azonban eddig nem fogtak rajta. Világos, hogy e szerint őt a művészet helyes utjára vitte ösztöne; de diszkrét, egyszerű, tartózkodó játéka nem versenyezhetett társainak tragikus tolakodásával s könnyen

arra kárhozik, hogy föltünés és hirnév nélkül fusson meg egy tövises pályát, mely ama kettő nélkül rosszabb az epesztő szomjúságnál.

— Maga igazán jó ember, direktor úr, hogy javíthatlanságom mellett is nemcsak el nem csap, hanem még hozzá igen lekötelező figyelemben is részesít. Ne haragudjék rám. Nem tudok másképen játszani. Igazán természetem ellen van. Sokszor föltettem már magamban, hogy rálicitálok Apollonia kisasszonyra, de mindig ki fog rajtam s aztán meg is bántam, valahányszor megpróbáltam.

— Apollonia jó szinész, nagyon jó szinész. Apollonia ritkítja párját. Senki sem tud az országban úgy kézzel lábbal játszani, mint Apollonia. Apollonia szánalomra indítja az erdei vadat is. Persze, egy műveltebb izlésű — Keserű Jónás uram hirtelen kitekintett az ajtón, aztán visszahuzta a fejét s biztosabban folytatta — műveltebb izlésű közönség persze vonakodnék Apollonia kisasszonyt megkoszorúzni. De nekünk, már mint dárdási igazgatóknak, Apollonia kisasszony kincs. Ez pedig végre is a fődolog. S az igazat megvallva, — bár nem vagyok épen szivtelen ember, de tudtommal nincs a világon szinház, ha legjava művészek játszanak is benne, a mely ne pénzért mérné a művészet isteni italát — az igazat megvallva, nem csupa jóságból és emberszeretetből van, ha Pipiske kisasszony úgy tapasztalja, hogy külömb figyelemben részesül nálam. Végre is, valahányszor játszik, a nézőtér mindig teli van s itt léte nincs a pénztárnak semmi kárára. Mért-mért nem: minek

hánytorgatnám. A dolog úgy van, s nekem nincs ellene kifogásom. Meddig lesz úgy s mikor változik: ismét nem keresem. De mert semmi sincsen állandó, annál fogva szeretek példálózni arról, hogy nem ártana, ha lelkem Pipiske is leszállana a dárdási izlés szinvonalára. Mindenféle megkivántató tulajdonsága a nagy hatásra — az eltökélt akaraton kívül — meg van. Hódítson ott, a hol személy szerint senki sem formál magának jogot a hódításból; a tömegben, mert ez a biztosabb.

Pipiske kisasszony figyelme némi megrettenéssel szaladt Keserű Jónás megeredt nyelve után. Arczán egy hirtelen láng csapott fel. A mit Keserű beszélt, azt csak félig értette, de félig is csak tökéletlenül, csak sejtésképen. Hogy a szinház megtelik valahányszor játszik, de hogy nem az ő játéka tölti meg, hanem mégis valami, a mi ő rá vonatkozik s hogy ennél biztosabb és maradandóbb az Apollonia komédiás hatásával bilincselni magához egy értelmetlen közönség kegyét. A kérdések egész sora támadt föl agyában e dolgok hallatán, de hirtelen az utolsón találta kezdeni:

— Ma is megtelik a szinház?

— Legyen nyugodt, megtelik ma is.

— Hajlandó nekem a dolgot bővebben megmagyarázni?

— Egészen bőven magam sem tudom. Csak anynyit tudok, a mi közvetlen érinti az érdekemet is és ezt körülbelül el is mondtam.

— Pipiske, Pipiske lelkem, — hangzott e pillanatban az ajtón kívül s a süket Borcsa néni rájok is

nyitotta az ajtót. — Kezdődik a jelenésed Pipiske, gyere-gyere szaporán.

Pipiske ösztönszerűleg — a kötelesség ösztönénél fogva — indult a szinpadra. Midőn a keskeny folyosón át egyik ajtón ki, a másikon belépett, szeme egy pillanatra az udvarra tévedt, a hol két legény jártatott két pár párolgó lovat, melyek szerszámán tompán csörgött a kakasharang. Az udvar közepén pedig ott állt a szép mívű úri szán.

A csöndesen, de szaporán havazó idő estére kelve viharossá vált. A kavargó szél föl-föl kapta a már földre hullott havat s ujra megtáncoltatta a levegőben. Itt tisztára söpörte az utcát, ott halomra hordta benne a havat. A jó dárdásiak azonban, úgy látszik, hozzá voltak szokva az ilyen mulatsághoz s hét órára jól megrakodtak a szinház nézőterének különben kissé szűken mért helyei. Ha nem is volt épen ember ember hátán, Keserű Jónás uram meglehetett elégedve, mert «a ház tele volt» tisztességesen tele volt a terembeli levegőnek nem valami nagy hasznára.

Az ütött-vetett zenekar elvégezte úgy, a hogy a maga mondókáját s a függöny felgördülvén, a kiváncsi közönség elé tárta Lear király országosztó első jelenetének képét.

A dolog elég jó benyomást tett. Learnak (aránylag) hosszabb volt ugyan a szakálla, mint királyi palástja, de annál rövidebb volt a lélekzete, a mi azonban öreg szinének hasznára vált. Apollonia kisasszony mint Goneril uszályos vörös bársonyruhát viselt s midőn két kezét két mellére tette s

teste e részét megmarkolván, megrázta egész többi tetemét, hogy megmutassa a királyi apának szeretete rendkívüli voltát: igen szerencsésen sikerült a dárdási közönség érdeklődését a jövendők iránt fölkeltenie. Pipiske kisasszony Kordeliára szeretett volna valamely szines ruhát felvenni, ha csak gyenge barackfavirág szinüt is. Úgy érezte a próbákon, hogy valahányszor Goneril és Regán elkezdenek csalárdui hizelkedni s nagy szeretetekről áradozni, de kivált mikor ez a gonosz tettetés Learnak jól esni látszott, hirtelen harag támad fel benne s röstelte, hogy le nem szólhatja álnok nyelvű testvéreit rögtön (mert nincs benne a szerepében.) Így némán várván aztán, hogy ő reá kerüljön a beszéd sora, lassan valamely dac keletkezett benne, mely hangját is merevebbé teszi: olyanná, a hogy indulatának s nem olyanná, a hogy apja iránt való szeretetének megfelel. Röstelte tehát a martíriumi ártatlanság szinébe öltözni, mert nem érezte magát olyan egészen ártatlannak. De már ebből Keserű Jónás, kivel a dolgot közölte, nem engedett. Kordéliának fehér ruhában kell megjelennie. Így jelenik meg mindenütt az egész országban, sőt egész Európában, mint ártatlan szenvedő.

Pipiske tehát a szinészi hagyomány szerint öltözött. De már azt nem tudta megakadályozni, hogy lángba ne boruljon az arca, a mikor gonosz testvérei elkezdték az öreg Leart «szeretni.» Az a kis méreg csak felforrt benne megint, szeme szikrázott, ajka szólásra nyilt, de persze — szerepében nem volt ezen a helyen szöveg. Tehát nem szólt

ugyan, de igen szerencsésen járult az akcióhoz. És ezenkívül is sikerült neki valami: önkénytelen nagy sikerrel licitált reá Apollonia kisasszonyra. Goneril nagy szavú páthoszát az ő sértődött lényének vigyázó, szóban fukar, hangban kissé kemény egyszerűsége követte. Szavait nem Learhez, hanem inkább testvéreihez intézte, a mi élöket fokozta s az által, (ő találta ki ezt is) hogy nem mellettök, hanem velök szemben, atyjától jobb kézre foglalt helyet, szembetünőbb és sujtóbb volt. A dolog a dárdásiakat is sziven találta. Megértették s igazat adtak neki. Igaz, hogy szegény Pipiske e kis diadalt (teljesen el levén a játékkal foglalva) nem vette észre, de Keserű Jónás ott állt a szinfalak mögött s csöndesen susogta magában: «Semmit nem értek a dologhoz, ha nagy szinész nem lesz belőle». S a mint a játék tova haladt, rá-rá ütött a fejével.

Meg kell azonban vallanunk, hogy a direktor úr néma biztatgatása is kárba veszett Kordeliára nézve, a kinek sem a szinfalak, sem a nézőtér közönsége számára nem maradt figyelme, mindent elfoglalt belőle a játék s a darab.

Következett a mondat, mely már a próbán is «megpróbálta» egy kissé:

Jó uram!
Nemzőm vagy, fölneveltél és szerettél.
A tartozást én úgy rovom le, mint
Illik s méltó: szeretlek, engedelmes
Vagyok, tisztellek mindenek fölött.
Mért mennek férjhez nénéim, ha mondják,
Hogy csak téged szeretnek? Én, . . .»

— A nevem Persze Celesztin . . .

Rákosi J.: A legnagyobb bolond. 21. lap.

Pipiske kisasszony megakadt. Mint valamely varázsos érintésre fölkapta fél kezét szívéhez. Arcát erős pír borította el s szeme nyílsebességgel szökött a szinpadról a közönség közé, a hol meg is állt mereven egy fejér férfiarcon. A szerepben ez következett: «én, ha egykor tán férjhez mennék.» Ama fejér férfiarc tulajdonosa ebben a pillanatban — mert az egész csak egy pillanat műve, — elkezdett tapsolni s a közönség érdeklődése már az előző szavaknál annyira az okos Kordelia pártjára állt volt, hogy a tapsba mindenki szivesen beleugrott.

Arról a mondatról, hogy «ha ő egyszer tán férjhez menne», önkénytelen — esze járásának minden eddigi szokása ellenére — Pipiskének eszébe jutott egy vonzó arc, melyet már jó régen minden előadáson előkelő helyen ott lát. Ehhez a megemlékezéshez csatlakozott — ki tudná a gondolatok villámjárásánál fogva az eszmebeli láncolatot ily esetekben megállapítani! — eszébe való visszatérése annak, a mit a direktor délelőtt az öltözőben beszélt. Van-e a kettő közt valami összefüggés? És szeme kiröpült a nézőtérre s ott találta a fejér arcot. E fejér arc tapsai pedig siettek a szinész zavarát leplezni.

Pipiske, ki a sértett érzelem lányos ihletével, szemérmes háborgásával mondta volt el az előző sorokat, zavarát csakhamar szerencsésen illesztette bele szerepébe s a taps megszüntével lágyabban s kissé szégyenkezve folytatta:

«Én, ha egykor
Tán férjhez mennék, akkor az, kivel
Jegyet váltottam, bírni fogja fél
Szerelmem, gondom s tartozásomat.
Úgy mint nénéim, hogy csupán atyámat
Szeressem, férjhez nem megyek.»

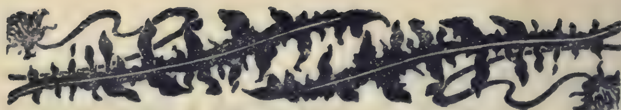
A jelenet végén rendkívül izgatottan hagyta el Pipiske kisasszony a szinpadot. Keserű Jónás azonban nem azért igazgató, hogy mindannak, a mi történt, a fenekére ne lásson. Kereshette is őt már Pipiske kisasszony a szinfalak körül. Rég más helyről nézte már ekkor Keserű Jónás az előadást. Pipiske tehát bemenekült izgatott szívével az öltözőbe, hova azonban csakhamar Apollonia kisasszony is betérült, még pedig nem ok és nem szándék nélkül. Apollonia kisasszony két orcáján kevesebb, piros bársony ruhája elején pedig több volt a rizspor, mint a hogy Apollonia kisasszony kivánságának megfelelt. (Szertelen játéka az oka kétségkívül.) Sietett tehát itt a felesleget eltávolítani, ott pótolni a hiányt. Ez a kis munka azonban csak kezeit foglalkoztatta. Szájának más munkát adott a «hatásos» művész.

— Ugyan, édes lelkem Pipiske, mi bajod volt, hogy elakadtál? Azt gondoltam mindjárt megüt a guta, (már mint t. i. tégedet.) Szerencsére a közönség elkezdett tapsolni (noha egyáltalán nem tudom minek tapsolt) s ezzel eltakarta a zavart. Azt mondják, valakit megláttál a publikumban és az hozott ki a sodrodból. No, én miattam ugyan ott lehetne első imádóm kisértő lelke is, engem

meg nem ijesztene. Nem az, ha huszszor olyan fejér arca volna is, mint annak a gavallérnak, a ki — akár farsangi mulatság lehetne — olyan csengős-bongós szánon csörtetett be Dárdásra, hogy az előadást el ne mulassza. Pipiske szivem, de talán csak nem tőle ijedtél meg? Hiszen úgy gondolom hozzászokhattál már, mert úgy segéljen, itt látom, valahányszor csak játszol. Szép lovai vannak az istenadtának — hova porozza még a vállamat? — de rám ugyan hijába kacsintana. Nem tudod a nevét Pipiském galambom? Azt gondolom, ez a mi patrónusunk, ez az édeskés Keserű Jónás sok sárga csikajába kerül. Azt mondják — — adta fékom, elkésem a jelenetről, fogja a sleppemet Borcsa néni.

És azzal a megnyugtató öntudattal, hogy Pipiskét vérében hagyta, kiment, s a szinpadon sikerrel folytatta Goneril szerepét.

Pipiske kisasszony pedig se szólt se beszélt, hanem komolyan elhatározta, hogy holnap mindent meg fog tudni az igazgató úrtól. És végig játszta szerepét, a nélkül, hogy a fejér férfiarcot a nézőtéren még egyszer felkereste volna.

II. FEJEZET.

(Persze Celesztin úr.)

Aligha szidtak ez este tiz óra körül valakit sűsübben és cifrábban, mint a rosz időt, mely az előadásról haza térő közönségnek utját állta. Oda menet föl se vették. Akkor jó formán mindenki külön birkózott meg vele s arra nem volt kénytelen. Mert hisz nem kényszerítette senki se, hogy szinházba menjen. De már szinházból haza okvetlen el kellett menni. Akkor mindenki külön ment, most mind egyszerre veszik igénybe a keskeny járt utat a hóban és sokkal többen kerülnek melléje, mint rája. Akkor mindenki szépen lassan és jól felkészült rá, gondosan bepólázta magát otthon, most félig se készen, megizzadva, fogyatékosan kapkodván magára a meleg ruhafélét, ailg fordult egyet-kettőt s észre se vette hogyan, a többiekkel együtt ottkün volt a kényelmetlen időben. Kinek a kalapját kapta el a szél, az asszonyoknak a fátylát, ennek lerántotta válláról a panyókára vetett mentéjét, amannak a szeme közé vágott egy összemarok havat, az emberek is taszigálták egymást és a szél kacagta valamennyit és fütyörészve állt odább. Mi csoda, ha a tragikai hatás egy tragikomikus káromkodó karba olvadt fel.

Borcsa néni, a süket veterán, jól begöngyölgette Pipiske kisasszonyt s ők is indulóban voltak kifelé.

A mint kiléptek az öltözőből az immár elnéptelenesedett folyosóra, a folyosó egyik homályos zugából egy férfiú, egy fiatal ember lépett elejbök.

— Bocsánatot kérek, — szólt, s kalapját könnyedén megérintette, — kegyed nemde Pipiske kisasszony?

— Az vagyok.

— A ki ma Kordeliát játszta?

— Az vagyok.

— Mi tetszik? — kiálta Borcsa néni, a ki természetes okoknál fogva persze eddig egy szót sem hallott.

— Még egyszer bocsánatot kérek, hogy ilyen időben, ily helyen ekképen megszólítom. Az okát elmondom, ha egy negyed órára szives lenne meghallgatni.

— Kérem uram, kicsoda ön?

— A nevem Persze Celesztin. Örvedről való vagyok.

— Örvedről?

— Igen, a hol két hónappal ezelőtt játszottak.

— Úgy tetszik, láttam már, alkalmasint akkor. Miről akar velem beszélni?

A fiatal ember körültekintett.

— Csak igen röviden, nagysád legszemélyesebb érdekében.

Pipiske kisasszony egy pillanatig habozott. Azután intett Borcsa néninek, a ki e beszélgetés alatt nyitott szájjal, hol az egyik, hol a másik beszélőre né-

zett a nélkül, hogy egy szót is megértett volna. «Özvegy Hirtelen Borcsa, az én lakótársam», mond ismét a fiatal emberhez fordulva s a fiatal ember illedelmesen meghajolt özvegy Hirtelen Borcsa előtt. «Ha önnek nincsen ellenére, visszamehetünk hárman az öltözőbe, a hol már senki sincsen; ott elmondhatja, a mi mondani valója van. Borcsa néni igen nagyot hall, miatta egészen nyiltan beszélhet ön.» S ezzel rá is tette ismét kezét a kilincsre s mindhárman beléptek az öltözőbe, a hol egy faggyúgyertya haldokló üszkemaradékán meggyújtottak egy fenmaradt szál gyertyát s minekutána Pipiske kisasszony valami olyas módon, a mit suttogó kiabálásnak lehetne mondani, özvegy Hirtelen Borcsát megnyugtatta volna, kérdőleg nézett a fiatal emberre.

Persze Celesztin úr, a ki eddig igen bátran, elszántan és biztosan cselekedett és beszélt, most némi lámpalázt érzett a szivében. Helyzete, környezete, szándéka s mondanivalója, mind és minden kissé szokatlan volt. Meglehet, igen fontos szolgálatot tesz egy rendkívül szeretetreméltó kisassszonynak, de meglehet, hogy nevetségessé teszi magát előtte. Ő végre is «csak kereskedő», ennek sem a maga gazdája még. De bizonyos, hogy a szándéka jó és egészen önzetlen. Hasznos olvasmányokon értékesre köszörülte izlését s midőn Keserű Jónás uram vándor társasága Örved városában játszott, Persze Celesztin egy pillanatig sem habozott az örvedi többséggel szemben nem Apolloniának, hanem Pipiskének adni a koszorút, kiben a «hazai művészet» hivatott apostolát látta. Érdek-

lődésében a szép apostol iránt el is ment addig, hogy Pipiske kisasszony magánéletéről magának biztos tudomást szerzett, de tovább nem. Ez is elég volt azonban arra, hogy azt, a kit mint művészt tisztelt, mint asszonyt becsülje. Mindez és még több efféle már órák óta járt Persze Celesztin agyában keresztül kasul s végre is úgy tetszett neki, hogy a mire vállalkozott, az kötelessége. Meg is kezdte, a mint láttuk, bátran, de a «folytatás» nem minden zavar nélkül «következett.»

— Kegyed reménylem nem fog félre érteni, — így kezdé beszédét. — Vegye úgy, mintha régi barátja volnék, s igazság szerint az is vagyok minden igénytelenségem mellett. Meglehet, egy igen nagy bolondságot fogok most elkövetni, de meglehet — meglehet, hogy nem. Mindenkép csak arról legyen meggyőződve, hogy sem megsérteni, sem megszomorítani, sem bármely dolgába betolakodni nem jut eszembe. Igen hő tisztelője vagyok kegyed — a kegyed művészetének s ha e tiszteletem félrevezetett, jó indulatom megérdemli a bocsánatot. Szüleimet voltam meglátogatni (végre!) s hazatérőben Örvedre. Az út hosszú és rosz, s hogy megtudtam, hogy Keserű társasága itt játszik, elég okot tudtam arra, hogy megháljak Dárdáson. Itt a vendéglőben szobát nyittattam s az idő nagyon viharos levén, szobámban vártam az estét, az előadás idejét. Magam voltam, csöndesen voltam; de annál hangosabb volt a szomszéd szoba, melyben két férfihang beszélt fölváltva. Üvegajtó volt a két szoba közt, melyet a másik szobában egy nagy

almáriom takart el. Az üveg azonban két helyen ki volt törve s én a két beszélgetőnek majd minden szavát megértettem. Sokáig kegyedről volt a szó. Kérem, nem tudom ismeri-e kegyed ama férfiakat.

Pipiske tagadólag rázta a fejét. Persze Celesztin könnyebb lélekzettel folytatá.

— Az egyik, mint beszélgetésükből megértettem, már több hét óta látogatja rendesen mindazokat az előadásokat, melyekben nagysád játszik.

Pipiske úgy tett, mintha valamit mondani akarna, de voltaképen nem akart semmitsem mondani.

— Sőt mi több, mindenkor megveszi és kiosztja mindazokat a jegyeket, melyek ily napokon esti hetedfél óráig el nem kelnek. Ez némi gazdagságra mutat.

Pipiske kisasszony nem jól játszta szerepét, mert egyáltalán nem álmélkodott, nem mutatott meglepetést, a mint illett volna (s tán Persze Celesztin várta is) hanem izgatott figyelemmel leste a fiatal kereskedő beszédét.

— Kegyed, drága kisasszony, egy aláváló ármány áldozatául van kiszemelve. Kegyed egy becstelen fogadás tárgya. Engedelmet kell kérnem, hogy tovább mondhassam.

— Mondja kérem, mondja tovább, — rebegé Pipiske kisasszony s félve tekintett Borcsa nénire, mintha attól tartana, hogy ezt a süketnek is meg kell hallania. Az aggodalom alaptalan, mert özvegy Hirtelen Borcsa arra használta az időt, hogy egy kissé elszunditson.

— Ama két úr közül az egyik, nyilván az, a ki minden előadására eljár, — folytatá a fiatal kereskedő leeresztett hangon és lesütött szemmel, — egynémely hozzá illő társával fogadás tárgyává tette a kegyed erényét. (Pipiske merészen egyenesedett fel ülő helyén.) Bocsánatot kérek, hogy olyan dolgot hall tőlem, milyenről eddig kétségkívül még nem is hallott. A véletlen tett a két úr beszélgetésének tanújává. Kegyed iránt való tiszteletem s azt hiszem a közönséges becsület is, kötelességemmé tette, hogy nagysádat figyelmeztessem helyzete veszedelmeire.

Pipiske kisasszony felszökött ülő helyéről.

— Kicsoda ön? — kérdé. S ki biztosít engemet arról, hogy nem cinkosa ama két úrnak, hogy nem épen a másik?

Pipiske nyilván nem tudta — vagy legalább is hirtelen meg nem fontolta, — mit beszél. Mert igazában semmi helyes oka nem volt ez inszinuációra. Persze Celesztin úr oly töredelmesen beszélt előtte, hogy töredelmessége miatt bizvást lehetett volna a kettő közül valamelyik, de bűnebánva. Hanem a mellett jámbor szemei, részvéttől lágy vonásai, megindult hangja mind oly hirnökei voltak igaz őszinteségének, miket Pipiske kisasszony csak rendkívül felizgatott állapotában ismerhetett ennyire félre.

— Bántó kérdéséből, — monda szeliden a fiatal ember, — azt látom, hogy az egyiket ismeri. (Pipiske lesujtva ereszkedett székére.) Én — gondolom már egyszer mondtam, — kereskedő vagyok.

Szüleimet voltam meglátogatni. Holnap innen tovább utazom haza Örvedre. Kegyedet látom is még és nem is ez életben. Még egyszer bocsánatot kérek azért, a mit a legtisztább szándékból tettem. Egyet bizonyosan mondhatok még, hogy azt, a mit most elmondtam, kegyeden kívül soha senkinek sem mondtam volna el. Bocsánatot kérek még egyszer s ha megengedi, most el is távozom.

Pipiske kisasszony felállt s végig simítván képén, meglehetős nyugalommal szólt:

— Maradjon kérem. Köszönöm nagyon hozzám való jóságát. Igen nagy jót tett velem. Soha sem fogom elfelejteni. Számítson lekötelezettjei közé s őrizze meg rólam való jó véleményét. Az isten meg fog segíteni. Nekünk vándorló népségnek sok mindenfélére el kell készülve lennünk. Sokan vétkeznek közülünk s a következményeket egyetemlegesen viseljük. Ne távozzék haragban tőlem. Adja kérem a kezét.

— Oh kisasszony, hogy mondhat ilyet! (Ennél nem tudott Persze Celesztin úr okosabbat mondani, de legalább megcsókolta Pipiske kezét.) Pipiske folytatá:

— Mit fogok tenni, még nem tudom. Mit is tehetek? Én nem ismerem ama két úr közül egyiket sem. Semmit sem tudtam mindarról, a mit ön beszélt, egész maig. Kérem, a nevöket?

— Nem tudom, csak azt tudom, hogy ma déltájt érkeztek ide csöngős szánon.

— Ő tehát az egyik. Látásból ismerem. Feltünt, hogy az előadáson van, valahányszor játszom. Egye-

bet nem tudok róla. Igen, igen köszönöm önnek a szolgálatot.

— Ha az isten szeret, ad is rá módot, hogy visszaszolgáljam. Most el kell válnunk. Jó éjszakát. Tartson meg barátságában és el ne kerüljön soha. Hiszen könnyen rám találhat. Mi mindig trombitaszóval járunk.

Özvegy Hirtelen Borcsát felrázták csöndes álmából s az asszonyok elhagyták a vendéglőt, Persze Celesztin pedig szobájába sietett.

A hóvihar kiadta mérgét s a két asszony könynyen eljutott a közönség által letaposott utakon a kisded házhoz, melyben szállásuk vala. Az uton egynél több okuk volt hallgatni, de elég lett volna az az egyetlen egy is, hogy Borcsa néni süket volt. Otthon meleg szoba várta őket. Pipiske téli felöltőjét ledobta s egy rozoga karosszékbe ült. Gondolkoznia volt min, s ha együgyű lányos szive rózsaszinű ábrándokba szőtte volt azt a «fejér férfi-arcot,» a mely oly állandósággal kisérte föllépéseit s ma, midőn megzavarta, gyorsan ki is segítette (az általa indított tapssal), a zavarból: most már ennek a dolognak vége s Pipiskének volt elég esze arra, hogy a dolgot (tekintve exponált szinészi állását) generalizálja s határozatképen kimondja, hogy hasonló bolondságok nem fognak rajta többé megesni. Ámbár egészben véve kár érte. Az a fejér férfiarc igen vonzó jelenség vala. Egész lénye bizonyos előkelőséget mutatott. Figyelme hizelgőbb volt a tömeg tapsánál. Magaviselete igen diszkrét. Mindent lehetett volna tőle

inkább várni, mint a mit a fiatal kereskedő (be furcsa neve van) róla mondott. De másrészt az igazgató beszéde, Apollonia fulánkos fecsegése: minden összevágott (a furcsa nevű) előadásával.

Borcsa néni nyelvén sok kérdés égett, de a kérdések nem szoktak megkozmásodni, a mit arról a paradicsomos ételről, mely alatt a tűz szintén égett, nem lehet állítani. Minden emberi bölcseség tehát akkép kénytelen a sorrendet megállítani, hogy előbb biztosítani kell a paradicsomos ételt, ezután következnek a kérdések. Ekkép tett Borcsa néni is, és e pillanatban azért fordul ismét az asztal felé, hogy megterítse. De az asztalon egy kis levélke fekszik Pipiske kisasszony számára.

Pipiske a levél láttára megfelejtkezik a mai nap izgalmairól, felszabja a fakult papirost és olvassa a mint következik:

«drágo kisasszon!

«Az onkli Nagyon Beteg És azt sem Tudom hol ál a fejem. Mert pappot sem kiván meg egész nap Nyög és se eszik se Iszik hanem ha drágo ida kisasszon meg szánná hát nékem is Jól esnék mert biz isten el Kárhozik és csak gyüjön haza mentül előbb ha élvén látnyi Akarja Hűséges szolgállója Néhai Nemes Adorgyán János özvegye gazdasszon.

És csókolom a kezit Jól bétakarózzék, mert nálunk Nagy a hidegség és mindgyárást induljon külömben Későn lesz.»

Pipiske, kit a levél Ida kisasszonynak nevez,

annyi izgalmon ment már által e napon, hogy e levél és tartalma hatása szinte meg sem látszott már rajta. Egész nap kisérte az érzés, hogy ő nem olyan lány, mint a többi lányok, a kik, ha bajok van, anyjok vagy más valakijök keblére borulnak s pityeregve várják, hogy parancsolják meg nekik, a mit tenniök kell és illik, hanem a maga gazdája, a kinek magáért gondolkoznia is, tennie is kell. Ez az érzés estére kelve, mire a levelet megkapta, már egészen urává lett s most sok habozás nélkül, kevés gondolkozás után mondá: «Elmegyek úgy, hogy meg se tudják, hova mentem. Veszítsék nyomomat, hogy utánam se jöhessenek. — De hogyan? A legközelebbi vasuti állomás Örveden van. Megvan!»

Midőn Borcsa néni a párolgó paradicsomos ételt, kettejök mai vacsoráját, behozta a paraszt konyháról, Pipiske kisasszonyt írva találta. Gyorsan telt meg egy kis levélpapiros néhány sorral s Pipiske összehajtogatta, borítóba tette s Borcsa nénihez fordult.

— Borcsa néni lelkem, kérlek szépen, vidd el ezt a levelet a vendéglőbe annak az uriembernek. A nevét ráirtam a cimlapra. Hozz róla választ.

Borcsa néni hol a levelet, hol Pipiskét nézte.

— Annak, a ki az öltözőben volt velünk?

— Annak.

— Persze Celesztin?

— Az.

— Hát a paradicsom?

— Visszateszem a tűzre.

— Mit mondjak neki?

— Semmit sem.

— Semmit sem?

— Nem.

— Ejnye! Aztán mindjárt?

— Azonnal.

— Hm! Megbolondult ez a leány? — dörmögte a vén asszony olyan formán, hogy rajta kívül mindenki meghallotta volna, ha még annyian lettek volna is a szobában. Azt gondolta a jámbor, hogy csak gondolkozik. Azonban fölszedte a sátorfáját és már indulóban volt.

— Hátha már lefeküdt?

— Költesd föl.

— Nojszen ha olyan jó füle van, mint nekem, akkor dörömbölhetek az ajtaján akár holnap reggelig is.

Ezzel kilépett az ajtón.

Pipiske kisasszony pedig egy fordulóra tűzre tette ismét a paradicsomos ételt, azután oly hirtelen, a mint csak telhetett tőle, összeszedte minden szerte heverő holmiját és jól, rosszul belegyömöszölte egy pléhsarkos vásárosládába. Mire özvegy Hirtelen Borcsa megfordult a fogadóból, akkorra Pipiske kisasszony már ismét a karosszékben ült.

Borcsa néni azzal a magyarázattal, hogy «juj be hideg van» egy borítékba zárt névjegyet adott át Pipiskének, a ki a jegyről e szókat olvasta le: «Örülök, hogy szolgálatára lehetek. Reggel négy órakor.»

Azután mindketten vacsorához ültek, azután mindketten lefeküdtek.

Másnap reggel azonban nem mindketten keltek fel a szokott órában, hanem csak maga Borcsa néni, a ki csodálkozott azon, hogy Pipiske ágya üres. Még jobban csodálkozott azon, hogy Pipiske ládájának a helye is üres. Legjobban csodálkozott azon, a mit a ház népétől hallott, hogy t. i. kora hajnalban egy kocsi állt meg a ház előtt, a melyen a kocsison kívül még valaki volt, s hogy Pipiske kisasszony ezen a kocsin elutazott.

Özvegy Hirtelen Borcsának nem volt szüksége süket füleire, hogy rettentő gyanú támadjon benne. A kocsi kerekeinek nyomát követte, egész a fogadóig s ott rögtön világossá lett előtte, hogy az ő ártatlan (most már világosan alamuszi) Pipiskéje megszökött azzal a fiatal emberrel, a kinek a nevét «uram Jézus Krisztus «persze» hogy elfelejtettem!»

A szenzácionális eseménynek természetesen gyors hire keletkezett, mely szerencsésen még épen jókor érkezett két uri emberhez is, a kik abban a pillanatban ültek fel egy cifra uri szánra.

— Hallod, hallod ez nagyszerű!

— Terringettét! — mondja a másik, a kinek arca finom fehérsége dacolt a csipős téli hideggel, — pedig istenemre becsületes lánynak tartottam. Büszke, Csillag! — kiálta a tüszkölő két első lóra, kieresztette hosszú ostorát s egyet durrantott.

— Kár érte! Gyi!

S nagy csilingeléssel, csengéssel, bongással vágtatott ki a szán a fogadó udvarából.

III. FEJEZET.

(Egy haldokló ember.)

A halálra — hiába minden filozófia — soha sincs elkészülve az ember s legkevésbbé akkor, mikor rákerül a sor. Persze, erről a válságos pillanatról senki sem számolt még be. Sokszor pokoli gyötrelmek segítik át az embert a nehéz küszöbön. Csak egy pillanatra villámlik el szeme előtt a rémítő lehetőség s ilyenkor görcsösen kap ott virrasztó kedveseinek keze után s üveges szemmel, síri hangon, a rémület sárga szinével arcán kiáltja: meg kell halnom, meg kell halnom! Szerencse, hogy nem ér rá ilyenkor a dolog mivoltán gondolkozni. Máskor a kéretlen vendég a reménység köpenyével takarja el bús jelvényeit. A beteg úgy érzi, mintha állapota jobbra fordult volna. Gyógyulást remél, pihenő álomra hajtja fejét s az ágyánál leselkedő «halál koma» loppal nyújtja ki száraz kezét s csörgő ujjaival alattomosan nyomja le örök álomra a reménykedő szempilláit.

Csak egy van, a mi túlsegít e szörnyű dolog nehézségein bennünket. A tudat, hogy meg kell lennie, okvetlenül, elkerülhetlenül, megrendíthetlen biztossággal, előbb vagy utóbb, de mindenesetre; hogy senki semmiféleképen magát alóla ki nem

Gondolkoznia volt min . . .

Rákosi J.: A legnagyobb bolond. 27. lap.

vonhatja. Senki! senki! A legerősebb nem kevésbbé, mint a leggyöngébb, a legbátrabb nem kevésbbé, mint a leggyávább. Kérlelhetlensége teszi elviselhetővé. De azért még senki sem mondta meg, miképen viselte el a döntő pillanatban, s ebben van rémes eredetisége. Másolni nem lehet. Mindenki a maga módja, a maga embersége szerint hajtja végre. Aminek az élet forgalmában becse volt, annak itt nem lehet hasznát venni. Sőt ami ott legfőbb becsű volt, az itt a leghaszontalanabb, ha nem a legterhesebb. A legfőbbet az tanulta volna meg, a ki megtanult volna öntudatosan meghalni. A meghalás tudományára eddigelé jóformán csak a vallás tanította az embereket. A dolog nem veszti gyakorlati értékét azzal, hogy csak a vakhitért cserébe adhatta e tudományt a vallás is. A kik hittek igazán, azok «üdvözűltek» is. Napjainkban, midőn az emberek vallásos hite apadóban, a filozófia magával harcban van, a természettudományok pedig, bárha nem lehet is mindazokat, a kiknek a sorsa meghalni, tudósokká tenni, ismét csak annak nyújtanak némi megnyugvást, a ki a hit, a rajongás, a vallás egy nemével csügg e tudományokon: napjainkban nem marad más hátra, mint hogy az egész emberiség egy karthauzi egyesületté legyen. Memento mori — lesz a jelszó. A törvényhozás s az iskola föladata lesz a halál kényszerűsége elvére alapítani az életet. Az élet ne legyen — vallás nélkül — egyéb, mint a halál iskolája. Valamint a pillanattól fogva, hogy megszülettünk, elkezdjük a meghalás processzusát,

azonképen el kell kezdenünk a készülődést is rá, gondolatát soha sem szabad távol tartani magunktól. Az egész életen át folytatjuk a küzdelmet a halál ellen. Ha nem vagyunk az isten leheből vett halhatatlan lélekkel ellátott lények, akkor egy pillanatra sem szabad felednünk, hogy gép vagyunk, amely a szerint jár le, a mint gondját viseljük, balesettől óvjuk. Bizonyos időn túl nem járhat, de tőlünk függ, hogy mentül tovább járjon, s békével kell elvennünk, ha lejárásához értünk. A ki nem vigyázott, vessen magára, nincs joga zugolódni, térjen vissza az anyaföldbe, melynek szüksége van az ő anyagára, hogy az életrevalóbbakat táplálhassa. Szó nélkül, csendesen, lehetőleg észrevétlen kell kotródnia. Idő előtt meghalni szégyen. Megérdemli, akin megesik. Ott áll minden iskola, minden középület, sőt minden ház homlokán: vivendo discite mori: az élet a halál iskolája.

De ez egy későbbi kor vívmánya lesz. Ma még szörnyű kontárok az emberek e tudományban. Mindenkit, ha tizszer csinálta is meg testamentumát, nagyon korán ér a katasztrófa; mikor kopogtat, akkor látjuk be, hogy teljes életünkben mindenha olyan volt minden törekvésünk, úgy találtuk rendezni minden dolgainkat, hogy mentül jobban megnehezítse halálunk óráját, mentül keservesebbé legyen az örök megsemmisülés.

Az életet, a bizonytalant szeretjük; a mi bizonyos, a mit el nem kerülhetünk, arra nem készülünk el. És, különös, mentül jobban szeretünk élni, annál serényebb munkásai vagyunk a halálnak.

A flegmatikus ember, a szenvtelenebb, a kevésbé érdeklődő s élvező lassabban ér el a sírhoz. A táncosnak sokszor csak egy keringőjébe kerül, az inyenc egy ebéden nagy gyönyörrel szürcsöli be mint egy osztrigát. És végzetesen neveli, táplálja magában. A mellbeteg rendszerint bőbeszédű és buja. Úgy hajtja maga-magát a sírba, mint a hogy a kő a hegyről saját súlyával mind jobban kergeti magát le a völgybe...

Nehéz beteg hajlékába lépünk. Az ember, a ki útja végére érkezvén birokra kelt a végzetes mesgyén a halállal, azok közül való, a kik koruknál, eredeti egészségöknél fogva még jó sokáig elkerülhették volna e kellemetlen találkozást. Volt még élni való ideje, élni való ereje; de valamely vigyázatlanság, valamely gondatlanság — mit tudom én — leterítette s most ott vivódik kemény ágyán s maga sem reméli, hogy fölülkerekedjék a birokban. Helyzetének körülményei, nevezetesen a tudat, hogy más véget is érhetett volna még a dolog, hozzájárulván élete tanúlságaihoz, egy irigy halálos filozófiát tettek urrá beteg agyában, valamely kegyetlen, kiméletlen hangulatot, melynek élét a látogató, súlyát környezete kinosan érezte.

Persze, környezete nem sokból állott, látogatója pedig alig volt az orvoson kívül, a kit hozzá nem is maga hivatott magához. Mikor eszébe jutott, hogy orvosra volna szüksége, érezte is, hogy későn van. Mikor másnak is eszébe jutott, tudta, hogy már nem segíthet rajta.

Ergerberger Flóriánnak hivták a boldogtalant.

Ezt a hangzatos nevet, világos, hogy nem ezen a vidéken szerezte, hanem magával hozta idegen országból. De nemcsak az idegen nevet, magával hozta az idegen országot magát is romlatag keblében. Hozott azután magával két kiskorú gyermeket. S hozott végre magával valamely vagyont is, melyet ki többre, ki kevesebbre becsült, de annál jobban szeretett nagyítani, mentül kevesebbet tudott róla.

A gyermekek nincsenek a háznál. A vagyon szintén a házon kívül van. Az idegen országból is semmit sem látni a házon sem belül, sem kívül. Egy öreg asszony, félig paraszt-, félig uriasféle kisért a ház szobáiban, iparkodik úgy a hogy rendet tartani, ellátja a beteget, parancsol a külső cselédségnek és a mi ideje fönmarad, nagy betűs imádságos könyvével tölti el. Künn tél van, gonosz idő, mely se mezőn se kertben nem ád dolgot. Fonni minek fonna, varrni minek varrna a jó asszony. A mi ruhája van, beéri vele holta napjáig, másra meg nincs se kire varrjon, se kire fonjon. Beszélget istenével, a kitől nyugodalmas halált ohajtana magának kieszközölni, ez immár ő rá nézve a legfontosabb.

Kitipeg, meg betipeg a beteghez, ki a legbelső szobában nehéz lélekzettel vivódik. A verejték gyöngyözik csontjára tapadt sárga bőrén s ollót rég látott haja mint gazdag koszorú szürkén ágaskodik fel homlokán. Szemei kétszer akkorák, mint mekkorák egészséges korában voltak. Lázas fényben égnek és nyugtalanul gördülnek ide s tova.

Pillái néha befüggönyzik, de a nyugtalan golyók a rájok tapadó függöny alatt is forogni látszanak. Száraz ajkai mozognak, de a kiégett torkából kihörgő hangot nem képesek artikulált szóvá szabályozni, s csak a vén asszonynak e látványhoz hozzászokott szemei képesek a hörgésből kiérteni e szót, hogy: «vizet». Megenyhíti a beteget egy korty citromlével.

És a beteg, a benne munkáló halál szolgálatában siet a kis erőt, melyet az ital adott neki, gyorsan elhasználni.

— Mit jár körülöttem ilyen imádságos ábrázattal? Úgy sopánkodik, mintha engemet akarna sajnálni. Gondoljon magára. Ha igazság szerint menne, már odakünn várna engemet a temetőben régen, nem ólálkodnék itt körülöttem száraz köhögésével. Azzal is engem akar ölni. Számlálja meg, hány szál haja hullott el, hány ránca támadt a képiben. Sirassa el a diót, melyet fölharapni nincsen már foga; tapogassa meg tetemét, és jajgasson érte, a minek híját érezi rajta. Azután ha mindezzel készen lesz, kezdjen el máson sajnálkozni. Ha az a kutya volnék, a mely ott kinn tutol a hidegtől, magát marnám el ettől az ágytól. Egy akasztott embert láttam ebben az életben, ott libeg-lebeg most is, kiölti a nyelvét és jókedvűen veri össze a bokáját. Bár én lettem volna! Bár én lettem volna! Bár én lettem volna!

— Uram Jézus! mormogta az öreg asszony, ki egyébként e kifakadásokhoz már hozzászokott s csak vigyázatlanságból ejtette a Jézust hangosabban.

— Ismerem a ficzkót, — vágott vissza hagymázos feleselő kedvvel a beteg. — Sokat emlegették egész életemben. Csak azért kerülte el az akasztófát, mert akkor még más volt a divat, nem az a száraz fa, mely olyan furcsa gyümölcsöt terem. Harminc ezüst pénzt adtak érte. Minek állja az embereknek szándokaikban és cselekedeteikben az útját kétezer esztendő óta? Mért nem lehet, hogy az ember egymaga elég legyen férfiú voltában magának? Teli vagytok babonával. Emlegetitek a Jézust, a poklot, a hazát. És az ember küzd és fárad és verejtéke gyümölcse semmi egy-egy puszta babonás szóhoz képest. Jobb lett volna kölyked nyakát kitekerned, mintsem hogy fölneveld s azután egy babonás szót állítson örök válaszfalnak közzéd és maga közé. Mit ér a szíved, mit ér az elméd, mit ér az erőd, mit ér a bátorságod? Semmit. Semmit sem ér mindaz, a mi a magadé. Valamenynyi fölött uralkodik az, a mi mindenkié: az ostobaság, a babona, a balhit, trónra tett hiú fogalmak, megistenített akasztott emberek. Pápaszemmel nézitek az imádságos könyv betüit, elmétekben pedig az örökséget forgatjátok. Én voltam a legbölcsebb. Aztán jött a nyári napra éjszakról a hirtelen förgeteg hideg szél szárnyán. Azon lovagolt a halál. És végig kaszált a levegőben, hogy csak úgy sivított benne tüzes kaszája. És rám öntötte az egyik felhőt, melyet csontos lábával felrugott. Mit tehetek én róla, hogy a nyári nap meleg, a víz meg hideg. Mégis ezért meg kell halnom. Mért voltam bölcs? Vakmerő mért voltam? Mit használt

minden? Egyszer csak el jön az idő, a mikor az ember nem elég magamagának. Jaj akkor annak, a ki mássá tette magát, mint milyennek a többi emberek. Bölcsesége őrült bolondsággá lesz. De én rajtam ki nem fogtok. Inkább elpusztulok a magam módja szerint, mintsem hogy vénasszonyok által istenben megboldogultnak csufoltassam magamat.

Gyülöllek, utállak benneteket. Nem hiszek mennyországot, nem hiszek poklot. Jóságtok önzés. Vallástok elmétek lustasága. A természet kötelékei gyarló megszokás. Állatok vagytok. Rosszabbak az oktalanoknál, melyeket ösztönük biztosan vezérel. Titeket bolondít elmétek, bolondít szivetek, bolondít véretek hóbortja. Mindig elég voltam magam magamnak. Most is az vagyok. Hordd el innen sziszegő lélekzetedet. Fuss innen a Gellértre. Ott a helyed, boszorkány. Hozzám ne nyulj! —

És magára rántotta paplanát, eltakarta verejtéktől fényes képét. A vénasszony pedig legyezte tovább a szerencsétlent, ki a paplan alatt sem hallgatott el. Kidülledt szemei keresztül láttak a szöveten, keresztül a falakon, keresztül a földön a sír fenekére, a hol kiéhezett férgek vártak elaszott földi maradványaira. Keresztül a multon, a hol az az egyetlen, a kit látott, összeverte a levegőben a bokáit. Rémes tánca az akasztott embernek. Varjuk muzsikálnak hozzá, meg a szél. «Mit használ, mit használ minden!» mondogatja százszor is. «Az ember szab magának törvényeket. Azok szerint él, cselekszik és mulaszt. Ha van hozzá

esze, boldogul is. De mit használ, ha törvényei csak magának tetszenek. Mások elfordulnak tőlök. Mások más törvényeket tartanak. Ezt is elbírja addig, a mig a teste bírja. De ha nem tőle függő erő az ágyba dönti, a hol egy pohár vizet sem tud segítség nélkül meginni: akkor ellene fordulnak törvényei, kinozzák, üldözik, nem tudják megvigasztalni. Egy korlátolt vén asszony türelme ki fog rajta. A buta, babonás boszorkány lesz a megrendíthetetlen bölcs a legnyomorultabbal szemben.»

Az ajtó csikorgás nélkül fölnyilik s halk lépéssel közeledik az ágyhoz az orvos.

A beteg ember elcsöndesedett. Csöndesen veszik le arcáról a paplant. Szeme be van hunyva. Nehéz verejtékcsöppek ülnek megfeszült bőrén. A lélekzet gyorsan röpül ki s be félig nyitott keskeny ajkain.

Az orvos megfogja sovány jobb kezét, s a beteg ember mellére teszi fülét.

A beteg nem mozdul.

— Úgy tetszik, alszik.

— Az isten enyhítette meg édes álommal. A lelkének jobban kell, mint a testének.

— Nem kell háborgatni. A holnapi napot úgy sem éri meg.

— Uram s én istenem!

— Nem kell izgatni. Igen csöndes halála lehet.

— Egy rokonát várom haza, egy fiatal leányt, kinek írtam: minden pillanatban itt lehet. Nagyon nagy jó volna, ha életben érhetné.

— Akkor még az éjjel kell megérkeznie. Nincs annak szere, hogy megtoldjuk az elfogyott fonalat. Isten áldja meg. Vigyázzon rá.

A doktor elment s az öreg asszony elfelejtette kikisérni. Könnyei kezdtek hullani, de rémület fogta el abban a pillanatban, midőn az orvos maga után betette az ajtót, a beteg pedig nagy karikára nyitotta fel két szemét.

Mindent hallott.

— Fösvény kutya! Kár hogy többet nem ugattál itt arról a kevés időről. Holnapig. Úgy hát holnapig. Milyen jó, mikor az ember tudja. Holnap éjjel már csak egy szál lepedőben járhatok haza a magam házába. Végig kisértek valamennyi ágyon. Rémes dolgokat beszélek a poklok kinjairól, melyeket holnap szemtől-szembe fogok látni. Minden éjjel mást ejtek közületek kétségbe. Számíthattok rá.

— Szent arkangyalok! Minek kisérti az istent! Gondoljon lelke üdvére! Gondoljon azokra, kiket világgá üzött! Gondoljon véreire, a kik szegénységben járják a havat! Gondoljon vétkeire, szálljon magába és béküljön ki a mennyországgal, ne tetézze esendő fejét még több káromlásokkal.

A beteg szemei szikráztak, melle zihálva hullámzott fel s le. Jobb könyökére támaszkodott s száraz balját kinyujtá a levegőbe.

— Nem hiszek se az imádságban se az átokban. De ha csalatkoznám, inkább szálljak testestül lelkestül a pokolra, mintsem hogy ez órában azokra gondoljak, kiket emlegetsz. Érje utól szerencséjük

megrontására, sanyarúságuk tetézésére veszendő lelkem átka, amen!

A vén asszony kővéválva állt az ágy előtt s iparkodott keresztet vetni.

— Most pedig hozd ide azt a papirost. Ott van a fiókban. Öt pecsét van rajta, öt név alatt. Hozz ide téntát és tollat. Úgy. Tedd ide azt a könyvet alája. Gyujts gyertyát, hozz pecsétviaszkot is. Úgy. Egymásután. Egymásután. Holnap már késõn lenne. Holnap már hallgathatnám odalent ocsmány vihogástokat. Én pedig azt akarom hallani, hogy estek kétségbe. Úgy. Most már jól van.

Nehéz kézzel írt a fehér lapra néhány szót. Azután összehajtogatta a papirost, borítékba tette s öt pecsétet ütött rá.

— Most szaladj el a papért. Gyorsan járjatok, tudjátok, hogy nem érek rá. Az este közeledik. Nekem már nem lesz holnap is nap. Mindent el kell végeznem.

A lenyugvó téli nap talán csak azért birkozott már a fellegekkel, hogy lehanyatlása előtt benézhessen még egyszer a beteg emberhez. Sárgás fénynyel ült rá két orczájára. Sárgás színt vetett a falra, az ágyra. A levegőben röpködő porszemek megremegtek varázsos érintésére s az ember láthatta, mint röpködtek be a beteg ember nyitott ajkán lélegzetével. Segítettek a halálnak. Ezek sokszorozzák a beteg köhécselését.

A két szemgolyó mereven fordult az ablaknak. Kínosan vonaglott a beteg arcza. A megsemmisülés érzete járta be idegeit a gondolattal, mely agyában keletkezett.

Holnapig! Csak holnapig!

Mire az a nap az ellenkező oldalon ismét fölkel, akkorra ő már örökre lenyugodott.

Örökre!

De boldog, a ki azt hiszi, hogy nem örökre. Aki hiszi, hogy «ott túl» kedveseivel találkozik!

Igen, a kinek kedvesei vannak!

Neki se hite, se embere, a kit szeretne.

Nincs, kiért éljen, nincs, kivel ott túl találkozni óhajtson.

Az az egyetlen akasztott ember, a kit életében látott, szinte jó, hogy nem várakozik rá a túlsó parton. Nem kérhet számon tőle semmit.

Minek élt az ember? Mi oknál fogva és mi végből?

— Az az isten, a kit a vallások tanítanak, képtelenség. Körül van véve dolgokkal, a melyeket tilt hinnem az elme, a legfőbb adomány, melylyel az az isten más teremtmények közül kitüntetett. De hát hol keressem másutt? Nem nyilatkozott-e, nem kellett-e nyilatkoznia oly formában, hogy kétkedés ne férhessen hozzá? Világos, hogy nincs. De minek voltam hát én itt a világon, és hová megyek holnap? Érzem, hogy egészen nyugodt vagyok. Akárhová megyek, attól, a kit ott látok, nem félek. Mert nem magam szerint jöttem ide. Lettem bizonyos anyagból, bizonyos körülmények közt. Egyikről sem tehetek én. Egyikért sem én vagyok felelős. Az az isten, a ki sötétségben, létünk okának és céljának tudatlanságában, a bennünk támadt és táplált indulatok által hányva lé-

teznünk enged, joggal nem bíráskodhatik felettünk. Az voltam, a mi voltam. Azzá kellett lennem. Ha más lettem volna, nem én lettem volna. Nem tudom miért voltam. Nem tudom, kit átkozzak azért, hogy voltam, kit áldjak azért, hogy holnap nem leszek. Jó éjszakát. Jó éjszakát! Soha többé! Soha többé!

És elkezdett az ablakon át a vörös fényben leáldozó napnak integetni s az est és bozontos hajának árnyéka ereszkedett le arcára. Nehéz pillái ráborultak szeme golyóira.

— Így fogok feküdni holnap. Ez a babonás vén asszony keresztbe kulcsolja majd a két kezemet. Azután jönnek más vén asszonyok és beföcskendeznek szentelt vizzel. Koporsóba szögeznek. Egy ökörszekér kidöcög velem a temetőbe a hol a síráső tíz garasért megássa gödrömet. Oda beleteszneк. Ott fogok feküdni nyárig, addig nem rothadok el. Nyáron aztán kibujnak gubóikból a férgek. Kibujnak gubóikból a férgek...

A beteg ember homlokán hideg verejtékből gyöngykorona támadt. Ajkai tovább mozogtak.

— Ha Krisztust a kőkoporsóban megették volna a férgek, nem támadhatott volna fel harmadnap. Egyszer láttam a muzeumban egy mumiát, az kifogott rajtok. Ha én most felakasztanám magamat, én is kifognék rajtok. Mért ne tenném? Ugyis holnap vége van mindennek. Egy, kettő, három. Egy, kettő, három. — Egy kettő három. Kakast hallok kukorékolni. Hajnalodik. Három óra van reggel. Most van az ideje. Nagyon jó lesz. Mikor

aztán holnap értem jön a halál, fölakasztva talál. Vicsorogsz fickó? Kifogtam rajtad? Pokolba veled! Mindig elég ember voltam magamnak. Soha sem féltem a sátántól, sohasem dicsértem az istent. Sohasem dicsértem...

— Dicsértessék a Jézus Krisztus!

A pap lépett be. A beteg rémülten meresztette rá két szemét. Nem valószinű, hogy ekképen emésztvén magát a holnapi napot is megérje. Maga is a mint bódult elméje és csalfa érzékei játszottak vele, azt hitte, hogy itt van a túlvilág küldöttje. Csak a vén asszony láttára tért magához, a ki a pap után a szobába lépett.

Néma remegéssel kisérte a beteg a pap mozdulatait, ki két, az öregasszony által beállított viaszgyertyát gyújtott fel. Rezegve futotta be a sárga fény a homályosodni indult szobát. A pap egy fris arczú, fehérhajú öreg ember volt. Kegyszereit s a feszületet, melyet magával hozott, a gyertyák közé tette s a beteg ember ágyához lépett.

Két kezét föléje tartotta s lehunyt szemekkel egy kis imádságot s áldást rebegett el.

«Az atyának, a fiúnak s a szentlélek istennek nevében! Az Úr fordítsa felénk engesztelő arczát. Megmérhetetlen malasztja szálljon le ránk. Senki sincs vétek nélkül ezen a földön. Irgalmadért kiáltozunk, könyörülő atyánk! Könnyítsd meg testünket, enyhítsd meg lelkünket, adj erőt, adj megnyugvást cserébe a mi hitünkért a bünök megbocsájtásában, ámen!»

— Ámen, ismétlé az öreg asszony s keresztet vetve kiosont a szobából.

A beteg ember lázasan kapta el a pap kezét.

— Nem érek rá, nem érek rá! Úgy érzem, az orvos megcsalt. Nem élek holnapig. Ne beszéljen nekem bűnökről, bűnök megbocsájtásáról. Ön becsületes szavahihető ember. Önre kell biznom végső dolgaimat. Ezért kérettem ide. Itt van ez az ötpecsétes levél. Ebben van végrendeletem. Az ön kezébe teszem le. Nem akarom, hogy megsemmisítsék az éhesek. Vegye most ezt a kulcsot. Nyissa ki vele amaz almáriomban a második fiókot. Megvan? — Ott van két levél. Az egyiken nincsen pecsét. Abban megtalálja rokonaim névjegyzékét. Azokat kérem ide hivassák meg a testamentom felbontására. Ott van egy másik levél is. Azon hét pecsét van.

A lelkész kivette a másik levelet is.

— Most adja ide azt a feszületet. Úgy. Tegye rá a kezét. Mondja utánnam amit mondok: esküszöm!

— Nem esküszöm!

— Pokolba hát ezzel a rézbálványnyal. Csalók vagytok. Magatok sem hisztek benne, a mibe másokat hinni ösztökéltek.

S ezzel elhajította a feszületet.

A pap felvette s megcsókolta az istenember képét.

— Istennek felszentelt szolgája vagyok. Szent fogadalmam szerint járok el az anyaszentegyház szolgálatában. Eskű nem köt jobban mint meg-

kötözve vagyok. Isten megbocsájt neked, a ki nem tudod, mit cselekszel.

— Pap, ebben a levélben van az én gyónásom. Leteszem a kezedbe. Azt akarom, hogy olyan biztos helyen legyen ott, mint az enyimbe volt. Ha van isten: intézkedjék róla.

Ha felbontod, akár siromat bonthatnád fel.

Úgy legyen békében nálad, mint a hogy sirom békéjét nem akarhatod megháborítani.

— Úgy lesz! Isten nevében.

— Meg vagyok nyugodva.

— Nincs több mondani valód?

— Nincsen.

— Imádkozzál ellenségeidért.

— Magamért sem imádkozom.

— Legnagyobb ellenséged magad vagy magadnak.

— Nem sokat ártok már vele.

— Békülj ki isteneddel.

— Nem ismertem meg soha.

— Ismerd meg jelen nyomorúságodban. Ismerd meg az én türelmemben és békémben. Ismerd meg az örökkévalóságban, melynek lehelletén elszállandó a te lelked. Ismerd meg a kényszerűségben, melyből nem menekülhetsz, mely az ő hatalma, az ő akarata.

A beteg ember egy végső erőfeszítéssel emelkedett ágyában.

— Ide vagy szegezve, folytatá a pap. Kincseidet az én kezembe tetted le. Az isten kezében vannak nálam. Békülj ki isteneddel.

A beteg ember visszaesett az ágyba s fogait csikorgatta tehetetlenül. A lelkész kezébe vette a szent olajt s a rituális mondatok kiséretében ráadta az utolsó kenetet.

E pillanatban a ház előtt kocsi állt meg. A külső szobában gyors léptek nesze támadt. Az ajtó hirtelen feltárult s egy fiatal női alak jelent meg rajta. A hölgy futtában tépte magáról téli ruháját s úgy hányta el. A mint a papot meglátta, egy sikoltással szökött az ágyhoz.

— Bátyám — atyám — atyám — atyám!

A beteg ideges rángással rázkódott meg. Kezével görcsösen kapott a jövevényhez. Azután valami nevetésféle hörgött végig tüdeje vesztette mellén, s halva esett össze vánkosaiban.

Pipiske kisasszony, a jövevény leány, rémült sikoltással aléltan törött össze az ágy előtt.

Néhai Ergerberger Flórián háza.

Rákosi J.: A legnagyobb bolond. 52. lap.

IV. FEJEZET.

(A testamentom.)

Hetek multak el. Ergerberger Flórián csöndesen pihent a falúvégi temetőben a nélkül, hogy eszébe jutott volna éjfelenként hazalátogatni. Egy szerény keresztre volt primitiv ákombákommal — kontár kezek mestersége — az elhunytnak pogányhangzású neve kék mezőben fejér föstékkel ráfestve. Dombját az enyhe tavaszi idő megrokkantotta. Magának jobb dolga volt, mintsem hogy fölkivánkozzék még egyszer a földre.

Meghalni nehéz. De azután, ha túl estünk rajta, bizonyosan édes az álom nélkül való pihenés.

Egeresi Illés, a fiatalos képű öreg pap, annak rendje szerint beszentelte a sírt, értesítette a hatóságot a nála letett testamentomról, kért a kihirdetésre napot s a terminusról értesítette a lajstromba vett rokonságot.

Azt a másik levelet eltette. Az a «megboldogult» gyónása volt s a pap titkává lett, melyet a pap maga sem tudott.

Az elhunyt házát Adorgyán János özvegye és Pipiske kisasszony, a kinek itthon Ida a neve, tartották rendben, és pedig jó rendben. Gyászt is öltöttek ketten az elhunytért, még misét is mon-

dattak érte meghalálozása minden heti forduló napján.

Mielőtt a végrendelet kihirdetésének napja elérkezett volna, egy-két nappal előbb az öreg lelkész meglátogatta néhai Ergerberger házát, illetőleg lakóit, az öreg özvegy asszonyt és Idát. Nyájasan bocsánatot kért, de nem teheti, hogy egy kérdéssel ne alkalmatlankodjék. Azt szeretné tudni, hogy Ida van-e és micsoda rokonságban az elhunyttal?

Igen különös kérdés. Miképen kerül rá a főtisztelendő úr?

Hát bizony a megboldogult a főtisztelendő úrnak még halálos ágyán átadta rokonai lajstromát s ebben Ida nevét hijába keresi.

Ida reszkető kézzel nyult a lajstrom után. Neve csakugyan nem volt ott. Sem egy másik név nem volt ott, a melyet Ida keresett. A kisasszony szemei megteltek könyekkel. Adorgyán János özvegye is föltette pápaszemét, hogy megnézze a lajstromot, de ő se tudott jobb eredményt kisütni s nagy zavarban volt a három ember, a kit ez a dolog az elhunyt házában összehozott.

— Én mindazokat, a kik a jegyzékben foglaltatnak, — szólt a pap, — levélben értesítettem Ergerberger úr haláláról, valamint a végrendelet felbontása napjáról. Mindannyi felelt is nekem levélben s bejelentette, hogy erre a napra eljön. Feltünt, hogy a kisasszony nincs a megnevezett rokonok között s erre kötelességemnek tartottam figyelmeztetni.

— Köszönöm uram, nagyon köszönöm. Nem tudom azonban hirtelen, mire véljem a dolgot. Úgy tartottam eddig, hogy az elhunyt nagybátyám volt. Szüleimre nem emlékezem. Tőle sem tudtam meg rólok soha semmit. E jó asszony nevelt fel. Meglehet — mi nem lehet?! Minden lehet. Itt vagyok s nem tudom ki vagyok. Köszönöm uram. Köszönöm.

Zokogva borult a szegény leány Adorgyán János özvegye nyakába.

Másnap pedig elhagyta néhai Ergerberger házát. Ily körülmények közt nem akarta magát a végrendelet megnyitására érkezendő vendégek szemének kitenni. Ha lesz a végrendeletben valami, a mi őt érdekli, majd megirja neki Adorgyán János özvegye, azért tanulta meg hál' istennek azt a kis tyukvakarást.

A lelkész pedig hazament. Bús léptekkel közeledett háza felé, melynek fedele alatt van a hét pecsétes levél, mely az elhunyt gyónását tartalmazza. Bizonyos, hogy abban e szerencsétlen fiatal lányt érdeklő dolgok is vannak.

De hét pecsét és a fiatal arczú aggastyán lelkiismerete őrzi e gyónás titkát. Erről nem lehet tenni. «Intézkedjék benne az isten.»

Igen szép verőfényes napja volt a kikeletnek. Még semmi zöldséget nem viselt a föld. A tavasz még csak a nap megujhodó melegében és a levegő enyhe, fris járásában volt meg, mely délről jövén, terhelve jött a déli virány illataival. Édes vajúdásban dagadozott a föld, az ébredés ösztöne moz-

gatta az ágakat s a falak nap felé eső részén a földből kibujt az isten tehenkéinek vörhenyes csordája, hogy sütkérezzék.

Néhai Ergerberger Flórián háza nem volt benn a faluban. Elül nagy udvarkerítés, hátul ugyanakkora kert sövénye környezte. Az ajtó előtt két akácfa állt, két oldalt tőle egy-egy deszkapad volt. Az egyiken Adorgyán János özvegye ül s beszélget két anyalúddal, melyek közül mindenik nehány sárga libácskával még hijában keresi a gyepet.

Nagy rend és nagy tisztaság van a házon kívül úgy mint belül. Ma hirdetik ki a testamentomot s az öreg asszony nem akarhatja, hogy a megboldogult rokonai megszólják.

A nagy szobában együtt ül már a rokonság s várja a hatóság kiküldöttjét, a ki felbontsa a végrendeletet s ki a városból kijövén, a paphoz szállt.

Öten voltak a szobában. Az öt között három asszony. Egyik sem becsülte az elhunyt vagyonát egy milliónál kevesebbre s mindenik ezt gondolta magában: «Még arra az esetre is, ha nem én leszek a főörökös, hanem egyenlően osztozunk, 250 ezer frt esik rám. Ezért érdemes volt ide utazni.»

Az egyik egy határszéli városból jött, melynek alsó népe tót, polgársága német. Ez özvegy asszony. Az elhunytnak huga, a kit egy hivatalnok hozott volt az országba férjhez. Neve özvegy Rapuncelné asszonyság. Harminczkét foga közül legalább is kétszer tizenkettőnek megrendült az állása. Egész sora be volt dülve, mint a rosz palánk. Sze-

mén pápaszemet viselt, kezén kötött fekete félkeztyüt.

Kirner Boldizsár ült az érdemes asszonyság mellett a divánon. Boldizsár úr e helyet koránál fogva vette igénybe. A többi három fiatalabb lévén mint akár ő, akár Rapuncelné asszonyság.

Egy szikár uri ember az ablaknál állt. Ha nem csalódunk, házasság utján jutott a rokonságba s az örökséget mint özvegy ember, gyermekei számára kivánja igénybe venni. A neve Picurka Tóbiás.

Egy kisasszony, első virágzásán túl, de még hervadásán innen, úgy tetszik szintén testvére a megboldogultnak, reméli, hogy az örökséggel a házasságnak előtte már-már bezáruló kapuját még egy darabig nyitva tarthatja. Ernesztina a neve.

És még egy asszonyszemély. Kövér, jó izű, jó kedvű hölgy, a ki férjét otthon hagyta, mert maga jobban elvégzi az ilyen dolgokat. Talán hentesné, vagy mészárosné, a ki első legénye által elvétette az üzletét. Mindenesetre rokon és hivatalos a mai napra.

E társaság hivatalos szomorkodással és megfelelő pletyka közt várja a döntő pillanatot. Az elhunyt erényei egyetértő elismeréssel elintéztettek. A rokonság rangfokozatai megállapíttattak s bárha egyiket sem önző remény, hanem mindnyáját csupa rokoni kegyelet hozta a mai napon a nemes és áldott néhai Flórián hajlékába, azért egyik sem felejtette el mindazt felhordani, a mi elsőbbsége tán a többiek felett volna.

— De nini! — szól a kövér asszonyság, — úgy tetszik, nem vagyunk még mind együtt.

— Ah, szegény Kristóf, minek emlékeztet ön engemet szegény Kristófunkra! — szólt a társaságban a szűz s battizt kendőjét szemeihez emelte. Kristóf az elhunytnak s itt összegyült testvéreinek testvére.

— Végre is látszik, — mond a határszéli városbeli özvegy Rapuncelné asszonyság, — látszik, hogy vérbeli kötelék nem füz tégedet az elhunythoz s azokhoz, kik vérei voltanak. Ah, szegény Kristóf, mi lett belőle?

— Ugyan hát mi lett belőle?

— Jaj, ha csak tudnók!

Persze, tán Kristóf után is lehetne örökölni.

— Ha nem tudjátok, minek sopánkodtok? Tán jobb dolga van mindannyiunknál? Meddig nem tudtunk Flóriánról is semmit is. Egyszerre csak ime, megjön a levél, hogy meghalt.

— Az igaz! — szalasztá ki a két testvér egyszerre megvigasztalva.

— Igen ám, — szólt a szikár ember az ablaknál a nélkül, hogy a társaság felé fordult volna, — de ha él, akkor neki is van joga az örökséghez.

— Ah, — siránkozék a határszéli s keblére emelte kötött keztyüjét, — ah szegény Kristóf, bizonyosan nem él már.

— Husz éve már — istenem, még kis gyermek voltam — egészité ki a szűz — annyi ideje, hogy hire veszett.

— Annyi ideig nem hallottuk kedves, felejthetetlen Flóriánunk hírét is.

— Bizony kedves, felejthetetlen testvér volt.

Oh soha, de soha sem lesz nekem többé olyan testvérem, siránkozék a szűz.

— Ki tudja? — mond ferde mosolylyal a szikár ember. — Hiszen csak huszonkét éve, hogy szüleid meghaltak.

A szüzet a gúny nagy zavarba hozta, melyből a kövér asszonyság segitette ki, mondván:

— Hagyjuk abba, ne civakodjatok. Ki tudja, mit fogunk hallani. Engem elhívtak, eljöttem. Ha semmit sem kapok, abba sem halok bele. Hál' isten, van miből megélek. De más is van még a dologban.

— Ugyan, ugyan!

— Én beszéltem ezzel az öreg sárkánynyal, a ki a házat őrzi — mert már tegnap érkeztem. Tizenhat esztendeje már, hogy itt a megboldogult házát tartja s azt mondja, hogy Flórián két gyermeket nevelt fel. Úgy tartotta mint saját gyermekeit. Ez a sárkány azt hitte mindig, hogy egyik testvérének gyermekei.

— Az enyimek nem!

Ketten siettek egyszerre e három szóval közbevágni, mire egy kis szünet támadt s a beszélő Ernesztina kisasszonyra nézett.

— Mit gondol! — mond pirulva Ernesztina.

— Mit? Hát azt, hogy ha a tied nem, akkor végre is csak Kristófé lehetett a két gyermek.

— Lehetetlen! — Ezt a testvérek mind egyszerre mondták.

— Miért? — kérdi a szikár úr.

— És hol van a két gyermek?

— Ez épen a történet bunkója. El vannak bujdosva.

(Hála isten!)

— Valami különös rajongók voltak. A fiú, kinek már vagy 25—26 évesnek kell lennie, tizenhatéves korától fogva szüntelen civakodott bátyátokkal.

— Szegény Flórián!

— Egyszer Flórián végre is megsokalta a dolgot s a fiut elkergette. El is ment a gyerek s azóta hirét se hallották.

— Úgy kellett a bolondnak. De hát a leány?

— Jaj annak eleintén irogatott a fiú; de a szentem még csak kis tacskó volt. Mégis jó eszének kellett lenni, mert bátyja (már csak azt kell hinnem, hogy bátyja) levelei egészen átformálták. Flórián késõn vette észre a dolgot.

— Szegény Flórián!

— De akkor aztán tett is róla. Eltiltotta a leányt a levelezéstõl s a fiú minden levelét elfogta. De már a méreg benne volt a lányban, hatott minden korda ellenére. A veszekedés ujra kezdõdött.

— Szegény Flórián!

— És egy alkalmatos órában bátyátok a lányt is elkergette.

— Hála isten!

— És ennek sincs híre?

— A sárkány azt mondja, ennek sincs.

— Flórián mindig szolid, reális gondolkozású ember volt. Nem csoda, ha nem türte meg a hóbortosakat.

— Nem is lehettek azok az õ vérébõl — a mi vérünkbõl való vér.

— Bolondok voltak.

— Az, az, bolondok! hahaha! Úgy kell nekik, ha elestek az örökségtől. Úgy kell a bolondoknak! És megindult a nevetés a bolondokon, a kik elestek az örökségtől. Úgy kacagtak rajtok, hogy a könyjük végig csorgott ábrázatjukon. A szikár ember pedig ördöngős mosolylyal arcán mintegy véletlenül ekkép sóhajtott fel: «Szegény jó Flórián!» És erre az asszonyok olyan sírást indítottak csak úgy ex abrupto, mintha a «bolondok» el sem is estek volna az örökségtől.

Ebben a sírásban találták őket a hivatalos kiküldöttek, kiket Adorgyán János özvegye vezetett be a szobába.

A formaságokon csakhamar túlestek. A kerületi törvényszék tagja a rokonság kiváncsi szemétől kisérve, fogta neki ollóját a végrendeletnek, minekutána pecsétje hitelességét konstatálta volna.

És fölbontá s olvasá:

«Én alulirott Ergerberger Flórián — (a rokonok összenéztek: hiszen az ő igaz neve Gerber Flórián volt!) Én alulirott Ergerberger Flórián abban a hitben éltem, hogy én voltam a legbölcsebb ember. De nem abban a hitben halok meg. Hitemből egy nyomorult meghülés vetett ki végkép, mely az élettől fosztott meg. Se isten, se ember, se intézményeik soha ki nem fogtak rajtam. Egy hűvös őszi szellő csavarta ki a nyakamat, holott egy hitvány felső kabáttal megvédelmezhettem volna magamat. Cudar bolondság ez a silány véletlenekre fektetett emberi élet s én ezennel kö-

vetkező, ötszáz ezer forintokat kitevő vagyonomat, úgy mint (itt el van sorolva a vagyon állaga) arra hagyom, a ki legméltóbban viseli ezt a földi nyomorúságot, vagyis

A legnagyobb bolondra!»

«Mégis, a fent elsorolt összegen kívül levő vagyonom, úgymint lakóházam és a vele együtt telekkönyvezett fekvőségem Adorgyán János özvegyére marad, a ki nem a legkisebb bolond volt teljes idején át, a míg nálam volt.» ...

A kövér asszonyság ocsudott fel legelőbb is bénító ámulásából.

— Olyat sem ettem még, hogy valaki maga magát nevezze ki örökösének.

— Szegény Flórián! — mondta a szikár úr gunyos szomorúsággal.

De a másik két asszony kőbálványnyá volt válva. Egy hóbortos végzet játszik-e velük tréfás játékot ezzel a szóval, hogy «bolond». Sokért nem adták volna, ha nehány perccel előbb nem osztogatták volna oly könnyedén ezt a drága szót. Kinek van már most közöttük legtöbb jogcíme arra, hogy követelje az örökséget? Megosztozzanak-e a bolond címen, vagy pereljenek-e érte?

Ernesztina kisasszony megtalálta a kibuvót. Hirtelenében elájult.

A kötött keztyüs asszonyságot pedig ezzel szörnyű méregbe hozta. Csipejére tette két kötött fekete keztyüjét: «Mit, ezért elájuljak? Nem vagyok

bol—.» Mégis inkább elájult, semhogy törvényes tanuk előtt e végzetes mondatot befejezze.

Erre meg a kövér asszonyság jött dühbe.

— Menjetek, bolondok vagytok mind! — De kérem — toldotta meg hirtelen, észrevevén a vigyázatlanságot, — kérem, még magam vagyok köztük a legnagyobb bolond.»

Ez hirtelen feltámasztotta az elájultakat s a dolog egy kellemetlen családi versengésre kerül, ha a hatóság közbe nem veti magát.

A törvényszék küldöttje tanácstalanul állt a bolond végrendelettel szemben s nem határozott mást, mint hogy hiteles másolatban kiadja az érdekletteknek, a további végzés hozatalát függőben tartja.

Adorgyán János özvegye pedig sietett fölkeresni téntatartóját, pennáját és ókuláját s értesítette Ida kisasszonyt az eredményről. Kezeim közé csak levele végső sorai kerültek, melyek ekképen szólnak: «Ne aggódjék drága Kisaszon mivelhogy a ház megmeg a ki főd van hozzálya Való a mienk a kibül elélünk hóttig isten Nevében és malasztjábul semicse féljen.»

V. FEJEZET.

(Két bolond.)

Varhonyay Dezső fővárosi ügyvéd úr kancelláriájában igen sok ténta és igen sok papiros fogyott el évről-évre. Abban az időben, a mikor a mi figyelmünket vonja magára a kitünő ügyvéd, nem kevesebb, mint tíz — az ügyvédség pályájának különféle stádiumát ért — ifjabb és öregebb segéd fogyasztja az ő szolgálatában a téntát s a papirost. Kitünő buzgalommal sercegnek a tollak a fehér papiron, nyerendő és veszendő perek aktáinak gyarapodására. Ez csak váltó, az csak úrbéri, amaz csak egy harmadik kategóriabeli perekben dolgozik. Ez végrehajtásokra, amaz tárgyalásokra készül. Egy hatodik sürgetni, egy hetedik informálni indult s arra jegyezgeti magának az adatokat. Egy nyolcadik szerződéseket fogalmaz, egy kilencedik fogalmazványokat tisztáz s ennyi munka közt a tizediknek sincs henyélő ideje.

Varhonyay Dezső maga pedig a feleket fogadja külön szobában s ebben a pillanatban formaruhás inas áll előtte, kinek a kezéből egy kis levelet vett által, s kihez, minekutána a levelet elolvasta, ily szavakkal fordul: «Édes barátom, szólítsa csak be a kancelláriából Csongor Béla urat.»

Csongor Béla volt az a tizedik, a ki nem henyélt, mindazonáltal egy perc mulva főnöke előtt állott.

Varhonyay úr szó nélkül adta át Csongornak a vett levelet, a mely ekképen szólt:

«T. ügyvéd úr! Sziveskedjék nekem egy okos, megbízható, becsületes és hallgatag urat küldeni irodájából. Valami dolgot szeretnék vele végeztetni. Tisztelettel

Gróf Szanday Elemér.»

— Kivánja ügyvéd úr, hogy én menjek el?

— Menjen el, barátom. A gróf családjának ügyvéde vagyunk. Végezze a dolgot jól. Ez a legény elkiséri a gróf úr lakására.

Csongor Béla köszönt és elindult a gróf inasával, a ki megmondta gazdája lakását s nyomban követte Béla urat az utcákon mindenütt. Az idő délelőtt volt, nem sokkal több tíz óránál.

Elemér gróf reggeli pongyolában volt még, midőn az inas Bélát bejelentette. — Ezüst szamovár párolgott az asztalon, — mellette jó ízű hideg reggeli, szivarféle, édes szesz s több eféle volt felhordva s legalább idegen elemmel tarkította az asztal rendes rendetlenségét. A szoba legénymódra volt berendezve. Fő ékessége fegyverek, vívó szerszám, egy pompás Vénusz-kép és egy felséges tükör valának. A padlót puha szőnyeg takarta. A levegő rózsavíz illatával volt deszinficiálva, melylyel enyhe csibukfüst vivódott az elsőbbségért. Elemér könynyedén terült el egy heverőszéken. Aludt-e az éjjel, nem-e, nem tudom, de arca feltünő halvány-

sága álmatlanságra mutatott. Valószinű, hogy ez a rendes színe. Ajka színe friss és piros. Állán gyenge szakáll csak árnyként emeli arca fehérségét. Szemei bágyadt fénynyel unottan, nehézkesen néznek a világba.

Béla úr ilyen színben s ily helyzetben találta a grófot, midőn belépett s meghajolván, üdvözölte őt.

— Jó reggelt, — mond a gróf, s jobb kezét a heverő szék válláról leejtette. — Tessék ott az íróasztalnál helyet foglalni. Engedje meg, hogy ülve maradhassak — tevé hozzá, midőn látta, hogy az ügyvédsegéd furcsának találta a fogadtatást.

— Kérem, nem a magam nevében vagyok itt. Principálisom küldött, őt képviselem.

— Jó, tehát majd bocsánatot kérek a principálisától.

Béla elpirult, nyilván a bosszúságtól, de válasz nélkül hagyta a dolgot. Leült az íróasztalhoz, kezébe vette a tollat, megfogta a papirost s a grófnak hátat fordítva szólt:

«Készen vagyok.»

Gróf Elemér erre egyet hallgatott, Béla pedig segített neki.

Végre is megszólalt a gróf.

— Kedves barátom, nem innék velem egy csésze theát?

— Köszönöm.

— Vagy egy szivart.

— Köszönöm.

— De megengedi, hogy én reggelizzem?

— Kívánja a gróf úr, hogy később jöjjek el?

— Tessék kérem itt maradni.

Béla megült a helyén, csak a már bemártott tollat tette le. Elemér gróf pedig theát szűrt magának s elkezdett sonkát csemcsegni. Szörnyen terhére volt a dolog, az bizonyos. Jó idő telt bele, hogy újra megszólította vendégét.

— Ön — ön nem tudja nemde, mi végből kérettem ide.

— Nem tudom.

— Végrendeletet akarok csináltatni.

Béla fogta a tollat s elkezdte írni a végrendeletek szokásos bekezdését. Elemér gróf nem szólt, amíg Béla abba nem hagyta az írást. Ekkor ismét ekkép fordult hozzá:

— Nem talál a dolgon csodálkozni valót?

— Nem.

— Sok végrendeletet írt már életében?

— Már írtam néhányat.

— Régen van már principálisánál?

— Régen.

— Mit nevez ön annak, hogy régen?

— Az ügyvédi segédkedésben két esztendőt.

— Két éve, hogy Varhonyay úrnál van?

— Annyi.

— Ön úgy látszik, nem igen szeret beszélgetni.

— Nem.

— Megsértettem önt?

— Csak principálisomat.

— Fogadjon el kérem egy csésze theát.

— Köszönöm.

Elemér gróf ismét megpihent egy kicsit s aztán ujra kezdte:

— Olvasta ön azt a levelet, a melyet principálisának írtam?

— Olvastam.

— E szerint Varhonyay úr igen szép ajánlatával jött ön ide.

— Varhonyay úr elküldhette volna akármelyik segédét.

— Valamennyi megfelel a kivánságoknak, melyek ama levélben foglaltatnak?

— Megfelel valamennyi.

— Nem tagadhatja, ön igen jó véleményben van maga-magáról.

— Mért? Mert azt mondom, hogy nem vagyok különb többi kollégáimnál?

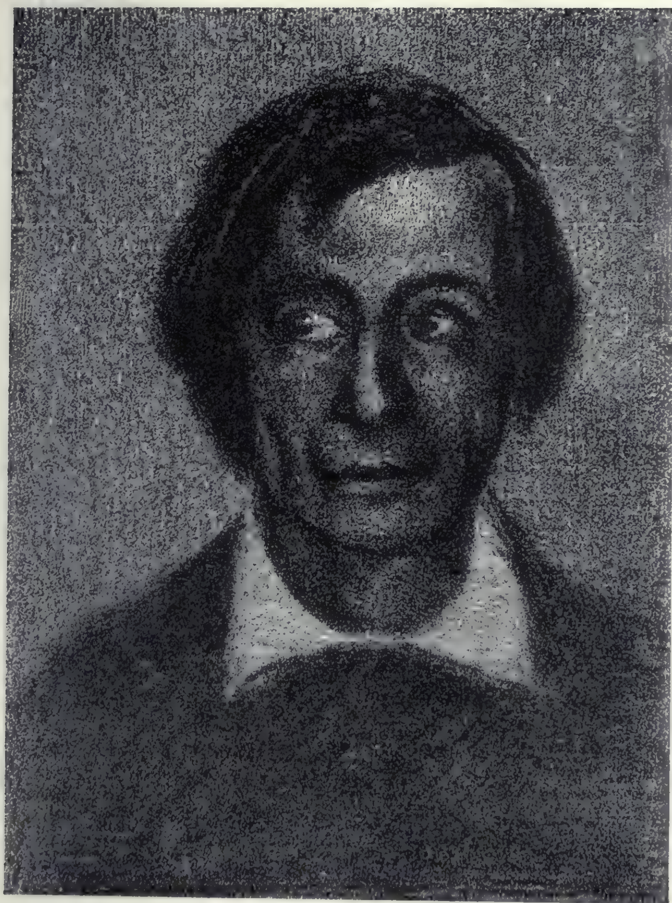
— Mert azt mondja, hogy okos, megbízható, becsületes és hallgatag.

— Ennyit méltóságod nem merne magáról elmondani?

— Én nem vagyok ügyvédsegéd, kit valahova testamentomot fogalmazni küldenek.

— Ezek nem egy ügyvédsegéd kvalifikációi, hanem legnélkülözhetlenebb tulajdonságai a férfiúnak. Mért nem fogalmazza meg méltóságod a testamentomát maga.

Elemér gróf el nem pirult, de egyet emelt a felső testén s vendége provokált impertinenciáját kissé nehezebben nyelte le, mint a sonkafalatot, a mely útmutatónak előre indult volt. Semmi esetre sem valószínű, hogy Elemér gróf helyesen meg

A szinész.

Rákosi J.: A legnagyobb bolond. 73. lap.

tudja fogalmazni az okmányt, melyről szó van. Csakis egy pillanatnyi szünet után válaszolt:

— Hát mire valók volnának az ügyvédek és ügyvédsegédek? Azt gondolja ön fiatal barátom (a gróf fiatal barátja tán egy évvel volt idősebb a grófnál), hogy én nem volnék képes megtanulni a szabómesterséget? De mért venném el szabóm kenyerét, kivel még hozzá meg is vagyok elégedve?

Csongor Béla úr mosolyogva válaszolt:

— Remélem, én velem is meg lesz méltóságod elégedve.

A válasz nem tette a grófra azt a hatást, melyet Béla tán szivesen látott volna. Az ügyvédsegéd nem tudta mire vélni az egész szószaporítást, mely egyébként mulattatta. Ide küldetett valamely munkát teljesíteni s vele s idejével a gróf rendelkezhetett. Principálisán fog állni ez időt — az expenz-lajstromban — osztrák értékre redukálni. A gróf bizonyos egykedvűséget tanusított. Arcát egy pillanatra sem hagyta el elegáns halványsága, szemei halvány fényben égtek változatlanul, mint jól moderált lámpa, a reggelire felhordott holmi csak lassan fogyott előtte.

Elemér gróf ismét csak szünet mulva vette fel a beszéd fonalát.

— Megvallom, kissé unom ezt az egész dolgot.

— Csak a gróf úron áll, húsz-huszonöt évre elhalasztani. — Azt hiszem, akkor sem lesz késõn.

Elemér gróf nagyot ásított. Terringettét! Még huszonöt évig élni! Mennyi unalom! Eddig sem élt még huszonöt évet, s ebből tizenöt az ártatlan

gyermekségre esik, csak a többi eshetik beszámítás alá. És most élni még huszonötig! A gondolat kiveszi egykedvűségéből s megedzi a munkára.

Lássunk hozzá. Az okmány feje meg van. Következik a vagyon kimutatása. Itt egy uradalom ennyi ezer hold; amott az a másik, és egy harmadik. Másfél millió vagyon. Utolsó sarja a családnak Elemér gróf. Senkije a világon, csak egy kedves agara, egy kedves paripája és egy pár megtünt kedvese. Se barátja, se rokona. Az élet nem szolgál néki a gyönyör oly poharával, melyből még nem ivott volna. Ellenben tele van követelésekkel, melyek untatják. Lettek volna ambiciói, politikai, társadalmi téren; de «nem érdemes.»

A nemzet eljátszta szerepét.

Idegen kézben van. Meghódítva, megkötözve. Általános érzülete a nemzetnek tiltja, hogy fiai a napi politikában részt vevén, így próbálják visszahódítani konfiskált jogait. A semmittevés hazafiui kötelesség. A hallgatást az okosság parancsolja. Tehát élni a nappal, élvezni és várni. Meddig? Senki sem tudja. Könnyű annak, a kit elfoglal mindennapi kenyere, gondja. De a ki megunta a gyönyöröket, melyek örökségeül valának már biztosítva? Szétnézett osztályosai közt. Nincs ember, a ki kételyeire választ, vágyainak célt adni tudna. Csak élni s élvezni. Ezen már túl van s most meg van töltve a pisztoly, a mely a többin is hamar túlsegítse.

Ezt logikai rendben csatolja az ügyvédsegéd úr a testamentom bevezetéséhez.

Fel-fel kapta Béla fejét, a mint a gróf előadását ceruzával jegyezgette az előtte fekvő papirra. Arca erősen kipirult s valamely idegesség reszketett rajta végig.

— Logikai rendben! Hol van ebben a logika? Azt hiszi a gróf, hogy az ürügy ok és egy gyönyörökben kimerült szervezet vágya a megsemmisülés után már jog is arra, hogy a kire nagy beneficiumok, nagy kötelességeket szabtak, gyáván megugorjék a munka elől, midőn az élvezéstől kifáradt? Teremtő isten! Ez a fejérképű gróf nem tud az élettel és vagyonával mit csinálni. Huszonöt éves alig van s már kifogyott az erőből s a bölcsességből, kifogyott a bűnből s az erényből. Nincs már kedve se jót se rosszat tenni. Engem hivat el, hogy testamentomát megírjam. Még megérem, hogy kedves agarát teszi meg örökösének, mert barátja nincs, kedveseit pedig megunta. Ugyan hány ilyen fickó szaladgál még a fajtájabeliek között. Többen is vannak még, a kik azt vélik, hogy a nemzet eljátszta szerepét? Ki volt az a gazember, a ki a gróf urat nevelte? Tudja meg a gróf úr, hogy a gróf egy korlátolt tudatlan ember, egy értéktelen jellem, egy szánalomra méltó lény, a kivel kancelláriabeli kollégáim közül a legutolsó — a ki magam vagyok — még az sem cserélne.

Bélának úgy tetszett, hogy erre a sértő filippikára a grófnak a legrövidebb úton kell őt a küszöbön kitétetnie s nagyon csodálkozott rajta, hogy Elemér gróf lefegyverző közömbösséggel nézett a fiatal emberre, a ki kiült szemekkel, kipirult arc-

cal s kidagadt erekkel volt a gróf felé fordulva. Föl volt háborodva, föl volt lázadva. Lélekzete igen élesen járt ki s be, vére erősen forrt minden testében.

— Valami baja van, fiatal barátom? kérdé a gróf.

— Bajom? Nincs. De inkább a magam testamentomát írnám meg, mint a melyet a gróf úr akar velem iratni.

— Miért?

— Hát nem mondtam?

— Tudtommal nem. Itt ül előttem valamely extatikus állapotban, száját nyitva felejti, szemeit rám mereszti, de szólani elfelejt.

Úgy is volt. Ama fentebbi filippikát Béla csak gondolta s úgy elgondolkozott, hogy egészen feltüzelte magát a puszta gondolkozással.

— Bocsánatot kérek. Azt gondoltam beszéltem, pedig igen sértőn. Kérem, mentsen fel engem e munka alól, mely egészen fölháborít.

— Jól van.

— Megfogom mondani Varhonyay úrnak, hogy küldjön mást helyettem.

— Jól van.

— Még egyszer bocsánatot kérek.

— Jól van.

— Ajánlom magamat.

— Isten önnel.

Béla indult. A gróf utána szólt.

— Kérem, hogy hívják önt?

— A nevem Csongor Béla.

— Köszönöm.

Béla féllábbal már künn volt, mikor a gróf még egyszer megszólalt:

— Ne mondja kérem a principálisának, hogy másikat küldjön.

— Nem kiván a gróf testamentomot csináltatni?

— De épen mert akarok. Már pedig ha többi kollegái is mind olyan bolondok mint ön, akkor sohasem készülnék el velök.

— Gróf úr!

— Ej mit, én kimondom önről azt, a mit ön én rólam gondol.

— Igaza van gróf úr, bocsánatot kérek.

Ezzel meghajtotta magát és távozott.

Elemér gróf pedig becsöngette a legényét és elkezdett toilettet csinálni.

VI. FEJEZET.

(Politika.)

Sokan voltak akkor, a kik Elemér gróffal tartottak s azt hitték, hogy a nemzet eljátszta szerepét s egy utolsó konvulzivus harc után, melyet léteiéért vívott, dicstelen enyészetnek indult. Többen voltak azok, a kik rendületlenül hittek a nemzet győzhetlen voltában. Csak is «árulás» dönthette meg a hazát! Sajátságos, hogy a tábor, a mely a bukás okát az árulásban látta, viszont a fölemelkedést nem a nemzet belső erejétől, hanem «kivülről» várta. Legkevesebben voltak azok, a kik sem reménytelenül le nem mondtak, sem külső segítségre nem számítottak, hanem a nemzet testében rejlő életbeli erőben hittek. Ez az erő él, elevenen munkál, ha nyomják, reagál és szivósabb minden rendszernél, kibőjtöl nemzedékeket. Ha nem táplálja is a jelen, szítja a mult és mentől jobban elfojtják, annál jobban növekszik feszítő ereje.

De azok is a kik hittek, azok is, a kik vártak, azok is, a kik se nem hittek, se nem vártak: mind — mind — mind — — hallgattak. Viselték a békés alattvaló álarcát, szántottak, vetettek, adtak, vettek és — hallgattak. Mentől jobban el voltak telve keserű gyűlölséggel, annál jobban tudtak hallgatni.

A hatalom idegen elem kezében volt s minthogy a hazában sokféle idegen elem találtatott, annál fogva e bus időben a nemzeti faj el volt merülve mintegy az áramló vizek fenekére. Ha valaki a fővárosba jött idegen földről, minden nemzet fővárosának előbb nézte volna, mint azénak, a melyé valóban volt. Kereskedés, mulatság, hivatal, isteni tisztelet, polgár és katona — semmi sem nemzeti. A címer, a színek, a hova festve voltak, idegenek voltak. Az iskolák — idegenek voltak. Sehol semmi, semmi nemzeti, csak a szívek legrejtettebb fenekén — talán! Csak egyes házakban este, ha a kapu be volt zárva, az ajtók el voltak reteszelve, az ablaktáblák be voltak rakva: akkor is vigyázva, óvatosan (ha már bizonyos, hogy a cseléd füle nincsen a kulcslyukon) ott járt, de ott is bátortalanul a szó.

Nehéz idők voltak ezek. A kiket a nemzet vezéreiül követett, jóformán mind külföldön bolyongtak. A kik otthon maradtak, békés visszavonulásban iparkodtak ártalmatlanságukkal tüntetni. A lángszavú költőt elsodorta a nemzeti vihar, a lángeszű államférfiút emésztette a maga kétségbeesése, melylyel a tébolyodottak bús házába menekült. Ez egy borzasztó tragődia katasztrófája volt, de sajátságosan oly tragődiáé, melyben halomra hulltak a statiszták, kóristák, kisebb és nagyobb szerepek vivői. A természetes tragikum csak annak a sorsából hiányzik, a ki a nagy szinjáték első és főhőse vala.

De ne tovább erről.

Estére járt az idő. A főváros — akkor termé-

szetesen csak tartományi főváros volt a birodalmi főváros mellett — e főváros utcáin nem sok ember járt. Alig jutott egy-egy rendőrnek mindenik szemére egy-egy járó-kelő. Nem igen volt mit keresni az utcán. Jó, ha akkor az embert nem keresték. A kávéházak is néptelenek voltak s e tekintetben nem volt kivétel az sem, mely egy kis rövid kereszt-utca egyik oldalán a «kávéforrás»-hoz volt címezve. Utóbb' több volt ebben a kávéházban a pincér, mint akkoriban a vendég. Pedig a ritkamívü kasszatrónuson K.-né, a kávés felesége ült, egy kellemes asszonyság, asszony voltának bájos kezdetén, barátságos mosolygással arcán, ritka tűzzel fekete szemében. A négyszegletes terem egyik szögletén volt az ajtó, innen a diagonális vonal végén a kassza; szemben vele a sarokban egy hosszúkás asztal. Erre fordul ezuttal a figyelmünk, nehány fiatal emberre, ki ott ujság-olvasással, beszélgetéssel, kávézással van elfoglalva.

Ezek a fiatal emberek igen komoly fickók. Suttogva beszélnek, elmélyedve olvasnak, sőt mintha az evést-ivást is komoly foglalkozásnak tartanák. Ne is várjuk, hogy ki- és mi- voltuk beszélgetésükből derüljön ki, szemük közé kell néznünk, ha némileg megismerni akarjuk őket.

Egy uj nemzedék néhány tagjával találkozunk itt, a nemzeti ifjuság egy osztályával. Olyan fiuk ezek, kik közül alig egy-kettőnek sikerült valahogy magát a forradalom hadseregébe belopnia. Nagyobb része akkor még nem birta el a puskát. Fiatalok tehát, de jóformán mindennapos vendégei ez asz-

talnak. Napi foglalatosságukat elvégezvén, ide sietnek egymással találkozni. Hallgatagon élvezik egymás társaságát, a míg idegen van a kávéházban, vagy közömbös dolgok körül megélénkülnek, vitatkoznak, nevetnek bölcs mértékkel, hogy a rendőrség atyai gondoskodását föl ne idézzék magokra.

Minden héten egyszer valamelyikök szállásán van a találkozó s ott azután más dolgokról folyik a szó. Az ország sorsáról, érdekeiről, jövőjéről, mely az ő vállaikon van, az ő szívökben őriztetik.

Ezek azok közé tartoznak, a kik se le nem mondtak, se mástól nem várják a mentést. Ők magok a mentők. Az ő kezök, az ő elméjök, az ő szívök az ő fegyverök, a melylyel a diadalt mulhatatlanul ki fogják vivni. Van közöttük szinész, van közöttük pap, van közöttük ügyvéd, van poéta, van még hivatalnok is.

Az a hosszúkás képű, nagy szemű, csupaszállú ember fekete hosszú hajával, az a szinész. Nincsen a nemzetnek jelenben szerény csöndességben működő, a hatalom veres ónja által zabolázott első szinpadán, bárha tehetségének ott volna méltó helye. Az ő feladata ott lenni, a hol zsenge vidéki erők nem képesek a soknemű nehézségekkel megküzdeni. Ő az igazi apostol. Vándorol helyről-helyre, sikert hordozván vándorbotjában oda, a hol fogyatán van a küszködő erő. Keble teli van keserűséggel és — tervvel a jövendő számára. Végletes gyermeklélek, kinek arcán a sirás és nevetés egy vonalon himbálózva játszik. A legelkeseredettebb ember, a legvérmesebb reménylő. Teli termő fantáziával, erővel

a tettre és kitartással. Mester a nélkülözésben és mester az élvezésben. Elméleti műveltség nélkül, de vele született kitünő izléssel, melyet a gyakorlat s a gazdag tapasztalás nagyon értékesre művelt. Itélete ezen és helyes ösztönén fekszik s bárha soha sincs tudós okokkal támogatva, ritkán vét. Nem ajánlható követendő példának, mert nem lehet követni. Ilyennek lenni kell. Látszani ilyennek nem kell.

Mellette ül egy másik csupasz áll, nálánál fiatalabb. Haja kurtára van nyírva, szürkés szemei mélyen feküsznek üregeikben s alig világítják meg kiálló két arcacsontját. Füle előtt egy kis szakállmaradék van. Merész homloka mint egy címertábla van képe fölé téve: tág műhelye belül a gondolatoknak. Ez pap. Egyik vármegye jeles fia, kit az odavaló papnevelőből mint legjelesebbet küldöttek fel a fővárosi központi szemináriumba. Itt nevelődnek jóformán a püspökök. Ez a fiatalember elöljárója engedelméből minden héten egyszer kijön a szemináriumból, hogy barátaival töltse az estét.

Egy másik fiatal ember, tán a legfiatalabb a társaságban, egy deli Apollo, egy hódító Alexandros, egy szemgyönyörködtető alak, az egészségtől duzzadó, fiatal életerővel gazdag, massziv tetemével is kecses a mozdulatokban, izmos, ruganyos, ha beszél nyugodt, szavaiban fukar és találó, beszédében kiméletes, itéletében egyenes, mint a repülő nyil, gondolkozásában rendszeres és kérlelhetetlen mint logikus: e pillanatban sakk-feladáson töri a fejét.

Egy negyedik, a ki részeire szedve csupa kifogás, összeségében merő kedvesség s kinek minden tulajdonsága megköveteli e jelzőt «kissé,« kinek tehát: alakja kissé zömök, feje kissé nagy, orra kissé tömpe, szemei kissé bandzsik, nyaka kissé kurta, ajkán a szó kissé selypes, ujjain a körmök kissé vakok, de a ki mind ez apró tökéletességeket egy nervózus nyugtalanságával s egy ártatlan kedvesség és sugárzó jó kedv derüjével viselvén, kellemes harmoniában mutatja be, mely mindenkit megveszteget és rászed. Minden ember csinos fiúnak tartja s csodálkozásra gerjed, ha részeire szedi szét s a részekkel nem lehet megelégedve.

Az érzékiség minden ingerével van egy ötödik felruházva. Kacérul a homlokba függő hajcsiga, hosszú pillák alatt epedőn nyugvó szemek, vékony sötét bajusz árnyékában szép metszésű ajkak; mindezek egy tökéletesen ovális fej keretében; hozzá szép arányos középtermet, erős vállakkal, erős mellel és telt kerek tagokkal: veszélyes látvány az érzéki kivánság szemeinek. Hozzá a könnyed hanyagság, a kaczér rendetlenség és az álmatag bágyadtság, mely egész lényén elömlik, megannyi szándék nélkül hódító fegyver, persze, inkább a «gyöngébb» nem ellenében, Álmélkodva hallja mindenki e fiatal ember rendkivüli munkássága, szorgalma s termékenysége hirét. «Azt gondolom, mond önkénytelen az ember, hogy a henyélésre van teremtve.»

A hatodik — nem mintha helye nem lett volna, hanem mert nyugtalan idegessége nem engedi őt

percig egy helyen ülni — három hirlapot tart a balkezében, a negyediket olvassa, azaz tartja jobbjával maga elé, mintha olvasná, voltaképen pedig az ötödiket olvassa, mely szomszédja kezében van. Féllábon áll, féllába egyik székre van téve. Nagy savó szemein szemüveget visel. Kemény szőke haja ki van fésülve csontos homlokából. Elméje ritka tárháza az ismereteknek, melyeket részint könyvekből, részint utazásokon szerzett, gondolkozása végletes, tolla merész és fényes, maga — természeténél, hajlamainál fogva hivatott izgató. Szerencse, hogy személyisége, külső megjelenése nem az, a mit rendesen vonzónak mondanak és hogy hangja érceveszett, szónoklásra nem alkalmas és igy az izgató külső kellékeivel épen nem rendelkezik. Népgyűléseken nem fogja elragadni a tömegeket képességeinek kétélű fegyvere. Tehetsége e szerint kamatozhat a nélkül, hogy hangosabb időkben veszedelmessé válhatnék. Ő mindenha csak tollal, vagy négyszemközt, vagy intelligens fórum előtt fog izgatni. Ez az izgatás pedig a legtöbb haszonnal és a legkevesebb kárral járó izgatás.

Hogy mire van hivatva az, a ki felé figyelmünk most fordul: ama gyenge alkatú, nagy, szikrázó szemű fiatal ember, a ki, a miben eddig erejét megkisértette, a legkülönfélébb dolgokban egyaránt szerencsés volt; a ki tetszik az asszonyoknak, noha gyenge, férfiatlan és legkevésbbé épen szép; tetszik a férfiaknak, noha ideges mint egy asszony, gyáva (nem mint jellem, hanem mint természet gyáva) és kényes: remélem, meg fogjuk érni. Nagy

mandula szemei rémesen tüzelnek, ha ajakán megindul a szó és dagad és árad könnyed folyásban, színben gazdagon, formában tökéletesen. Beszéde elmés, fordulatokban és szóbeli elmésségekben egyaránt. Esze fürge és gyors, itélete nem kevésbbé. Egyenlően szeretik társai mind, ha nem is egyenlő szeretettel. E szeretet titka pedig nem egyéb, mint az a gondtalan és homálytalan jóhiszeműség, melylyel magát mindazoknak teljesen odaadja, furfang, számítás, vigyázat és tartózkodás nélkül, a kikkel barátságra lépett.

Folytathatnók még a bemutatást, de személy szerint e kávéházi asztal e vendégei, kik közt Csongor Béla is van, nem mind szerepelnek e történetben. Ellenben összeségökben igenis történetünk mozgató kerekei közül a legjelentősebbnek küllői. Ők azok, a kik se segítségre nem várnak, se le nem mondtak az országról s magokról. Sőt ellenkezőleg, egy tettre s munkára készülő fiatalság minden hitével futnak a pályán, melyre lelkesülések vitte. Ők azok, a kik egy percet sem akarnak elveszíteni. Ő bennök lüktet a nemzet eleven ereje a parázs alatt. A vének, a bölcsek, kiknek ajka által a nemzet illetékesen fog szólani, várják a jövőt, hogy szólítsa őket és alig várják immár. Ezek megmarkolták már a jelent, hogy a holnapnak egy óráját se szalaszszák el.

Egy sincs köztük közönséges ember. Jellem és tehetség a díszök s az ércabroncs, mely a társaságot összetartja; mert a cél maga soha nem elég, ha a legszentebb is.

Senki sem tudott rólok. Mindenikük más-más körben mozog. Csak este jön el a kávéházba, hogy lássa a többit.

Mindenikben elevenen él a haza képe, nem a milyen most, hanem a milyen lesz és pedig lesz általok.

Szegények, vagyontalanok mind a hányan vannak. De nem volt akkor ember, a kivel cseréltek volna, mert akkor itt minden Krőzus hazátlan sehonnai volt tényleg és hite szerint is, csak ezeknek a koldusoknak volt meg a hazájok.

Meg volt, mert hittek benne és dolgoztak érte.

A nevöket ne kérdezzétek.

A papét tudják a szemináriumban, a szinészét a szinházaknál, a hivatalnoké benne van a hivatali sematizmusban, az ügyvédé az ügyvédi lajstromban.

Itt egy közös nevök van, az, melylyel mindenki felruházta volna őket gondolkozás nélkül is, ha heti ülésöket kileshette volna, mondván szánalmas hangon: «oh a bolondok!»

VII. FEJEZET.

(A gyermekekért.)

Egy kis városhoz közel az országúton érdekes kis karaván ballag tova a meleg őszi napon, porfelhő által kisérve útján. Két csúcsos sövegű zsandár felvont panganéttal, fejér mellszijjaival messze vidékre láthatón; a kettő között egy barna képű talián és medvéje, az egyik fürgén, de nem boszuság nélkül napsütötte arczán, a másik egykedvüen ballagva orrán a lánczczal, tisztességesen megemberelve magát az úri társaságban. E társaság szótlanul megyen tova. Egyik tagja sem érzi, úgy látszik, szükségét annak, hogy a másikhoz szóljon s ha mégis beszédre nyitja ajakát, maga-magának, szakállának vagy fogainak beszél mindenik. Négy utas, köztük egy medve, a ki csak monologizál.

— Szatracene, szatracene! — Így sóhajtozik a sorban az első. Soha se láttam ilyen forróságot. Bezzeg otthon a kedves Bunzlauban nem sütött így még a nap se! Szatracene, szatracene!

Persze, a jámbor ott nem viselt nyolcz fontos sapkát, kilencz fontos összecsavart köpönyeget, 25 fontos zsandárpuskát, patrontást és szorosra gombolt erariális posztóruhát. Otthon ingujjban

tisztelte a melegebb napokat. Nem veszi észre, hogy a különbség nem a napban, hanem az ő személyes viszonyai változásában van.

— Oh Jemine, Jemine! — zokogja sorban az utolsó. Té hitc, té hitc! — és törli tarka zsebkendőjével a homlokán fakadó bővizü forrásokat.

— Maledetta compagnia, — dörmögi a középső s hozzá teszi: ha a medvémnek volnék, majd másképen bánnék veletek atyámfiai! Avanti Pannonia, avanti!

— Brum brum brum, mondja a láncos, a kit «Pannonia»-nak szólít a társa, a negyedik a társaságban és széles nyomokat lapít az út porába, a mint tova cepeli bundáját.

Az olvasó kitalálta, hogy miért nem méltatja a négy útitárs egymást se barátságos, se másmilyen szóra. Egyik se érti a másik nyelvét. Az egyik cseh, a másik német, a harmadik talián, a negyedik medve. Ha közös céljok van, isten a megmondhatója a Bachrendszeren kivül, mely összehozta őket, miként járnak a dolguknak végire.

Beérnek a városkába s ott hamar akad egy csomó kisérőjük. Ki a zsandártól fél jobban, ki a medvétől, de mindeniket húzza valami a veszedelmes állatok után s mire a karaván a nagy piacon a legtekintélyesebb ház előtt megáll, akkorra vagy ötven ember, asszony és gyermek vegyest bámulja a jövevényeket.

— Ale holt! — kiáltja itt a vezető s megállítja a menetet.

— Ize hir pane fenek, — teszi hozzá, a mi azt

Alakja kissé zömök.

Rákosi J.: A legnagyobb bolond. 75. lap.

jelenti, hogy itt lakik a megyefőnök úr. És egy némely jelekkel megmagyarázza a többi háromnak, hogy várjon rá, ő majd fölmegy az emeletre jelentést tenni a megye «fenek»-éhez. A német zsandár pedig puskájára támaszkodva törülgeti tovább homloka verejtékét, a talián legény meg toppant bocskorával s megrántja medvéje láncát.

— Hopsza hopsza Pannonia! Allegro avanti, allegro la bestia, che il megmutásse szve tudomagne! Avanti mio caro, avanti!

A talpas engedelmesen két lábára áll, átveszi a segítő fütyköst gazdájától, nyakába fogja s elkezdi dörmögve esetlen kerengését a bámészkodók nem kis örömére.

A mulatságot a cseh zsandár zavarja meg, a ki visszajőve félig jelekkel, félig valamely bábeli nyelvzagyvalékkal megmagyarázza társának, hogy a főnök úr nincs otthon, csak a «pane adjunkt» van a hivatalban. Az fogja a csavargó medvetáncoltatót megtáncoltatni. Beviszik a taliánt barmostul a nagy ház udvarába. Ez udvarban szép zöld rácskerítés mögött egy kis árnyas virágos kert van. Egy pár szép katalpa, mely világoszöld levéldíszét szépen áthozta az őszbe s néhány virágágyacska, lobeliával szegve s tiszta kavicsos utak által körül szaladgálva.

A mint a zsandárok, a talián s a medve az udvarra lépnek, a zöld rács is egyszerre megnépesül egy csomó piros pozsgás arczczal. Úgy kandikálnak ki mögüle, mintha egy csomó virág szökött volna ki a padokból s most kiváncsian iparkodnék szin-

pompás fejét kidugni keresztül a rácson. A kis kikandikáló virágokat a guvernant éles hangja próbálja a rácstól visszaparancsolni, de nem sok sikerrel, mert ha a gyermekeket vonzza a medve, úgy a guvernant a maga részéről a talián hajcsárt találja figyelmére méltó jelenségnek s kommandó-szavának erejét megosztott figyelme tetemesen csökkenti.

A medvehajtsár barátságosan integet a gyermekeknek s állásához képest meglepő kecscsel köszönt a guvernantnak, a ki szivesen fogadja a köszöntést s leereszkedőleg szólítja meg az idegent.

— Est-ce que vous êtes italien monsieur? — kérdi.

— Si madonna, italiano; de la frontière francese, colla mia bestia, qui est boia enfant, madamicella — és beszélt volna tovább is az olaszok közlékenységével, ha a zsandár engedte volna. Ez azonban a grádicsra mutatva ekép rivalt rá: «forverc.»

Az olasz körülnéz s mindnyájok gondolatát kitalálva, a kert kerítéséhez láncolja a mackót s a cseh zsandár által kisérve fölmegy az emeletre.

Az emeleten egy ajtó elé vezeti a cseh ember az olaszt. Az ajtón e felirás volt: »Adjunkt Emil de Bőkéndy.» Az olasz rábámul a fölírásra, azután kisérőjére néz, megint az irásra, megint a cseh emberre, ki e habozásra annyi felvilágosítást adott ismét, hogy «forverc, hir.» Ezzel úgy látszik ki is volt merítve minden ismerete a birodalmi hivatalos nyelv körül.

— Bőkéndy Emil! — mormogja a medvehajtó, —

Bőkéndy Emil! s alig találja meg a fényesre csiszolt kilincset...

Két férfi áll egymással szemben, Bőkéndy Emil és a medvehajtó, mereven, hitetlenül; két pár szem egymásba szegezve, két szólásra kész, de csak remegő ajak. Hát még a két szív a két kebelben!

Szerencsére Bőkéndy észreveszi a harmadikat, a zsandárt.

— Italiano? kérdi.

— Si signor.

Bőkéndy egy pillanatra a szomszéd szobába lép, hirtelen beteszi maga után az ajtót, egy divánhoz tántorodik, leül s karfájára hajtja fejét. Egész erejére volt szüksége, hogy zokogását elfojtsa. Görcsösen küzdött a férfimell az érzések ilyetén kitörése ellen, szemei vizét megzavarta a köny.

De nemcsak hogy elrejtse az indulatokat, a melyek megrohanták, azért is szükséges volt a szomszéd szobába menekülnie, hogy meggondolhassa, mi tevő legyen. Olaszul nem tud, németül nem beszélhet, mert a cseh megértheti, magyarul úgy sem, mert elárulja vele az olaszt. És mit mondjon neki? Hogyan intézkedjék a dolgában. Hogy mi járatban van itt a medvehajtó? bár konkrete nem tudta, de a dolog természete kétségtelen volt előtte.

Végre visszament a hivatalszobába, nyugalma megvolt már s állása egész tekintélyével szólalt meg.

— Palafa pilifiv jalafailifi dalafat!

A fenséges helyzet evvel mintegy varázsszóval bele volt lökve a nevetségesbe. Taliánunk egy olasz vőlegény jó kedvével fakadt víg nevetésre, annyira, hogy a cseh zsandár fenyegető állásba helyezkedett e tiszteletlenséggel szemben s csak akkor nyugodott meg, mikor az adjunktus úr is nevetésre vette a dolgot.

Bőkéndy átvette az olasz írásait s a nélkül, hogy megnézte volna, átadta a zsandárnak e szóval: »pane főnök.«

— Nix doma, — felelé a zsandár.

— Kartye kartye, recipient — magyarázza Bőkéndy s kezével is mutatja, hogy a főnök úr oda van kártyázni a főadószedőnél.

A zsandár szalutál s távozik a papirokkal.

A két férfi magára marad. Arcukra a komolyság visszatér, szívök ismét sebesebben kezd dobogni.

Bőkéndy szólalt meg.

— Ülj le. Nem kérdezhetem, mi járatban vagy erre. Nem nézhetem meg papirjaidat, nem foglalkozhatom ügyeddel, hivatalnok vagyok, becsületes is vagyok, esküt is tettem — minek jösz az utamba — boldogtalan, minek jösz az utamba! — És kitört a negyven éves emberen a gyermekes sírás elemi erővel.

Két régi iskolabeli barát áll egymással szemben: szemben áll két ember, ki együtt gyerekeskedett, együtt legénykedett, a jó magyar világban együtt csinálta bolondságait, egy időben lett ember, egy században együtt harcolt mint honvéd, együtt látta

a hazát elveszni, aztán elvesztette egymást s most az egyiket mint csavargót zsandárok hozzák a másiknak, mint politikai hivatalnoknak eléjbe.

Bőkéndy jól ismerte azt, a ki előtte állt s a mint fölismerte, tudta is mi járatban van, tudta mire való a talián maskara, nem is várt sokáig feleletre, hanem ura levén zokogásának, igy folytatá:

— Ha levelet viszel akárhonnan akárhova, add ide az ég szerelmére, hadd égessem el, aztán menj isten hirével. Ha nincs nálad semmi ilyes, akkor is az életeddel játszol.

— Máskor is játszottam én már azzal, de soha még a — becsületemmel.

— Mindig jó lövő voltál, jól céloztál, jól találtál. Látom a régi vagy most is. A ki azonban a maga golyójától halott, azon nem fog többé a másé, a legjobb vadászé sem. Papirjaidat elküldtem a főnökömnek: a mint az intézkedik rólad, úgy fogok veled bánni. De még egyszer mondom, add ide, hadd égessem el láttatlanul a mi veszélyes van nálad, mielőtt megjő vagy a zsandár vagy a főnök.

— Jó volna előbb tudni, magadat félted-e vagy engem?

— Mit változtat az a dolgon?

— Medvém talpára, ha magammal ránthatnálak, nem mondom, hogy nem volna kedvem egy kicsit fölidézni magamra a veszedelmet.

— Bolond, bolond, bolond! — susogja a hivatalnok, inkább magának mint a másiknak.

— Hej! de nem adnám én a bolondságomat a te okosságodért, ha hegyibe kapnám ráadásul az osztrák császár összes kincseit. De hát mi becse volna az olyan okosoknak a milyen te vagy, ha nem volnának ilyen magamfajta bolondok. Eredj, eredj, ne játszd előttem az érzékenyt! Papirjaim rendben vannak, rendben van a lelkiismeretem is: és egyik sem elég ok arra, hogy fel ne köttessetek, ha felakartok köttetni. Nevetséges is volna, ha nem úgy volna! Mesterségtek az, hogy egy országot, egy egész népet megöljetek: mért remegne a kezetek, mikor egy ilyen nyomorult csavargónak kell kitekerni a nyakát, a milyen ma én vagyok! Minek még ahhoz nagyobb ok? Minek egy levél, «akárhonnan akárhova,» szép szóval kicsalva biztos rejtekéből? Nem elég, hogy honvéd voltam? Nem elég, hogy menekült vagyok? Nem elég, hogy kenyeres pajtásod voltam? Nem elég, hogy becsületes hazafi vagyok? Minek neked még egyéb is hozzá?

— Minek nekem még egyéb is hozzá? — ismétlé Bőkéndy, ki e beszéd alatt merően nézett a beszélő arcába. Szemei tüzeltek, az elérzékenyülés lágysága eltünt vonásaiból. Az inszinuáció, hogy a csavargótól egy ellene bizonyító okmányt akart kicsalni, minden morális erejét visszaadta neki. Saját helyzete természetével leszámolt, a mikor keretébe lépett. Az ellentábornak megadta a jogot, hogy hasonló elvetemedettségre, mint a minővel gyanusíttatott, képesnek tartsa; se becsülésére, se csak elnézésére is nem számított; de hazafi-becsü-

letének hajótöréséből megmentett magának annyit, a mennyivel e nagy oszlopától megfosztott erkölcsi világát egyensulyban tarthatta. És ha hasonló és élesebb vádakat is eltűrni el volt tökélve, ez eltűrésre az erőt abban a fogadásban kereste, hogy e vádakat helyzetén, állásán kivül soha semmi se igazolhassa. Hajója kincsei közül azt a részt, a mely magát a hajót elsülyesztéssel fenyegette, kiveté; de a mi megmaradt, annál keményebb kézzel fogta, hogy csorbája ne essék.

— Minek nekem még egyéb is hozzá?

— Papa, papa! — szólalt meg egy csengő gyermekhang a nyitott ablakon, mely az udvarra szolgál. Egy nyolc-kilenc éves fiúé, ki a barack treillageon felkúszott az első emeletig. — Papa, nini a medve!

Bőkéndy arca ismét ellágyult. Odasietett az ablakhoz, arcon csókolta a gyermeket.

— Látom fiam, látom. Közel ne menjetek hozzá. A medve nem kedves állat a magyarnak. Közel ne menjetek, mert könnyen letapos nagy talpával. És még egyszer megcsókolta, mire a gyermek eltűnt az ablakból.

S most Bőkéndy ismét a medvehajcsárhoz fordult.

— Bocsánat uram, hogy kérdésekkel fakgattam. A kegyed hirtelen meglátása egy kissé megzavart, egy percig nem voltam ura magamnak. Tessék helyet foglalni, remélem, a zsandár azonnal itt lesz papirjaival.

És csakugyan a zsandár itt is volt hamar. Visszahozta a papirokat, melyek a kártyázó főnök úr

által rendben találtattak. Bőkéndy megnézte a fő-nők intézkedését s ennyit mondott: «Dobse frei.»
A zsandár szalutált s elment,

— Ime uram papirjai, ön szabad.

— Mehetek?

— Mehet szabadon.

— De hisz ön osztrák hivatalnok s tudja, hogy én ki vagyok, sőt tudja, mi természetü járatban vagyok itthon.

— Semmi közöm önhöz. A főnök úr az ön papirjait rendben levőknek találta. Nem az én dolgom az ő intézkedéseit fölülvizsgálni. Isten önnel.

— Nyomorultak vagytok. Vállalkoztok valamire s nincs meg a bátorságtok, hogy meg is tegyétek, a miért megfizettetitek magatokat.

— Uram, — felelé Bőkéndy — ön céltalan szószaporítással oly helyen vesztegeti idejét, a hol legkevésbbé tanácsos önnek sokáig mulatni.

A hajcsár hangosan nevetett.

— Menjen, — mondá a hivatalnok — vagy —

— Vagy? — kérdé a hajcsár.

— Vagy kidobatom.

A medvetáncoltató e szóra ökölre kapta két kezét, de csakhamar mást gondolt. Meghajtá derekát s az olasz vándornép ismert alázatosságával szólt:

— Pardone szignor adjunto, mi riccomando signore — halabszolgá!

És kiosont a szobából, az ajtón túl a guvernantba ütközött, kitől újabb hizelgő bókokkal bú-

csúzott. Aztán eloldotta medvéjét a kerítéstől. »Avanti la mia bestia, avanti mio caro, avanti mio benissimo amigo!» S végig vitte az utcán a lompos barmot, meg-megcsörgette lánczát s szilaj kedvvel biztatta láncos «Pannonia»-ját keserves táncra az utcai népek nem csekély gyönyörére. S csakhamar végére ért a városkának, ott megfordult s kereste szemeivel még egyszer a nagy házat: «Ti ott, én meg itt. Mindketten táncoltatjuk a láncbavert Pannoniát. De ha egyszer széttöri láncát a hatalmas rab — hirmondója se marad a táncoltatójának.»

Ott a nagy házban pedig az a másik sóhajtott egy mélyet.

— Ez csak kicsiség, így biztatta magát. Hátra van még a java. Majd ha megnőnek a gyerekek és szégyenkezve tagadják meg apjokat, a ki árulója lett a hazafiügynek! Akkor! akkor! — — — No de ember lesz belőlük! Hatan vannak, hatan engesztelik ki a vétket, a mit apjok elkövetett érettök, hogy embert adhasson bennök a jövőnek...

És oda állt az ablakhoz s szivárványos szemmel mosolygott le a kertben játszó gyermekekre.

. . . .

Másnap kora reggel hivatja Bőkéndyt magához a főnök.

— Micsoda ember volt az a talián, a kinek az írásait utánam küldötte?

— Medvetáncoltató.

— Ön azzal az emberrel itt a hivatalban magyarul beszélt.

— Magyarul.

— Honvéd volt? Bujdosik?

— Az is volt.

— Mért nem tartóztatta le?

— Főnök úr tudja, hogy az ily emberek ügyében soha sem én intézkedem.

— Igen igen, de én mulatságon voltam, láttam is, nem is azokat a papirokat.

— Bocsánat.

— Jól van, nem ön az oka, de mégis! — És haragosan elment.

Otthon a nevelőnő fogadta.

— Ha nem is gróf, de mindenesetre a legelőkelőbb társasághoz tartozik.

— Köszönöm Klotild kisasszony, köszönöm, majd meg fogjuk tudni, hogy ki volt.

VIII. FEJEZET.

(A medvehajtó levele.)

A fővároshoz közel, alig nehány mértföldnyire egy csinos útszéli csárda áll, utolsó stációja egy azon az uton rendesen közlekedő társaskocsinak. A csárdában a nagy ivón, nagy konyhán és a két lakószobán kívül még egy kis hátulsó szobácska van, melynek ablaka a nagy udvartól elágazó kisebb udvarra szolgál. A szobácska butora egyszerű és kevésből áll. Egy szekrény, egy ágy, egy kis asztal, három szék s a falon egy szent kép és egy kis tükör. A kisded ablak előtti udvaron egy üresen álló tágas sertésól van, az ól előtt s a kerítés mellett árnyas bodzafák virágoznak. A kerítésen nagy rés van dülve, a résen át a szabad mezőre jutni s mintegy ötszáz lépéssel egy bükkös erdőbe. A táj nem változatos, de fris és a szemnek kellemes, inkább azonban szinei, mint formái által.

A vidék szépségei mégis csak kevéssé vagy épen semmit sem érdeklik azt a kis lányt, a ki a kamarában az asztalka mellett ül s egy levél irásába van elmerülve. Azt hiszem, ha hátamögött állanál s a vállán át előre hajolva elolvasni iparkodnál levelét, észre se venne. Papirja első lapja már tele van írva, el is van fordítva s a bús szemű kis-

asszony, mert egyszerű ruhája mellett is annak látszik, buzgón irja a második lapot.

«... úgy van, kedves jó nénikém, én már el vagyok tökélve. Ha egyszer se atyám se bátyám nem volt, se semmiképen rokonának el nem ösmert, isten nevében megyek a sorsom elé, de soha többé, a míg eszemet és erőmet birom, semmije után nem akarok élni. Ennek okáért magához se megyek vissza. Hálát adok az istennek, hogy annyira mégis volt, hogy magát nem hagyta, hű ápolóját, semmi nélkül. De én ebben sem akarok magával osztozkodni. Kegyetlenségével elérte az az ember, hogy testvéremmel eltévesztetett egymástól bennünket, de az isten majd csak összevezérel bennünket, ha javunkra valónak tartja. Én eddig itt voltam, itt laktam ennek a csárdának jó gazdáinál, ide vártam, itt kaptam is meg a levelét is, de most már a kis megtakarított költségem nagyon fogyatán van, alig van annyim, hogy eltartson, a míg ujra kenyérhez vergődöm, hát indulok is még ma istennel tovább. Ne búsuljon értem, ha jó dolgom lesz, megint adok magamról hirt. Imádkozzék értem kedves jó nénikém, a maga régi kisasszonykája — Ida.»

És Ida, mint a ki nagy munkát végzett, megtörülte homlokát, könyező két szemét és sietve hajtogatta össze levelkéjét, melybe meg volt irva, mit határozott magáról. Nem kis dolog volt ez ő reá nézve, de mégse nagyon nehezen végezte. Nehezebb volt, a mi ezt megelőzte.

Ida semmit sem tudott magáról. Nem tudta se nevét, se származását.

Fölvette egy ember, a kinél nem mindig volt. Ki volt rá nézve ez ember, ma kevesbbé tudja mint valaha. Mi oka volt Ida születésének, származásának titkát sírba vinnie? Se szeretet, se bizalom, az igaz, soha se volt köztük. Örömük egymásban nem volt. A mit az egyik szeretett, azt a másik gyűlölte, a vége az lett, hogy Ida világgá ment. Ábránd, egy ideális szív álmai és a szeretetlenség üzték, melyet otthon tapasztalt. De azt nem gondolta soha, hogy az, a kit majd atyjának, majd rokonának tartott, a ki azonban mindig zsarnoka volt, kegyetlenségét annyira vigye, hogy még csak neve tudását, származása titkát se hagyja rá örökségképen.

A senki volt és a senkié szegény Ida, kinn a világban, magára bízva, sorsára hagyva. Rokona senki, se közeli, se távoli, barátja senki, jó embere, ismerőse senki.

Egy öreg asszony kinálta meg sovány falatja felével, néhai nemes Adorgyán János özvegye, de ez a falat attól a szivtelen embertől maradt az öreg asszonyra: ezzel a falattal az éhenhalástól sem mentené meg magát a maga jó szántából az elkeseredett kis leány. E pillanatban legalább azt gondolta.

És fejében cikázó gondolatai által üzve, a mint a levelet ellátta, régi szokása szerint oda állt az ablak elé s kieresztė szemeit a szabadba. A verőfényes égről káprázva menekült le tekintete a földre s a közeli erdőbe menekült. Jaj, de jó is a szemnek meg a madárnak a zöld erdőbe mene-

külni a nap elől, meg a vadász elől, az egész világ elől!

Csicseregve éli világát ott a füttyös rigó, a szeles pinty, bugva a gerle, csörögve a szarka. Biztos fészket rak a ringó ágon, biztos eledelt talál a mezőn, egész nap dicséri istent; ellensége elől megvédi a falevél, vihar elől a kipárnázott fészek. Ni, hogy reszketnek, hogy szállongnak, hogy fecsegnek az erdőben; mulattatják, boszantják, kergetik egymást játszva; és a nagy bükkfák rázzák lombos koronájokat, ágaik pattognak, kérgök nevetve meghasad, mint egy nagy száj s gyökereik kikandikálnak a földből kiváncsian arra a zsongó életre, mely fölöttük tanyázik vigan. Aztán jön a szél a sikságról, megkeresi a réteket és besurran a sűrűbe. Megkavarja az ágakat, rázza a levélfürtös fák fejét, sipol az odukban s a madárnép elhallgat, mikor a hatalmasabb veszi át a szót. Pedig a szél semmi, csak levegő, egy tolakodó, a ki beront megbontani az erdő szép otthonának játékait, — ne hagyjátok magatokat, ne engedjétek — így biztatja a madarakat messziről Ida s integet kezével az erdőnek. De a madarak csak annál jobban bujnak, a szél pedig derékon kapja az erdőt, földig hajlítja ágait; zsarnoki vesszője suhog a kegyetlen sehonnainak s az erdő csak bókol, bókol, bókol, (Ida feje is egyre utána hajlong) s már helyéből is kimozdul, mintha jönne is, ide; Ida már hallja dübörgését; már közel rázzák üstökös fejöket a mozgósított fák, tompa morgás üti meg a lány fülét s a közeljött erdő első fája arcába vág iszonyú

erővel, hogy Ida sikoltva kapaszkodik a nyitott ablakba, melynek egyik üveg táblája csörömpölve hull a földre.

Ida alig tud a káprázatos játékból, mellyel izgatott képzelete tréfálta meg, magához térni. Mert hisz a lomb egyre csapkodja most is az ablakot, de az egy ott álló bodzafa ága; a tompa morgás is hallik, de az ólból jő, s a mint Ida odanéz, egy csunya lompos medvét lát, mely bevette magát a hűvösre; az ól ajtaja előtt álló bodzafa árnyékában pedig egy sötét szemű, fekete szakállú idegen áll, kezében a medve láncával s barátságosan néz Idára.

— Istenem, valami baja van kisasszonykám?

— Köszönöm, nincs, csak egy kissé elgondolkoztam.

— Láttam, már jó ideje nézem, gondoltam, nagy bánata van.

— Kegyed már régebben itt van?

— Oh még akkor a kisasszony írt. Abból a kis erdőből jöttem, valamit enni szerettem volna, de a mint megláttam, akaratlanul megálltam és néztem.

— Egy kissé el voltam gondolkozva; gyakrabban járok így; képzeletem erőt vesz rajtam s olyan furcsa játékot űz velem. A mit ilyenkor meglátok, megelevenül s beleszővődik gondolataimba. De csakhamar vége szokott lenni. — Most is úgy volt, mintha az a kis erdő jött volna ellenem.

— Beteg, beteg, — mond a talián.

— Oh dehogy, semmi bajom sincs.

— A kedélye beteg. Látom arcáról, szemeiből. Ide való ebbe a házba?

— Oh nem, utas vagyok, még ma tovább is utazom, csak a gyorskocsit várom.

— Hogyan, egyedül?

— Egyedül.

— Az nem nagyon bátorságos a mostani világban.

— Miért? Mit keresnének rajtam? Én ugyan békét hagyok mindenkinek, csak engem ne bántsanak.

— De bocsánatot kérek, hogy megszólítottam.

— Kérem, inkább még megköszönöm. Barátságos részvéte szinte megnyugtatólag hatott rám. Kegyed nem ide való.

— Nem, olasz ember vagyok.

— És milyen jól beszél a nyelvünkön!

— Az ám ni! — mond némi zavarral a talián. Kegyeddel szemben egy pillanatra elfelejtettem, hogy talián medvetáncoltató vagyok.

— Istenem, — mond a leány ijedten, — az ám, én is most veszem észre. Akkor bizonyára kegyed lesz az, a kit kerestek.

— Kerestek? Kik kerestek?

A leány körülnéz és fokozott aggodalommal s fojtottabb hangon mondja: Zsandárok!

— Zsandárok? Az meglehet, sőt valószinű, és nem tréfaság!

— Egy jó órával ezelőtt voltak itt s én az ajtón át hallgattam a mint kérdezősködtek. Egy olasz medvehajcsárt kell elfogniok, a ki már egyszer volt a kezükben.

— Eh, két hét alatt a szeretőm lesz.

Rákosi J.: A legnagyobb bolond. 152. lap.

— Az én vagyok!

— De istenem, akkor ön itt veszedelemben van!

— Valósággal abban vagyok, és épen nem szeretnék még egyszer visszamenni kedves barátom Bőkéndy elé, — mondja az olasz s nyugtalanul keresi, hogy mit lesz tanácsos tennie.

— E szerint ön nem olasz?

— Nem vagyok olasz.

— Istenem, istenem!

— A kisasszonyon szinte meglátszik, mint szeretne rajtam segíteni, — mond mosolyogva a medvehajtó.

— Már hogy ne szeretnék, ha tudnék.

— Dejszen, majd megtréfálnám én a mackómmal ezeket a zsandár uraságokat, csak —

— Csak —?

E percben nyilik az ajtó.

— Kisasszony jön a gyorskocsi.

— Kedves barátom, vigye ki a málhámat rögtön megyek én is.

A vöröshajú szolgalegény felkapta a málhát, egy gyanakvó pillantást vetett ki az ablakon át a taliánra s kiment.

Ida kikisérte s betette utána az ajtót.

— Mennem kell, — mondja az ablakhoz visszatérve.

— Igazán sajnálom, hogy megszólítottam, — mond mosolyogva a talián.

— Ej uram, miért?

— Látom az arcán, hogy nehezebb szívvel megy, mint a nélkül ment volna.

— Isten bizony igaza van, — mond a leány. — Most már az én gondomat is viszi a magáéival.

— Mi haszna, ha a kegyedé egész marad, akármennyit is viszek belőle magammal.

— Isten bizony odaadnám a felét, ha csak gond és nem egyszersmind veszedelem is volna.

Ida kinyujtá a kezét az ablakon.

— Adja ide, ha megosztható.

— Kisasszony!

— Nézze, egy félórával ez előtt a legelhagyottabb teremtésnek éreztem magamat. Most már csak a gondolat is, hogy valakinek becses szolgálatot tehetek, fölvillanyoz, életkedvez, s bizalmat kelt bennem. Az ember nem tudja az isten végzéseit. Adja ide azt a félgondot s a fél veszedelmet. Érzem, szinte jót tesz velem. De gyorsan, mert nem érek rá.

A talián megfogta a kinyujtott jobbot és megcsókolta.

— Egy körülmény határoz. Oktalan voltam, midőn vállalatomban kezdvén, a medvehajtó szerepét vettem fel. A medvehajtó feltünik mindenütt. Azt hamar meglátja mindenki s ha üldözik, biztos, hogy el is fogják. Engem már elfogtak, de papirjaim rendben voltak s ujra elbocsájtottak. Most okom van hinni, hogy nem viszem el szárazon, ha megint elcsipnek. Nyilván gyanakszanak és megvallom nem ok nélkül. Egy levél van nálam.

— Kisasszony! kisasszony! — hangzott kívül.

— Ide hamar azzal a levéllel.

A talián egy görbe pengéjű kést vett elő s felhasította nadrágját a combja táján a varrás mellett s egy hosszú, vékony, füző módjára összehajtogatott papirdarabot vett elő.

— Magam is hiszem már, kegyednél biztosabb helyen lesz — adja át.

— Kisasszony, a kocsi nem vár tovább, — szól a belépő korcsmárosné.

— Megyek már, — mond Ida keblébe rejtve a papirt, felkapja kalapját, mantilljét, napernyőjét, míg a korcsmárosné egy kis kézi táskát készül utána vinni.

Ida körül néz a szobában. Egy pohárban egy kis szegfű csokor volt.

Felkapja a csokrot.

— Isten veled kis virág!

És az ablakon kihajolva ledobta a virágot egy búcsúzó pillantást vetve a taliánra, a ki az ablak alatti falhoz lapult, hogy a korcsmárosné az ablakon át meg ne láthassa.

A medvehajtó felkapta a virágot, megcsókolta s eltette.

Az útszéli csárdát egyszerre hagyták el: a nagy kapú felé Ida kisasszony a gyorskocsin, a kerítésbe ütött résen a talián és medvéje a kis erdő felé.

IX. FEJEZET.

(A vámnál.)

Pipiske, vagy más néven Ida kisasszony nagyon önérzetesen, de nem egészen nyugodtan ült a gyorsnak nevezett ekhós kocsiban, mely vele a főváros felé döcögött. A vele utazott vegyes társaságra csak kevés gondja volt. A megjegyzéseket, melyeket a várakozás a csárda előtt és a társaság kelletlen megszaporodása provokált, jó formán alig hallotta. Saját gondolatai igénybe vették egész figyelmét. Csak későn jutottak eszébe kalandja egyes különösségei. Kinek adja a levelet, azt a taliánnak öltözött ember nem mondta meg. No de ez alkalmasint rajta lesz magán a levélen. Az azonban, hogy ki ez a talián, aligha van meg a levélen, ha csak nem belül, a mihez megint Pipiskének nem volt köze. Ezt mégis jó lett volna megkérdezni, ámbár alig volt rá idő, mert hiszen egy pillanatig sem hallgattak a különös találkozáson. És mi járatban van az a jóarcú ember hogy álruhában jár, egy veszedelmes barom társaságában? Aztán zsandárok üldözik? Semmi valószinűség sincsen benne, hogy közönséges gonosztevő legyen. Beszéde, godolkozása nemes és előkelő. Nyilván politika van a dologban. És a levél, melynek le-

adásával veszedelme felét adta le! Jaj az gonosz levél lehet. És Ida kisasszony szíve elkezdett dobogni a levél szomszédságában. Szerencse, hogy a kocsi egyet zökkent s Ida ráesett a szomszédjára, a ki megint a maga szomszédját ütötte oldalba s az erre támadt nem egészen barátságos szóváltás és végül bocsánatkérés és dörmögés megakasztotta Pipiske kisasszony száguldó gondolatait s tán megmentette a képzelet egy ujabb káprázatos játékától.

A zökkenés a társaságnak okul vagy ürügyül szolgált egy kis ismerkedő beszélgetésre. Mind a fővárosba utaztak. Egy falusi boltos bevásárlani, egy felgyűrűzött asszonyság kis lányát meglátogatni, a kit beadott a zárdába manírt és zongorát tanulni, mert uri férjet szánt neki, nem olyant, minő az ő istenben megboldogult Boldizsárja volt, a ki bizony jó ember volt, de szörnyű neveletlen. Egy hivatalbeli fiatalember protekciót keresni utazott Budára; egy öreg úr a sáros — fürdőbe készül, hogy köszvényétől megszabaduljon. Otthon azt mondták ugyan, hogy Pöstyén jobban arra való, de neki jobban kezeügyében van a budai sáros-fürdő. Egy mesterlegény szerencsét próbálni siet a fővárosba. Hallotta, hogy ott már sok legény boldogult. Ott a mesterek korábban szoktak meghalni s az özvegy szivesen megy a derék első legényhez feleségül s az ember vagyonhoz jut. A gyűrűs asszony megjegyezte, hogy előfordul az ilyen vidéken is, hanem ritka mai napság az arra való legény. Hja, sokat el-elvisznek katonának. Pipiskét

mind megcsodálták, hogy ő nem akar a fővárosban megállani, csak keresztül utazik. Pedig épen ma ott ünnep van. Azt írja az ujság, hogy valami főherceg van ott. Reggel nagy szemlét tart a katonaság fölött a vérmezőn, délelőtt 11-kor nagy isteni tisztelet, aztán diplomatikus ebéd lesz s este díszelőadás a német szinházban. A gyűrűs asszonyság ki is jelentette, hogy ott lesz. A legény is szereti a szinházat, de inkább csak ha majmokat lehet benne látni. Embert ugyis eleget lát egész nap. Mégis ha már díszelőadás és főherceget is látni benne elevenen, már csak elmegy. Az asszonyság reméli, hogy találkozni fognak s legalább nem lesz kénytelen egyedül járni az utcákon éjszakának idején. Mondják, hogy sok ott a hamis, vállalkozó ember s asszonynak olyankor igen bajos magányosan. Ez gyakorlati megjegyzés volt. Pipiske kisasszony is megforgatta elméjében s elhatározta, hogy egy hordárossal majd elvezetteti magát a Griff vendéglőbe. Azt még mikor Keserű Jónás társaságánál volt, hallotta dicsérni, hogy olcsó és jó helyen van, azon a tájon hamar talál kocsit is a közel városkába. Csak azt a veszedelmes levelet fogja kézhez juttatni, aztán ha megtudja hol van egy arra való színjátszó társaság, tán épen Keserű Jónásé, s ezt a magyar szinház udvarán (mindjárt a Griff mellett van az is) legkönnyebben megtudhatja, azonnal szerződésbe megy.

Ily beszélgetések és gondolatok közt utazott a gyorskocsi társasága tova, míg nem az este leszállt s még egy félórányira voltak a vámtól. Itt persze

erre fordult a társalgás. Hogy ez most milyen szigorúan megy, hogy néha bizony magát az embert is megvizitálják, de azért mégis van, a ki a vámosokat rászedi. Jó, hogy a társaságban senkinek sincs tiltott holmija, legalább nem sokat fog állani a kocsi, senki sem késik el a szándékától.

— Halt megállj! — szólt most egy harsány hang, a fináncé, a ki megállítja a kocsit. — A bagázsiát le kell oldani, meg fogjuk vizitálni.

— Jesszus, — kiált az asszonyság, — az uj selyemruhámat pocsékká teszik! Kérem finánc úr.

— Itt van kérem a ládám kulcsa, ruhafélék vannak benne. Ott látok egy hentes boltot, egy kis vacsorát veszek magamnak addig. — Pipiske volt, a ki ezt mondta. Éhes volt, időt se akart veszteni, szerette fölhasználni az alkalmat. Ezt haza viszi, aztán bezárkozik a szobájába és senkire, semmire nem lesz szüksége.

Kiosont tehát az ekhós kocsiból s átsietett a henteshez, onnan egy közeli pékhez, szépen papirosba pakoltatott mindent s indult vissza a vámhoz. A mint a nagy kocsi árnyékában megáll, abban a pillanatban érkezik a vámhoz vágtatva két lovas zsandár.

— Hollá, zsandarmpost!

— Hir! — s előállt az őrség tisztje.

— Egy olasz medvehajcsárt üldözünk. Nem ment be a sorompón?

— Ma nem. Nyomuk nincsen?

— De van; megvan a medvéje. A x—i csárda melletti bükkösben találtuk egy fához kötve, de a

gazdája nem volt mellette. Két társunk őrzi a medvét s ha gazdája cserbe nem hagyja kenyérkeresőjét, akkor annyi, mintha már ő is kezünkbe volna.

— Ide nem jött.

— Azután egy fiatal lány volt a csárdában. Itt a személyleirása. Le kell tartóztatnia, ha bejő, mert azt látták a hajcsárral beszélni s ha tán nem is cinkosa, de szükség esetén az vihet nyomra.

— Épen most érkezett a gyorskocsi, utasai ottbenn vannak a pénzügyőrtanyán a málháikkal. Tán köztük lesz.

Pipiskét láz fogta el e beszédek hallatára. Három gondolat cikázott át egyszerre agyvelején: üldözik, málhája üldözői kezei közt van (szerencsére minden papirja, levele a kézitáskában van), el tehát, menekülni gyorsan.

A kocsi árnyékából az utca másik felire térült s a járókelők közé elegyedve indult be kopogó szivvel, gyors lábbal abba a nagy városba, melynek egy utcáját, egy házát nem ismerte.

Merre menjen?

Hová menjen?

Kit szólítson meg?

Kit ne szólítson meg?

Nem fog-e gyorsan az ő dolgának hire terjedni?

Nem lehetséges-e, hogy a kit megszólít, egyenesen börtönébe viszi.

Hiszen ő maga csak menne oda is, mert hisz ő senkinek sem vétett; de a levél!

Mit csináljon azzal a levéllel?

A mit az a szegény üldözött ember reá bizott: elvesse, nehogy bajba keverje?

Nem osztozni kivánt-e amaz ember bajában, nem a veszedelme felét kérte-e el tőle?

S ha maga kérte: lehet-e most gyáván eldobni ezt a levelet?

Aztán ki tudja, mi van a levélben?

Ki tudja, mi függ attól, hogy kézbe jut-e, aztán meg attól, hogy kinek a kezébe jut a levél.

Nem, nem, a levéltől meg nem válhatik, inkább történjék akármi?

És ment gyors lábbal, izgatott elmével a nagy útvesztőben utcáról-utcára, nem tudva hol jár, nem tudva hol álljon meg, nem tudva hova menjen. A lámpákat lassanként felgyújtogatták s ő az utczák egyik oldaláról a másikra került a világító lámpák elől. Ha katonát, rendőrt látott: azt is iparkodott elkerülni. Ha valaki erősebben megnézte, nem tudta mit tegyen zavarában s ha gyorsabb lépéseket hallott a háta mögött, minden lélekjelenlétére szüksége volt, hogy futásnak ne eredjen.

Végre egy befásított térre jutott, a melynek közepében egy nagy, csunya épület állott.

Egy fa árnyékába húzta magát s a fa törzséhez támaszkodva megpihent a kétségbeesett gyaloglásból. De nem sokáig állt itt, emberek közeledtek s ő átmenekült a nagy ház árnyékába, ott egy szögletben egy rozzant pad volt, arra leült. S teste pihenvén, agya annál lázasabban dolgozott. Az a levél elkezdett rejtekében mozogni s Pipiske a szivéhez kapott, mintha megakarná a levélkét állítani, nehogy

valamely arra menő figyelmét oda vonja. Mert ő tisztán hallotta a levélke zörgését és lépteket is hall. Valaki közeledik, egyforma kimért léptekkel, szorosan a nagy ház mellett, Istenem, ez katona, őrt áll itt e háznál, micsoda ház is lehet ez? És ha a katona megtalálja, kérdőre vonja, — gyorsan tovább e helyről!

És Pipiske felugrik s a falhoz lapulva megyen tovább. S a mint az épület végére ér, a katona meg utána lépked, még nagyobb rémület fogja el. Az épület végén két lámpa ég s a lámpa világánál izgatott csoportok állanak, vegyes nép, köztük katonatisztek is és élénken beszélgetnek. Merre menjen most a szerencsétlen leány, előre-e vagy hátra? ama népek közé vagy az őr katona felé?

Körülnéz, egy kis ajtó mellett áll, mely a nagy házba visz. Maga sem tudja mért: ezt az utat választja. Egy keskeny félhomályos folyosón megy végig. A rövid folyosó végén egy szerény gázláng ég, alatta keretben egy szinlap a Stuart Mária német előadását hirdeti. Ez a szinház. Legjobb volna jegyet váltani s beülni nézőnek. Csak annyi nyugodt ideje lenne, a meddig egy előadás tart. Az alatt rendbe szedné zaklatott gondolatait. Már indul vissza a kis folyosón, a mint azon egy ember nagy sebten berobog. Utána rohannak néhányan a künn állt csoportokból élénken kérdezősködve. A jövevény alig felel s rohan tovább épen Pipiske felé. A szerencsétlen leánynak alig van ideje egy félig nyitott ajtót magára rántani, hogy elrejtse magát. A sietős ember ép azon az ajtón nyit be a szobába,

míg az utána tódult csoportok a kis ajtóban megállanak s elzárják Pipiske elől a menekülőt.

— Nos, nos, mi ujság? — kérdi a szobában valaki az érkezettet, ki siettében még az ajtót is nyitva hagyta.

— Nincs, nincs, otthon sincs.

— Nincs! Mivé leszek! Mindjárt hét óra, az előadást, a díszelőadást a főherceg tiszteletére kezdeni kell és nincs Stuart Mária! De hát hova lett, mit csinált az a boldogtalan?

— A háznépe azt mondja, hogy egy félórával ezelőtt egy úri hintóba ült s elment. Ők azt hitték a szinházba megy.

— Tönkre vagyok téve, alig egy-két percz! Az a gyalázatos megfelejtkezett, az a nyomorult máshova ment és el sem is jön az előadásra! Blamírozva vagyok, tönkre ment ember vagyok. Nem lehet megtartani az előadást.

— Hátha mégis még eljön. A kisasszonynak néha vannak olyan bolondos szeszélyei. Hiszen a ruhái mind itt vannak a mai előadásra.

— Csak legalább üzente volna meg idejekorán, hogy gondoskodhattunk volna!

— És a szinház egészen tele van.

— Rettenetes, rettenetes, — jajgatá a szerencsétlen szinigazgató s ide-oda kapkodott a szobában kínjában. — Mit csináljak, mibe kezdjek?

E pillanatban a félig nyitva maradt ajtó kitárult s egy szerényen öltözött leány állt a küszöbön.

A két ember egyszerre oda nézett s csalatkozva

várakozásában, egész mérgét a jövevényre szerette volna önteni az igazgató.

— Ki az, mit akar itt? Mit keres itt? Mit háborgat? Takarodjék innen. Mars, mars, mars innen.

De a leány csak megállt s nézte a vergődő szinigazgatót.

— Nem hallja, mond most a másik, mit alkalmatlankodik ilyenkor? Mit akar?

— Uram, — szólt a leány, — önnek egy Stuart Mária kell, itt vagyok én.

A két ember egymásra nézett. Ez vagy egy égből leszállt angyal, vagy egy betévedt utcai bolond.

— Kicsoda ön?

— Én — — Stuart Mária vagyok.

— Szinész?

— Mi gondja rá.

— Hát mit csináljak önnel?

— Léptessen fel.

A szinigazgató közelebb ment Pipiskéhez, mert Pipiske volt, a ki így zavarba hozta a két embert a nagy zavarban is.

— Honnan jő?

— Mi gondja arra?

— Hogy jut eszébe ez a bolondság?

— Ej uram, ön Stuart Máriát keres és önnek kinálkozik egy Stuart Mária s ön mindenféle felesleges kérdésekkel tölti el a drága idejét.

Ezt az igazgató nagyon találó mondásnak találta.

— És ön kész is, képes is eljátszani a kérdéses szerepet?

— Megint kérdez?

— Igaz! De mégis! Hiszen ez az őrültséggel határos! Hanem lássuk. Mondjon el egy részt a szerepéből.

Pipiske, a ki még otthon tanult be minden szerepet, sőt minden darabot, a mely kezébe került, ha németül, ha magyarul kapta, még egy gondolattal megerősítette magát szándékában s szerény útiruhájában kiállt, egy másodpercre letakarta két kezével két szemét, aztán balkezét a keblében zizegő levélkére téve, jobbját ég felé nyujtva, ábrándos dallamossággal elkezdé:

«Eilende Wolken, Seegler der Lüfte
Wer mit euch wanderte, wer mit euch schiffte:
Grüsset mir mein Vaterland!»

Talán soha sem érzett semmit se jobban mélyebben, mint most azt a gondolatot, hogy ha ő a felhőkkel repülhetne tova! Benne is volt hangjában a mérhetetlen vágy rezgése, hogy az igazgató szive csak úgy ujjongott tőle. Be se várta, míg a strófa végére ér, hanem megragadta, megcsókolta, megforgatta s a másik férfiúhoz így szólt:

— Eredj ki az ajtóba, onnan el ne mozdúlj, végy egy seprűt a kezedbe és ha jönni talál az az — —, hát seprűvel kergesd ki.

Aztán karonfogta Pipiske kisasszonyt, ragadta magával, vitte az öltözőszobába, a hol a szerencsétlen skót királyné jelmezei szép sorban ki voltak már készítve s betuszkolta, hogy csak siessen öltözködni. Maga meg ment a szinpadra s diadalmas

arccal, repeső szivvel sétált végig a deszkákon, de nem szólt, csak direktori szeretetreméltóságát produkálta még a statisztákkal szemben is. S ha aggódó arcok közeledtek feléje s kérdve néztek rá, ő mosolygott oly széleseket mint egy kaszárnya kapuja s ha suttogva kérdék, hogy «nos, nos?» ő önérzetesen csak annyit mondott: a «hivatott direktort semmi sem hozza zavarba.»

Pipiske pedig föllélegzett s elkezdett öltözködni. Maga elé tette a szerepet, mely szintén az öltözőszobában volt, bele-bele nézett s egyet mosolygott, ha arra gondolt, hogy ha az összes hadsereget mozgósítják most utána s ha tűvé teszik is érette az egész várost: egy helyen, Stuart Mária fekete bársony sleppjében, a német szinpadon bizonyára nem fogják őt keresni.

A szinésznők pedig összedugták fejecskéiket. Jogosult kétségeik voltak ugyan az est sikerei iránt, de egyben megegyeztek: ezen a fránya direktoron ugyan már nem lehet kifogni, mert ennek minden szakmára van titokban egy-egy jelöltje in petto.

Két és fél órára biztos helyen volt Pipiske. Mentől több szem nézi s gyönyörködik benne, annál biztosabban. A kis levélkét magával vitte a szinpadra. Helyzete pedig segítette szerepében. Schiller rezignált hősnője nyugtalanabb lett az ő kezei közt s asszonyibb. A közönség, mely fényes, nagyobbrészt hivatalos volt, roppant elragadtatással fogadta a játékát s a mint hatása mind fokozottabb, a közönség tetszése tüntetésesebb lett s persze az előadás is vége felé közeledett, úgy kezdett nyugtalankodni Pipiske.

Ő remélte, hogy tisztességesen, a megszorult direktor megelégedésére viszi ki föladatát s magának ezzel azt a szolgálatot teszi, hogy egy pár órai biztosságot élvez, tán egy pár napit is, ha a direktor hajlandó nagy szolgálatát egy kis viszontszolgálattal elismerni; s ime ő feltűnést kelt, gratulációk, ovációk tárgya lesz. A szinfalak mögé sereglenek a szinház habitüéi, a főherczeg leküldte szárnysegédét, az igazgató szerződési ajánlatokkal ostromolja, az egész szinház róla beszél, holnap már az egész város figyelmének ő lesz a központja. Erre nem számított, sőt épen ennek az ellenkezője volt minden óhajtása.

Egy másik aggodalom is meglepte. Épen mikor Erzsébettel kelle szembeszállania, akkor veszi észre a gyűrűs asszonyt és a mesterlegényt a kikkel utazott, egymás mellett egy-egy zártszéken. Az asszonyság több figyelmet látszott ugyan fordítani a mesterlegényre mint a szinpadra, a mesterlegény pedig kissé mintha álmos lett volna, de mégse lehetetlen, hogy ez a két ember őt felismerje s akkor vége mindennek. Eddig se sokat vizsgálta Pipiske kisasszony a közönséget, ezentúl még kevesebbet mert oda nézni. Alig várta, hogy már végre vérpadra hurczolják s még mielőtt elmondta volna utolsó szavát, egy félénk tekintettel fölkereste a kövér asszonyt s a mesterlegényt, aztán rohant az öltözőbe. A direktort, a ki útját állta, elhárította maga elül, az öltöztetőnét valami képtelen kommisszióval (hogy a harmadik emeleten van egy veres szakállú doktor, azt kéreti ide le) elküldte, lehányta magáról Stuart

Mária gyászi ékességeit s felszedte a Pipiske-ruhát — ami gondolhatlan gyorsasággal történt meg — úgy hogy a szinpadon még az utolsó változásra készültek s a direktor azt hitte, hogy egy félóra mulva is jókor lesz, ha kopogtat az öltöző ajtaján — és huss huss! észrevétlen künn volt a szinpadról, künn a szinházból, megint az utcán...

Ott egy egylovast lát közel a szinházhoz. Jó lenne beleülni s a Griffbe hajtatni. De száz eset jut eszébe, mikor a menekülőknek ép azáltal akadtak nyomára, hogy nyilvántartott szállító eszközt vettek igénybe. Aztán a Griffbe is most már bajos menni, a rendőrség számon tartja az érkező s távozó vendégeket. Ott akadnának rája legkönnyebben. Mégis csak az igazgatóhoz kellett volna fordulnia. Azzal nagy jót tett, kétségbeesett helyzetéből szabadította ki, ha német is és ha bármi loyalis is, legalább tanácsot adott volna neki nagy bajában. Menne is már Pipiske vissza, de már az ötödik utcában jár s tanácstalanul tekint jobbra-balra, hogy merre került ide, melyik utcán jutna ismét vissza a szinházhoz. A hosszú utcán senkit sem lát, pedig most jó volna, ha valaki jönne, attól megkérdezné az irányt. Hiszen itt oly rémes tömege lakik együtt az embereknek, valamennyi csak nem kém, sem nem rendőr, sem nem ellenséges indulatú! Mért ne kerülhetne egy olyan ember az utcába, a ki gyanútlanul nézné őt s jóindulattal igazítaná útba! Ilyen megnyugtató gondolata még nem volt, mióta bejött e háztömegbe, ezt jó angyala súgta a fülébe: de meg is szólítja, a ki most jön, mert azt is ugyan az az angyal vezérli...

Az Olzingerban.

Rákosi J.: A legnagyobb bolond. 191. lap.

S ni lám, nem is késik, ott fordul be egy mellékutcából egy férfi, kalapja be van húzva a homlokába... épen erre tart, egyenesen erre...

Pipiske összeszedi magát.

— Bocsánatot kérek uram —

— Kisasszony?

— Jézus Mária, édes anyám! — kiált fel Pipiske és zokogva az előtte álló fiatal ember nyakába borult.

— Pipiske kisasszony! Az istenért, hogy kerül kegyed ide.

— Ne kérdezzen, vigyen el valami biztos helyre —

— Az édes anyámhoz —

— Az isten minden jó órájában kegyedre gondoljon és édes anyjára: vigyen el hozzá, de hamar, mert itt halok meg felindulásomban az utcán.

És Persze Celesztin úr, mert ő volt, karjára fűzte Pipiske kisasszonyt és vitte édes anyjához.

X. FEJEZET.

(Persze Celesztinéknél.)

Persze Celesztin Örvedről felköltözött a fővárosba, a hol meglehetős állást kapott egy kereskedő házban s magával hozta fel édes anyját is, a ki szerény lakásán a szerény fiatalember szerény háztartását igazgatta. Jó emberek voltak, kevés helyen megfértek s kevéssel beérték. Pipiske is jó leány volt, igényei alig voltak s ha nem is jó cselekedetet élvezett volna, akkor is kitünőnek találta volna helyzetét Celesztinéknél, így meg mérhetetlen hálával fogadta a mit kapott. Ez pedig egy kis szoba, nyugalom, szivesség s szerény élelem volt. Az első napokat jóformán félbetegen töltötte el Pipiske; fölötte izgatott volt részint attól, a min már keresztül ment, részint a félelemtől, mely nem tágított tőle. Szökésének a vámsorompónál roppant feltűnést kellett keltenie. Ha addig csak az a gyanu terhelhette méltán, hogy a medvehajtót ismeri, most üldözői előtt kétségtelennek kell lennie, hogy cinkosa a keresettnek s így annál félelmesebb kitartással fogják üldözni. Hozzájárul a föltünés, melyet föllépésével keltett, valamint ismét hirtelen eltünése a játék után. Valószinü, hogy most már kétfelől keresik: egy oldalon a hivatalos körök gyanuja a medvehajtó cinkosát,

másfelől az érdeklődők és kiváncsiak hada az eltünt szinésznőt. Mindezek felett egy aggodalom is megszállta. Nem fogja-e jótevőjét bajba keverni? Nem lesz-e bántódása Perszeéknek is, ha nyomára találnak?

Nem csoda, ha a láz, az izgatottság nem akarta elhagyni a jó fészekben is a szegény leányt s csak midőn napok múltak és semmi sem változott, kezdte érezni, hogy végre is nem minden ember rendőr ebben a nagy városban s ha sokat beszéltek is különösen a rejtélyes szinésznőről, a ki ép oly csodálatosan jött, mint ment, azért az ő dolgán kivül is vannak még dolgok, melyek az emberek érdeklődését igénybe veszik.

Egy hét múlt el s Pipiske még mindig háborgatás nélkül élvezte jó barátjai vendégszeretetét. Kezdett is volna már teljesen megnyugodni, ha helyzete egy oldalról nagyon ferde nem lett volna. A jó lelkű öreg háziasszony Pipiske dolgáról mitsem tudott; de sőt Persze Celesztin sem tudta a valót. Pipiske azt mondta nekik, nagy útról jön, beteges és pénztelen, így érkezett a nagy városba, a hol senkije sincsen. Az ég vitte útjába Celesztint, a ki menedéket adott neki. Nem kér már csak egy-két hetet, a míg felépül és az összeköttetést régi direktorával megszerzi, aztán elmegy és hálás lesz a míg él. A két jó ember nem fakgatta kérdésekkel, ellátta mindennel, iparkodott őt szórakoztatni s nagyon csodálkozott azon, hogy a különös leány sehogy sem vehető rá, hogy elhagyja a házat, megnézni a várost, melyet még nem ismert.

Egy-két meghiusult kisérlet után Celesztinék le is mondtak arról, hogy a leányt akár csak egy sétára is rávegyék. A helyett a fiatal ember, mikor dolgáról hazajött, szolgált friss újságokkal. A legérdekesebb persze a német szinház esete volt. Ott a főherceg tiszteletére diszelőadásra készültek. Ki is volt a darab tűzve, de az illetők gróf Szanday Elemér nélkül számítottak. Ez a gróf egy érdekes fiatal ember, a kiről azt beszélik, hogy semmiben sem telik a kedve. Hanem azért sok hóbort kitelik tőle. Most is lám, fogadott egy barátjával, hogy a díszelőadást meghiusítja. Látja kisasszony, megint egy fogadás! Épen egy hasonló bolondos fogadásnak köszönöm a szerencsét is, hogy kegyeddel megismerkedhettem Pipiske kisasszony!

— De még milyen szerencse, édes Celesztin ur, hanem csak nekem! — S Pipiske kisasszony melegen megcsókolta Celesztin anyjának a kezét.

— Hát kérem, — folytatja Celesztin — az a gróf fogadott egy barátjával s mit gondolnak, mit csinált? Az előadás előtt vagy egy félórával megszöktette a német szinház heroináját.

— De hisz az előadás mégis megvolt, — mond Celesztin anyja.

— Meg ám, de ez még csak a különös! A heroina megszökik — senki sem tudja hova (közbevetőleg ma sem került még meg s azt hiszem nem is egyhamar fog megkerülni) és kérem mi történik. A válságos pillanatban, a mikor a megszorult direktor már a szeget kereste, a melyikre felkösse magát, honnan, honnan nem, mintha a felhőkből cseppent

volna, a direktor elé áll egy idegen, ismeretlen leány, hogy ő eljátssza a szerepet.

— Ah, ah! — mondja Celesztin mamája s szinte hitetlenül rázza a fejét.

— Az ám s úgy eljátszta Stuárt Máriát, hogy még ma is csak róla beszélnek.

— No de talán nem is annyira a jó játékáért, mint egyéb valamely okokért, — mondja Pipiske mosolyogva.

— Szó sincs róla, van még valami különös hozzá, — mondja Celesztin, — de a német ujság úgy fölmagasztalja az ismeretlen leány játékát, hogy bizony annak jól kellett játszania.

— És mi van még hozzá, — kérdi a mama.

— Az a különös dolog, hogy az ismeretlen szinésznő, a mint elvégezte szerepét, mint egy tündér úgy eltünt hirtelen. Senki sem látta jönni, senki sem látta menni. A föld nyelte-e el, a légbe olvadt-e semmivé: az ember azt hiszi boszorkányság, tündérség van a dologban, olyan csodálatos.

— És még semmit se tudnak róla ma sem? — kérdi Pipiske.

— Semmit a világon. Az emberek nagy része nem is hiszi a dolgot, azt mondják, a direktor találta ki, hogy szelet csapjon vele. Hanem a szinészek s a kik a német szinházba járni szoktak, azok mind szentül állítják, hogy úgy történt a dolog.

Nos, — gondolta magában Pipiske, — ha eddig nem tudtak meg semmit, akkor ezentúl még úgy sem fognak megtudni. Ez nagyon megnyugtató. Még megnyugtatóbb azonban az, hogy a medve-

hajtóról és a szökevény lányról Celesztin soha sem hozott haza ujságot. Erről úgy látszik, hallgatnak az emberek. Meglehet a szegény medvehajtót el is fogták s a leányt talán már nem is keresik. Ezt Pipiske egyszer gondolta, aztán lassan szentül hitte is, hogy úgy van. Hanem ha úgy van, akkor itt is az ideje, hogy további teendőivel tisztába jöjjön.

És elmenni a kerepesi uti szinházhoz, ott megtudni Keserü Jónás úr stációját, ezzel egy levelet váltani s ujra elszerződni hozzá: ez mind igen egyszerű s könnyü dolog is lenne, ha — az a levél nem volna! De azt vagy rendeltetése helyére kellene juttatni, vagy visszaadni a medvés embernek. Hogy most már mit tegyen: ehhez Pipiske nem volt elég okos magának, elhatározta tehát, hogy Celesztintől kér tanácsot.

Meg is ragadta az első kinálkozó alkalmat, a mama a vacsorakészítéssel volt elfoglalva, s így szólt hozzá:

— Kedves Celesztin úr, soha én életemben sehol ilyen jól nem éreztem magamat, mint a kegyed házában. Soha sehonnan nehezebb szívvel nem távoztam, mint innen fogok; de végre is most vagy máskor, ma vagy egy hét mulva el kell magamat rá szánnom.

— Nos akkor inkább egy hét mulva mint ma.

— Jól van, hát egy hét mulva; de ha ma, ha akkor megyek, önnek eltávozásom előtt egy vallomást kell tennem, mert egy jó barát jó tanácsára igen nagy szükségem van.

— Ha a tanácsom is olyan jó lesz, mint a barátságom a milyen: akkor a legjobb helyre fordul. Beszéljen kisasszony.

— Az igazat megvallva kedves Celesztin úr, én — hogyan is mondjam — helyzetem felől önt és áldott jó mamáját nem úgy értesítettem, a hogyan a dolog van. Nem mondtam el mindent, a mi velem történt s csak ha ön megtudja akkor fogja látni, mily nagy jót tettek velem, s nem tudom, nem itél-e meg, hogy barátságával vissza is éltem.

És elmondott mindent, kivéve szereplését a német szinpadon.

— És ki volt az a medvehajtó?

— Azt nem tudom.

— És mi van a levélben?

— Azt sem tudom.

— És kinek szól a levél?

— Azt sem tudom.

— De hát hol van az a levél?

— Itt van, — s Pipiske átadta a hosszúkásra összehajtogatott s finoman leragasztott papirt, melyben semmi fölirás, semmi cím nem volt.

— Kétséget nem szenved előttem, — mond Pipiske, — hogy az a medvehajtó emigráns, ki Olaszországból hozza valakinek titkos küldetésben e levelet. Mikor tőlem megtudta, hogy üldözik, ideadta a veszedelmes papirt, nyilván azt hivén, hogy nálam sem veszedelmes, sem veszedelemben nem lesz. Mielőtt utasítást is adhatott volna, közbejött valaki s el kellett válnunk. Elég bizalom ugyan, hogy ide adta, de azt hiszem, nagy veszélynek nem tette ki

magát vele. Azt nem mondta meg, kinek szól a levél; ha tartalmát meg is néznők, nem hiszem, hogy okosabbak lennénk, mert az ily levelek úgy szoktak irva lenni, hogy más mint az érdeklettek, nem érti. Azt hiszem, arra nézve akart utasítást adni, hogy mint juttassam a levelet ismét vissza az ő kezeihez, de a korcsmárosné abban a pillanatban lépett be, a mint emberem szólni kezdett, a kocsis ott künn türelmetlenkedett s nekem mennem kellett. Elváltunk, a nélkül, hogy egy további szót válthattunk volna. S most itt vagyok, e levéllel, mely nagyobb gond, mint a magam gondja. Mit tegyek? Mint kezdjek hozzá, hogy vagy medvehajtóm kezébe vagy illetékes helyére juttassam.

— Már hiába, még is csak fel kell azt bontani.

— Nem fogjuk megérteni.

— Ha meg nem érthető, akkor mi veszedelem volna benne? Akkor a medvehajtó meg is tarthatta volna.

— Az úgy látszik, — mondja Pipiske, — de én azt hiszem, hogy ha nekünk érthetetlen is, a rendőrség majd megértené!

— Az is igaz. Ejnye Pipiske kisasszony, maga nagyon körültekintő lett, mindenre gondol.

— Mit csináljon az ember, ha ilyen bajba keveredik.

— Már most én csak egy tanácsot tudok. Nyakamba veszem a várost és megpróbálom kipuhatolni a talián ember nyomát.

— Mit gondol, még bajba keveri magát.

— No, nem lesz olyan nagy baj. Tudom, ha én nem teszem, maga megy a dolognak utána.

— Istenem, bánni is kezdem, hogy szóltam.

— Soha se bánja, kisasszony. Lássa az nem ingyen van, ha ilyen szerény emberek valami országos dologba a sors által így belekevertetnek. Én békés és csöndes foglalkozású ember vagyok. Magamtól soha eszembe nem jutna ilyen dolgokba ártani magamat. De most, hogy a véletlen bele sodor, eszembe jut, hogy mind, a kik itt vagyunk, első sorban a hazának tartozunk életünkkel. Mennyi érték, mennyi család érdeke, mennyi élet esett oda áldozatul érettünk, a kik túléltük a nagy eseményeket vagy utána jöttünk a nagy időknek. Mennyien dolgoznak most is, titkon, életet, vagyont koczkáztatva a haza érdekében! Ki tudja, mi függ, hányaknak a sorsa, mily érdekeknek, mily terveknek eldülése jóra vagy rosszra attól, a mit mi ketten most itten elhatározunk. Nem, nem Pipiske kisasszony! Minket egy láthatatlan gondviselés beleszőtt e tervek titkos fejlődésébe tényezőknek, nekünk mától mint ez ügy katonáinak, mennünk kell a tüzbe, a veszedelembe. Én itt kegyednek megfogadom, hogy a levelét kézre fogom adni, akármibe kerüljön is.

Pipiske könyes szemekkel nézett Celesztinre s kezét nyujtá feléje.

— Nem tudom örömmel fogadni nemes ajánlkozását. Isten tudja, nem jól esik, hogy el nem háríthatom. Igen szép az, a mit mondott s én, noha azt sem tudom, hazám-e ez a haza, érzem, mint ver a szivem melegebben e szavakra.

— Hogyan, nem hazája?

— No erről talán máskor. Maradjunk tárgyunknál. Nincs más mód a kigázolásra?

— Csak azt kérdezzük nincs-e jobb?

— Nos?

— Se jobbat, se mást nem tudok.

— Hát a mama?

— A mamának nem szabad szólni. Ő már öreg, igen hamar aggódik ok nélkül is. Minek zavarjuk szükség nélkül a nyugalmát.

— Nem, nem, nekem a dolog így nem tetszik, — mond Pipiske, de —

— Csak próbáljuk hát meg legalább.

— Jól van, hát próbáljuk meg.

— És Persze Celesztin megpróbálta. Járt-kelt, vacsorákat fizetett rendőröknek és csavargóknak, de fáradsága és költekezése kárba veszett, hazajövén mindig csak azzal jött, hogy «még semmi».

Pipiskén az izgatottság egy neme vett erőt, de Celesztinnek egy igen jó érve volt ellene.

— Mit gondol kisasszony, kegyed leány létére sikeresebben folytathatná a kutatást? Nem valószinű. Ügyesebb, találékonyabb ugyan mint én, de mint leány sokkal nem próbálkozhatnék meg, a mit én játszva elvégezek. Igaz ugyan, hogy siker nélkül; de az is eredmény, ha valamit már kipróbált az ember és legalább tudja, hogy itt vagy ott nincs többé mit keresnie. De még én sem kértem ám ki utolsó kártyámat! Tehát csak türelem!

Magától értődik, hogy a hol medvehajtót hallott vagy látott Celesztin, ott meg is jelent, hogy szóba álljon a medve gazdájával, de arra a kit keresett, rá nem talált, de talált nem ritkán, a mit nem keresett. Legutólszor egy igen szép és nagy medvét lá-

tott táncolni. Nagy publikum, kivált gyermeknép nézte a mackót s Celesztinnek feltünt egy szépen kiöltözött gyermekcsoport, mely székekre volt telepedve. Hat széket hozattak ki egy házból, négyen négy gyermek ült, az ötödiken egy felől valami dajkaféle, a hatodikon más felől egy 16—17 éves kedves szép szőke leány, a gyermekek közbül. A mackó táncolt s nagy volt az öröm. Celesztin meg kivánta várni míg a nép eloszlik, hogy a hajtsárral beszélhessen, addig tehát ő is egy széket hozatott magának s letelepedett a szőke kis lány mellé, engedelmet kérve, hogy oda ülhessen. Legalább a kisasszonynak nem kell félni a medvétől. A kisasszony azt hiszi, nincs oka félni, de azért csak üljön oda bátran, hiszen itt senki sem parancsol a helyről. Oh, mondja Celesztin, csunya állatok ezek a medvék nagyon, alattomosak, bosszuállók. — «De, viszonozza a leány, ez meg is van szelidítve, s hozzá az ily erős állatoknak az a szokása, hogy nem támadnak, ha nem bántják őket.» — Ezt bizony jó lenne, úgy véli Celesztin, ha minden erős állat megtanulná, ez az erősebb emberségének volna mondható. De az életben nem mindig így van a dolog.

És alig, hogy mondá, egy vaskos, utcán nevelődött suhanc sietett is illusztrálni a dolgot. A mackó elvégezte táncát, a kör közepére leült, s míg gazdája kéregetni indult a Celesztinnel szemben állókhoz, a körben álló gyermekek kezéből záporként hullt az ennivaló a medve elé s az említett suhanc, a ki a széken ülő gyermekek háta mögött állt, nyil-

ván ezek szép, tiszta ruháján irigységre kelve, lekapta az egyik kis fiú szép kalapját, a medve elé dobta s nagy kacagással futásnak eredt. A kis kalap kis tulajdonosa pedig ijedten szaladt kalapja után, nem is gondolva arra, hogy baj is érhetné Talán nem is érte volna, ha más oldalról meg épen e pillanatban jól orron nem dobja valaki a medvét, úgy hogy a mackó egy nagyot röffenve szökött fel s maga előtt látván a kis fiut, fenyegetőleg két lábra állt.

Egy sikoltással ugráltak fel a kik ültek. A medve már-már ölelésre tárta lompos első lábait, a mint Celesztin egy felől oda ugrik, megkapja a medve orrába füzött láncot s félre rántja a vérszemet kapott fenevad fejét; más felül ugyan e pillanatban ott termett a medvehajtó s dorongjával úgy oldalba ütötte kenyérkeresőjét, hogy szinte nyögött bele a szegény pára. Erre Celesztin a kis fiut felkapta s visszavitte a kisasszonyhoz, a ki a helyett, hogy a mint illik, elájult volna, mint egy kis mama, átkarolta a másik három gyermeket védőleg, míg a dajka kegyetlen jajveszéklést támasztott.

— Tessék kisasszony, itt a fiu, semmi baj az ijedségen kívül.

— Oh uram, köszönöm, nagyon köszönöm.

— Istenem, nincs miért.

— Mondja meg legalább a nevét.

— Gyermekség az egész.

— Hogy a papának megmondhassam.

— Jézus Mária nagysága, csak nem akarja a nagyságos urnak elmondani, én akkor akár haza se men-

jek velök! Jaj aranyom drágám kis Béluskám! — jajveszékelt a dada, s alkalmat adott Celesztinnek, hogy egy könnyű köszöntéssel odább állhasson.

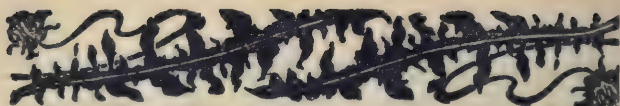
A mint pedig elment, a kis lány utána nézett.

Celesztin pedig mormogta menet magában:

— Ez a medvetáncoltató sült talián ugyan, de azért ezuttal még sem jártam hiába utána. Az a kis lány — igen kedves kis lány!

A mint pedig otthon belépett, Pipiskének, a ki kérdő szemekkel fogadta, ennyit mondott: megint semmi!

És ez megtörtént még egyszer, még kétszer, tán még tizszer is, úgy hogy Persze Celesztin már nagyon restelte, sőt szégyelte a dolgot s elhatározta, hogy ki fogja kérni «utolsó kártyáját.»

XI. FEJEZET.

(Két zsandár és egy medve.)

Furcsa világ volt az a zsandár-világ egy pár évtizeddel ezelőtt. Nagyon szomorú világ volt, félelmes világ is volt és felettébb komikus is volt. Már magában az a tény, hogy a csendőrséget minden nemzetség legényeiből válogatták össze s egy felül az egy föladatra hivottak nagyon gyakran az egymás és mindnyájan azok nyelvén nem értettek, a kik jóvoltán őrködniök kellett, a képtelenség bélyegét ütötte az intézményre. Arról, hogy a népet, szokásait, karakterét, hajlamait, kedvteléseit és averzióit nem ismerték, már csak szólani is felesleges. Ha már ily körülmények közt a nép körében rokonszenvvel eredetileg nem találkozhattak s tényleg csak csufság és indokolt rettegés tárgya lettek, úgy a műveltebb osztályok bizalmát teljesen elvesztette amaz idők rendőrsége az által, hogy e szerencsétlen «fegyvernem» csak másod sorban volt hivatva a tolvajok, rablók s a társadalom hasonszőrű veszedelmeinek megfékezésére, első sorbeli föladata a politikailag gyanus vagy kompromittált emberek kiszimatolása és összefogdosása volt. Csináltak is a szegény zsandárok e réven sok bajt, szerencsétlenséget, végrehajtói lettek sok gyalázatos önkénynek és cudar-

ságnak, másfelől temérdek galibát, mert valamint a bécsi német, ha fekete disznót látott, azt hitte, hogy az a Bakonyból a csorda közé szabadult vaddisznó, úgy a zsandár, ha mulató gyolcsgatyás emberre akadt, szentül hitte, hogy az is a Bakonyból szabadult el. A juhász és kanász népekben valóságos pusztítást tettek a jámborok, a földesurak töméntelen bosszúságára. Ha egy malaclopást jelentettek be, egy egész vidék összes kanászait a megye székhelyére kisérték, s néha hetekig hordták oda az asszonyok az eledelt gazdáik után. Már szinte úgy voltak velök az urak, mint most a tüzoltókkal vagyunk. Majd jobban féltek a zsandároktól, mint a betyároktól. Ma is nagy veszedelem a tűz, de a tűz után mindjárt a tűzoltó jön pokoli szerszámaival, melyekkel neki esik az épületnek, hogy az se maradjon épen, a mit a tűz el nem pusztít.

És ha már az emberanyag oktalanul volt összehordva, ha felhasználása megfosztotta a lakosság szimpathiáitól és szükséges támogatásától: a kezelésbeli bürokratikus pedanteria és az «adjusztirung» másfelől teljessé tette a bolondságot. A villámhárítós fényes sisak és a fejér szijjak a zsandár mellén sík vidéken mértföldekre ellátszottak s eleve figyelmeztették az üldözötteket: fussatok, mert jövök. Annak pedig élő tanuja vagyok, mikor a zsandártól ötszáz lépésnyire főzte a betyár a gulyáshust, s a figyelmeztetőnek azt felelte a szerencsétlen zsandár, hogy az a tanya már a másik kerületbe tartozik, oda ő nem megy el. Ellenben megtették pontosan körútjokat, a falu birájánál láttamoztatták

könyvüket s a ki nem akart velök találkozni, csak abban a sorrendben járta be a falvakat, a melyben a zsandár urak jártak és biztos volt benne, hogy nem találkozik velök véletlenül.

De ott voltak minden búcsun s ha a boros fejű legények a szomszéd falvakból összekaptak, akkor aztán összeszedték őket s vitték a zsivány-gyárba, a megye székhelyére s irták rólok hetekig hónapokig a protokollumokat, a specifácit (species facti.) Nem egy hires szegénylegény így kezdte pályafutását, melynek utóbb statárium vetett «magasztos» véget.

Nem akarok ezzel pandurjaink panegiristájává lenni. De egy tény. Ha valakit okvetlen el kellett fogni, azt a pandurok be is hozták. A zsandárok, mint egy kedélyes stájer gyerek nekem mondá: «el iszen csak el fognák, de nem tudják őket megcsípni.» És még utóbb is, mikor a zsiványság úgy felnőtt e gondviseléses intézmény szárnyai alatt, hogy katonaságot kellett ellene rekvirálni, akkor is a jágersereg egy lépést se tudott tenni pandurok nélkül. És hogy mily szerepet játszott a hadjáratban a katonaság és a pandur, megmondja a somogyi nóta, mely Patkó Pistáról keletkezett 1862-ben:

«Hallod-e te mi történt már Vityában,
Patkó Pista mulatott a csárdában.
Mulatságnak a lett utóbb a vége,
Szegény pandurt agyon lőtték egyszerre.
A katonák erre nagyon röttögtek,
Fegyverökből egyszerre kilődöztek:
A kűfalat kilődözték sorjába
S elszaladtak egészen Somogyvárra.»

A hangyás ember.

Rákosi J.: A legnagyobb bolond. 198. lap.

E dal egy esetről keletkezett, mikor a vadászok előre küldték a pandurt, s mikor a betyár lelőtte a szegényt, a katonák futóra vették a dolgot, a hogy a dalban van . . .

Az utszéli csárda melletti erdőben, a hol Pipiske a medvehajtóval találkozott, két ilyen zsandár atyafi nagy bajban volt. A medvehajtót üldözve egy zsandárpatrol közbevette a kis erdőt, hogy felhajtsa. Fel is hajtotta, de taliánt nem fogott, ellenben egy kis tisztáson egy fiatal nyírfához lánkolva ott találta a mackót.

A patrolvezető káplár úgy okoskodott eleinte, hogy a hol a medve van, ott kell a hajtójának is valahol lennie s ujra megindította a keresést, de most már a levegőben is, tudniillik a fákon. Azonban taliánt ott se találtak. Vagy nagyon jól el volt bujva a kópé, vagy cserben hagyta kenyérkereső barmát.

De már egy zsandár patrolon ki ne fogjon egy medvetáncoltató. Abban semmi valószinűség sincs, hogy egy talián csak ilyen könnyedén oda hagyja állatát. Ha nincs itt, majd visszajön érte. Nagy furfangosan kifőzte tehát a káplár, hogy két ember maradjon itt, őrizni a medvét, a többi pedig menjen a hajcsár után. Minthogy azonban az sem valószinű, hogy a hajcsár visszajöjjön, ha itt látja a zsandárokat, hát legjobb lesz, ha a két zsandár fölmászik egy-egy fára s onnan tartja szemmel a medvét. Úgy is lett. Két szép cserfa állt a közelben, mindenikre fölmászott egy-egy zsandár lesbe, lövésre készentartván fegyverét.

Órák multak el, a mackó nyilván jól tartatott volt, mert olympusi nyugalommal aludt a kis nyírfa tövében. A zsandárok helyzete mind kényelmetlenebb lett a fán. Kezök elzsibbadt a puskatartásban, ülőhelyzetök fárasztóbb lett mint akármely nagy marsolás az országuton. Segítettek magokon, a hogy lehet. Félre tették fegyverzetüket, izegtek mozogtak s magokban szidták még azt is, a ki a medvét, azt is a ki a zsandárságot feltalálta Lassan megehültek, lassan elálmosodtak s azt gondolták, jobb volna ha a mackó volna a fán, ők pedig a nyírfa árnyékában. Az az átkozott talián is nem akart mutatkozni. De ha jönne is, miképen kellene őt elfogni? A zsandárok a fán lassan be kezdték látni sztrategikus állásuk kedvezőtlen oldalait. Hiszen míg ők lekecmeregnek, addig az a bolond talián rájok szabadíthatja a medvéjét is, és úgy sarokba szorítja őket, hogy nem marad egyéb hátra, mint lelőni őt is meg a medvét is. Akkor aztán mi cél van elérve? Az idő kezdett estére fordulni, felhő lepte el az eget s az első cseppjei jelentkeztek. Terringettét, nem is kell már egyéb, mint hogy meg is ázzanak!

De a katona azért katona!

A medve is felébredt és kezdte láncát csörgetni.

Aha, a mackó is éhes! Az is unja a mulatságot! Elkezdi cirógatni a kis nyírfát fogaival, majd talpaival s a két zsandár ijedten néz messziről egymásra, a mint látja, hogy az a kis nyírfa nem sokáig állja ki egy éhes talpas barátságos cirógatásait. Jó lesz a mackóra ráijeszteni! Jó lesz, integeti a másik, s az egyik zsandár puskája eldördül. A mackó mér-

gesen elbődül a lövésre s olyat ránt a kis nyírfán, hogy az recseg és ropog, a medve orra pedig vérzeni kezd.

— Jesszász, — kiáltja az egyik zsandár, — nem ijed meg ez a bestia!

— Nem ám, — mondja a másik, — s a medve az emberi hangokra szimatolva tolja orrát a levegőbe.

No most mi lesz! — gondolja a két német — A medve észre vesz bennünket s egyikünknek vége, mert a mi a famászást illeti, ahoz ez az állat jobban ért mint a zsandár.

— Szignál sisszen! — kiáltja az egyik s abban a pillanatban elkezdődnek a vészlövések. A két zsandár bátran lövöldöz az egekbe és rémülettel tekintget a földre, a mackóra.

A medve pedig a lövöldözéstől egészen neki vadul. Dühödten rángatja a kis fát, két lábra áll s bőgve marcangolja lánczát. Hosszú nyelvével pedig felfogja az orrából csurgó vért.

Segedelem azonban sehol se mutatkozik!

Jaj, ha most jönne a hajtsár, de jókor jönne a két zsandárnak! Talán el se fogná, ha bajából kisegítené. Alig egy két lövése van már mindeniknek, azt nem pazarolják a levegőbe. Le kell lőni az állatot! — kiáltja az egyik. Ja ja, — feleli a másik s mind a ketten a mackóra fogják a puskát.

De jaj a megijedt vadásznak!

Az egyik három utolsó golyóját kínos poziciójából remegő kézzel süti a földre a medve körül. Csak az egyik golyó horzsolja a medvét, mire a bősz állat egyet szökik a levegőben s láncostúl s nyírfástúl

rohan a fának, melyről a három lövés jött. A szerencsétlen zsandár ijedtiben eldobja fegyverét és kapaszkodik föllebb, a fa sudara felé jajveszékelve.

— Sisz, sisz! kiabálja oda társának.

Ez se rest, rá fogja puskáját a rohanó medvére. Egy durranás, egy ordítás, és a medve láncától s nyírfától megszabadulva, csonka orral rohan a fának, belevágja körmeit s kúszik a zsandár után.

A medvének el volt lőve az orra, az a rész, a melyben a lánc karikája volt.

A zsandár, a kinek még volt lövése, egyelőre nem segíthetett, mert a cserfa széles törzse eltakarta előle a medvét, bizonytalanra pedig nem akarta utolsó golyóját ellőni. Társa meg a veszedelem elől mászott föl, mind föllebb a fára, abban a reményben, hogy a medve nem fog merni a vékony sudárra mászni, és egyre ordított: Hilfe, Hilfe! Pajtása most lejött a fáról s a fa dereka táján mászó medvére fogta fegyverét. Az a szerencsétlen pedig, a ki a fa tetején volt, ugy látta, hogy épen ő reá szolgál a gyilkos cső.

— Nit sisszen! Nit sisszen! — rimánkodott le pajtásához. — Hilfe szuchen!

A célzó zsandár maga is megijedt, hogy pajtását találja az ellenség helyett s visszahuzta a puskát, körülnézett valami szövetséges után s szeme egy határ rőzsére s fölhalmozott ágra esett, mely még a tavalyi favágás óta van ott összehányva. Az ág alja teli volt csalittal. Emberünk széthintett rajta még egy marék puskaport s hirtelen meggyujtotta a rőzsét, maga pedig futásnak eredt az erdő széle felé.

A rőzse, a puskaporos csalit hirtelen lobot vetett s pattogva harapózott el a tűz egy pár másodperc alatt s rémesen világította be a tisztást.

A medvét a láng egy pillanatra zavarba hozta. Megállott a fa derekán, bőgve, morogva habozott, szájáról csepegett a tajtékos' vér, bundája tüskésen meredezett széjjel ideges testéről. E habozás azonban csak rövid ideig tartott, de elég volt a boldogtalan zsandárnak arra, hogy a fa sudaráról egy vékony ágra kapaszkodjék át, s kimeneküljön rajta annyira, a hol már az ág alig látszott erősnek arra, hogy egy ember sulyát megtartsa. Vérben forgó szemekkel kúszott utána a fenevad, mind közelebb, első lábaival már azt az ágat mozgatva, melyen a zsandár ült.

Itt azonban csakugyan megállt. Dühösen csattogtatta fogait, s karmaival mint könnyű papirt, úgy szedte le a kérget a fáról. Mintha gondolkozott volna, mit tegyen, hogyan jusson prédája közelébe. Ugy látszik, ki is találta. Hirtelen fölebb kapaszkodik s egy a zsandár feje felett kinyuló gyengébb ágon ereszkedik kifelé, épen a zsandár fölé. A vékony ág nyög és hajlik a roppant test alatt, de szívós, erős, nem törik. A medve két első lábával megöleli az ágat s hátsó lába talpaival a zsandárra ereszkedik.

Jaj de jó most a kemény zsandársisak!

Alig érinti a medve talpa a zsandár fejét, majd hátát, vérszomjas ordításba tör ki s egyet lódítva magán, egész sulyával zuhan a zsandárra, a ki meglepetésében, ijedtében nem volt képes a találékony

vadállat példáját követni, s szintén egy ággal lejebb ereszkedni.

Alatta égett a borzasztó tűz s tűrhetlen hőségével ingatta az ágakat, fölötte ordított a felbőszült állat: kinek a lelke nem remegne meg e helyzetben!

Első érintésére végig hasította a medve a zsandár hátán a szép feszes zöld uniformist, a sisak csörömpölve hullott ágról ágra, a patrontás és a panganétszíj állott csak ellen az első támadásnak. De vérszemet kapva még egyet lódít magán a medve, hogy az ágak recsegnek s medve és ember iszonyú csörtetéssel hullanak alá keresztül kasul a fa ágain.

Egy zuhanás, egy véghetetlen ordítás és egy tűzcsomónak elmenekülése az erdőbe: ez a borzasztó tusa vége.

A medve épen a máglya kellő közepébe zuhant. Mire kivackolódott belőle, agyon volt égve, bozontos bundája egy tűzfészek volt: igy futott vagy tíz lépést az erdő felé, ott összerogyott s kiadta páráját.

A szerencsétlen zsandár pedig összemarcangolva, szíjainál fogva fennakadt a fán: igy kerülte el a tűzhalált.

Ebben az állapotban találta társa, mikor visszajött a boldogtalannak segítségére a patrol többi tagjaival, a kik szintén nem fogtak hajcsárt, de legalább medvét se hál' istennek.

XII. FEJEZET.

(Frajlain Pipiske.)

Celesztinéknél roppant nagy volt az aggodalom és a nyugtalanság. Az a szerény, pontos és szolid fiatal ember már huszonnégy órája nem jött haza. Édes anyja kétségbe volt esve, Pipiskét pedig lelkiismerete gyötörte. Bizonyos volt benne, hogy Celesztin bajba keveredett ama végzetes levél miatt. Ő lesz az oka, ha ezt a fiatal embert, a ki annyi jót tett vele, szerencsétlenség éri. Iparkodott is az öreg asszonyt megnyugtatni, noha maga is alig tudta fékezni izgatottságát. Midőn a második huszonnégy óra is letelt a nélkül, hogy a fiatal ember haza került volna, a két asszony nagy tanácsot tartott, hogy mit kell most már tenni.

— Én bizony az ilyen esetben nem tudom itt a nagy városban a járást, mond az öreg asszony. Örveden kidobolták vagy kurrentálták azt, a ki elveszett. De az is régen volt. Most más világ van. Az ember beszélni is alig tud, azt mondják, a hivatalbeliekkel.

— Ne nyugtalankodjék édes jó asszonynéni, az én gondom lesz most már Celesztin urat megkeresni. Legalább lerovom nagy tartozásom egy részét. Feküdjünk ma le békességben és holnaptól fogva nem lesz egyéb gondom, mint a kegyed fiát keresni.

És lefeküdtek s Pipiske kisasszony egész éjjel azokat a módokat hányta-vetette agyában, a melyek alkalmasoknak látszottak előtte arra, hogy a kitűzött célra segítsék őt.

Az első persze az lenne, elmenni a rendőrségre s kérdést tenni.

Igen ám, de ha Celesztin vigyázatlanságot követett el, vagy ha épenséggel már a rendőrség kezén volna a levél, akkor még ő is belekeveredhetik a dologba, nem hogy a másikon segítene. Óvatosabban kell ehhez hozzá fogni! — De hogyan?!

Legjobb volna egy hathatós pártfogó!

Bizony az, de csak ha volna!

Azonban nem lehetne-e szert tenni ily pártfogóra?

De hisz Pipiske nem ismer a városban senkit!

Senkit? Épen senkit?

Hiszen egyszer már meghódította úgy szólván az egész várost! Ott ujjongott, tapsolt neki egy pár ezer ember őrült lelkesedéssel. Persze, persze egy szép és népszerű szinésznő kedveért sokan sokra vállalkoznak.

Lássuk csak!

Ha Pipiske rászánná magát, ajánlkoznék a német direktornak.

Akkor neki egyszerre «poziciója», állása lenne, még pedig a lehető legnyilvánosabb. Minden rendű és rangú emberekkel érintkeznék, sokan, ki tudja, kik nem, a kedvét keresnék! Semmi sem volna akkor könnyebb, mint lehetőleg mindenkit fölhasználni arra, hogy őt nyomra segítse.

De egy nagy aggodalma, egy nehézsége van ebben Pipiskének.

Ő, igaz, hogy a legszerényebb állású, de még is nem «idegen» szinésznő volt. Oda menjen-e most, épen most, a nemzeti szerencsétlenség napjaiban az ellentáborba?

Ellentáborba?

Hát ő maga kicsoda? Miféle születés, miféle származás? Nagy oka van hinni, hogy ő oda nem idegenbe, hanem épenséggel haza megy, ha megy.

De nem! Akárki volt az a boldogtalan, a ki őt fölnevelte, ha semmit nem adott is neki, még csak nevet sem: egyet mégis adott, még pedig a legdrágábbat egy ideális szivnek, a legszebbet, a mi fogalmat emberek alkottak: hazát. Hozzá hazát, a mely szerencsétlen, a mely jogaiból kifosztva, az élettől eltiltva van s nem is él, csak fiainak szivében, gyermekeinek ragaszkodásában és reményében. Akárki volt Pipiske atyja, akármije volt neki az a gyülölettel megtelt ember, akármely vidéken sütött rá először a nap: neki ez volt hazája, ez a sanyargatott ország, melynek levegőjén gondolkozni s érezni tanult. E föld forrásaiban, a virágain játszó szellőben csodatévő erő van. A ki issza a vizét, a ki szíja a levegőjét, ha szűz ajakkal érinti, azt idebűvöli, azt varázsos titokkal magához köti.

Sokszor láttuk már, hogy tollal verő hadakat hoztak reánk kicivilizálni belőlünk édes mivoltunkat, de a munka egy emberöltőn se tudott tulmenni. A kik ránk jöttek, mint ellenek, azokat borunk, buzánk és becsületünk átváltoztatta jó barátunkká és

gyermekeik e vizen, e levegőn ügyünk bajnokai lettek és apáik szándékáért nemes kárpótláskép maradtak a nemzetre.

Ha fogadott is, de kedves és hű gyermeke Pipiske a nyomorult anyának.

De hiszen épen e gyászos anya dolgában akar eljárni. Hű és hozzá édes gyermekeit kell tán veszedelemből megmenteni! Mit habozna tehát akár legszentebb érzésein is erőszakot tenni?

Előre tehát! —

... De még egyszer megállt.

Van itt nemzeti szinház is. Hátha oda menne?

Nem, nem! Az most szerényen meghuzza magát, iparkodik a közfigyelem elül kitérni, nehogy magára haragítsa a hatalmakat. Ott nem találná meg Pipiske amit keres....

Pipiske kocsit hozat s először is elhajtat Celesztin úr principálisaihoz: mit szólnak ott a dologhoz.

Hát bizony Celesztin úr, a ki eddig pontos és megbízható volt, az utolsó időben kezdett hanyag, szórakozott, sőt rendetlen lenni. Elmaradt órákig, majd félnapokig, most már egy pár napja feléje se jött az irodának. Ha e dolog nem változik, nagyon sajnálja ugyan a cég, de kénytelen lesz az úrfi helyét másnak adni.

— Én azt hiszem, — mondja Pipiske, hogy a fiatal embert valami baj érte.

— Ah! ah! — csodálkozott a cég főnöke s gyanusan nézett Pipiskére.

— Én náluk lakom s csak azért jöttem ide, hogy a szegény fiú öreg anyja nevében felkérjem önöket,

legyenek szivesek inkább szorgalmas multját tekinteni, mint jelenét, mely — mindnyájunkra nézve szinte megmagyarázhatlan s helyét fentartani legalább addig, a míg meggyőződnek, hogy nem hanyagság, nem is valamely gáncsra méltó más ok tette rajta a változást. Azt hiszem, a dolognak sikerül hova hamarabb végére járnunk.

— A míg lehet, szivesen várakozunk.

— Köszönöm uram. De még egy indiszkrét kérdést. Mi fizetése van Celesztin úrnak?

— Százhúsz forintja van — azaz volt havonkint.

— Még egyszer köszönöm és bocsánatot kérek, hogy alkalmatlankodtam. És ezzel kocsiba ült s a német szinházhoz vitette magát.

A német szinház direktora nagyot nézett, nagyot kiáltott s nagyot ugrott, mikor Pipiskét meglátta s majd hogy összevissza nem csókolta.

Hát még mikor a szándékát megértette.

Azt se tudta hova ültesse.

Hát még mikor a föltételeit megtudta!

Kétszer háromszor kisérletet tett magán, hogy nem-e álmodik.

Pipiske föltételei voltak: a szükséges szinpadi ruhák, egy egylovas kocsi, mely őt próbákra és előadásra s innen haza hordozza s százhúsz forint havi dij.

Mily szerénység egy szinésznőtől, a ki egy föllépésével egy fővárosi közönség előtt feltűnést keltett, kinek e szereplése egy hétig volt az érdeklődő körök beszélgetése tárgya, ki oly különös körülmények közt lép e szinház deszkáira, s ki regényes

körülményei mellett olyan fényes talentumokkal is rendelkezik, melyek magokban is képesek egy művészpályát biztosítani.

Még csak most jut eszébe a direktornak is a kisasszony nevét kérdezni.

A kisasszony neve «Pipiske».

— Pipiske! — mondja a direktor. — E szerint kegyed cseh eredetű?

— Nem mindegy az, ha úgy is németül játszom?

— És miben kiván először fellépni?

— Talán Grizeldiszben, de jobb szeretném Learban Kordéliát játszani.

— Ah, és miért?

— Ez a legkedvesebb szerepem.

— Elsőnek mégis csak jobb lesz más, olyan szerep, a melylyel többet van kegyed a közönség előtt. Maradjunk csak a Grizeldisz mellett.

— Jó, nem bánom.

És Pipiske hazament s elmondta az öreg asszonynak, hogy volt Celesztin úr principálisainál elnézést kérni a fiatal ember számára, maga meg beállt szinésznőnek, hogy a kis háztartás jövedelmeiben fennakadás ne legyen. A mit Celesztin szokott eddig a konyhára haza hozni, azt most már, a míg Celesztin meg nem kerül, ő fogja beszállítani.

Az öreg asszony könnyes szemekkel megcsókolta Pipiskét a nélkül, hogy bánkódásának csak részétől is megvált volna.

A német ujság pedig másnap kihirdette, hogy a német direktornak sikerült a minapi rejtélyes Stuart Máriát föltalálni, és nemcsak föltalálni, hanem —

nem jelentékeny áldozatok nélkül ugyan, de mégis csak — további fellépésekre is :negnyerni. A rejtélyes és nagytehetségű kisasszony nem német eredetü ugyan, de mindazonáltal hivatva van arra, hogy a német művészetnek elsőrendű apostola legyen. Fővárosunkhoz lesz e fényes pályafutás dicsőséges kezdetének emléke kötve. A műértő közönség, melynek köreiben a művésznő személye s további szereplése iránti érdeklődés már is tetőpontra hágott, legközelebb fog «Fräulein Pipischke» kisasszony játékában gyönyörködhetni. Első föllléptére a kisasszony «Grizeldisz»-t választotta.

És hogy ne is hazudjunk, mondjuk meg, hogy másnap, a mint a szinlap csakugyan kihirdette Pipiske kisasszony első föllépését, az «érdeklődő közönség» rögtön el is kapkodta az összes jegyeket.

XIII. FEJEZET.

(A tükör előtt.)

Pipiske kisasszony az előadás napján nagyon izgatott volt s korán ment öltözködni. Készen is volt már jóval az előadás előtt s úgy találta, hogy mióta jelmezében várja a hét órát, azóta még lassabban megy az idő. Máskor ilyen helyzetben minden gondolatát csak szerepe foglalta el. Hol az egyik, hol a másik részt mondogatta magában s mint mikor valaki gyertyával kezében vizsgálja egy helyiség minden zegét-zugát, hogy nem fedez-e fel benne valamit, a miről még nincs tudomása, úgy keresgélt ő ilyenkor még mindig szerepében jellemző anyagot felfogásához, a míg csak a szinpadra nem lépett. Szinész volt a szó teljes értelmében, lélekkel, szeretettel. Föladata teljesítésében gyönyörködött, szerepe helyzeteit, érzelmeit, sorsát átélte s átélvezte. Ha öröm érte a szinpadon, neki az reális öröm volt, ha bánatot játszott, ki volt kelve nyugalmából, mintha csakugyan az övé lett volna a bánat s nem az alaké, melyet ábrázolt, vagy a poétáé, a ki a helyzeteket kigondolta s a szókat megirta.

Most azonban más érzések ostromolták Pipiske szivét. Megosztott érdek foglalta el kebelét. Grizeldiszszel osztozkodott az a cél gondolatain, a melyért

Grizeldisz keserveit ma eljátszani fogja. Aggódott a sikeren, melyre máskor ily alakban keveset gondolt. Megkapja-e a mire pályázik? Meg-megjelent Celesztin édes anyjának bánkódó alakja gondolatainak csataterén. Az, hogy ideálját, fönkeit mesterségét egy ettől idegen cél szolgálatába bocsátja, már nem bántotta. Ezzel leszámolt. Csak fog-e a dolog sikerülni? Kontárkodnia nem szabad, mert ha csak középszerűen végzi föladatát, akkor kárba vesznek amaz illuziók és nemesebb érzelmek, melyeket vállalkozásával lerontott. Akkor kimondják rá az itéletet, hogy egy középszerü német komédiásné, a ki először furfangos fogásokkal feltünést keltett, de a művészet komoly szolgálatában nem állja ki a sarat.

Félelem szállt szivébe és tépelődés. Százszor ismétlé, jobb volna csak Grizeldiszre gondolnia, biztosabb lenne a siker. De ha valahova oda kaptak a legyek, azokat elrezzenteni egy csapással nem lehet. Ellegyezi az ember, de mindig csak visszaszáll a fekete sereg. Pipiske se tudott nyugtalanító gondolataitól szabadulni.

Roppantul meg kellett változnom, gondolá magában, hogy így nem bírt magával.

És ösztönszerűleg leült tűkre elé, a hol csak az imént festette ki magát, megvizsgálni, vajjon nem változott-e meg külsőleg is.

A tűkörből egy idegen arc, a Grizeldiszé nézett ki rája, de Grizeldisz rezignált szerelme és szerető szenvedésre predesztinált nyájassága és nyugalma nélkül.

Pipiske kezére hajtotta nyugtalan fejét s belemélyedt a tükörbeli kép nézésébe.

— Óh te bohó Grizeldisz, minek nyugtalankodol? Könnyed félelmek, apró aggodalmak osonnak be kinyitott sziveden s ingataggá tesznek a megszokott pályateren. Nemrég halálos kín és rettegés közt biztosan léptem a deszkákon, ma kicsinyes aggodalom bizonytalanná teszi járásomat. Mitől kell félnem? Hiszen ez csak az első lépés, melyet teszek e dologban, az első s a legveszélytelenebb! Ha nem sül el, s veszedelmesebbe kell kezdenem, olyan téren, a hol járatlan vagyok, oly eszközökkel, melyek tőlem idegenek: mi lesz velem akkor?

És ha odáig jutna a dolog, hogy csak magamért cserébe lehetne kiszabadítanom a szegény fiatalembert?

Oh te együgyü Grizeldisz!

Ki vagy te? Mi vagy te?

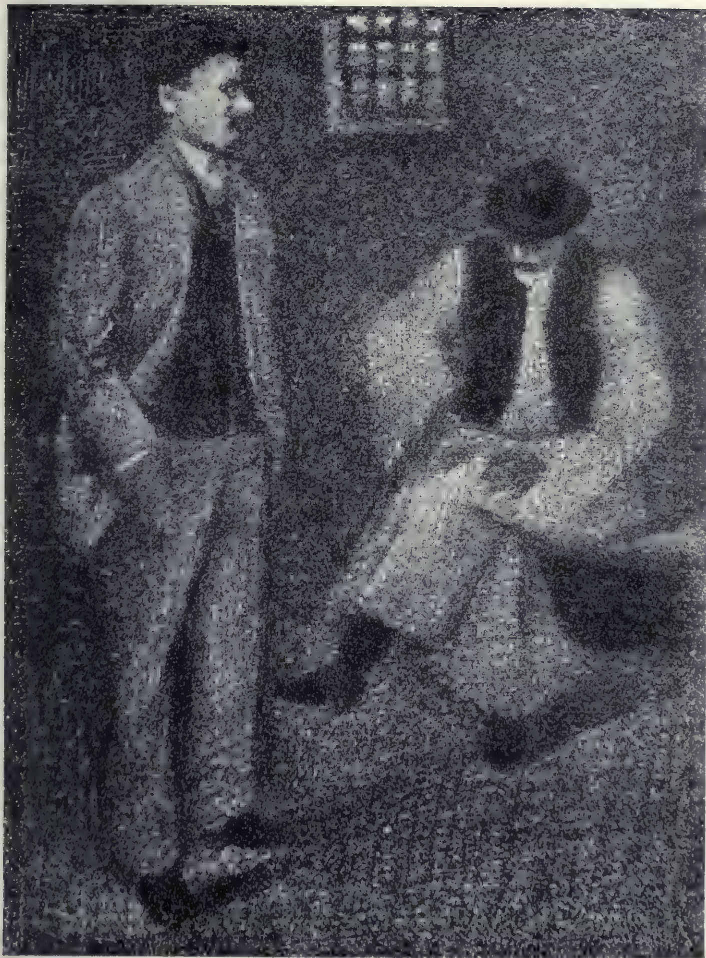
Hiszen még csak anyád sincs, a ki megsirasson!

Hiszen alig tehetsz te a világon szebb és jobb dolgot, mintha egy megszomorodott öreg asszonynak visszaadod a fiát!

Ez egy nagy cselekedet, mely boldogságot szerez azoknak, a kikért véghez viszi az ember, ezért megáldanak, megemlegetnek, emlékedet őrzik s ha életeddel fizetnéd meg, amit teszel, virágot is vinnének sírodra.

Most az sincs, a ki betegségedben ápolna, a ki elhagyottságodban gondolna rád, a ki megsiratna, ha elvesznél.

Istenem, milyen senki, milyen semmi vagy és ret-

Celesztin ránézett emberére.

Rákosi J.: A legnagyobb bolond. 203. lap.

tegés és félelem tölt el, holott nincs mit féltened, mert nincsen mit vesztened!

És könnyek csorogtak végig Grizeldisz arcán. Szemei elhomályosodtak, a tűkörbeli kép bizonytalan körvonalakat vett fel, majd megkétszereződött, majd megsokszorozósodott, végre elmosódott s másoknak adott helyet...

A kis Grizeldisz könybe lábadt szemei előtt feltünedeztek és végig vonultak a tűkör mélyében azok a képek, melyek emlékében éltek. Valami régen elmult homályos időből egy fekete ruhás, halavány képű alak, a ki reggel ágyából felvette, este meg megint beletette. Hogy milyenek a vonásai, azt a tűkör ingatag képe vissza nem adja. De szelid jóság tűkrözött szemén; az alak mély sóhajaitól mind homályosabb a tűkör, a fekete ruhás halavány arc végre a semmiségbe hanyatlik, egy szigorú férfiember merül föl a helyébe, a ki magához ragadja a kis leányt, meg a kis fiút, és nagy utat tesz velök. Csak mennek, csak mennek, aztán mikor megálltak, akkor se tudták, hogy nem mennek többé... Most egy ház, nagy udvarral, nagy kerttel rajzolódik a tűkör keretébe... egy jó képű öreg asszony tipeg benne ide-oda... jó szót ad a kis fiúnak, bábut a kis leánynak. A két gyermek sokáig nem érti az öreg asszonyt. Azelőtt nem így beszéltek hozzájok. De az öreg asszony olyan jó, az a bácsi meg olyan szigorú, olyan haragos,... hogy jobban húzódnak az öreg asszonyhoz, kit lassan kezdenek megérteni, mint a bácsihoz, ki mindig a régi nyelven szól hozzájok, de kit sohasem fognak megérteni...

... A bűvös tükör folyton változtatja képeit. A kis fiú nőtt és nőtt és elvitték iskolára, s mikor hazajött, csodákat beszélt a kis leánynak ... az élet szép, az emberek rosszak ... a haza szerencsétlen ... az árva boldogtalan ...

A kis leány nagy szemeket csinált és a könyvekkel, a melyeket a fiú hozott neki, fölment a padlásra, addig olvasta, a míg betéve nem tudta. Jaj be szép élet volt ott a padláson. Már nagy leány volt, mikor oda föl járt, s ott találkozott először Grizeldiszszel, ott látogatta meg Stuart Mária, ott csókolta meg először Romeo, ott jelent meg neki Melinda, mind ott, az a sok szépség, az a sok gyönyörű nép, a mely azóta meghittje, barátja, tanítója, vigasztalója lett a buslakodó Grizeldisznek. Dezdemonát ott siratta meg, fejfát is tett neki az egyik gerenda mellé, egy szép szomorúfűzágot a kut melletti fűzfáról. Milyen csodás, édes tündér világ volt az! Egész nap szivesen tűrt, szivesen nézte a haragos, barátságtalan bácsit, abban a reményben, hogy egy félórát tölt a padlás előkelő társaságában ...

És aztán megint hazajött a fiú és hozott új ismerőseket. De egy napon nagy vihar támadt a bácsi szobájában. A fiú hangja sírt át a viharon, a bácsi borzasztó szaván. Aztán megnyilt az ajtó, a bácsi kezében korbács, a fiú képén a korbács nyoma, aztán a bácsi lekapta a fegyvert a fogasról s iszonyú szavakkal ajakán kiűzte a fiút a világba. Azután elszedte a kis lány könyveit és a tűzbe dobálta s megtiltotta neki, hogy a könyvekre s a fiúra gondoljon. A fiú pedig érzékeny

levelet írt a leánynak, de a bácsi ennek is tudomására jött és mikor a harmadik levelet kapta a leány s mikor ezt el akarta tőle venni a bácsi s ő szembe szállt a borzasztó emberrel, akkor ez megint fölragadta a korbácsot és a puskát s a leány rémülten futott el világgá. Alkonyatkor még vissza jött titkon, elbúcsúzni a jó öreg asszonytól, elbúcsúzni a padlás bűbájos társaságától, aztán elment oda, a honnan a fiú utolsó levele jött, de a fiút nem találta, hanem a korcsmában talált egy csomó jókedvü népet, a kik cifra sátort ütöttek és az udvaron egy gyönyörű kisasszonyt, a ki egy drága bársonyruhát porolt s a mint porolta, egyre mondogatta:

«Porzik porzik a ruhám
Arany eső szakadj rám,
Majd ha este ég a fény
Szép Melinda leszek én.»

Vagy újabb versen «Ofélia leszek én», azután meg «Dezdemona leszek én» és így tovább porozgatta a ruhát. A kis leányt nagy vágyódás szállta meg, megszólította a szép kisasszonyt s a jókedvü népség magával vitte őt s aztán ő kezdte porolni lassan-lassan a ruhákat s ő mondogatta:

«Porzik porzik a ruhám
Arany eső szakadj rám
Majd ha este ég a fény
Szép Melinda leszek én . . .»

És a tükörben a szegénység, a nélkülözés, a szerény dicsőség felejthetetlen képei merültek fel,

frissen, elevenen, s Grizeldisz édesen mosolygott bele a tűkörbe, s a képek mind mozgalmasabbak lettek, mind élénkebbek, távoli csengetyű szavát vélte a leányka hallani, majd közelebb jött e csöngetés, mint egy víg téli tájban a csengetyűs szán csilingelése, s a tűkör megtelt lelkes hallgatósággal, mely figyel, tapsol s amott, egy előkelő helyen egy fehér arc, érdekes szép férfi-vonások, — ah! — ez a dárdási közönség! — S a mint Grizeldisz izgatottan közelebb viszi fejét s rálehel a tűkörre, a csengetés még egyre tart, de a lelkes közönség a semmibe hull vissza a sima lapról, csak a fehér arc marad ott egy pillanatra még, igen . . . de nem, ez nem az, ez egy halott ember dult, sárga arcza, torzonborz hajkoronával . . . irgalmak istene, a bácsi, halálának borzasztó napján . . .

És a csengetés még egyre tart, az ajtó feltárul, s a direktor belép s megzavarja Pipiske elmerengését. A nagy csengetés nem a dárdási szán, hanem a harmadik jel, az előadást kezdeni kell; a szinház tele van válogatott közönséggel. Itt van a polgári kormányzó úr, előkelő hivatalnokok kiséretében, vannak mágnások is, kevés ugyan, de eddigelé egyáltalán nem volt. Gyorsan csak, előre, előre diadalra.

És Pipiske összeszedi magát, kilép a szinpadra, a közönség elé és zúgó taps fogadja megjelenését. Erre a csodaszerre aztán elfelejt mindent és játszik és élvezi játékát jobban, mint akárki a nézők közül, s mikor elhagyja a szinpadot, újra felzúg

a riadalom s az a szép, elegans, úri publikum, az a fővárosi nép, a maga művelt izlésével hódol Pipiskének és szentesíti Keserű Jónás úr, a dárdási direktor itéletét.

Pipiske a jelenete után beoson öltözőjébe és tűkrébe néz és az onnan kimosolygó Grizeldiszt megcsókolja és azt susogja: «Meg vagyok veled elégedve kicsikém.»

És mikor megint kiment a szinpadra, kivitte magával azt a másik szándokot is: körül nézett a páholyokon. Melyikben ül, a ki rajta segíteni fog?

És mint a villámcsapás, úgy állítja meg szemléjében Pipiskét egy sápadt férfiarc látása. Csak most látta a tűkörben, ugyanaz, a ki Dárdáson megakasztotta Kordeliában. A fehérképű ember messzelátóját szögezte volt Pipiskére s jól látta, hogy észrevétetett.

Pipiskét azonban e találkozás, bárha fölöttébb kellemetlenül érintette, csak egy szempillanatra hozta ki sodrából s jelenetét, midőn férje által megtagadtatik, oly vonzó s bensőséges lemondással játszta, a megtört hangok oly zenéjét adta, hogy a közönség nagyja-apraja vele sirt, s elmenetele után példátlan lelkesedésben adott tetszésének kifejezést. Pipiske kénytelen volt újra meg újra kimenni megköszönni a nézőségnek, hogy méltányolja művészetét.

A direktor úszott a boldogságban s egy rendkívül szép csokrot adott át Pipiskének, s titokzatosan hozzá tette: a kormányzó úr ő excellenciája

hivat páholyába. Kegyed szerencse gyermeke s engem is bele vont szerencséje bűvös körébe.

A direktor elrohant, Pipiske pedig öltözőjébe ment.

Ott egy másik szép csokor volt, rózsaszin szalagokkal. A csokorba névjegy volt dugva, rajta e név «gr. Szanday Elemér».

— Ah! — mondja Pipiske kiábrándulva, — azt hittem ... de hiszen ez az az úr, a ki a heroinát akkor este megszöktette! Úgy látszik, megint megszöktette valaki a heroinát, de ... tőle!

És jó kedvvel indult a szinpadra.

A direktor jött. A kormányzó úr el van ragadtatva, le is jött a szinpadra, be akarja magát mutattatni. Roppant szerencse! Tessék kisasszony —

És egy érdekes külsejü, mintegy ötven éves úr felé vitte Pipiskét.

— Ő nagyméltósága, a polgári kormányzó úr. Pipiske kisasszony.

— Kisasszony, kegyed mindnyájunkat elbájol játékával.

— A közönség igen kegyes irántam.

— Ez a közönség rendszerint szigorú és követelő s nem valószínű, hogy kegyeddel szemben megváltozott volna.

— Nagyon elbizakodottnak kellere lennem, ha a kitüntetés e jeleit mind csak megérdemlett jutalomnak venném —

— Kegyed ép oly szerény, mint a mily jeles művészetében. Szivemből gratulálok önnek. Lám, lám, ismét felriad a taps.

— Felvonásvég van, — mondja a direktor.

— Jöjjön, kisasszony, jöjjön, — mondja a kormányzó úr. — Kegyed ugyan megérdemelte e tapsokat, de azért a közönség megkivánja, hogy meg is köszönje.

— Istenem, hogyne! — mond Pipiske s elfogadja a kormányzó úr odanyújtott karját.

— Jesszus, — kiált a direktor elképedve, — hát a csokrait nem viszi ki?

— Ah, csokrok? — mond a kormányzó, — hogy is ne! Ide velök! — És maga rohan az öltözőbe, felkapja a két csokrot, de nem a nélkül, hogy körül ne nézne az érdekes öltözőben.

— Lám, lám, — mondja magában, — gróf Szanday Elemér névjegye! Ez érdekes!

És szalad ki a két csokorral, melyeket Pipiskének át ad. Pipiske pedig prezentálja a két csokrot a közönségnek s a két csokor újabb riadalom forrása lesz. Pipiske kénytelen másodszor a lámpák elé menni, de mostan csak egy csokrot visz ki magával. A gróf Szanday Elemérét — ott benn hagyta.

Abban a páholyban pedig, a hol az a fehérképü ember ült, a következő kis párbeszéd folyt le.

— Nos, még mindig oly bájosnak találod, — mondja egy alak, mely a páholy árnyékában ült.

— Még mindig, — felel a fehér arc.

— És — tartod a fogadást most is?

— Nem, most majd én fogadok valakivel az ellenkezőre.

— Nem is érdemes az ilyet komolyan venni.

— Nem érdemes, pedig kár. Nem tudod, kitől kapta azt a másik csokrot?

— Miért?

— Legalább is annak az adójával szeretnék fogadni.

— Nono! Ez még mindig egy kissé komoly.

— Eh, két hét alatt a szeretőm lesz.

— Vagy a másé, — mond nevetve az árnyékban ülő.

Pipiske kisasszony pedig ez alatt udvarolt a kormányzó úrnak s mikor elbúcsúzott tőle, igen meleg kézszorítással köszönte meg neki, hogy érdemesnek tartotta lefáradni őt megdicsérni. Játék után aztán hazament, megcsókolta Celesztin mamáját és azt mondta: minden jól megy, remélem, szerencsésen végire járok a dolognak.

A kormányzó úrhoz pedig, mikor kilépett a szinházból, egy másik ember csatlakozott.

— Nos, mit beszéltek azok a gavallérok?

— Semmi különöst, azt is keveset. Csak az új szinésznő iránt érdeklődtek s azt hiszem — tervök van vele.

A kormányzó úr tudniillik, a mint Szanday Elemér gróf névjegyét megpillantotta, utasítást adott, hogy a grófévaI szomszédos egyik páholyba egy bizalmas embere menjen be látogatóba s iparkodják a két fiatal ember beszédét kihallgatni.

Használhatta-e és mire a kormányzó úr, a mit megtudott, azt még talán lesz alkalmunk tapasztalni. Vélekedésünk az, hogy egy ügyes ember mindennek hasznát tudja venni a világon.

XIV. FEJEZET.

(A hogy az Isten intézkedik.)

E sorok olvasóit szemtanujává tettem egy magával, a világgal, fogalmaival meghasonlott ember halálának, s a kik látták annak az embernek reménytelen küzdelmét s lehanyatlását az örök megsemmisülésbe, tán szivesen tesznek velem egy kis kitérést, hogy egy jámbor és istenfélő, hitében biztos embert meghalni lássunk. Az ilyennek könnyű a meghalása s a látvány, melyet nyújt, inkább irigységet költ, mint szánalmat avagy rettegést. Az ilyen munkája-végezetten, istennel és emberekkel békében, csöndes lelkiismerettel — pihenni tér a halálos ágyon; elalszik abban az édes reménykben, hogy a mit szerencséje esett jót cselekedni, azért édes jutalom várja egy szebb hazában. Az ilyent kecsegteti a hit, hogy a kiket szeretett, azokat mind viszontlátja ott, a hova megy, a kik már meghaltak, csak megelőzték őt az örök életben s a kik utána fognak meghalni, azokra ő fog várni mennyei fényességben.

Kevesen, nagyon kevesen vannak, a kik e hitben élnek és halnak meg, de a sír szélére jutván, valóban boldogoknak mondhatók a halandók között. Az emberi tudomány, a felvilágosodott elme

minden vívmánya ezt a nyugalmat, ezt a békét, ezt az elandalító reménykedést a megsemmisülés percében meg nem adhatja.

Rettenetesnek és ádáz kegyetlenségnek tartom istenét és hitét elperelni az embereknek, mikor egyenértéket az élet nehéz óráira — egyetemes értékűt nem adhatunk nekik. Hogy egyesek voltak, a kiket, hogy úgy mondjam, a felvilágosodás nyugalma végső percükben sem hagyott el: ez értéktelen; mert számosan vannak mások, a kik filozófiával éltek ugyan, a míg testi erejök meg nem törött, de utolsó tusájokban elhagyta őket a filozófia, helyébe lépett a kétség, s a kétségbeesés. És e két kathegoria ki nem meríti a halandók számát, mert ezek képviselik az egyeseket s a százasokat, ezek után jönnek a — milliók és újra milliók, kik napi munkájoktól nem érnek rá vallás helyett filozófiát tanulni s ennek magaslataira emelkedni. Hagyjátok meg tehát az emberiségnek istenét érintetlen legalább addig, míg a természet és teremtés végső okát ki nem puhatoltátok s megfoghatóvá nem tettétek minden józan emberi elmére nézve. Hagyjátok meg a lehetőséget, hogy a jók és jámborok halálát mennyei béke és glória vehesse körül . . .

. . . Egeresi Illés, a fiatalképű öreg pap szobájába lépünk. Ott pihen az aggastyán, a ki százaknak vitt utolsó vigasztalást, kezében egy kis finom mívű csontfeszülettel, rendesen, szépen megvetett ágyában. Galambfehér haja körülveszi kimerült arczát, szemei fényökvesztetten néznek a levegőbe.

Ha az ajtó halkan nyílik, oda fordul a két barátságos szem, s ha nem az lép be, a kit a haldokló vár, türelmesen tévedez ismét a levegőben. Békés, egyhangú, teljesített kötelességgel terhelt mult van az aggastyán mögött; egy szerény, lemondásokban gazdag, de megelégedett élet; eredménye az egyensúlyos lélek, a nyugodt lelkiismeret. Az isten nem lesz szigorú birája annak, a ki mindig szigorún itélt magáról, az élettől nem kért sokat s a mit kapott tőle kéretlen, szivesen osztotta meg másokkal. Nem elbizakodás a mi neki a nyugalmat adja. Bűne se több se kevesebb mint más embernek, a ki nem bűnökben keresi kedvét, de határtalan bizalma van isten irgalmasságában, mely előtt alázattal hajtja meg fejét . . .

Ajtaja ismét nyílik s egy köhécselő öreg asszony Jézus nevét dicsérve lép rajta be. Adorgyán János özvegye, a kiért a haldokló pap elküldött, valamint Adorgyán János özvegye elküldött annak idején a papért, mikor szerencsétlen gazdája haldoklott.

Őt várta tehát Egeresi Illés és magához intette.

— Kedves jó asszony, kevés élni való időm van már és egy nagy gond nyomja a lelkemet. Nyúljon ide a vánkosom alá, úgy, ott talál egy hétpecsétes levelet. Ez a maga boldogtalan gazdájától való. Azzal a szóval adta nekem által haldokló ágyán, hogy «ha van isten, intézkedjék róla». Ebben van úgymond, az ő gyónása, leteszi a kezembe s legyen itt olyan biztos helyen, mintha a magáéban volna. Eddig őriztem e levelet, most meg kell

halnom, nem őrizhetem tovább. De nem is adhatom senkinek, csak isten rendelkezhetik róla, nem én, sem más. Én tehát magammal viszem a sirba. Ha isten úgy rendelte, ott porlódjék el velem. — És egy kis pihenőt tartva s kezével, melyben a feszület volt, megfogva az öreg asszony kezét, rövid néhány lélegzet után folytatá:

— Azért kérettem ide magát jó asszony, hogy végső kivánságomat maga teljesíti leghívebben, maga, ama boldogtalan felebarátunk utolsó gondviselője. Arra kérem tehát, vegye e levelet magához, maradjon végpercemig nálam, fogja a félkezemet, mikor utolsó lélegzetet veszek, aztán ha feltesznek a hideg ágyra s onnan a koporsóba, tegye ezt a levelet a fejem alá, hogy békém legyen nekem, békéje annak a szegény embernek s békéje magának, a ki maholnap utánunk jön a temetőbe, ott künn a hantok alatt. Fogadja meg nekem ezt a szent szűz nevében.

— Megteszem, megteszem, a szent szűz nevében, — mond az öreg asszony reszketeg ajakkal. Egeresi Illés megszorította Adorgyán özvegye kezét, de el nem eresztette többé.

— Köszönöm, — susogá; — és most a káplánt. Az öreg asszony fölkelt, kiszólt az ajtón s ismét az ágyhoz ment, s minekutána elrejtette a levelet, letérdelt az ágy elé s kezét a haldokló kezére tette.

Az ajtón bejött a káplán, nehány férfi- és nőcseléd, mind letérdeltek, hangosan imádkoztak.

Mikor imádságukat elvégezték, az öreg asszony,

ki a beteg kezét fogta, visszafordult a többiekhez és csöndesen susogta: meghalt.

Adorgyán János özvegyének nagyon nyugtalan éjszakája volt, míg az öreg pap hagyatéka a kezei közt volt. Együgyű öreg asszony volt, de mindig vissza-visszatért ágyához álmát elriasztani a gondolat, hogy ebben a levélben köll valaminek lenni Pipiskéről is, a szegény világgá ment leányról. Nem jobb cselekedet volna-e valamely becsületes irástudó ember kezére adni ezt a levelet, mint eltemetni a jó pappal? De szabad-e ezt tennie? A haldoklónak fogadást tett! Nem, nem, ő ezt nem teheti. Isten rendelkezik a levélről, a levélnek az elhalt papnál kell maradnia.

De valamit mégis tett. Az is csak isten rendelése, hogy a levél az ő kezébe jutott, ne menjen hát ki a kezéből nyom nélkül. Meg kell azt cselekedni, hogy ne rothadjon el oly könnyen, mint a szemfedő. S az öreg asszony okos észszel előbb megitatta a levelet olajjal, azután lakkos vászonba jól begöngyölgette s bevarrta. Így vitte el másnap este a paplakba, s mikor már koporsóban volt a halott, mielőtt a virrasztók elfoglalták volna a halottas szobát, becsempészte a nagyon kicsire összehajtogatott csomagot az elhunyt feje alá.

Másnap díszes temetésre jött el az egész lakosság. A falu apraja-nagyja ott volt az elhunyt pap koporsója körül. A szép idő s a vasárnap délután megengedte, hogy a pásztorembereken kívül mindenki ott legyen. Csak a sánta harangozót kötötte hivatala a toronyhoz, ő maga nem, csak harangja

szava kiséri el a halottakat. A káplán s a szomszédfalu papja igen meghatóan szentelték be, s a cirkumdederuntot a mesterrel egyetemben úgy énekelték, hogy egy zokogás fogta el a hivők egész tömegét. Nem kellett család, a ki elsirassa, siratta a jó lelkiatyát az egész község. Aztán nyolc szálas ember vállra kapta a szent Mihály-lovat, a népek sorakoztak, elől a halottas kereszt, aztán az iskolás gyermekek, utánok a halottvivők, a fejfával s a koporsóval, majd a papok meg a mester, ezek után a falubeli férfiak, végül az asszonynép, dicsérve az elhunyt erényeit, jóságát, prédikációit, tanácsait.

A temető inkább a természet tenyésztő iskolájának látszott, semmint halott emberek eltakarító helyének. Árok vette körül a négyszögű térséget, s az árok kökénybokorral, galagonyával és csipkebokorral volt benőve. A kökényen és galagonyán át itt-ott fehérszakállú ihszalag kapaszkodott föl a levegőbe, s nem levén mibe fogóznia tovább, tanácstalanul ingott ide-oda, a mint a szellő cirógatta szakállát. Lenn a temető térségében fiatal cserfák, iharok és hársok álltak, az árokbeli bokrok pedig itt is sűrűen ismétlődtek, földi szederrel körülfuttatva. Nem kertészkedett itt senki, csak a természet, s az nem tűrte meg a meztelen sirokat. Előbb gyorsan füvet növesztett rajtok, majd viruló szemfedőt himzett rájok kúszó növényekből, szederből, csuhinából, boncsból, végül árnyas bokrot, alkalmasat arra, hogy fülemüle fészkeljen tavaszszal rajta.

Az egyik oldala a temetőnek egy kis vágásra dűlt, melybe a falubeli gyermekek szoktak nyár elején epret szedni járni, ha egyéb dolguk nincsen. A temető közepe táján, a nagy keresztfa szomszédságában, bokroktól beárnyalva volt megásva Egeresi Illés örök nyugalma számára a hely. A gyászoló sereg körülvette a sírgödröt s a halottvivők letették terhöket a sír szája elé.

Egy kis élénkebb szél kezdett már útközben támadni s mikor most körülállták a férfiak hajadon fejjel a sírt, a szél kapkodta az emberek haját s ide-oda lebegtette a szemfedőt. A nap nyugvó félben volt s vörösen nézett vissza a határról. A káplán és a szomszéd falu plébánosa a meghatottság leküzdhetlen jeleivel kezdték ismét egyházi éneköket, melynek hangjait a szél el-elszedte ajkukról, hogy belevegyítse a titkos búgásba, melyet a bokrok s fák lombjai közt csodás hangszerein előidézett. Az egyszerű paraszt népek némán, megilletődve, s a sírhoz s a koporsóhoz szegzett szemekkel állva, hallgatták a papok énekét, a szél muzsikáját s érezni látszottak az ő világuk s a túlvilág e mesgyéjén való szertartás bűvös hatását, a mint a hangokba, melyek rendes rithmussal zsongtak fülökbe, rémes idegenszerűséggel vegyülnek be sértő, zavaró hangok. A falubeli kis harang, melyet a sánta bakter hármazva húzott eddig, hirtelen megáll, azután egyoldalosan kezd kongani.

— Jézus Krisztus, félreverik a harangot, ez tűzi veszedelem!

Mindenki a falu felé fordította arcát s onnan

sűrű sötét füstfelhőket látott az ég felé gomolyogni.

Egy rémkiáltás hangzott el minden ajkról, s pap, mester, hivők — mind, mind, ott a sírszáján hagyva a halottat, rohant a faluba menteni, oltani, szembeszállani a pusztító elemmel . . .

. . . A szélből vihar, a tűzből tenger lett. A kis falu hamuvá égett . . . emberek, állatok veszedelme volt ez éjjel a kis falura nézve.

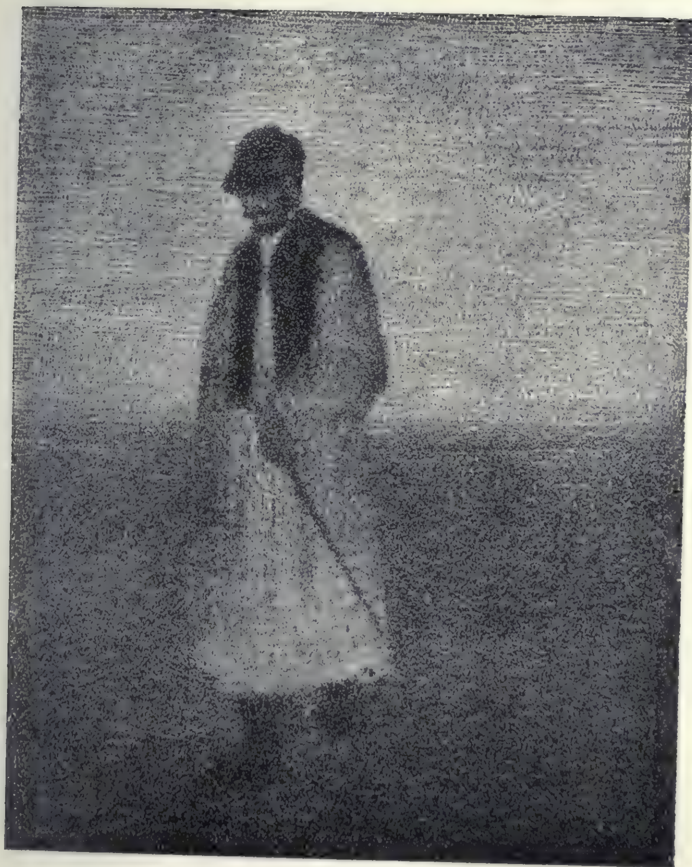
A kik másnap nehányan kijöttek a temetőbe, összeszedve a káplán és Adorgyán János özvegye által eltemetni a papot, azok mindazon jajgattak, bár őket temették volna el tegnap, hogy ezt a mai napot meg ne kellett volna érniök. Lám, hogy szerette az isten az öreg plébánost, hogy előbb magához vette, semmint a végitéletet e falura bocsájtotta.

Ily beszélgetések közt értek ki a temetőbe.

Ott azonban újabb rémület várta a szerencsétlen népet.

A koporsó fel volt szabva és üres volt. Az öreg pap holtteste papi ruhájától megfosztva, bele volt vetve a nyitott sírba s bozóttal, földdel félig be volt hányva, ruhája pedig a sír mellett feküdt rendetlenül, megtépve.

A nép e rémes látványon elfelejtette hirtelen kárát s reszkető ajkán, megrémült képén ott ült a hit, hogy a két esemény, a falu pusztulása és a pap holt testének a koporsóból kifordulása összefüggésben van egymással, hanem hogy egyenesen a sátán borzasztó munkája.

Parasztrubát vett . . .

Rákosi J.: A legnagyobb bolond. 212. lap.

A nép nem is engedte eltemetni a papot, csak az esperes és a püspök közbejöttével juthatott el végső nyugalma helyére Egeresi Illés, a fiatalképű, jámbor életű öreg pap.

Adorgyán János özvegye pedig a mint összekulcsolta kezeit s odaszorította öreg dobogó szivére, szét se tudta egyhamar venni nagy rémületében s reszketeg vén ajkai egyre mondogatták:

«Az isten intézkedett, dicsértessék a neve!»

XV. FEJEZET.

(Pipiske nyomra akad.)

Pipiske kisasszonynak legjobb pártfogója csakugyan nem mindennapi tehetsége lett. Minden föllépése egy-egy újabb diadal volt, gratulánsok és udvarlók rajongták körül és a kormányzó úr egyik leghivebb tisztelője lett. Pipiske minden tisztelgőt szívesen fogadott, csak egyet nem kivánt észrevenni, a ki pedig legállandóbban ostromolta névjegyeivel, csokraival és levélkéivel: gróf Szanday Elemért. Erről eleget tudott azzal, hogy a heroinát megszöktette. Neki ilyen vágyai nincsenek; a miben ő jár, arra pedig jobb segitőket remél másokban, mint a grófban.

Még egy makacs tisztelője tűnt fel Pipiskének, de valamely csodás tartózkodás vett rajta ezzel szemben erőt, még csak azt sem merte róla megkérdezni, hogy kicsoda az a halványképű fiatalember, a ki ép oly hiven megjelenik minden játékára a fővárosi szinházban, mint egykor Dárdáson.

Ebben nagyon erős és nagyon következetes volt a kis szinésznő (aki egyébiránt modorában, magaviseletében s gondolkozásában rövid idő alatt nagy változást érzett magán, nyilván a sűrű érintkezés folytán idegenekkel): sem Szanday Elemért el nem

fogadta, sem a fehérképű iránt nem tudakozódott. Az egyik iránt nyilván komolyan érdeklődött, a másiknak szándékaival azt hitte tisztában van s voltaképeni célját elérheti mindenik nélkül is.

Celesztin mamájával, kinek házát új állásában sem hagyta el, nagy beszélgetésben volt, elsorolta tisztelőinek, virágliferánsainak lajstromát s magyarázgatta, hogy kiben bízik ezek közül, hogy adandó alkalommal Celesztin rejtelmes eltünésének földerítésében hasznára lehet, midőn egy látogatót jelentettek be.

A kormányzó úr volt, a ki bebocsátást kért.

Pipiske igen előzékenyen fogadta, a divánra ültette s megköszönte a tegnapi csokrot, mely egy kis asztalkára a többitől külön volt elhelyezve.

Hanem foglalkozott egyszersmind magában azzal a gondolattal, hogy mi hozza ide ezt a nagy urat, a ki csak a szinfalak mögött szokta őt felkeresni.

A beszélgetés, mely szinházi dolgokon indult meg, csakhamar érdekesebb mederbe szakadt.

— Elhigyje nagysád, alig van valaki, a kit mostanában szivesebbben köteleznék le, mint kegyedet, — mond a kormányzó úr.

— Oh uram, ha ez komolyan van mondva, nekem van igen jó módom arra, hogy kegyednek alkalmat adjak rá.

— Lám, lám, mily szerencsésen találkozunk félúton. Tehát ki vele azzal a móddal.

— Oh, az elsőbbség méltóságodé, én csak azután jövök sorra.

— Kegyed diplomatizál —

— Nem, csak sort tartok. Nekem van egy kivánságom, méltóságodnak is van egy. Én nem biztam még abban, hogy méltóságod jó indulatát annyira megnyertem volna, hogy szolgálatokra igénybe vegyem. Nekem felettébb hizeleg, hogy a kegyed bizalma irántam nagyobb, mint az én bátorságom volt. Már ez maga nagyon biztató. Ha látom, hogy méltóságod kivánságát képes leszek teljesíteni, akkor semmi okom sem lesz már kérésemmel elő nem állani.

— Nagyon alaposan védi poziczióját. No de mindegy. Hiszen rám nézve csupa szerencse, hogy valami kivánni valója van. Én el voltam készülve esetleg a kegyed szivességét igénybe venni, így abba a kedvesebb helyzetbe jutok, hogy szolgálatért viszontszolgálatot ajánljak. Melyikünk szól először, a dolog lényegén nem változtat, csak formakérdés. Tehát hallja az én kivánságomat!

— Kérem, — mond Pipiske némi aggodalommal.

— A dolog nagyon bizalmas természetű —

— Az csak hizeleg, de nem fokozhatja a diszkréciót, melyre szeretetreméltósága számolhat nálam —

— Köszönöm kisasszony. Hiszen végre, ha másmás téren is, de egy ügy katonái vagyunk ebben az országban.

— Valóban, — szólt Pipiske egy kis vonakodással és gyönge pírral az arczán.

— Lássa, — folytatja bizalmasan a kormányzó úr — én igen kitünő állást foglalok el. Hatalmam-

nak alig van korláta addig, a meddig — hivatalos köreink terjednek. Azontúl — —

— Azontúl? — ismétlé Pipiske kérdve.

— Azontúl erőszakoskodhatom, csukathatok, akasztathatok, de egy barátságos köszöntést, egy megfelelő ismeretséget, egy kis önkéntes előzékenységet nem vagyok magamnak képes szerezni. Vannak, vannak, a kik rám szorulnak, de a kik rám szorulnak, azoknak is nagy része a kárt választja, sem mint hogy általam leköteleztessék. Magyarázzam-e a dolgot kegyednek bővebben? A hivatalos körök vak követése és engedelmessége nem elég egy ország kormányzására. A társadalom simulása kell hozzá, hogy cselekedeteinek hatása legyen. Egyszóval, én e főváros társadalmában is el óhajtanám foglalni a poziciót, a melyet a hivatalban elfoglalok.

Pipiske ámulva köveié a kormányzó úr beszédét. Bármily hézagos volt is előadása, Pipiske felfogta miről van szó. A kormányzó úr a fényesen dekorált spanyol falat tolta előtte félre, mely kitünő állása sivárságát elfödte a világ szemei előtt. De mi lehet az előkelő hivatalnok célja, hogy helyzetét így leleplezi előtte; előtte, egy rá nézve végre is teljesen idegen nő előtt.

Idegen? Oh, dehogy! Hisz mindketten egy tábor katonái ők, csak más-más fegyvernemben.

— Méltóságod oly dolgokról lebbenti fel előttem a függönyt, melyeket ily tisztán nyilván csak legbizalmasabb embereinek mutogat —

— Mert bizalmát akarom megnyerni, mond a

kormányzó úr. Én kegyedet egy igen kényes kéréssel fogom meglepni. Én a napokban bált adok. Ott lesznek a helybeli hivatalok kitünőségei, ott lesznek az itt állomásozó katonaság tisztjei, ott lesznek a szinház elsőrendű művészei, ha — kegyed is ott lesz.

— Ez volna méltóságod kivánsága?

— Ez csak a fele. Számíthatok kegyedre?

— Volna-e jogom és okom el nem menni méltóságod e szeretetreméltó látogatása után.

— Tehát ott lesz a művészet is.

— E szerint ott lesz minden —

— Minden, csak — a főváros nem lesz ott.

— Ah, — mondja Pipiske, de nem folytathatta.

— A társaság merevségébe szeretnék rést ütni, ha csak nagyon kicsit is. A résnek az a természete, hogy azután magától tágul. Ebben kérem a segítségét.

— És mégsem tudom, mikép lehetnék szolgálatára.

— Kegyed hő tisztelői közt látok neveket, melyeknek tulajdonosai kitünő dísze lehetne a társaságnak, a mely nálam össze fog gyűlni. S e nevek közt különösen egyet. Ha e név a kegyed kedvéért megtenné, hogy eljönne hozzám bálba, megvallom, senki sem kötelezett volna engemet úgy le, mint kegyed.

— A név? — kérdé Pipiske.

— Gróf Szanday Elemér.

— Ah, a heroinaszöktető!

— Kitünő állású fiatalember. Tekintély osztályo-

sai előtt, népszerű a városban, mint gavallér, — nem kell önnek magyaráznom, mily súlyt fektetek megjelenésére. Ha kegyed nekem erre nézve igéretet tudna tenni, nincs az a szolgálat, a melyet szivesen ne tennék érte, ha hatalmi körömön túl nem menne.

Pipiske alig hallott egyebet, mint ez utolsó szavakat. Ha a kormányzó úr — gondolá magában — az ő hatalmi körét megmozdítja, a föld alul is elő kell kerülnie Celesztinnek.

— Én természetesen oly dologban, — mond Pipiske — a mely nem függ tőlem, igéretet nem tehetek, csak föltételesen. Nem mondhatom tehát, hogy méltóságod kivánságát teljesíteni fogom, de mondok annyit, hogy meg fogom kisérteni.

— Kedves nagysád, én sokkal szivesebben veszem, ha egyenesen visszautasítja kérésemet, mintha biztat és kibúvót keres.

— Hogy gondolhat ilyet? Nem kölcsönös szolgálatról van-e szó?

— Jó, hát vegyük tisztán ily természetűnek.

— Én is jobb szeretem. De itélje meg, tehetek-e kötelezőbb igéretet annál, melyet mondtam, vagy adhatok-e reálisabb biztatást? Szívesen kijelentem önnek, hogy a lehetőségig kész vagyok menni a dologban, hogy önt lekötelezzem s biztosítsam magamnak a viszontszolgálatot. De gondolja meg helyzetemet. Én a gróf urat, gróf Szanday Elemért még nem is ismerem.

— Ah, nem ismeri, — mond hitetlenül a főnök.

— Nem ismerem, — ismétli Pipiske. Igaz, hogy

mindazok közül, a kik közeledtek hozzám, az ő ostroma a leghevesebb, de — helyesen-e vagy sem, nem tudom megitélni — én állandóan vonakodtam őt elfogadni. Inkább érzések, mint okok vittek a dologra, melyet azonban most kezdek sajnálni. Egyébiránt a mit hírből tudok róla, az vállalatunkra nagyon biztató.

— A mit én tudok róla, az kevésbbé biztató.

— Mindenképen legyen méltóságod meggyőződve arról, hogy semmit sem fogok elmulasztani abból, a mit a dologban megengedhetek magamnak.

A kormányzó úr udvariasan kezet csókolt.

— S most — mondá — térjünk a kegyed kivánságára át.

— Térjünk át, — szólt Pipiske s hozzá is akart fogni, a mint a külső ajtó csengetyűje megszólal s csakhamar megjelen a szobában Celesztin mamája egy pompás virágcsokorral s egy levélkével, melyet egy egyenruhás inas hozott.

— Az ő inasa, — mondja Pipiske, a mint a csokrot s a levelet átveszi. — Az első levél tőle, melyet feltörök s elolvasok, — folytatá a főnökre nézve.

A levélben ez állt: «Bájos kegyetlen! A míg virág nyilik és szív dobog, meg nem szűnök a kegyed ajtaján bebocsátásért esedezni. Ha a kegyed szíve is majd kinyílik nekem, mint kegyednek e virág, oly kitartás fogja jutalmát elvenni, mely a hódító s a hódoló büszkeségére egyaránt érdemes. Egy kegyes szóért esedezik híve és lovagja gróf Szanday Elemér.»

Pipiske átnyujtá e levelet a főnöknck, aztán egy másik kis asztalkához ült, melyen ténta, toll és papiros volt és írt.

Néhány percz mulva Pipiske átadta levélkéjét a főnöknek, ki e sorokat olvasá le a papirról:

«Gróf úr! Ha ön nem fektet arra súlyt, hogy első találkozásunk az én szobámban legyen, akkor a kegyes szóért, melyért esedezik, jöjjön el — a polgári kormányzó úr báljára e hó 18-án. Pipiske.»

— Kitünően van gondolva, — mondja a főnök úr és ketten siettek ellátni a levelet, melyet az egyenruhás inas rögtön el is vitt.

— És most, — mond Pipiske — térjünk át az én dolgomra.

— Térjünk az ön dolgára, — feleli a kormányzó szinte jó kedvre derülve.

— Én egy fiatalembert keresek —

— Ah, ez érdekes!

— Nem annyira, mint ön gondolja és mégis nagyon. E fiatal ember háziasszonyom fia, nekem régi jó barátom, ki már két ízben meghálálhatlan szolgálatokat tett nekem.

— Ah, ah, és hol keresi őt?

— Azt magam sem tudom. A fiú egy kissé különös ember. Attól tartunk, hogy valami vigyázatlanságért összeütközésbe jutott a rendőrséggel.

— Akkor oda kell fordulni —

— Az nem olyan könnyű, mint ön gondolja, azaz nem olyan könnyű nekünk, mint önnek. Az ember nem tudja, nem keveri-e magát is bajba, vagy nem sulyosbítja-e az illető helyzetét —

— Látom, rendőrségünk nem a legjobb hirben van —

— Ön tudja legjobban, megérdemli-e vagy sem, Egyébiránt érhette barátomat más baj is. Neve Persze Celesztin. Megvallom, egy kissé ideálista, fantaszta fiatalember. Tudja kormányzó úr, olyan hazafias . . . de egészben nagyon ártatlan. Senkinek sem vét, engem nagyon lekötelezett, öreg édes anyjának pedig egyetlen támasza.

— Persze Czelesztin, furcsa név, bizonyos vagyok benne, hogy még nem hallottam. Valami közelebbi ismertető jelei nincsenek?

— Külsőre igen szelid, szőke fiú, jelentéktelen kifejezéssel . . . Egy medvehajtóról beszéltek itt valami történetet.

— Ah, lám, lám, erről leányom is, Klemmi leányom is beszélt! Ha ő volna, akkor minket is nagyon lekötelezett volna. De Klemmi egyáltalán nem jelentéktelennek mondta sőt igen veszedelmesen dicsérte a fiatal embert.

— Azt gondolom, — mond Pipiske — ez más eset. Valami üldözés, valami politika, azt hiszem megzavarta a fiatalember fejét,

— Megálljunk csak, erről is hallottam. A minap volt róla szó, egy hóbortos fiatalember, a ki minden összefüggés nélkül emleget medvét, medvehajtót —

— Istenem, ő lesz az —

— El van fogva, de nem tudnak belőle semmi világos vallomást kivenni.

— Már bizonyosan ő lesz az, — mond Pipiske egészen felindulva s reszketve az izgatottságtól.

— Ej, ej, Pipiske kisasszony, — kegyed szintén gyanuba keveri magát —

— Gyanuba!

— Talán mégsem olyan jelentéktelen és semmit mondó ama fiatal ember külseje —

— Oh méltóságod félreért vagy egy tréfát enged meg magának, a mely igazán rosszul esik. Istenem, hiszen már csak az, hogy fel nem ugrom, ki nem szaladok innen megmondani ama jó áldott asszonynak ott künn, hogy fia valószinűleg megkerül, oly magam legyőzésébe kerül, hogy ki sem mondhatom. Gondolja meg csak méltóságod a helyzetet.

— Jól van kisasszony, — mond a kormányzó felkelve, menjen ki bátran, mondja meg ama jó öreg asszonynak, hogy nyomon vagyunk. Én sietek a rendőrségre biztosabb értesülésekért s ha úgy lesz, mint remélem, akkor e hó 16-án kegyed vendégeimért cserébe visszaadja mamájának Persze Celesztin urat.

A kormányzó úr elbúcsúzott s midőn a külső ajtó kilincsére teszi kezét, ismét megcsendül a kis csengetyű.

A liberiás inas hozta meg a választ, a kormányzó úr maga vette át izgatottan az ámuló inastól s rohant be vele a szobába, a hol Pipiskét és Celesztin anyját egymásra borulva sirva találta.

A kormányzó feltartja a levelet.

— A válasz, — úgymond némi zavarban.

— Törje fel, olvassa el, — mond Pipiske és a

zokogó öreg asszonnyal a szomszéd szobába menekül.

A kormányzó úr pedig feltöri a levelet, elolvassa és kivirágzott arccal a friss csokorra teszi azon kinyitva s gyorsan eltávozik, a ház előtt váró kocsijába ül s tovahajtat.

A levélben ez a két szó állt: «Ott leszek.»

XVI. FEJEZET.

(Két fiatal ember beszélget.)

Gróf Szanday Elemér nagyon türhetetlennek találta már az életet s felettébb csodálkozni meg nem szünt azon, hogy még mindig nem vált meg tőle. Miért is nem tette? Egyszer végkép el volt rá tökélve, de akkor ügyvédje egy hóbortos segédét küldte hozzá, a ki eltrécselte vele az időt hasznosabb dolgok elvégzése helyett. Végrendeletét azóta sem csinálta meg. De minek is csináljon végrendeletet? Nevetséges, mikor olyan a világ folyása, hogy élvén se lendíthetünk rajta, rendelkezni olyan időre, mikor már itt se leszünk. A ki nem tartja érdemesnek élni, — bolond ha egy percig is komolyan foglalkozik azzal, hogy mi legyen akkor, a mikor már nem él. Egyébaránt ő neki még aránylag könnyű. Nagy vagyona után nagy kényelmet élvez. Háborítlan kesereghet és szidhatja a világ folyását. Ráér semmit sem tenni, savanyodni és ilyen gondolatokkal még unottabbá tenni magának exisztenciáját. De hát az a sok bolond, a ki csak úgy el van keseredve mint ő, a mellett aztán kénytelen türhetlen viszonyok keretében, gyülölt hatalmak őrszeme alatt megélhetése föltételeiért vesződni, izzadni, megalázkodni! És

hogy lót-fut a sok ilyen bolond az utcákon! Hogy taszigálja egymást, hogy süvegeli egymást!... Mit nyujt ezeknek az élet, hogy ragaszkodnak hozzá? Hogy birkóznak keserveivel, hogy ostromolják akadályait? — Talán mégis többet mint neki, a ki munka nélkül is tízszer, százszor annyit élvezhet belőle, mint ezek közül akármelyik... Szanday Elemér gróf itt nyilván egy titok kulcsa körül tapogatózik, a mint ablakán át a sokaságot szemléli: saját unott exisztenciája titkának kulcsa körül...

Az élet nehézségeiben rejlik az élet gyönyöreinek a titka. Legteljesebben élvezi azt, a mit az élet örömet nyujthat, a legnyomorultabb. Egy előkelő hölgynek egy százezer forintos ajándék nem adja meg azt a gyönyört, a melyet a munkás élvez, ha meglepetésképen az egy messzely borhoz még egyet tesznek ebédlőasztalára. A tikkadt vándor italához képest az útmenti forrásnál a legdrágább bor, melyet az inyenc nagy fejtöréssel hozat, egy lukullusi ebédet leönteni, nem sokkal több a kelletlen orvosságnál. A deáknak az ablakpromenád, a melyen rajtakapták s melyért egy nap koplalással bűnhődik a kárcerban, menyei gyönyör; a gróf kitartott szerelmének ölelése, a kéjesen berendezett boudoir félhomályában e gyönyörnek csak árnyékát sem adja ki.

Egy exisztencia, a mely a gyönyöröket megunta, a munkát meg nem próbálta, tehát nem is ismeri: ime Elemér gróf. De hát mért nem próbálta a munkát? Mert a tér, a melyen ő munkálhatna rangjánál, születésénél, összeköttetéseinél és neve-

lésénél fogva: az a tér előle el van zárva, idegenek foglalták el, azon a téren dolgozni ma nem erény, hanem bűn, ha nem hazaárulás. A közpályákat megszállva tartja az ellenség, oda csak az viheti tehetségeit, a ki az ellenségnek megadja magát. Átok ilyen korban nőni munka alá. A kit ér, megsemmisül alatta. Egyensúlyából az egyoldalú élet kiveti, hacsak feje nem üres, lelke nem léha. Boldog, háromszor boldog az, a ki ilyenkor személyes viszonyaiban talál szivének, lelkének nemesebb foglalkozást. A szerelem, család, családi élet alapítása lesz ilyenkor sok értékesebb lélek mentő horgonya. Találni ilyenkor egy lényt, a ki megérti s betölti a szív vágyódásait s új édes kötelékeket sző észrevétlen az elszakadtak helyére: ez az isteni szerencse! Elemér grófot ez a szerencse is elkerülte. Serdülő legény korában belevetette magát az élvezetekbe, uszott a hömpölygő árban, de nem a nélkül, hogy szemmel ne tartotta volna a parton nyiló virágokat is. Hányat letépett, hányat látott elmerülni az árban, melybe magával rántotta, nem egyért tán partra is szállott volna, ha — ha oly könnyen nem szakadt volna le száráról. Nincs már virág, a mely másra volna érdemes: bele vele az árba, aztán le az iszapba vele...

....És az a szende Pipiske, ah, igazán boszúra is alig érdemes! Nem elég, hogy megszökik egy fiatalemberrel... beteges ambició a német komédiára, onnan politikai ügynök, tán kém szerepére viszi. És Szanday Elemér grófnak voltak pillanatai, mikor komoly ábránddal gondol e... te-

remtésre! .. Ah, ott megy a fiatal ügyvédsegéd ... épen jókor, nagy kedvem volna a hóbortossal egy kicsit vitatkozni ...

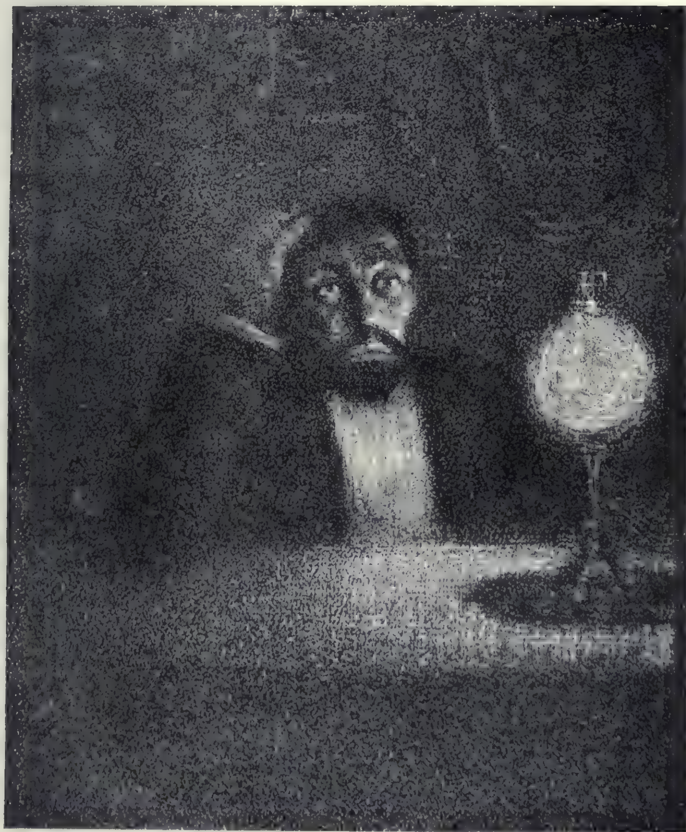
És a gróf kocog az ablakán s kéri Csongor Bélát, hogy fáradjon be hozzája.

— Bocsánatot kérek, hogy felhívtam, — szólt a gróf a belépőhöz.

— Valamiben szolgálatára lehetek gróf úr? — kérdé Béla.

— Nem is bánnám — szólt a gróf, — csak tudnám miben.

Béla nem tudta mit gondoljon, de valósággal Elemér gróf se tudta, hogy mit akar. A gondolatok ama raja, melyeket vázolni iparkodtam, zsongott a fejében; gondolatok, melyek nem ritkán nyugtalanították őt. Sok jeles tulajdonság hevert parlagon a fiatal mágnásban, akcióban csak selejtesebb része volt eddig az ő énjének s ama jelességek főttek-forrtak tétlenségre kárhoztatva börtönükben s zaklatták gazdájukat, ki önkénytelen kereste a szabadulást e zaklatástól. Disputált magával, háborgott a világgal, itélete tárgyává tette a viszonyokat, az embereket, magát, de csak hangulata s lelkének kényelmetlensége kormányozta ebbeli szellemi tevékenységét hol egy, hol más irányban. Ugyanabból a kiindulóból nem ritkán ellenkező eredményekre jutott, a mi csak fokozta, nem hogy csillapította volna nyugtalanságát. Ily hangulatban látta meg az ablakon át azt a fiatal embert, a kivel egyszer már szembe szállt oly pillanatban, melyet ugyanez a hangulat tett rá nézve majdnem

Merev szeme a lámpa fényébe van veszve.

Rákosi J.: A legnagyobb bolond. 260. lap.

végzetessé. Úgy tünt fel előtte a fiatal ember, mintha egy régen kivánt régi jó ismerőst látna s önkéntelen szólította meg ablakán által.

Most, midőn szemben állt vele az, kinek csak sejtelme sem lehetett a lelki processzusról, mely őt a grófi szobába varázsolta, s ki ennél fogva természetesen egészen idegenül köszönt és szólt, szinte nevetséges lett egyszerre előtte a helyzet, nevetséges és ostoba. Hogy mit mondjon a fiatal embernek, az iránt nem volt zavarban. Kibujni a helyzetből legkönnyebb, hiszen csak egy pár sort ír Varhonyay ügyvédnek s felkéri Bélát, legyen szíves elvinni. De a gróf nem állt meg e gondolatnál. Ő nem fog a helyzetből kibuvni. Vannak az embernek pillanatai, a midőn szüksége van egy okos ember társaságára tépelődései közben. Az ember harcba száll magával, de nem tud részrehajlatlan lenni, pártul fogja gondolatai közül az egyiket s nem mindig a helyesebbiket, a másiknak, nem ritkán az életrevalóbbnak róvására. Ha van valaki mellette, az átveszi az ellengondolat védelmét, vagy a pártoltnak ostromát s az ember erkölcsi lénye biztosabban tisztul, ha ellenfél és jó barát nem ugyanazon koponyában táboroz és ütközik.

— Bocsánatot kérek, — kezdi ismét a gróf, — ma igen rossz napom van, társaságra vágytam s önt véletlen meglátva, —

— Igen sajnálom gróf úr, e pillanatban nem lehetek szolgálatára. Egy igen sürgős elvégezni valóm van. Azt hiszem azonban egy kis óránál több-

bet nem vesz igénybe a dolog s azontúl szabad az egész mai napom s szívesen állok rendelkezésére.

— S mi végezni valója van?

— Egy végrehajtást kell teljesítenem.

— Kérem, fizesse ki az adósságot az én számlámra s jőjjön rögtön vissza.

— Isten ments! Rossz helyen gyakorolna a gróf jótékonyságot. Tud itt az adós fizetni, de nem akar. Egy zsugoriról van szó, a ki vonakodott visszaadni a tőkét, melyet nyomorúságában adott neki egy szegény özvegy asszony. A zsugori uzsoraüzletet kezdett az összegen, meglehetős módra tett szert s most, mert hibás volt a kötelezvény, tagadta az adósságot. Megnyertük a pert minden forumon s most a perköltséggel együtt hajtjuk be a megátalkodott uzsoráson a kamatos tőkét. Csak hadd fizessen az, van annak miből, — mond Béla nevetve.

— De sokáig fog tartani!

— Hát — jőjjön velem gróf úr, azt hiszem ez is szórakoztatni fogja. Igazában úgy sincs a bölcs beszéd, mely tanulságosabb és szebb volna, mint egy helyesen és jól végrehajtott cselekedet. A közben kell az embereket nézni, nem az ablakon által, — tevé hozzá mosolyogva.

— Jól van, menjünk, — mond a gróf.

S a két fiatalember elindult az őszi, késő őszi lucsokban az egyik külső városnak. Utcán le, utcán felmentek, a gróf egy kissé gyakorlatlanabbul játszta a szaladgálók szerepét, mint az ügyvéd-

segéd, de derekasan taposta a külvárosi sárt. Beszélgetésre nem igen volt alkalom az utcákon, csak egyes megjegyzéseket váltottak. Majd egy félórába került, amig kiértek egy városszéli utcába, a melyben már se kövezet, se éjjel világítás. Kutya van itt minden házban, a ki a maga tapasztalati tudománya szerint ugatja meg a jövevényeket. Máskép az utcabelit, máskép a koldust, máskép a kopott és máskép az úri idegent.

— A bíró még nincs itt, — mondja Béla órájára nézve.

— Hogy-hogy, hát már helyben vagyunk?

— Az a sárgás alház amott utazásunk célja. Az igazság ide nem jár gyalog. Ha a bírói kiküldött már itt volna, kocsi állana a ház előtt. Különben azt hiszem, egy fél órával korábban is találtunk jönni.

— S mit csináljunk most e fél órával?

— Elbeszélgetjük, ha jobbat nem találunk, vagy, ha a gróf úrnak inkább kedvére van, járjuk be ezt a cigánynegyedet. Érdekes nép lakik ám itt is.

— Nézze csak, amott látok egy csinos házikót, előtte pad van, üljünk le oda. Onnan szemmel is tarthatjuk az ön adósa házát s rögtön észreveszszük, ha a bírói kiküldött megérkezik.

És oda mentek s leültek.

Egy pillanatig hallgattak mind a ketten. Elemér gróf egyszerre csak felkacagott. Különösen bolondos helyzet az, a melyben van. Kijött grófi kényelmes otthonából ide, egy főváros szurtos és sáros külvárosába gyalog, egy fiatalember társa-

ságában, s maga sem tudta miért. De nem bánta meg. Hangulata, a mely kergette, elmaradt tőle. Az nyilván jobb szereti a nagy kényelemmel és pompával berendezett grófi lakást. Uj helyzete kényelmetlenségét azonban élénken érezte s jelesen azt, hogy a fiatal ügyvédsegéd bizonyos fölényben van fölötte. Nem is ő volt, a ki a beszélgetést a lócán megindította.

— Nem alkalmatlan-e a gróf úrnak, — mond a fiatal ember — ha visszatérek első találkozásunk tárgyára? Nekem olyan álomszerű a dolog, s érdekes is, mint egy kedves álom, melynek csak darabjai vannak emlékünkben, mikor fölébredünk, s dolgot ad a darabokat egymással összefüggésbe hozni.

— Nem alkalmatlan, — felel a gróf, — annál kevésbé, mert nekem is álomszerű a dolog. De az álom, a mennyiben én rám vonatkozik, még egyre tart s minden inkább mint kedves.

— A gróf úr végrendeletet kivánt velem iratni.

— Igen. Az volt a szándékom, hogy főbe lövöm magam.

— És — megkészült azóta a végrendelet?

— Nem.

— E szerint azóta a gróf úr szándéka és gondolkozása megváltozott?

— Nem változott meg —

— Egyik sem?

— Egyik sem változott meg.

Béla különös zavarral nézett a grófra.

— Annyiban talán mégis megváltozott, — folytatá egy kis meggondolás után Szanday Elemér gróf, —

hogy más formulával kell helyzetemet s hangulatomat kifejeznem. Akkor el voltam a dologra tökélve, leszámoltam s meg akartam halni, s ha az ön principálisa más embert küld hozzám, valószinű, hogy végre is hajtom a dolgot. Ma, ha tisztán akarom hangulatomat kifejezni, azt kell mondanom, hogy még nem vagyok eltökélve arra, hogy megtartsam magam az életben.

— Ez mégis jelentékeny — javulás, — bocsánat a kifejezésért, — mond Béla komolyan. — Én szivesen tennék egy lépést tovább, a gróf úr okai felé, ha tolakodó kiváncsiságnak nem venné. A körülmény, hogy szerepem volt a gróf elhatározásának némi megrendítésében, eléggé okadatolja érdeklődésemet.

— Kiváncsiságát vagy érdeklődését nem vehetem rossz néven, annál kevésbbé, mert úgy tetszik némi jogot is adtam önnek e kérdésekhez az által, hogy társaságát kértem. Pedig valóban semmi világos szándékom nem volt önnel. El voltam merülve ellentmondó, egymással civakodó gondolatokba, s mint a ki elmerül a vízbe, megkapja a deszkát s a szalmaszálat, a melyet a hullám feléje dob, úgy kaptam egy ismerős arcon, mely az embertömegből felém intett, midőn tépelődéseim martaléka voltam. Ez arc az ön arca volt. Öntudatlanul kapaszkodtam önbe, ön idehozott, csodálkozzam vagy neheztel jek-e, ha ön is tudni akarja, miért?

— A gróf úr mindig rejtelmesebb lesz előttem. Birtokában van mindennek, a mi egy szerencsés pálya és boldog élet föltételeihez szükséges és,

ha nem csalódom, távolabb áll mind a kettőtől, mint akárki, a ki semmi nélkül indul keresni a kettőt.

— Ez való, — mond a gróf, — való annyiban, hogy különféle föltételeivel rendelkezem annak, a mi az emberi szerencséhez kell. Egy szerencsés pálya, egy boldog élet nem volnának rám nézve lehetetlenségek, ha egyáltalán lehetségesek volnának. Megtanultam mindazt, a mit állásomban tudni kell, van születésszerinti rangom, van megfelelő vagyonom, van becsvágyam, de nincs hazám. Önök lesznek ügyvédek, tanárok, kereskedők; a társadalom ad önöknek foglalkozást, tért az üdvös munkára. Az a tér, a melyen mi «dolgozhatnánk», az a tér nincs és alkalmasint többé soha sem is lesz. A «szerencsés pályához» meg vannak föltételeim, de a pálya maga van elzárva. Ha léhán végig lovazni, végig kártyázni, végig dőzsölni nem akarjuk az életet, nem tudjuk minek éljünk. Megkisértém valamennyit, meguntam valamennyit. Egy jobbra vágyom, a mely elérhetlen, s terhes az élet, a mely nem igérhet semmit.

— És a gróf úr osztályosai mind így gondolkoznak?

— Oh nem. Azok szerencsésebbek. Ezt lovai, azt szeretői, amazt utazások, a negyediket a társaság s az élet egyéb szórakozásai foglalják el.

— És semmi más? A gondok és gondolatok, melyek magokban oly nemesek, de oly kegyetlenül zaklatják a gróf urat, azok nem nyugtalanítják a többieket?

— Nyugtalanítják, az nem jó szó. *Foglalkoztatják.* Ez helyesebb, azt hiszem. Hogyne! Hisz ők mind jeles hazafiak. De nem hiszek nekik. Ők játszák a reménykedőket, konspirálnak is egy kicsit, majd prédikálják a türelmet, jönni kell, mondják a költővel, egy jobb kornak s e mellett mulatnak, gazdálkodnak, kártyáznak, szerelmeskednek s futtatnak tovább. Érzik, hogy szégyen volna és becstelenség szedni az élet örömeit szivökben a kétségbeeséssel és lemondással. Hogy tehát szórakozhassanak, játszák a reménykedőket. Vérig sért engemet ez a képmutató exisztencia.

— És mit kivánna a gróf úr, hogy tegyenek azok, a kiken úgy megbotránykozik?

— Hogy mit tegyenek? — ismétli Elemér gróf.

— Igen, mert ha ily élesen elitéli őket, abból kettőt okvetlen szabad következtetni. Egy azt, hogy a gróf úr tudja, mit kell a helyett, a mit így elitél, tenni, más azt, hogy a gróf úr maga kétségkívül cselekszi is azt.

A gróf csapdában volt, legalább Csongor Béla azt hitte s folytatta.

— A gróf úr nyilván azt kivánja osztályos társaitól, hogy hivassanak ügyvédet, készíttessenek végrendeletet és lőjék magokat főbe.

— Ön azt hiszi, — mondja a fiatal gróf, — hogy egy prókátori dilemmával meg lehet oldani egy problemát. Ön látja, hogy magamon is vonakodom az itéletet végrehajtani és azt gondolja, megfog egy szarvas okoskodással. Nem, barátom, én azt nem kivánom tőlök, én egyáltalán nem ki-

vánok tőlük semmit, sőt örvendek rajta, hogy nem olyanok mint én; de nem tehetek róla, hogy más vagyok mint ők. Meg vagyok győződve, hogy ha a közélet szolgálataikat kivánná, egy se találkoznék közöttük, a kinek büszkesége nem lenne kötelessége teljesítése. De mind könnyen és nehézség nélkül viseli, sem étvágyát, sem kedvét nem szegi, hogy a haza nincs abban a helyzetben, hogy szolgálataikat igénybe vegye. Én meguntam, a mit az ilyen élet nyujt, utálattal vagyok eltelve e nemesebb cél nélküli tengés iránt s nem találok csak egy menedéket, a megsemmisülést.

— Ha nem találja nevetségesnek a kérdést: nem szerelmes a gróf?

Szanday Elemér gróf nagyon megnézte Csongor Bélát. Egy pillanatig nézte, aztán egy jóizüt nevetett.

— Nem, nem vagyok szerelmes.

— Az valóban nagy kár, — mond a fiatal ember. — Lelki háborgásainak forrása igen nemes. Eltévelyedései egy nagy lélekhez méltók. Semmi sem kivánatosb, mint hogy a gróf úr épen megtartassék «egy jobb kor» számára, a mely «jönni fog». És két tényező volna csak alkalmas arra, hogy indulataival szerencsés birokra keljen: az erős kötelességérzet, tevékenységre kényszerülve, — ha például okáért munkájával kellene fenntartania anyját, apját vagy testvéreit; vagy az igaz szerelem, mely minden reményre megtanítja az embert és minden kétséget megöl.

— Azt kell hinnem, — mond a gróf, — hogy ön élvezi mindenikét e két nagy szerencsének.

— Nem, — felel Béla, — nem gróf úr, én nem élvezem egyikét is a két nagy szerencsének.

— Hogyan? Egyikét sem?

— Nem. Se atyám, se anyám, se testvérem, a kiről gondoskodnom kellene.

— És a szerelem?

— Arra időm nincs és — módom sincsen.

— Szerencsére szüksége sincsen reá, mint a hogy az ön szavai szerint nekem volna.

— Ily értelemben valóban nincsen. Azok a kétségek, melyek a gróf úr nyugalmát zaklatják, távol vannak az én keblemtől. Az őr, a mely távol tartja, — de bocsánat, most mindjárt rólam találunk beszélni: ez nem a szándékunk, azt hiszem.

— Miért? Beszéljünk önről is. Úgy sejtem, hogy mi ketten egyenes ellentétek vagyunk. A többi ember közöttünk kettőnk közt jár. Én elég leplezetlenül beszéltem magamról, van jogom hasonlót várni öntől.

— A gróf úr igen megtisztel nemcsak bizalmával, de felfogásával is. Tartok tőle, nagyon fog csalódni várakozásában. Bennem már is látom csalatkozását. Nagy baj volna rám nézve, ha azt kellene tapasztalnom, hogy sokan nincsenek olyanok, a milyen én vagyok. De nem félek e tapasztalástól. Tudom, hogy nézeteimmel, reményeimmel nem állok egyedül. Sokan vagyunk itt, sokan, gróf úr, e vásári zajban, a kik futkosnak szerény napi foglalkozásuk munkáiban és a mi hozzá erőt, türelmet, kitartást ad, az csak a jövő reménye. Nem

akarok önnek frázisokat mondani, magam sem azokkal élek. Előttem egy nemzet fönnállásának, életének a kérdése nem lehet vita tárgya. Az a reménytelenség, a mely úgy megszállta a gróf keblét, mint a civilizátorok ezt az országot, az én kis szobámból és az én szivemből egyaránt számkivetve van. A szerencsétlenséget vitetem a többiekkel, osztozom bánkodásukban, de a tábort, melyhez csatlakozom, kiválasztom magamnak és harcolok zászlóim alatt. Egyet higyjen el nekem a gróf úr. Az a sereg, a mely ez országot megszállva tartja, bitóival és tollaival, nem oly vészes, mint az, a mely a gróf urat tartja megszállva. Ezt az ellenséget alig lehet megverni, ezt az idő csak növeli s ez pusztít a legbecsesebb emberanyagban. A többi ellenség ellen van fegyver s én is, a magam semmiségében, egy szerény fegyverkovács vagyok. Semmi sem biztosabb, mint az én ügyem győzelme, s csak a gróf úr borzasztó gondolatainak a kudarca.

— Az ön ügye! Mi az ön ügye? És kicsoda ön?

— Az első kérdésre jobban meg tudok felelni, mint a másodikra. Az én ügyem ez ország ügye, e haza nagysága és dicsősége. Hogy ki vagyok? Nem tudom, hol születtem, mely országban, mily szülőktől. Homályosan emlékszem vissza arra, hogy mint kerültem gyermekkoromban nálamnál fiatalabb lánytestvéremmel ide. Iskolába jártam, egy kegyetlen ember, a ki fölnevelt, serdülő koromban világgá űzött, jelenleg ügyvédsegéd vagyok

Varhonyay úr irodájában: íme, ez a biografiám. De bocsánat, látom a végrehajtó bíró megérkezett. Velem tart a gróf úr, vagy talán szívesebben fog itt bevárni?

— Ha megengedi, bevárom itt.

És Csongor Béla átsietett, végrehajtani az uzsorást.

XVII. FEJEZET.

(Az Olzingerban.)

Elemér gróf magára maradván a lócán, átadta magát a hirtelen félbeszakadt beszélgetés benyomásának. Egyfelől restelte, hogy hangulatának engedve úgy leleplezte magát az ügyvédsegéd előtt, másfelől e fiatal ember vallomásai nem csekély mértékben lepték meg őt s a vásár — egyrészt a mit adott s a mit érte másrészt kapott — nem látszott károsnak. A kikkel tépelődéseiben eddig szembe szokta magát állítani, azok csak ama munkásai a társadalomnak, a kik feladatukban fáradnak a nélkül, hogy akár előre mint ő, akár utólag mint némelyek, mégis anyagilag a gondtalanságig fedezve volnának. Hogy oly eset is van, a melyben egy ily szegény küzdőnek még csak hazája sincsen: az eszébe se jutott. S íme ez a fiatal ember egy szegény, magában álló, ismeretlen származású legényke, a kit a véletlen ide vet s a ki ezt a földet, mely csak pihenőt és sovány kenyeret ad neki és semmi mást, magához öleli, elválasztja rajongása tárgyának s kitűzi egy élet küzdelmei pályabérének. Ez ország ügye az «ő ügye!» S szeretete oly hatalmas, hogy ereje mellett ő előtte minden enyészendőnek látszik, semmi sem

bizonyos, csak a cél elérése, mely előtte lebeg s a kudarc, mely minden azzal ellenkezőre vár.

— Gyermek, teli ábránddal, gyermekes vágygyal; vagy őrült, áldozata megrögzött eszméinek. Az élet első próbája ki fogja ábrándítani s aztán lesz belőle furfangos pervesztő, váltóperekre fog vadászni s uzsorákat fog közvetíteni . . .

Ilyen nyomokon okoskodott a gróf ide-oda, a míg a fiatal pervesztő vissza nem jött.

— Most már szabad vagyok mára, s a gróf úr rendelkezhetik velem. A vén zsugori fizetett, megátkozva minden krajcárját a követelésnek. Principálisom által úgy vagyok utasítva, hogy a költségek levonása után fizessem ki az összeget megbízónknak. Ha a gróf úrnak nincs ellene kifogása, arra mehetünk.

— Hol van az?

— X. utca, 26-dik szám, — mond az ügyvédsegéd, egy kis papirkáról olvasva, melyet mellénye zsebéből vett elő, — valami özvegy Perszéné —

— Perszéné! — kiált a gróf meglepetéssel.

— Igen, tán ismeri az öreg asszonyt?

— Nem épen, de egy fiatal leány van nála szálláson. Bizonyosan hallotta ön is hírét. Az a szinésznő, Pipiske kisasszony, a német szinházból —

— Hallottam. Azt beszélik, azelőtt nem németül játszott.

— Nem; láttam azelőtt is, sőt érdekelt is egy kicsit; de most már szívesebben nem látom.

— A gróf úr úgy látszik közelebbről is ismerte a leányt.

— Egy párszor virágot küldtem neki. Igen kellemes kis leány. Azelőtt, mikor még nem volt a németeknél, az ember esküt is tehetett volna jámborságára. Eh, ne beszéljünk róla. Megigértem neki, hogy elmegyek a kedveért egy mulatságra, hova a nélkül el nem mentem volna. Azt hiszem, az a szelíd kis nimfa kémszolgálatokat teljesít a kormánynak. Komédiát játszik az életben is. Okvetlen most akarja oda vinni a pénzt?

— Ráérek akármikor is, vagy elviszi valamelyik kollegám. Menjünk a hova a grófnak tetszik.

— Önnel szeretnék ebédelni, — mond a gróf.

— Velem? — kérdi a fiatal ember rámeredve.

— Önnel. Hogy mivel — táplálja a szellemét, azt némileg már láttam, az tesz kiváncsivá az asztalára. Ha nincs oka a dolgot rejtve tenni, szívesen megyek önnel.

— Okom? Rejtve tenni? Én igen szerény ebédeket eszem, de nem titkon. Maga a hely, a hova járok, érdekesebb, mint a mire a gróf úr kiváncsi, de semmi sem oly érdekes, sem a hely, sem az ebéd, hogy a gróf urat kárpótolja azért az ebédért, melyet feláldoz érte.

Még nehány szót váltottak a dologról s elindultak a belvárosba. Az úton szerencsére találkoztak Béla egyik kollegájával, a ki szívesen magára vállalta, hogy a pénzt elviszi Celesztin anyjának.

Egy kisebb belvárosi utcában, melynek csak félfelén vannak házak, a másik oldalán egy nagy úri kert nyúlik végig, van egy e helyre teljesen

méltatlan alház. Négy kis ablaka szolgál az utczára, de télen-nyáron salugátert visel; kisded udvarára kapun át jutni, mely a ház s a szomszéd ház közt áll. A kapun belüli tér, az udvar első része a pitar hosszában be van tetőzve, ki van pallózva s a kapun túl még egy üvegfallal van ellátva. E részről közvetlen léphet az ember egy folyosófélébe, onnan jobb kéztől az első szobába, baltól a konyhára.

A kapuntúli szalétli s az első szoba a vendégeké. Kisebb fajta kerek és négyszögletes asztalok sokasága és fonott szalmaszékek tömege foglalja el a helyet, a székeket, asztalokat pedig az éhes vendégek légiója. E vendégek nagyobb része fiatal ember. Jogász, orvosnövendék s más tanulónép ama része, a melynek úgy a pénze mint az ideje csak igen kevés. Itt olcsón lehet és gyorsan kell enni. A vendégeket egy zömök, jó egészségű alak fogadja. Apró szemei mosolyognak, szép selyem szögszakálla hullámosan borul széles mellére; ingujjra van rendszerint vetkőzve s fejér ingujja fel van gyűrve karjain. Nyájas, barátságos ember, rendes vendégeinek nemcsak korcsmárosa és kiszolgálója, hanem barátja, szükség esetén tanácsadója, a maga módja szerint pártfogója. Üzletére büszke, mert ha nem is aranyozott szobákban és finom porcellánon méri ételét s köszörült üvegben italát: a mit ad, az jó, áránál többet ér, mint táplálék s egy nagy szükséget elégít ki a nagy városban, a hol sok az úrféle, a ki nem tudna tisztességesen megélni, ha ilyen vállalat nem volna kezeügyében.

Valóban, találni a város kellő közepében helyet, a hol az ember tizenöt krajcártól fölfelé tisztességesen jóllakhatik és tisztességes bánásmódban is részesül és valóságos eledelt eszik, mely jó izüen van elkészítve, roppant áldás a cifra nyomorúság oly gyülekező helyein, minők a nagy városok. Sok szellemi és anyagi munkás, napidíjas, kereskedősegéd, tanuló, helykereső és más megszorult nép Mekkája volt az Olzinger bácsi ütött-vétett külsejű csárdája. És ő nem bánt máskép azzal a szegénynyel, kinek két hatosára még vissza is járt valami, mint azzal a Krőzussal, a ki öthatosos ebédet evett nála. Mert ilyen is volt ott ám. Ilyen volt az a jó derék sánta úr, a mankós ember, a ki öt éven keresztül ült az asztalfőnél jóságos szemeivel, kedves tréfáival, egyenes szivével, a jó Széthy bácsi, korrektor a Heckenast-nyomdában, a mindennapos társaság nesztora; ilyen volt a másik sánta, egy bevándorlott könyvkereskedősegéd, jó lélek, becsületes munkás, szíves barátja annak, a kit megszeretett, híve Olzinger asztalának, a míg maga nem alapított magának egy szerény tűzhelyet. Elsántikált már mind a kettő a kerepesi nyugvóhelyre: e sorokat teszem sírjokra, ama szegénységünkben is aranyos napok emlékeül. Krőzus volt a harmadik is, ma már professzor a főváros egy állami intézetében, akkor a mi jókedvű társunk, sorsosa a mi szerénységünknek: meg fog dobbanni érettünk a szíve, ha e sorokat olvassa . . .

Mikor a vendégek sora megritkult s a Johann,

Czabradnicsek jó kedvvel ballagott hazafelé.

ki reggel mészároslegény volt, délben pedig jókedvű pincér, maga is meggyőzte a kiszolgálást, Olzinger bácsi közénk ült s egyszer-egyszer maga is megebédelt. A Krőzusok, ha ráértek, ott sziesztáztak egy kicsit. A politika, a tudomány, a kereskedés, az irodalom: az mind érdeklődés és eszmecsere tárgya volt az asztal körül. Jules Verne első regénye társaságban olvastatott fel itt s majd hogy ágyúklub nem alakult az Olzingerben is...

Elkésve lépett be Béla Elemér gróffal Olzinger korcsmájába. A szobák üresek voltak már, de üres volt már a konyha is. Csak a Krőzusok ültek még ott pipaszó mellett, de azok ideje is vége felé közeledett. A vendéglős nagy csodálkozással fogadta Bélát. Már bizony nem hitték, hogy eljőjjön.

— Pedig nem is magam jöttem, hanem másodmagammal vagyok, hozzá még jó ebédet is kérek Olzinger bácsi.

— Hiszen már senki sincs hátra, csak a hangyás ember, hacsak annak a részét fel nem adom.

— No majd csak akad még valami, — mondja Béla, s búcsúzni kezd a Krőzusoktól, a kik épen távozásra szedelőzködnek, míg Elemér egy a bejáró ajtóhoz közeli asztal mellé letelepedett s szemügyre vette a helyiséget.

Olzinger a konyhába ment, a Krőzusok pedig távoztak a korcsmából.

— Ide tessék, gróf úr, — mond Béla, — annál az asztalnál rámásznak a hangyák.

— Hangyák? Úgy látszik azok is ide járnak ebédre.

— Csaknem úgy van. Nézze csak e könnyed turásokat itt a fal aljában. Ez a hangyák járása. Évek óta van itt ez a rovartanya. Eleintén kezdték őket pusztítani, forró vízzel, meszeléssel, falazással, de ha egy pontról elüldözték, másik ponton ismét kibukkantak. Úgy látszik már régen itt laktak volt, mielőtt először magokra vonták a vendéglős figyelmét, a ki már-már belefáradt üldözésökbe, a mikor egy idejáró vendége ez üldözésnek még egy veszedelmére is figyelmeztette őt.

— A hangyák üldözésének veszedelmére?

— Igen. Mert a hangyák úgy látszik el voltak tökélve, hogy nem engedik magokat kipusztítani, s a hogy üldözve majd itt, majd ott fúrtak magoknak utat a falba, attól kellett tartani, hogy egy napon tisztán rostává fúrják a falat, az pedig nem lenne veszedelem nélkül.

— Az már igaz.

— A vendéglős is belátta s nem háborgatta tovább a hangyákat, a melyek azóta mindig azon az egy helyen tanyáznak. Az a vendég pedig, a ki a tanácsot adta, valóságos barátságot kötött ez állatkákkal. Mindig ott ebédel az ő asztaluknál, kopog a hangyáknak, melyek tömegesen bujnak ilyenkor elő s barátjuk által nem ritkán meg is vendégeltetnek.

— Különös.

— Különös az is, hogy e mellett igen békésen meg vannak e rovarok, kárt nem tesznek, tért

nem foglalnak s tömegesebben nem is lepik el a helyiséget. Senkinek sincsenek se útjában, se terhére.

Olzinger hozta az ebédet.

Szerény tarka terítőn tálaltak, kőedényben, de jó tyúklevest, jó marhahúst, főzeléket és sertéspecsenyét burgonyával. Tésztásnak palacsintát készítettek hirtelen. A gróf — igaz, hogy éhes is volt — de nem győzött csodálkozni az ételek jóságán s mikor utóbb fizetésre került a dolog, álmélkodva nézte, mint adnak még az egy forintjára vissza is, pedig bort is jót kapott. Maga a vendéglős is melléjök ült s a kis beszélgetés, melyet folytattak, nem volt tanulság nélküli.

A gróf azt vélte, hogy ha a ház, a helyiség, a felszerelés díszesebb, a kiszolgálás úribb volna, könnyen még egyszer olyan üzletet csinálhatna a vendéglős, a ki ilyen jó konyhát tart. Mert így mégis csak sokan elkerülik a korcsmát, mivel hiába, az étkezésben a csín is nagy szerepet tetszik. Némely ember inkább egy tál étellel kevesebbet eszik, csak a formája meg legyen jobban.

Olzinger igen meggyőzőleg felelt. A kik ide jönnek, azok már úgy is egy tállal kevesebbet esznek. Ha sokan elkerülik az ő asztalát, ugyanannyian meg külön fölkeresik. Ha a házat, fölszerelését fölcicomázná, személyzetet fogadna s ezzel költségeit fölösen szaporítaná, mindjárt még egyszer annyiért kellene adnia minden porciót. Vendégeinek fele elmaradna, a másik fele kontóra ennék. Kinek lenne ebből haszna? Ő meg van

győződve arról, hogy üzlete úgy a mint van, nagy hézagot pótol, mert ez a szegény, de becsületes és takarékos urak korcsmája. Ide jóllakni, táplálkozni járnak az emberek. «A feleségem és szolgálói főznek, Johann meg én hajnalban marhát vágunk, disznót ölünk, aztán piacra járunk. A mészáros haszna kiesik, a szakácsok, pincérek nyeresége: mind a vendégeim javára megy. Meg is vagyunk elégedve egymással én és vendégeim. Megdolgozunk a garasért, de nem is költjük, csak a legszükségesebbre. Jót adunk, nagyon olcsón, de csak készfizetésre. Ki is próbálja az én korcsmám a karaktert. Én mondom azt meg, nem a professzor urak, hogy melyik diákból mi válik és mondhatom, hogy az én mai vendégeim között akárhány van, a kit meg fognak még emlegetni az országban, ha csak . . .

Itt elakadt a korcsmáros svádája. Ránézett Csongor Bélára, a ki mosolygott rá.

— Nos, ha csak? — kérdi a gróf.

— Tetszik tudni, Olzinger-korcsma csak egy van ebben a városban, de ez az egy is elég arra, hogy ne féltsem az országot. Itt készül a jövő, én táplálom a hazát ezeken a kopott asztalokon. Ez az ármádia, a melynek én vagyok az élelmezője, ez veri meg a — németet.

— Miféle ármádia?

A gróf csodálkozva nézett e kérdéssel majd a zömök vendéglősre, majd a fiatal emberre.

— A fiatalság, a mely nálam eszi ebédjét. Az a rész, mely igazán dolgot és tudományt tanulni

jár a fővárosba, melynek nincsen pénze csak a legszükségesebbre, azt is nagyobb részt már itt keresi, de a melynek annál nagyobb szüksége van egészséges táplálékra, mert minden egyebet, a mi az élet kedvességét kiteszi, nélkülözni kénytelen. Én jól tartom őket s úgy rendezkedem be, hogy mennél olcsóbbért tehessem. Az egész belvárosban nincsen ház, a melyet olcsóbbért ki lehetne bérelni. Ez már olyan rozoga, hogy tatarozni se szabad, ebben senki sem licitál reám. Azért is nem sokáig leszek már én is itt korcsmáros, mert maholnap a tetőn beesik az eső. Ha én kimegyek, utánam senki se jöhet bele, becsukják s csukva marad, a míg újat nem építenek. Már az «új időt» se hiszem, hogy megérje, ha csak romképen nem. A szisztemával együtt fog elpusztulni, s a kik most itt az én ebédemet eszik, azok építenek új házat meg új szisztemát s a szebb időben megemlegetik az Olzinger bácsit meg a rozzant házat és összehasonlítják a kettőt: a rossz házat s a cudar szisztemát, a melyben nevelődtek, a mely első iskolájok volt s a mely ledült.

A hangyás ember lépett be s Olzinger sietett az új vendéget kiszolgálni.

A gróf pedig elmélázott a hallottakon.

Csodálatra méltó dolog, hogy az emberek menynyire reménykednek. S úgy látszik mentül mélyebben hatol az ember le a társadalom rétegei közé, annál hamisítlanabb aranyát találja az érzületnek. Nem volna rossz ez a bányászmesterség, ha csak gróf is tudna olyan naiv lenni, mint ez a vergődő,

az élettel alkuvó szegénység. Hanem szép itt az élet, szebb és becsesebb, mint az ő úri házában, a reménytelenség és lemondás kétségbeejtő tanyáján. Csakhogy a tudatlanság adja ki szépségét. A korcsmáros és vendégei könnyen reménykednek. Ők ismerik tán a küszködő s nélkülöző életet, melyet semmi sem aranyoz meg, csakis a remény. Ezt ők csinálják magoknak, mert egyebök nincsen, a mit élvezzenek. A gróf ezt az oldalát az életnek kevésbbé ismeri, módja is volt az élet gyönyöreit megszerezni s nem szorult rá, hogy álomképekkel űzze el mulatságra szánt perceit, mint ezek. Ellenben ismeri az élet intéző köreit, látja a hatalmakat tevékenységökben, czéljaikban és eszközeikben és szánja a szegény ördögöket, kik ábrándjaik által bujtogatva jövendő «szép időkkel» hitegetik egymást és magokat.

A két fiatal ember fölkelt s elbúcsúzott Olzingertől. Elmenet látták, mint idézi föl kopogással az új vendég a hangyákat. Tömegesen tódultak ki a fal s a padló közti üregből ez állatkák s vastag rajban nyüzsögtek egymáson keresztül-kasul. Az egyáltalán nem barátságos képű vendég nyájasan beszélt hozzájok, majd törött cukrot szórt nekik s végül valami édes lisztfélével úgy behintette az egész rajt, hogy egyszerre fehér színt váltott minden hangya, s idegesen szaladgált ide-oda. Aztán hirtelen kezdett visszavonulni a fal üregeibe az egész apró sokadalom.

XVIII. FEJEZET.

(A fogoly társak.)

Persze Celesztin a fővárosi középületek egyikének mély és nedves börtönében elmélkedett arról, hogy a kevés ész néha többet ér, mint a sok furfang. A szegény fiatal ember mindent megpróbált, a mit alkalmasnak tartott arra, hogy a medvehajcsárnak valamely nyomára akadjon. Az ujságokat rendesen végig olvasta, tudakozódott minden oldalon, loyális és illoyális hírben álló emberekkel fraternizált, rájok költötte csekély pénzét, mígnem a sok sikertelen kutatás közben elméjébe fészkelte magát a gondolat, hogy az a szerencsétlen vakmerő bizonyára el van fogva és sötét zár alatt várja sötétebb végzetét. És nem foglalkoztatta Celesztint most már más gondolat, minthogy itt is valahogy közelébe férhessen, megtudhassa tőle a végzetes levél rendeltetését s levegye Pipiske kisasszony lelkiismeretéről a terhet.

Kifőzött tehát egy nagyon furfangos tervet. Elfogatja magát, a minél akkor könnyebb dolog sem volt, mert csak egy-két merészebb szót kellett mondani hivatalos fülek hallatára s úgy hűvösre vitték érte az embert, hogy a lába se érte a földet. Ha egyszer el van fogva, majd emlegetni

fogja ártatlan szókeverékben a medvehajtót, s ha a szerencsétlen a kezökben van, majd csak szembesítik vele a vallatásnál. Ott persze a talián mindent tagad, ő meg majd egy négyszemközti találkozót kér, hogy esetleg vallomásra bírja. Ez természetesen nem fog neki sikerülni, de az alkalom meg lesz rá, hogy a levél sorsa elintéztessék. Aztán még egy darabig ülni fognak s ha megszabadulnak, megnyerték a játékot.

Jól volt kifőzve, jól is ment addig, a míg Celesztin a dutyiba került; még a vallatás is sikerült. Úgy elbódította a vizsgálóbírót zagyvalékos beszédével, hogy kis híja bolondnak nem deklarálták. Mégis jobbnak vélték visszavinni pince-börtönébe, ott aztán ott is felejtették. Se vallatásra nem vitték, se senki nem kereste. Könnyű volt, sóhajtá a szegény fiatal ember, ide bejutni, de hogy jutok ily körülmények közt ismét haza? Már nem is igen gondolt a levélre meg Pipiskére, csak szegény édes anyjára, a kit könnyelműen egy borzasztó helyzetbe juttatott. Szeretett volna hírt adni magáról, de bizony szép szóért még csak szóba se álltak vele, egyebe meg nem volt.

Az az volt! Kínjában, mert már az kezdte hinni itt kell megöregednie, kínjában már az jutott eszébe, hogy igaz vallomást tesz, a ruhájába varrt levelet kézre adja s így vásárolja meg — nem magáért, hanem édes anyjáért — a szabadságát. Gyötrötte és kecsegtette ez az áruló gondolat és még türhetlenebbé tette helyzetét. Majd mértéktelen boszszúság fogta el oktondisága miatt, a melylyel ma-

gát bajba keverte, majd sírt, mint egy gyermek, hogy oktalanságát csak elvetemedettséggel lehet helyreütni.

Egy tégla által szedett lyukból egy patkány járt be hozzá; nem ritkán osztotta meg vele kenyerét. A patkány igen barátságos volt, nem félt tőle, kezéből evett s előtte ugrándozott, ficánkolt, mintha mulattatni akarná. Hogy irigyelte ő a kloakák e szabad polgárát, mily csábító gondolat, hogy ha ő e barátja vezetése mellett a tégla által takart lyukon át a csatornákba, onnan a szabad ég alá juthatna! Szinte a hideg rázta e gondolatra, aztán ismét könybe lábbadt a szeme s elkezdte sorsát siratni. Aztán elaludt, — a patkány pedig ide-oda szuszogva virrasztott kenyeres pajtása álma fölött...

Celesztint a börtönkulcsok csörömpölése riasztotta fel álmából. A mint fonott szalmaágya szélére felült, a nyiló ajtón a börtönőr helyett egy paraszt alakot lát belépni, a mely barátságosan kivánt jó napot. Szép barna fiú, mintegy harmincon túl valahol, szakálltalan, csinos bajuszszal, pörge kalap a fején, gyolcs gatya, kordován csizma, kivarrott mellény — szóval hetyke parasztlegény viselet.

Tehát társaságot kapott. Nem valami különöset, de mégis különbet a patkánynál.

Nem voltak azonban együtt még huszonnégy óráig s Celesztin kezdte jobban respektálni a parasztot. Ritka legény ez valóban. Nem sokat beszélt eddig, de a mit mondott, egyáltalán nem nagyon parasztosan volt mondva. Celesztin szerette volna tudni, hol terem az efajta nép. De a

legény tudott feleletekkel szolgálni, a melyek válaszoltak a kérdésre a nélkül, hogy megtudta volna Celesztin, a mit tudni akart. Nem szorítkozott nemre, igenre, nem is tagadta meg a választ, sőt nagyon szívesen adta, de nem mondott semmit, csak — beszélgetett, vagy hogy úriasan mondjam: társalgott.

Elfogatása történetével szívesen szolgált. Hely nélküli juhászlegény volt, nem messze a fővároshoz egy faluban búcsút tartottak, a korcsmában tánc kerekedett, ő is részt vett a táncban. Táncosnéja egy kis szelíd természetű gazdalány volt, a kire szemet vetett egy zsandárlegény, a ki a búcsú rendje s a legények koponyájának épsége fölött őrködött ott lévő társaival. De a kis Juliskának jobban kellett a juhászlegény, mint a villámhárító. Ez utóbbi azonban nem vette tréfára a dolgát. Addig mesterkedett, a míg okot kerített magának rá, hogy őt elfoghassa s most itt ül a vármegyeháza fenekén. Egyszer megvallatták, de a birák nagyobb figyelmet fordítottak az arcára, mint ártatlanságára. Nem azt kérdezték tőle, hogy mit cselekedett, hanem hogy mikor borotválkozott. Aztán összesúgtak s elhatározták, hogy eldugják addig is, a míg a szakálla kinő, akkor aztán megint előveszik.

Celesztin érdekkel hallgatta a legény símán folyó elbeszélését s maga sem tudta, mit véljen erről a «művelt» juhászlegényről. Mégis most már azt kérdezte: aztán valjon mit akarnak a birák a szakállával?

— Nyilván azt gondolják, hogy nem mindig szoktam borotválkozva járni, s nem tudom nem remélik-e, hogy másnak találnak, ha megnő a szakállam, mint így csupasz állal.

Celesztin kezdte érteni a bírákat.

— Hátha úgy is talál lenni? — mondá.

— Akkor —

A legény elakadt. Nem szándék nélkül volt kissé nyilt egy magyar fiú iránt, a kit a tömlöcben talált s a ki huszonnégy órai közönyösebb tárgyakról folytatott beszélgetés alatt neki rokonszenves és nem rossz fiúnak látszott, de még se tudta, tanácsos-e ily hirtelen tovább is menni.

— Hát az úr kicsoda és mért ül itt? — kérdé, megfordítva a nyársat.

Celesztin rá nézett emberére s egy kis gondolkozás után így szólt:

— Legyen nyugodt «uram», a mit én mondhatok el magamról, az nem éri meg azt, a mit ön fog elmondani magáról. Az én titkom az ön kezében nem biztosíték, mert az a titok nem magamé, az az én személyemre egészen veszélytelen, sőt épenséggel megmentőm lehet, ha kiadom a kezemből, míg a kegyedéről úgy látszik nem oly bátorságos beszélni. Ha tehát titkát az enyimért cserébe akarja adni, a csere rossz lesz önre nézve. És én visszavonom kérdésemet, mert nem akarok hamis pénzen igaz portékát venni. Elég baj, hogy így vagyunk, ne súlyosbítsuk egymás helyzetét.

— Nem titkot titokért, hanem bizalmat bizalomért akartam adni —

— Igen, de ahhoz, hogy én elmondjam a magam sorát, nem nagy bizalom kell, csak alkalom egy kis beszélgetésre. Épen alkalmas arra, hogy kicsaljam vele az ön bizalmát a nélkül, hogy magam valamit kockáztatnék.

— Köszönöm, — mond a legény. — Ha tehát nincsen terhére, beszéljünk egymás dolgáról.

— Az enyim igen egyszerű és szörnyen ostoba. Elvállaltam egy levél kézbesítését, s mivel semmi mesterséggel sem tudtam célhoz jutni, az utolsó s előttem nagyszerűnek látszó eszközhöz folyamodtam: vigyázatlan nyilatkozatok miatt elfogattam magamat.

— Hát kinek akarta kézbesíteni a levelet itt a börtönben?

— Azt gondoltam ám, hogy az az illető is el van fogva s hogy itt elejtett szókért szembesíteni fognak vele.

— Nos és sikerült?

— Dehogy sikerült! Eldugtak s itt veszek, ha valami véletlen új fordulatot nem ád a dolognak.

— És micsoda levél az, a melyet kézbesítenie kell?

— Ez már az a része a dolognak, a mely nem az én titkom. Egy ismerős fiatal leánynak kívántam vele szolgálatot tenni. Ő rá volt voltaképen bízva a levél. De ő is csak véletlen jutott hozzá.

— Egy fiatal leány?

— Igen, egy szinésznő egy útszéli csárdában volt szállva s midőn már elutazóban volt, akkor vette át egy ismeretlen medvehajtótól, a kit üldöztek.

A mint a két beszélgető egymás mellett ült, a

legény a meglepetés élénk kifejezésével csüggött Celesztin ajakán s jobbját a vállára tevé.

— És hol van most az a fiatal leány? — kérdé a legény.

— Nálunk van, édes anyámnál —

— És mije önnek az a leány?

— Mim? — Semmim! Azaz jó barátném.

— Hogy jutott eszébe érette ily meggondolatlanságot tenni.

— Hogy jutott eszembe? Istenem, hogy jutott eszembe! Ha jól meggondolom, magam sem tudom. Az embernek vannak ilyen bolondos órái. S most, hogy ön e kérdést intézi hozzám, azon csodálkozom, hogy soha se jutott eszembe ahhoz a leányhoz ugyanazt a kérdést intézni, hogy jutott eszébe, hogy a medvehajtótól azt a levelet átvegye, a meggondolatlanságot elkövesse.

— No mert ez vagy nagy karakter, vagy nagy meggondolatlanság. Én mondhatom önnek, hogy soha semmi sem tett reám olyan mély benyomást, mint abban a pillanatban az az ismeretlen leány s e benyomás nélkül soha sem is adtam volna néki oda a levelet. De akkor nem tudtam ellentállni. Azt hittem, hogy ha oda nem adom, soha sem látom többé kedves szelíd arcát. A levéllel, úgy éreztem, sorsomhoz kötöm a sorsát, A levél képében vele vagyok, az én ügyem folyton jelen lesz eszméjében, vele foglalkozik, érte aggódik és én szerepet játszom lelke világában. Semmi sem természetesebb, mint hogy a nélkül örökre elfelejtette volna a futó szóváltást a kis csárda ablakán keresz-

tül. Én akkor részesévé tettem titkomnak, veszedelmemnek, kezébe adtam sorsom egy részét, magamat, kalandos módon, hirtelen, váratlan, inkább inspiráció szerint, mint meggondolással cselekedve, egy ködös érzés, egy határozatlan vágy, egy kifejezhetlen benyomás varázsa alatt. És meg vagyok győződve, hogy a dolognak ezzel nincsen vége, ennek döntő befolyása lesz még életemre s most, midőn a világon a legcsodálatosabb módon találkozom önnel, itt, a börtönben, e hit élénkebben lüktet a szívemben mint valaha.

Celesztin e beszéd hallatára egyik ámulatból a másikba esett. Végre kifakadt:

— Ön, ön, — kiálta, — tehát ön — és nem tudott tovább menni, felkelt ülőhelyéből, végig ment a keskeny börtönön s ujra leült.

— Ah, ah, — mondja, de megint nem tudott hozzá egyebet mondani.

Végre mégis összeszedte magát.

— De hát nem mesét mond-e ön nekem. Hisz ez a csodával lenne határos! Tudja-e azonosságát bizonyítani! Hogy nem juhászlegény, azt előbb is beláttam. De mivel nem bánik birkával, abból még nem következik, hogy medvével bánjék. És mégis! Igazán meg kell az embernek bolondulnia, hogy ilyet legyen kénytelen elhinni.

A szegény fiatal ember egészen megzavarodott. Hóbortos vállalkozása fényesen sikerült, de a meglepetés teljesen kivette sodrából. Hitte is, nem is a dolgot. Fogolytársától a részletek elbeszélését, Pipiske személyleirását, majd a levél ismertető jeleit

kérte s végül ellenkező indulatainak ereje alatt sírni kezdett, mint egy gyermek. Összevissza csókolta a juhászlegényt s teljesen elfelejtette, hogy börtönben van.

— És mi lett a levélből, — kérdé a néhai medvehajtó.

— Szakasztott úgy varrtam bele a nadrágomba, mint ahogy ön viselte valamikor Pipiske kisasszony elbeszélése szerint. Átadjam? — kérdé a jó kedvre derült fiatal ember.

— Maradjon önnél, ott egyelőre biztosabb helyen van. Azt hiszem, bíráim gyanakosznak rám s nem hiszik, hogy bojtár vagyok. Szakállam növését azért várják, hogy kilétem kitudásában szolgálatot tegyen nekik.

— Az igaz, lám! Azt már tudom, hogy medvehajtó volt, mielőtt juhászlegény lett, de hogy mi volt, mielőtt medvehajtó lett: azt még nem tudom, sem azt, hogy mért lett egyik is, meg másik is.

— Tanuló voltam, honvéd lettem, emigráltam s most egy levelet, egy fontos levelet hoztam be az országba, mint medvehajtó. Üldözőbe vettek, a levelet átadtam Pipiske kisasszonynak —

— Mellesleg mondva, ön még valamit átadott Pipiske kisasszonynak, nekem legalább úgy tetszik.

— Ugyan! — mond a legény inkább tréfásan játszva a kiváncsit, mint egyéb indulattal.

— Teringettét, — a szivét!

— De reméllem, azt nem bízta az ön baráti kezeire, mint levelemet! Mi?

— Nem, ezt nem bízta rám. De viszont adott-e Pipiske önnek valamit érte?

— Egy kis szegfűcsokrot. Látja, megmondhatja neki, ha előbb meglátja mint én, hogy idáig megbecsültem! S ezzel kebléből elővette a papir közt elhelyezett hervadt virágot.

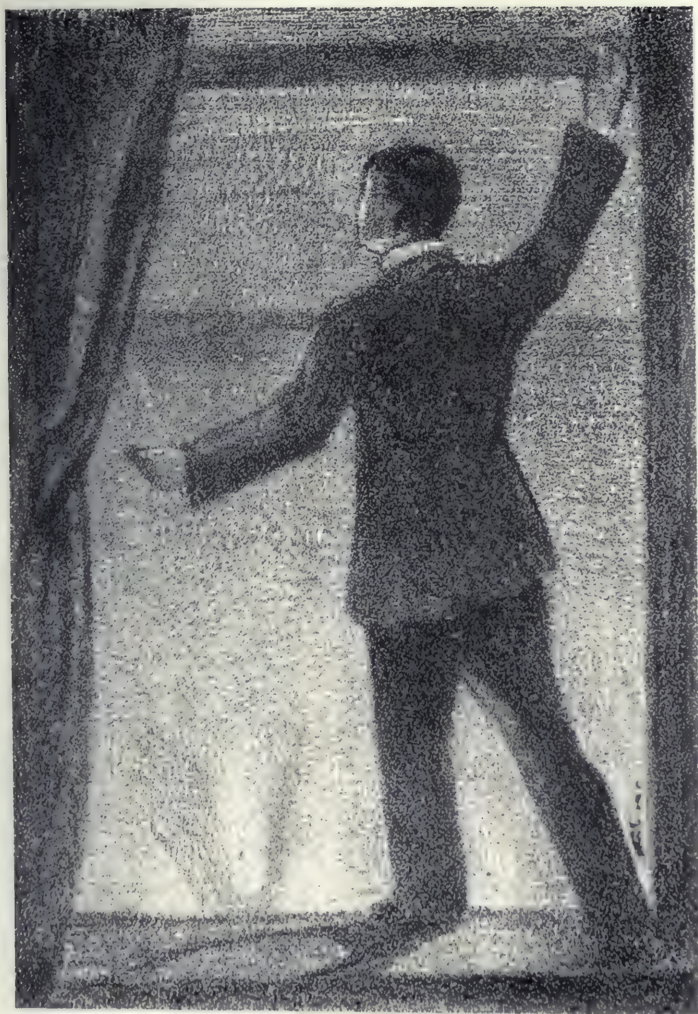
— Reméllem, meg fog neki örülni, — mond Celesztin, — reméllem, annál alaposabb joggal, mert erről nekem Pipiske kisasszony mit sem szólt. De térjünk előbbi tárgyunkra. 'Mint került ön ide? Mert most már nem áll meg, úgy hiszem, a zsandár, juhászlegény és a kis Juliska táncos története?

— Az még most is megáll, de magánál elfogatásom e kis történeténél érdekesebbek előzményei. Hozzávetésem szerint közel az inspekció ideje, mert este van. Inspekció és vacsora után szívesen elmondom az ön mulattatására.

— A vacsora ideje csakugyan itt van már, látom kosztosomról, a ki jelentkezik.

— Kosztosa?

— Igen, eddig egyetlen szórakoztató társaságom. Muc-muc, gyere csak! — mond Celesztin, mire a tégla mögül fürgén bujt elő a patkány, félénken nézve a börtön új lakójára, de csakhamar barátságot kötve vele is.

— Harangok zúgását hallom . . .

XIX. FEJEZET.

(A medvehajcsár viszontagságai.)

Semmi sem természetesebb, mint hogy a fogolytársak szoros barátságot kötöttek s könnyebben viselhetővé tették egymásnak börtönbeli napjaikat. Beszélni volt mit mindeniknek. Celesztin beszélt Pipiskéről, a medvehajtó magáról, életéről, viszontagságairól. A levélre nézve abban állapodtak meg, hogy egyelőre legtanácsosabb lesz azt azon a helyen hagyni, a hol van, bevarrva Celesztin ruhájában. Rendeltetésére nézve instruálta a medvehajtó Celesztint arra az esetre, ha ez előbb kiszabadulna. Pipiske számára szintén el volt látva a fiatal kereskedő üzenetekkel. Celesztin számot vetett magával. Ő bizonyos melegséggel csüggött a fiatal leányon, de most látta, hogy nem szerelmes belé. Valamely fordulat, arra való alkalom vagy szó könynyen belevihette volna őt a szerelembe is, de ez alkalmat s a szót Pipiskétől nem kapta meg, ő maga erre nem is gondolt, az ő szerény és naiv lelkének elég volt, hogy ő a szép és érdekes leány szolgálatában jár a nélkül, hogy szineit is kitűzte volna. Az, hogy a börtönben egy emberrel találkozik, a ki érzelmeiben a lány iránt egy látásra tovább ment mint ő, épen nem bántotta, sőt jól esett neki

és nem némi aggodalom nélkül gondolt arra, valjon Pipiske viszonozza-e ez érzéseket. Ő maga csak kevéssé tartotta valószinünek a dolgot, de erről nem szólt.

Jól esett neki, ellenkezőleg, szerencsétlen fogolytársának ebbeli reményeit táplálni. Némileg talán arra is gondolt, hogy Pipiskének alkalmasabb jövőt fog késziteni társa, mint a milyennel ő kecsegtethetné. Mert a medvehajtó régi s előkelő család ivadéka. Utolsó férfisarja a Viknyédyeknek. A szabadságharcban fiatalsága daczára szép szerepet játszott s mikor a katasztrófa bekövetkezett, mások példájára külföldre menekült. Itt, mint az emigráció tagja, érdekes kalandos életet folytatott. Minden vállalatában a bolygó hazafiak e testületének részt vett. Ők azt hitték, ők vannak hivatva a hazát megmenteni, s bár sok reményök füstbe ment, sok kisérlet kudarcot vallott, a bolyongók ebbeli hite és reménye törhetlen maradt, annál is inkább, mert itthon is nagy táboruk volt, a mely táplálta bennök a hitet. S mikor az erőszakos hatalom itthon tagjaiban lankadni, zsibbadni kezdett, s a nemzet ős ereje a passziv ellenállásban tette a zsarnokságot tehetetlenné, ők akkor is a konspirációban, az invázióban látták a mentő eszközt. Egy ily misszióban járt Viknyédy Géza, a medvehajtó, a hazában egy levéllel, melyben fontos közlések voltak. Könynyen vállalkozik ily nyakvesztő vállalatra, a kinek élénk szellemét csak rajongása tartja elfoglalva. Más kötelékek nem bénították vállalkozó kedvét, s mikor útjában szembekerült iskolabeli, honvéd- és vala-

mikor rajongásában is osztályosával, Bőkéndyvel, a kit gyermekei érdeke megtántorított volt hitében: akkor még Viknyédyből hiányzott az érzék az ily megtántorodás lehetőségének felfogására. Igazság szerint ez érzék most is hiányzott belőle. De lelkében helyet kért egy más érdek is, kért és kapott is. Pipiske osztozott érzelmeiben minden egyébbel, a mi benne volt, s ha azelőtt más gondolata nem volt, mint elvégezni, a mint lehet, azt, a mire vállalkozott, most már kezdte elosztani a munkát: ha kiszabadul, ennyi időbe kerül a levélnek végire járni, ennyit szentelend ama kedves leány fölkeresésére.

És ha megtalálta?...

Azt az isten tudja jobban, hogy mi lesz akkor!

Egy szóval, ő már nem olyan szabad mint volt: gondolatán, érzésein, idején és érdeklődésén osztoznak. Lelke előtt fölmerül Bőkéndy, a kinek ifjú felesége, apró gyermekei voltak, a mikor az országra szakadt a szerencsétlenség feltartóztathatlanúl. Azután jött rá a szükség. Ez az igazi balsors, a mely a férfit megpróbálja. Harcba menni, ott elveszni, vagy csatavesztés esetén elbujdosni, kalandos életben tölteni éveket, merész veszedelmes vállalatokba bocsájtkozni; ez a férfinak, a ki hazáját vesztette, élvezet, izgalom, mely elviselhetővé teszi a veszteséget. De kötelességek súlya alatt a vesztett harc terén megmaradni, a győztessel megalkudni, lemondani mindannak látszatáról, a mi a férfiú dísze, a mi szépnek, nemesnek, hazafiasnak

tartatik: ez a nehezebb rész. Ezt kezdte Viknyédy elméjében forgatni...

De ily tépelődésekre nem sok ideje maradt. Celesztin elég beszédes fogolytárs volt. Viknyédynek még igen sok anyaga volt a beszélgetésre. Külföldi kalandjait érdekesen adta elő, s nem kevésbbé feszítő volt elbeszélése arról, hogy itthon mint medvehajtó, mint bujdosott s menekült a zsandárok elől, s minthogy ez a rész a mi történetünk keretébe tartozik s nem is közömbös rá nézve, ezennel ismételjük Viknyédy elbeszélése alapján.

Viknyédy mint medvehajtó tudvalevőleg azzal a fortélylyal élt, hogy az útszéli csárdához közel levő erdőben egy fiatal nyírfához kötötte a mackóját, abban a reményben, hogy ezzel üldözőit, ha rá találnak bukkanni, föltartóztassa. A csel annyiban, a mint láttuk, sikerült is, hogy a zsandárok nagy vigyázattal kétszer-háromszor keresztül-kasul kutatták az erdőt, a mi egy félnapnál is több idejökbe került, s végül a sikertelen keresés után megoszlottak: ketten maradtak a medvét őrízni, a többiek mentek tovább a hajtsár után.

Viknyédy közel tíz órát nyert fortélyával. Ezt arra használta, hogy egy közel eső tanyán parasztruhát s egy gereblyét vett, átöltözködött s a gereblyét vállára csapva, barátságosan iparkodott tovaballagni, kitűzött, bizonyos cél nélkül. Az embereket elkerülte, falvakba nem ment s mi természetesebb, mint hogy ismét erdőben esteledett meg. A nappal szép derült őszi nap volt. Estefelé azonban beborult az ég és az eső ritkás öreg cseppek-

ben kezdett hullani. Az idő meghűvösödött s a parasztgatya szellős lett rajta a fekete bársony talián mez után. Az erdő fái még elég lombosak voltak, nappal még nagyon lehetett a természet bájaiban gyönyörködni, de este, nedves, sötétedő, hideg időben a természet csak kényelmetlenségeivel kínálta a vándort. Nagy is volt Viknyédy öröme, a mikor a sűrűségen keresztül tüzet pillantott meg. Dupla lépésekben sietett a világosság felé, habozás nélkül lépett a sűrűből a tisztásra és semmire se gondolva, csak a tűz kínálkozó jótékony melegére, bátran ráköszöntötte a tűz körül üldögélő néhány szűrös emberre a jó estét.

Egyszerre ugrott fel a négy szűrös atyafi. Nyilván nem vártak ily időben s e helyen látogatót. A fogadj istent is csak akkor mondták el, a mikor a jövevény kezében a béke ártatlan fegyverét, a gereblyét meglátták.

— Honnan komám? — kérdi az egyik, egy pörge bajuszú barna legény, a ki állva maradt, míg a másik három visszakuporodott a tűz mellé.

— Szél elül, tűz után! — feleli Viknyédy.

— Mi a fene! Hát fujdogál?

— Nem jártak erre a hárítósak?

— Ma nem. Csak holnapután kerülnek erre.

— Akkor hát még egyszer jó estét. Adtok-e egy ital bort, egy falat kenyeret, meg helyet a tüzetek körül?

— Hát ki lánya fia vagy öcsém?

— Hazafi.

— Afféle bujdosó?

— Bujdosó vagyok, de már keresnek.

— Ha az vagy, meglehetsz velünk. Itt két napig nem keresnek. Innen holnapután odább megyünk. Ha megjön a gazda, a többit is elmondhatja. Ülj le.

— Hát ki a gazda?

— Patkóék vagyunk, — mond a legény önérzetesen.

Viknyédi az első pillanattól fogva tudta, kifélék közé került s belátta, hogy e pillanatban sehol se lehet bátorságosabban, mint itt. Letelepedett tehát a szegénylegények közé s utóbb a banda fejével is, Patkó Pistával — a nép szerint Pista, igazabban János, — egy beteges külsejű, alacsony, félkézre béna, de éles szemű, gyors elméjű s merész elhatározású fickóval megegyezett abban, hogy egyelőre velük marad. Ha módja akad magát másképen bátorságba tenni, elbúcsuzik tőlük. Addig kenyeröket eszi, törvényüket tartja, fegyverhez nem nyul, csak védelemre.

Tán három-négy hete járt Viknyédy már a zsiványokkal, de nem sok szerencsét vitt nekik. Életök nyugtalan volt, sűrűn cseréltek tanyát, a betyárok boszusak voltak, mert a kopók sokat kerülgették őket, kiadóbb munkára a körülmények nem voltak kedvezők.

Már két napja tüzet se raktak, hideg konyhán éltek, kedvetlenek, boszusak voltak, mint az idő, veszekedő kedvük megnőtt, tréfájok elmaradt, midőn végre a banda feje megvigasztalta a legényeket.

— Az éjjel átmegyünk a gádonyi erdőn, a vityai pusztára. Erre járt egy odavaló juhászbojtár,

beüzentem a számadónak, hogy várjon bennünket vacsorára.

Ismert jó hely volt a kujtorgóknak ez a Vitya. J. uraság számadó juhászának konvenció járt a szegénylegények ilyetén elfogadására. Nem is jött le az este, hogy Patkóék már beállítottak a pusztára. Jó bor, jó gulyáshús, jó szoba melege, friss menyecske az asztal körül; ez várta az elcsigázott betyárokat. Duskáltak is benne bele a késő éjszakába, hangos volt tőlök a ház, de Viknyédyt jó kedv és lárma nem akadályozta meg abban, hogy jó verset aludják egy alkalmas kuckóban.

Éjfél felé járt az idő, a hold fönn járt a kitisztult égen csillagnyája között s mosolygott akár a mulató betyárok, a midőn egy vészlövés dördült el. A mulatók egymásra néznek, fegyver után kapkodnak s egy-két másodperc alatt künn teremnek a szabadban. Viknyédy fegyverrel a kezében, álommal a szemében velök.

A birkás ház a puszta többi részétől elkülönítve áll közel az erdőhöz. De ép az erdő szélén csillog a holdfényben a zsandársisak. A betyárok a ház előtt felrakott konvenciós ölfa árnyékába húzták meg magokat, kettő közülök a ház árnyékába állt, Viknyédy az ólak mellett húzta fel fegyvere sárkányát.

A lövés, mely felriasztotta őket, zsandár fegyveréből jött, a ki az őrszemnek kiállított betyárra sütötte el puskáját, mikor az a házba akart ugrani, hogy hírt adjon társainak.

Kemény munka lesz itt. A zsandárok nincsenek

maguk. Tolltarajas alakok mozognak körülöttük: ezek a jágerek. És nemcsak az erdőszélen mutatkoznak, a juhászlakás jóformán körül van véve. A szegénylegények hamar átlátják helyzetük kétségbeesett voltát s egy kis haditanácsot tartanak az ölfarakás mellett.

— Nem kell lőni, — mondja Patkó. — Egy csomóba állunk, rejtve várjuk őket be. S a mint közelednek, rájuk tüzelünk, töltünk s ketté szakadva ellenkező irányban keresztül törünk rajtuk. Tízen vagyunk, öt erre, öt arra. A ki elesik, ott marad s ha tud, hát lő. Hogy merre vágunk nekik, azután mondom. Itt van-e a talián?

— Itt vagyok, — suttogá Viknyédy.

— Velünk tartasz-e, vagy itt bújsz el?

— Nem hagylak el a bajban.

— Hát akkor most csöndesség, vigyázzatok. Velem jönnek Ferkó, Pisze Gyura, Csontos, Figura és Csécs Anti. A többiek a taliánnal. Megvagyunk-e?

— Megvagyunk — mondák halkan a betyárok.

Ezalatt az erdőszéli zsandárok s a jágerok nem szűntek meg tüzelni, de mikor látták, hogy a betyárok nem felelnek, ők is abbahagyták a lövöldözést és tanakodni látszottak.

Ide-oda tekintgetésökből, heves szóváltásukból Patkóék látták, hogy elleneik tanácstalanok. Iparkodtak a betyárokat meglátni, keresték más oldalról közeledő társaikat, majd ismét egy pár lövést kockáztattak, végre egy embert kémpróbára küldtek ki. Ez egy zsandár volt, a ki sisakját letette s

hol négykézláb, hol hason próbált közeledni a juhászlakhoz. A betyárok még jobban meglapultak. A közeledő zsandár istennek ajánlva lelkét, mászott előre. Alig öt lépésnyire volt már az óltól, még mindig nem látott senkit. Azt kezdte hinni, hogy egyáltalán nincs itt senki. Felemelte fejét s ismét hirtelen lekapta. Erre se jött lövés. Ezt még egypárszor megtette, de a betyárok nem lőttek reá, pedig a szerencsétlent érdekesen világította meg a hold s bizony nagy önmegtagadás egy szegénylegénytől, ha az ilyen kinálkozó alkalmat fel nem használja.

De itt nem lehetett tréfálni.

A kémzsandár végre felült s integetni kezdett vissza társainak. Jönnek-e utána, visszamenjen-e vagy menjen tovább? Társai távozást intettek, azaz hogy menjen előre.

A zsandár talpra állt, de lekuporodva s kettőt lökve magán, eltűnt a többiek elől az ól árnyékában. Ott azonban egy barátságos ölelés fogadta, hogy a csontja is ropogott bele, ugyanabban a pillanatban két hatalmas tenyér az ijedt katona szájára illeszkedett.

A betyárok voltak, a kik felkapták őt s az üres ólba dobták, utána beléptek oda s levetkőztették. A terv a taliáné volt, a ki megérttette a zsandárral is, hogy ha mukkan, meg is hal. A zsandár gúnyájába belebújt az egyik betyár, fogta a zsandárpuskát és az ól árnyékából ép azon mód, a hogy a zsandár odajött, kiment a holdvilágba. Ott mintegy öt lépést az óltól leült s integetett az

erdőszéli csapatnak. Intéseiből kettőt lehetett némileg érteni, hogy vannak ugyan betyárok, de nem itt, hanem amoda túl a szérűskertben.

A katonák megértették őt s intettek neki, hogy menjen rekognoszkálni a szérűskertbe. Kerekes Csana — ez volt most a pszeudo-zsandár — nem vette tréfára a dolgot, hanem kezdett négykézláb a szérűskert felé mászni, sűrűn integetve a zsandároknak. Ezek kezdtek is a pajtás kert felé koncentrálódni. Szerencse, hogy arra is vannak katonák, különben már elmenekültek volna a duhajok, így okoskodott a vezérlő zsandárkáplár.

A szérűskert fonott sövénynyel volt bekerítve, bejárásán alacsony fakapuval. Kerekes Csana e kapunak vette kémútját, szorgalmasan integetve, maga után intve a katonaságot; a mikor a kapuhoz ért, még egyszer hátranézett, tanácsot kért a káplártól jelekkel s azt az utasítást kapta, hogy csak előre, ők mennek utána, nem hagyják cserbe. Az álzsandárnak se kellett több. Felkapott a kapura s egy másodperc mulva eltünt a túlsó oldalon. A katonák szorongva lesték a jövendőket és óvatosan közeledtek a kapuhoz. Ezzel az erdőt már odahagyták s a juhászlakáshoz, a hol a betyárok némán lapítottak, félháttal voltak mintegy 100 lépésnyire.

E pillanatban a szérűskertben egy lövés dördül el, egy jajkiáltás hangzik az éjen át, a zsandárok és vadászok lövésre készen szorongatják fegyveröket, midőn kémjök puska nélkül, sápadt arczczal, a holdfénytől megvilágítva megjelen ismét a kapu tetején s lélekszakadva ordítja. «Hilfe, hilfe!» az-

tán lebukik a kapun át, ismét fölszedi magát s egyre segélyért kiáltva, néhány lépést tova tántorog a katonaság felé, de ismét összeroskad, arccal a földre s ott fetreng.

E rémes jelenetre a katonák elesett «társuk» testén keresztül megrohanják a szérűskertet, fel a kapura, kerítésre és sortüzet adnak a kazalas pajták árnyékába.

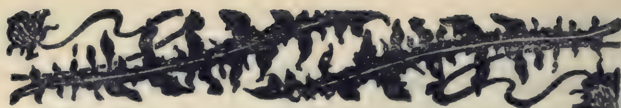
Kerekes Csana pedig felugrik, társai felé iramodik s a tíz betyár felhúzott kakassal nekivág a zsandárok által elhagyott erdőnek.

A szérűskertben a szénakazal, melybe a betyár belelőtte fegyverét ezalatt lángra kap, gyorsan körülég és vörös fényével leveri a hold sápadt világát.

A zsandárok azonban nem hagyták teljesen fedetlen az erdőszélt. Az otthagyott őrszemek puskatűzzel fogadják a betyárokat, a kik viszonozzák a tüzet. De egy-egy lövés váltásánál annyival kevésbé mentek tovább, mert a zsandárság itt kisebbségben lévén, jobbra-balra menekült s nekik utat adott, másfelül pedig, mert a pajtának rohant katonaság is észrevette csalatását s a menekülők üldözésére megfordult.

— Szélnek, ki merre lát, — kiált Patkó — vasárnap a baglyosi rezulában leszünk.

És a szegénylegények, a hányan voltak, annyifelé futottak, a katonaság pedig vaktában utánok.

XX. FEJEZET.

(Viknyédy futása.)

Viknyédy Géza a betyárok kommandóját s egyszersmind példáját is követve, neki vágott a sűrűnek. Hány golyó kerülte el, feje körül csapódva egy-egy fába, se kedve, se ideje nem volt megszámlálni, figyelme csak arra volt fordítva, hogy üldözőitől távolodjék. De bizony ez nem volt csekély feladat. A zsandárság s katonaság együtt szép számot adott s egy-egy futóra legalább öt kergető esett. Persze hogy éjjel erdőben a menekülés könnyűnek, az üldözés nehéznek látszott. Hozzájárult, hogy a lövöldözés nem szünt meg, bár a duhajok óvakodtak puskaporuk haszontalan fogyasztásától. De ki tudta a sötét erdőben, hogy ki lőtt. A mi katona ott hagyta a fogát, biz az társa golyóbisától esett el.

Viknyédynek a közös bajokhoz még egy nehézsége járult. Ő teljesen ismeretlen volt e vidéken s egyáltalán nem volt képes magát tájékozni. Akármerre ment, nem tudta hova fog jutni. Fogalma sem volt arról, vajjon kifelé megy-e az erdőből vagy befelé? S ha az erdő véget ér, hova jut? Még legjobbnak látszott az erdőben valami jó helyen meghúznia magát. De ha ott virrad s a

zsandárok nem találnak távozni, reggel bizonyosan kivadászszák. És a puskasütögetés még egyre tart. Vagy kétszer találkozott már egy-egy bokorból-bokorba ugró társával, a miből azt a vigasztalást merítette, hogy a szegénylegények se járatosabbak, mint ő. Valószínű, hogy üldözőik se valami nagyon bátorságosan hatolnak előre. Legjobb tehát folyton a lövésekre fülelve, szépen óvatosan előre tapogatózni.

És úgy tett. Szeme a sötétséghez hozzászokott s frissen járt körül az erdőben. A mint tova surrant, soha sem a bokrokat kereste, hanem a vastagabb fákat. Ezek mellett legalább egy oldalon védve van a golyó ellen is. Ha egy-egy elsütött fegyver tüze fellobbant a távol sűrűben, kettőzött lépéssel iparkodott tova jutni.

De a lövések csak nem maradtak el. Úgy látszik, az ő irányát vette a katonák nagyobb száma. Azt gondolta, legjobb lesz már most megpróbálni megfordulni s mint a szorongatott vad, megkisérleni keresztül törni a vadászok kordonán. Nem látszott előtte valószínűnek, hogy oda jusson vissza, a honnan kiindult, mert hiszen már oly régen megy s annyit kavarog, hogy nemsokára virradni is kell a hajnalnak, s ő maga tán a harmadik határban is jár.

Felfohászkodott tehát istenéhez és megfordult üldözői felé. Óvatosan, bukdácsolva osont tova, hallgatózva s hiuz szemekkel tekintve jobbra-balra s előre s kis híja, hogy térdre nem roskadt örömében, midőn vagy egy negyed órai ilyztén mene-

külés után az első lövést hallja eldördülni a háta mögött.

— Megmenekültem! — mondja magában félig hangosan s könnyebb lélekzettel iramodik gyorsabb futásnak, a mint hirtelen egy pokoli detonáció éri fülét és vakító fénybe vesz el a szeme világa.

— Jaj! — kiáltja Viknyédy önkénytelenül — és

— Jesszusz! — egy más hang ugyanabban a pillanatban.

Egymás mellett állanak, ő és egy vadász, a ki egy fa által tőle elválasztva majdnem orra alá sütötte el fegyverét.

Viknyédy mint egy macska, úgy ugrott hirtelen az embernek, kicsavarja kezéből a puskát, gáncsot vetve felfordítja a holtra ijedt katonát, a ki bölcsen hátra maradva követte volt társait s telhető gyorsasággal iramodik a felvett irányban tovább.

Saját fegyverét már rég eldobta, a katonáét se cipelte soká, annál kevésbbé, mert e puska letepert tulajdonosának ordítására néhány társa megfordult, felkereste őt s utasítása folytán ismét űzőbe vette Viknyédyt. De ez a kordonon túl volt s könnyebb ruhájában sebten törtetett előre.

Fütyült utána a golyó, de ő nem igen figyelte hova hull.

Egy tíz percnyi futással kiért az erdőből. Vörösös fényt lát az égen, távol harangszó hallik. Hajnal volna már, hogy az ég pirosodik s a harang megszólal?

Nem, ez nem a hajnal pirja, ez nem a reggeli harangszó. Tűz van, a harangot félre verik. Jaj,

ha ő egy ugrással ott teremhetne a tűznél s elvegyülhetne az oltó nép között. De se tájat, se utat nem ismer, azt sem tudja hol van, s a lövések közelednek.

Körülnéz, árokparton áll, az árkon túl cserjés látszik. Beugrik oda, — vagy húsz lépésnyire tőle egy nagy keresztfa vonásai rajzolódnak le a szürkés éjszakába. Körülnéz, sok apró kereszt vet árnyékot a holdtul földre: temetőben van.

Boldog nyugvók a föld alatt, nektek nem dobog már úgy a szívetek, mint ezé a szegény üldözött emberé, kinek már a lábai roskadoznak, tüdeje zihál, kit űznek mint a vadat, ki pedig nem roszszabb ember, mint akármelyik volt közületek, a ki békében halt meg.

Viknyédy sírról-sírra ugorva iparkodik kijutni a temetőből, s nagy siettében, csak mikor beleütődik, akkor látja, mily akadályra talál menekülő útjában.

Egy koporsó, Szentmihály lovára téve áll ott egy frissen fölhányt sír szélén.

Az üldözők lövései mind közelebb jönnek.

Viknyédy megáll, körülnéz, felkapja a koporsóhoz támasztott keresztet s alsó faragott végét beilleszti a kezdetlegesen összerovott koporsó födele alá s fölfeszíti a halott házát.

Egy tisztes arcú ősz hajú pap fekszik a koporsóban. Arcának szinte mosolygó vonalaira szeliden hullanak a hold sugarai. De emberünkre a látvány semmi hatással sincsen. Benne csak az önfentartás ereje működik. Késével végig hasítja a halott em-

ber papi ruháját, kifordítja a ruhából s a koporsóból a testet, s beleveti a nyitott sírba. Magára ölti a talárt, belefekszik a koporsóba s lefödi magát a koporsó födelével.

És lélekzetét visszafojtva hallgatózik borzasztó menedékében. Tompán hallja a harangok zúgását, tompán a puskalövéseket. Majd emberi hangokat, melyek egymást szólítják, lépteket, melyek jobban látszanak sietni e borzalmas helyről, mint másünnen.

Aztán csend lesz, csak a félrevert harang sírja még tele az éjszakát.

— Meg vagyok mentve, — sóhajt Viknyédy, de olyan törődött, hogy nem siet fölkelni.

— Nem is rossz fekvés esik ebben a kis kunyhóban, — mondja s igazgatja magát egy kissé. Csak a fejét nyomja a vánkosa. Nem is soká tűri, odanyúl s egy kis csomag akad a kezébe.

— Lám, lám, mi lehet ebben? — S önkénytelenül tapogatja a csomagot. Majd fölkel, leveti a halott ruháját s óvatosan elhagyja a temetőt.

Néma, csöndes, elhagyott a táj. A hajnal fakad a keleti égen s Viknyédy ismét irányt cserélve tova ballag ez éj után, melyhez hasonlót kalandos életében nem élt át se itthon, se külső országban.

Messze járt már üldöztetése helyétől, erdőszélen, dülő utakon ballagván tova, midőn rávirradt a szép őszi reggel. Nem kímélte a lábait s hozzávetése szerint két órát is gyalogolt egyben. Elhagyott krumpliföldeken gyümölcsöt böngészett, bevitte az erdőbe, megsütötte s isteni lakomája

Felragad egy kis kézi lámpát.

Rákosi J.: A legnagyobb bolond. 312. lap.

lett a fölszedett burgonya. Az erdőben töltötte a napot. Tüze mellett jól is aludt s mikor közel volt az este, tovább vándorolt. Tervet nem tudott magának főzni, emberrel nem kivánt hamarosan szóba állani, a véletlen fog ismét dönteni legközelebbi jövőjéről.

Ez a véletlen harmadnap egy juhásztanyára vitte őt. A gazda befogadta, szemet hunyt kilétére s itt töltött el pár hetet mint birkásbojtár. Első merészebb útja az emberek közé búcsúra történt s ott fogta el őt a zsandár komolyabb ok nélkül, de nem lévén semmi igazolója, komoly következményekkel.

A juhásztanyán vette le szakállát s a frissen borotvált arc, melyen a szakáll mezejének a színe erősen elütött a többi rész barnájától, gyanút keltett a legény iránt, a kit szakállnöveszteni küldtek le a börtönbe az első kihallgatásról.

— És mi volt abban a csomagban? — kérdé, Celesztin Viknyédyt az elbeszélés e részénél.

— Maig se tudom, — felel a kérdezett. — Szórakozásból-e, ösztönszerint-e: a csomag a kezemben maradt, elhoztam magammal, de felnyitni mindeddig vonakodtam. Eszem ágában sem volt szegény jó halottamat, a ki menedéket adott, megrabolni. Nem is bántom, hadd legyen addig nálam, a míg valahogy az isten nem intézkedik róla, bár a viaszkos bőr, a melybe takarva van, megrongyollott. Talán visszavetődöm még egyszer arra a vidékre, s akkor sírkövet állítok öreg papomnak és sírjába teszem a csomagot vissza . . .

Ilyen és hasonló beszélgetések folytak a fogoly társak közt; a patkány töltötte ki barátságos közeledésével, ugrándozásával a többi időt. Szépen meglettek volna hárman együtt, de a két férfi néhány nap mulva mégis már ismét szívesen vágyódott ki börtönéből. Örültek egymásnak, a sors furfangjainak, a melyekkel összehozta őket, de mi haszna van mindebből, ha most meg nem mehetnek tovább, egymással zár alá vannak téve. Viknyédynek a szakálla is kezdett kinőni s a szakállával nőtt aggodalma is. Hátha itt is talál valakit, a ki fölismeri, mint Bőkéndy, de nem lesz olyan loyális, mint Bőkéndy vala?

Elégületlenség és rossz kedv költözött be a börtönbe hozzájuk s több-több időt töltöttek szótlanul és hallgatagon a fogolytársak. Patkányuk is érezni látszott a hangulat változását, kevesebbet ugrándozott előttük, inkább gubbaszkodott a sarokban, gazdáival versenyt búsulva.

Ilyen néma elgondolkozásból verte fel őket egy este a kulcsok csörgése.

A rabok összenéztek. Mi lesz ilyen késő este még velök?

Egy felügyelő lép a börtön-helyiségbe, körülnéz és mindent rendben látván így szól:

— Persze Celesztin rab, kövessen.

Celesztin feláll s indulni akar. Egy gondolat állítja meg szándékában.

— Hová? — kérdi a felügyelőt.

— Nem tudom, — felel ez. — A mi holmija van, szedje össze s hozza magával.

Erre Viknyédy is felállt ágya széléről.

— Nem jövök ide vissza többé?

— Nem.

— Szabadon bocsájtanak?

— Nem tudom.

— De ilyen hirtelen, váratlan —

— Rendeletem van. A többit megtudja ott, a hova én viszem.

Celesztinnek elszorult a szíve. Ha szabadságra viszik, akkor se esik könnyen elválni Viknyédytől; sőt patkányát itt hagyni, még ez is egy kissé képes őt ellágyítani. Hátha még nem is szabadul. Kilesték a fogoly társak barátságát és kegyetlenül elválasztják őket, tán közönséges tolvajok, rablók társaságába viszik. A mint Viknyédyre nézett, a ki szótlanul, szemében izgalommal állt ágya előtt, egy faggyúgyertya fogyatékos világításában, kitörtek a könyei, oda rohant és ráborult, s mint egy legény a szeretőjét, úgy szorongatta a férfiút.

— Menjünk, menjünk! — mond a felügyelő.

Celesztin szájon csókolta Viknyédyt és kilépett a börtönből egy félig szoba, félig tornácfélébe.

Viknyédy magára maradt.

Nagyon, nagyon nehéz lett a szíve, a mint a kulcsok csörögtek, a zár becsattant börtöne ajtaján. Ágyára borult, arcát két tenyerébe szorította, hogy facsarodó szívére nyomást gyakoroljon, de az ő két tenyere is megtellett vízzel: az érzések és gondolatok tengere csapott ki medréből.

De nem adhatta magát át hangulatának. Beszédet hallott az ajtón túl.

— Vetkőzzék le, — szólt a felügyelő — s öltse fel e ruhákat itt.

— E ruhákat? — rebegé Celesztin.

— Szó nélkül és gyorsan.

— Itt marad.

— Mi végből?

— Mit kérdezget olyan sokat? Nem veszt a cserén, szép ruhát kap helyébe. Siessen, nem érünk rá beszélgetni.

Ennél többet Viknyédy nem hallott, de ez elég volt, hogy gondolatának új irányt adjon.

Celesztint megfosztják ruháitól. Nincs kétség benne, hogy valamiképen kihallgatták őket s Celesztin ruháiban azt a végzetes levelet keresik. És lehetetlen, hogy meg ne találják!

Villámként cikázott végig elméjén az új helyzet következményeinek hosszú sora. Az összeesküvés, melyről a levél szól, felfedeztetik, nemcsak Celesztin, nemcsak ő, egész sora a becsületes hazafiaknak veszélybe jut. És ő itt ül, a börtön falai közt és senkiért semmit nem tehet, holott ő idézte föl a veszedelmet, hogy a levelet könnyelműen kiadta a kezéből . . .

Menekülni s menteni a mit lehet: ez a gondolat fészkelte magát agyába, hatása alatt felugrik, megragadja a faggyúgyertyát és reszkető kézzel kezdi megvilágítani a nyirkos falakat.

Szeme a patkányra esik, melyet a felügyelő megjelenése elűzött volt odujába s mely most bújt ismét ki a tégla mögötti lyukból, s barátságosan tekintett a magából kikelt férfiúra.

— A patkány! — susogja Viknyédy s arcán a remény tüzei gyuladnak ki.

Szalmaágya székének egyik lábát óvatosan kiveszi eresztékeiből s beleereszti a patkánylyukba. Csekély erővel feszíti ki a falból a téglát s egy meglehetős üreg száját kapja a tégla helyéből. A fal mindenfelé meg volt furva patkányok által s a mint az ágylábbal érinti, könnyen hull szerte a törmelék.

Viknyédyt mondhatlan izgalom fogta el. Maga mellé tette a gyertyát, még egy ágylábbal látja el magát s mielőtt egy óra letelt, egész testtel benne volt börtöne falában.

Gyertyája homályosan égett, de ürege oldalait tisztán megvilágította.

Óvatosan kopogtatta végig Viknyédy a falakat, hogy keresse magának a helyet, a merre utat törjön. Hangtalan ütések voltak ezek, vagy a fal volt masszív, vagy föld volt a falon túl: menekülőre alig biztató helyzet.

Remegni kezdett izgatottságától egész testében, mintha láz rohanta volna meg, térdei roskadtak, ajka susogott.

— Isten, isten! — nyögte a kétségbeesett férfiú s szilajon forogtak szemei ide-oda a dohos üregben.

Megint a patkány lett kalauza.

Ez a jó állat folyton ott sürgött-forgott körülötte, s most, mintha értené az ember szándékát, kaparással, vinyogással iparkodik Viknyédy figyelmét magára vonni. S a mint a menekülő rab rá-

néz, szapora gyorsasággal kezdi az egyik sarokba omlott törmeléket apró lábaival kaparni.

Viknyédy a tenyerével látott hozzá s letakar ismét egy lyukat. Bele ereszti feszítő fáját s alig mozgatja, lehull egy négyszöglábnyi terület s egy csatornarészt fed ki a kutató előtt. Viknyédy majd felordított örömében s leereszkedik a csatornába. Itt azonban hamar észrevette, hogy világa, a faggyúgyertya lángja veszélyeztetve van. De a bajban igen találékonyak az emberek. Parasztkalapja bélésébből kivette a viaszkos vásznas csomagot, fogaival felhasítja s csakhamar talál is benne, a mit keres: egy darab papirost.

A vásznon belül fehér papiros, azontúl egy összegöngyölt levél volt. A levelet jól-rosszul visszahelyezi a vászonba és mellénye zsebébe teszi. A fehér papirosból védő ernyőt improvizál faggyúgyertyája számára és isten nevével ajakán leereszkedik a csatornába, hogy csak a feje búbja látszik ki.

A bűzt, a pestist, mely lehével fogadta, nem érezte a merész vállalkozó; a piszkot, a rothadt, undok folyadékot, a melybe lábai merültek, nem vette észre. Mintha szeretőjére mosolyogna, úgy nézte, mint indul előtte hív patkánya félig úszva, félig kúszva a sűrű lében s félkezében a gyertyával, félkezében a két asztallábbal ment Viknyédy, óvatosan gázolva tovább, kalauza után s eltűnt a földalatti ocsmány útvesztő homályában.

XXI. FEJEZET.

(A kis szőke leány.)

Persze Celesztin hiába szabadkozott: börtönén túl egy külső szobában levetkőztették pőrére. Elsőben csak tiltakozott, de midőn nadrágjára került a sor, már könyörgésre fogta a dolgot.

Semmit se használt, még csak feleletre se méltatták. Mindössze annyit mondott egy mogorva öreges ember, hogy ne izéljen az úr, úgy is jobbat kap érte. Celesztin kopott ruhája jó lesz az ő kis fiának télire, se szélességéből, se hosszúságából nem is kell sokat elvenni, a mi pedig elesik belőle, jó lesz foltnak.

Celesztin pedig kapott szép friss, kikeményített inget, fekete nadrágot, lakkcipőt, fehér mellényt, fehér nyakravalót és acélgombos frakkot, végül még cilindert és keztyűt is. A keztyű kissé nagy volt, de hát nem tudták a numerusát, csak gondolom-formára hozták s úgy gondolták, inkább nagyobb legyen, mint kisebb, legalább felhúzhatja.

A szerencsétlen fiatal ember ugyan szivesen oda adta volna az egész ünneplő öltözetet ócska nadrágjáért, melyben Viknyédy levele bevarrva maradt, de hivatalos öltöztetői nem ismertek tréfát.

Kistafirozták, borbélyt is hoztak, a ki egy kissé meggubancosodott fejét rendbe szedte. Aztán kivitték, kocsira ültették s elhajtottak vele.

Ha az öltöztetés alatt utolsó kérése az volt, hogy legalább mondják meg, hova viszik, most már nem fárasztotta kisérőit hiú kérdésekkel, hanem iparkodott magát tájékozni utcáról-utcára, a mint tova vitték.

Világos, a várba viszik.

Világos, nagy úr elé viszik, különben nem öltöztették volna ilyen díszbe.

De mit akarnak tőle?

És nem azért fosztották-e meg ruháitól, hogy kikutassák ama ruhákat? Talán kihallgatták beszélgetéseiket! S mi lesz akkor szerencsétlen társából?

De ha ez volna, ehhez nem kellene ennyi körülményesség, ezt egyszerűbben is el lehetett volna végezni. Nem kellett volna őt díszbe öltöztetni, akármi más ruha is megtette volna.

Világos, őt szép szerivel akarják lefőzni, barátságosan kivallatni, hogy teljesen kezükben legyen a másik. De ez nem fog sikerülni. Ő nem lesz áruló, inkább keveredjék bajba, inkább tegyék ismét börtönbe. S már kereste szegény Celesztin a feleleteket, melyeket esetleges kérdésekre adni fog.

A kocsi megállapodása vetett határt gondolatai ebbeli irányának.

Egy nagy ház előtt álltak meg, portás nyitotta ki a kocsi ajtaját, a bennülők Celesztinnel kiszáll-

tak, egy pár titkos szót szóltak a portásnak, a ki a fényesen kivilágított lépcsővel rézsut szemben eső hátsó lépcsőre mutatott.

Arra indult Celesztinnel két kisérője, felmentek az emeletre s a mint egy külső szobába belépnek, egy formaruhás inas fogadja őket, a kivel a két kisérő ismét pár szót vált, aztán távozik. Az inas pedig Celesztinhez fordul, mondván: tessék ide belépni.

És az inas megnyit egy ajtót s maga előtt bocsátja Celesztint. Egy kedves kis barátságos szoba tárul fel Celesztin előtt, egy karos gyertyatartó két égő gyertyája által megvilágítva. A szoba közepén egy kis asztal, szépen fehéren megterítve, mellette szék.

— Tessék helyet foglalni, — mond az inas, — rögtön felhordom a vacsorát, egyúttal megjelentem ő méltóságának.

És ezzel az inas azon az ajtón, a melyen bejöttek, el is tünt.

Celesztin azon kezdett töprenkedni, hogy álmodik-e vagy ébren van. Roppantul röstelte, hogy az inast le nem tartotta, ki nem kérdezte. Körültekint a szobában, egy szekrény, egy ágy, egy diván, néhány szék s a megterített asztal, semmi egyéb bútor; a kis asztal alatt csinos szőnyeg, az ablakon függöny és spaléta. Csak legalább azt tudná, hol van, ki várja őt vacsorára, egyedül fogja-e megenni, vagy osztozik benne vele valaki. Szeme az asztalkára téved. Ott csak egy teríték van, szép porcellán tányér, ezüst kés és villa,

szép köszörült üveg pohár, egy kis palaczk bor, egy üveg víz.

Mindez csak egy emberre van számítva, ez az egy ember pedig ő. S valami kimondhatlan vágy húzza Celesztint az asztalhoz. Szédülést érez, lábai mintha reszketnének, gondolkozása mintha bizonytalan volna.

És tölt s felhajt egy fél pohár bort. Mily isteni ital! Máskor napokig nem jut eszébe bort inni. Most, a börtön után, mintha ujjászületnék tőle.

Lássuk csak. Az inas úgy látszik késik. Most veszi észre, hogy két ajtó van a szobán. Melyiken is jött be? Nem tudja konstatálni. Beléptekor először is az asztal tűnt a szemébe. De az asztal a szoba közepén van. Ha fal mellett állana, most tudná, hogy az azzal szemben levő ajtón jött be. Körülnéz. Ha szép szerével hirtelen meg lehetne szökni! És néz egyik ajtóról a másikra határozatlanul. A csönd, mely szobája közvetlen környezetében észlelhető, mind jobban izgatja e gondolattal. Valóban, alig hallani egyebet, mint kocsik tompa robogását . . .

Egy-kettő . . . s Celesztin önkénytelen mutat ujjával az egyik ajtóra. Ez az, a mely a lakásból kivezen . . . És szilárd léptekkel indul az ajtóhoz, melynek kilincsére óvatosan ráteszi a kezét.

Lassan, szívdobogva nyomja meg a kilincset s a mint érzi, hogy elégségesen megnyomta, hirtelen rántja fel az ajtót, hogy a lassannyílás nyikorgását megelőzze s szeme berepül a szobába.

És Celesztin kővé meredve áll meg a küszöbön.

Egy bűbájos szőke fejecskét lát mélyen, legalább is két szoba mélységére, merengve, szinte bánatosan maga elé nézve, egy kedves ismerőst, egy édes emlék vonásait, melyek lágyak, barátságosak már magukban s melyek gyenge világítás mellett, elmerengő buslakodásban igézők és meghatók. Celesztin nem képes egy lépést tovább tenni s valamely hatalom nem engedi hátrálni se, keze odaszegezve marad a kilincsen, ajka reszketegen nyúlik ki, de nem szóra; két szeme odatapad a vonzó arcra, mely mozdulatlanul marad.

Celesztin lassan tér magához ámulatából s akkor látja, hogy egy tükörrel áll szemben, a melynek sima lapja neki azt a bájos fejecskét mutatja.

Egy fiatal leány ül a szobácska egyik oldalán s búsan néz át a szemben levő ágyra kiterített habos, könnyű, szép fehér báli ruhára. Mélyen el van gondolkozva s nem veszi észre, hogy az ajtó kinyilt s egy fiatal ember megállt a küszöbön, lebilincselve az ő képének a tükörben pihenő másától.

Viszont Celesztin se tudja, menjen-e tovább, meneküljön-e vissza? Vágya ösztönzi a szólásra. Hiszen az a fiatal leány neki ismerőse, s nyilván itthon is van itt: az tudna neki felvilágosítást adni rejtelmes helyzetéről.

E gondolat dönt, Celesztin megszólal.

— Kisasszony, — szól fojtott hangon, mire az ábrándozó lányka fölrezzen.

— Ki az? — kérdi az ajtó felé irányozva a

fejét, s aztán egy halk sikoltással felszökik a zsámolyról, a melyen ült, s vérvörösre pirul.

— Ön uram, ön! — mondja roppant zavarban.

— Igen, én vagyok, — feleli Celesztin.

— És hogyan jön ide, mit keres itt? — kérdi szaporán egymásután a lány.

— Úgy hoztak ide. Hogy mit keresek? Azt magam is szeretném tudni, — rebegé Celesztin. A leány nem érti a helyzetet.

— Ön nyilván a papa vendége s egy rossz tréfát enged meg magának, — folytatja a szőke fejecske.

— A papa vendége? — kérdi Celesztin. — Az meglehet. De miből áll a rossz tréfa?

— Hogy jutna önnek máskülönben eszébe, hogy így a szobámba lépjen!

— Ah, ez a kegyed szobája! Igazán nem tudtam. Bocsánatot kérek.

Celesztin még mindig a küszöbön áll s egyik zavarból a másikba bonyolódott.

— Az nem szép uram, a mit ön művel. Ön azt hiszi, a miért egyszer nekem egy becses szolgálatot tett, hát meg is engedhet magának akármit. Én jobb véleménynyel voltam ön felől.

— Oh bocsánatot kérek, ezerszer kérek bocsánatot, drága kisasszony, — mond Celesztin, a leányhoz lép, megcsókolja a kezét és folytatja:

— Kegyed még emlékezik reám! Ez igen szép kegyedtől s nekem visszaadja lélekjelenlétemet. Higyje meg, egy szót sem értek abból, a mi szemrehányást nekem tesz s legyen meggyőződve, hogy

ha olyan helyen vagyok, a hol nem volna szabad lennem, ha úgy viselem magam, hogy másnak látszom, mint a mi vagyok: nem tehetek róla, nem én vagyok az oka. Hiszen azon kívül, hogy ez a kegyed szobája, azt sem tudom, hol vagyok, azt sem tudom, mért vagyok itt.

A leányka csodálkozva nézett a fiatal emberre, csodálkozva és némi félelemmel. Azt kezdte hinni, hogy meg van háborodva. De a fiatal ember folytatja:

— Egy perccel ez előtt nem is volt forróbb kivánságom, minthogy innen kijuthassak a szabadba, ez ajtót is csak azért nyitottam ki, mert azt hittem, kijutok rajta; de most már nem megyek addig, a míg a kegyed bocsánatát is magammal nem vihetem.

— Ne vegye rossz néven a kifejezést, de ön oly zavartan beszél, hogy semmiképen nem tudom megérteni.

— Én is úgy vagyok félig-meddig, semmit sem értek egy óra óta, a mi velem történik, nem tudom, álmodom-e, vagy bűvös hatalmak játszanak velem. Ha különben nem tudnám, hogy józan eszem birtokában vagyok, azt hinném, hogy meg vagyok bolondulva.

— De hát miért jött ide?

— Nem tudom.

— Kit keres itt?

— Senkit és kegyedet találom.

— Valami szándékának mégis csak kell lenni?

— Nincs semmi a világon. Itt vagyok, mert ide

hoztak, egy szobába vezettek s ott azt mondták, hogy tessék várni, mindjárt felhozzák a vacsorát s megjelentik ittlétemet ő méltóságának.

— Az a papa.

— Meglehet.

— És aztán? Felhozták a vacsorát?

— Még nem, de már meg van terítve.

— Hol?

— Itt a mellékszobában.

A kis leány kinézett s csodálkozva mondá: az ám!

— És a papa már itt volt? — folytatá kérdezve.

— Még nem.

— S mi okból jött be az én szobámba?

— Nem tudtam, hogy a kegyedé.

— Tehát e szobába?

— Meg akartam szökni.

— Szökni? Miért? Vétett valamit?

— Igazság szerint nem vétettem semmit.

— Nos, tehát?

— Mégis, idejövetelem körülményei —

— Mily körülmények? Végre is, öltözetén látom, hogy ön bálba jött.

— Bálba?

— Nos, igen, a papa báljába.

— A papa báljába?

— Igen. Látja, ott az ágyon hever az én ruhám is; de egy kissé fájt a fejem, nem akartam részt venni a bálban.

— Az istenért, azt csak nem teszi! — kiált fel önkéntelen a fiatal ember.

A leány elpirult s lesütötte két szemét.

— Fejfájásom már megszűnt.

— Azt igazán okosan tette, — mond Czelesztin egészen megfelejtkezve helyzetéről.

És a lányka még jobban elpirult.

— De ön, mit fog most már ön tenni? — mondá.

— Azt megint nem tudom. Ha csakugyan a papa báljára hoztak ide, akkor kétségkívül részt veszek én is a mulatságon.

— És már nem szökik?

— Nem tudom, nem volna-e jobb mégis szökni. Ha kegyed ismerné egész helyzetemet —

— Talán leróhatnám tartozásomat.

— Nem, jobb szeretem, ha adósom marad.

— De mégis mondja el. Ez a találkozás rendkívül különös.

— Lépteket hallok.

— Az inas!

— Nyilván a vacsorát hozza és az üzenetet ő méltóságától.

— Igaz. Lépjen ki. Lássuk, mit üzen «ő méltósága». És a kedves leány szeliden kiháríto:ta Celesztint szobájából s betette utána az ajtót.

E pillanatban lépett a másik ajtón az inas egy nagy tálcával, melyen különféle hideg ételek voltak. Baljában szamovárt hozott, melyből a frissen leforrázott thea párája gomolygott ki.

— Ő méltósága engedelmet kér, még nagyon el van foglalva, méltóztassék megvacsorálni; utóbb eljő maga is.

Így szólt az inas és kezdett Celesztinnek felszolgálni.

— Barátom, ha más parancsa nincs, én könynyen nélkülözöm szolgálatát.

— A mint parancsolja, — mond az inas, oda készít minden szükségest s távozni készül.

E pillanatban megnyílik a másik ajtó, s a kis szőke leány kiszól:

— Pál, mondja meg a komornának, addig nem kell jönnie, a míg nem csengetek.

Pál kiment s a kis leány kitárta szobája ajtaját s a küszöbön most ő állt meg.

Celesztin újra zavarba jött s gyáván nézett a kis leányra. Ez intett neki s így szólt: Nos, tessék! És az asztalra mutatott, mely mellett a fiatal ember ügyetlen kényszerűséggel, gépiesen helyet foglalt.

— Istenem, — így kiálta fel végre, — én bizony isten nem tudom, mi történik velem. Legalább tizedszer teszem a kérdést magamhoz, hogy nem álom-e mindaz, a min egy óra óta keresztül mentem.

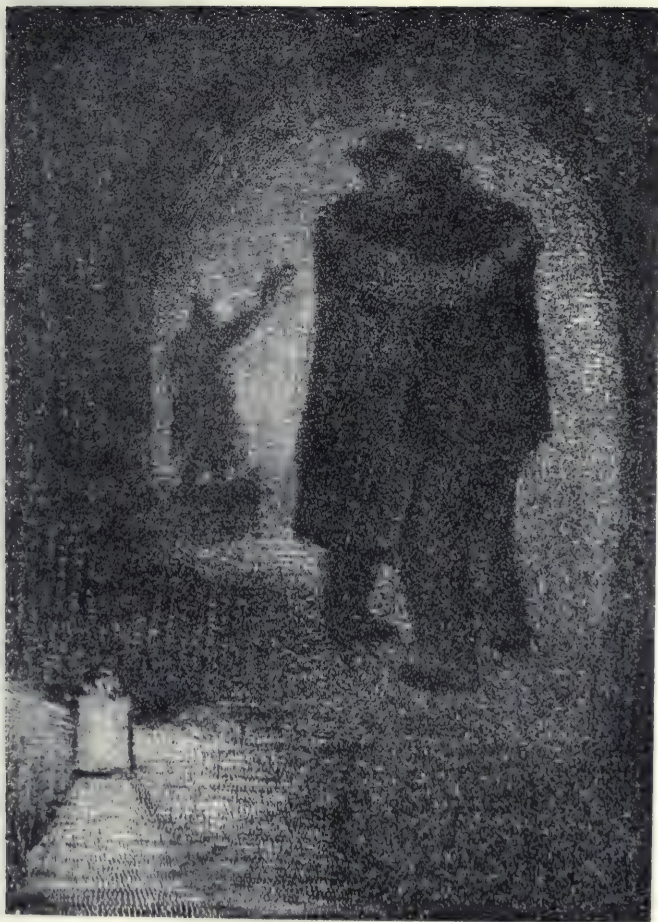
— Az, hogy ön itt ül, vacsorálni készül, az nem álom, az tiszta valóság, — mond a leány.

— Nagyobb bizonyosság okáért nem osztaná meg velem a vacsorát?

— Köszönöm. Ez az ön vacsorája.

Celesztin felállt és oda lépett a leányhoz.

— Nem, egy csepp kedvem sincsen most enni. Tele vagyok izgalommal. Úgy rémlik, hogy már egy félórája élvezem nagysád szeretetreméltó tár-

Ráborúlt a fiatal emberre.

Rákosi J.: A legnagyobb bolond.

333. lap.

ságát, beszélek, beszélek, s mind abból, a min egy óra óta töröm a fejemet, még semmit sem tudok.

— Úgy vagyok én is, — mond a leány. — Kegyed rám nyitja az ajtót s ha kérdezem, olyan csodásan felel, mint az egyszeri «nem-tudom-ember».

— Ha nincs ellenére, kezdjük újra a kérdéseket.

— Jól van.

— Tehát.

— Mért jött ön ide?

— Nem tudom.

— Már megint!

— De hiszen azt sem tudom, hol vagyok!

— Nem tudja?

— Nem tudom. Felöltöztettek, kocsiba tettek, ide hoztak, bevezettek, azt mondták, tessék vacsorálni, míg ő méltósága bejő, én kinyitok egy ajtót, hogy megszökjem, s ez ajtón belül kegyedet találom. De azt sem tudom, kik hoztak ide, hol vagyok, ki az az ő méltósága, mért kell vacsorálnom, mi lesz ha megvacsoráltam, s miért találom nagysádot itt. Én nem tettem semmit magamtól, mindent csak úgy tettek velem mások.

A kis leány bámulva hallgatta e beszédet. Nem értette ugyan, de kezdte hinni, hogy a fiatal ember igazat beszél.

— És honnan hozták önt ide?

Celesztin körülnézett és lejebb szállított hangon mondá:

— A börtönből.

A kis leány arcára ijedtség szállt.

— A börtönből! — mondá, — a börtönből? És mért volt ön a börtönben?

— Egy oktalanság miatt, szándékosan fogattam el magamat.

— Hogy lehet az?

— Valakinek a nyomára akartam akadni, s mikor már minden más módot kimerítettem, erre vetemedtem —

— Tehát nem követett el semmi — olyat?

— Nem kisasszony, semmit.

— Hála isten! — mond a leány fölfohászkodva. — Úgy megijedtem, istenem, most olyan könnyen kerül az ember szerencsétlenségbe. No jöjjön, vacsorázzék, a börtön asztala után jól fog esni.

S ezzel odalépett az asztalhoz és kitöltött egy csésze theát.

Celesztinnek pedig gyengén könnybe lábbadtak a szemei, szintén az asztalhoz lépett s reszkető kézzel fogta meg a kis szőke leány kezét, megcsókolta, mire a leány ismét elpirult s remegő hangon mondá: «ejnye, mit csinál kegyed!»

— Istenem, kegyedben annyi kedves jóság van, én pedig olyan érzékeny természet vagyok. Egészen el vagyok telve megindulással. Valami úgy dagadoz a szívemben s úgy ösztökél, hogy mondjak valami nagyon illőt és találót, de a helyzet olyan együgyűvé tesz, hogy jobb szeretném magamat elsírni mint egy kis gyermek. Ne ítéljen meg kegyed ezért rosszul.

— Ej, most meg nekem is a szemembe ment ez a forró gőz, — mond a kis leány s elfordul és kicsi zsebkendőjével kitörli két szép seméből azt a forró gőzt; — s úgy rám ijesztett azzal a börtönnel, hogy szinte most is dobog a szívem.

Czelesztin sietett székkel kinálni a kis lányt, a ki le is ült, aztán elkezdte vendégét süteménynyel és hideg pecsenyével kinálni; megcukrozta theáját, adott neki rumot, szóval kiszolgálta, hogy a szegény Celesztinnek csak úgy ugrosott a szíve a gyönyörűségtől. A kis lány arca azonban bús maradt.

— Igazán, minden bizalmam, bátorságom kezd visszatérni, — mond Celesztin. — Szinte lehetetlennek tartom, hogy bármi kellemetlenség várjon rám. A min pedig keresztül mentem, azért ezerszeresen kárpótolva vagyok.

És ismét a kis leány keze után nyúlt, hogy megcsókolja. De a kis lány ezúttal nem adta oda a kezét.

— Mielőtt még — tovább beszélgetnénk, — mondá, — önnek meg kell tudnia, hogy hol van.

— Nem, nem, — mond Celesztin, — nem akarom megtudni, a míg nem okvetlen szükséges. Attól félek, úgy járok, mint a tündérmesében a hős: mikor nem tudott már kiváncsiságának ellentállani s megkérdezte a titkot, vége lett a varázsnak, a tündérségnek, a boldogságnak. Én most már nem gondolok azzal, a mi volt, azzal sem a mi lesz, föltéve, hogy kegyed megengedi, — tevé hozzá, látván, hogy az ő fölülkerekedő vidám-

sága nem ragad el arra a kis tündérre, a ki őt így fölvillanyozta.

— Én, ellenkezőleg, tele vagyok aggodalommal, — mond a leány, — s önnek el kell készülve lennie mindenre. Ki tudja, van-e önnek e házban rajtam kívül, kivel egy véletlen az utcán hozta egykor össze, még egy barátja. Önnek tehát meg kell ismernie helyzetét, készületlen ne találja semmi. Hogy mért hozták önt ide, egy börtön sötét magányából egy előkelő bálba: azt nem vagyok képes kitalálni. De tudja meg, ön az ország polgári kormányzójának a házában van, a ki ma fényes bált rendez, melyen a legelőbbkelő uraságok vesznek részt; én e kormányzó leánya vagyok.

Celesztin, mintha a villám csapott volna le előtte, meg volt semmisítve. Zavarában a szalvétával megtörölte a száját, lassan felállt székében s hebegé:

— Bocsánatot kérek.

A leány is felállt.

— Én kérek öntől bocsánatot, mert tudom, hogy beszélgetésünk, ha mindezt korábban elmondom, egészen más fordulatot vesz vala. De ne aggódjék. Én nem foglalkozom politikával és jobb szerettem volna e találkozásnak is véget vetni e felvilágosítás nélkül; de az ön érdeke kivánta, hogy helyzete felől kétségben ne maradjon. Tudom, hogy ön most már más szemmel néz engem is, mint akkor nézett, mikor a medve körmei közül kiszabadította kis testvéremet s mint nézett, a míg nem tudta, hol van s ki vagyok én is. De ez mind nem baj, ha önnek javára válik.

Celesztin szólni akart, a leány folytatá:

— Csitt, ne szóljon. Beszélgetésünk véget ért. A hang, melyből folytatnók, nekem — — nekem is fájna. Én tudom, mily szemmel néznek «önök» «minket». Igaz, hogy engem tán szívem, tán együgyüségem, e két fogalom, e két tábor közé állít; de mindazok, a kiket szeretek, a kikhez természetes kötelékekkel csatolva vagyok, csak az egyik táborban vannak, oda tartozom tehát én is. Isten önnel — vigyázzon! Remélem ugyan, hogy nem lesz mitől tartania, de azért óvatos legyen. Isten önnel.

A kis leány kezét nyujtá a fiatal embernek.

— És nem fogom kegyedet többé látni? — hebegé Celesztin az oda nyujtott kezet megcsókolva.

— Ott leszek én is a bálban, — mond a leány mosolyogva, de méla tekintettel s eltünt szobája ajtaja mögött.

Celesztin pedig magára maradt kétségek és civakodó indulatok martalékának. A leány, a bál, az a mi vele történt s a mi történni fog, felváltva ostromolták őt s szinte fellélegzett, mikor, már jó későn az inas ismét jött jelenteni, hogy ő méltósága kéreti őt, lenne szíves a terembe jönni.

Egy bánatos fohászszal vett Celesztin búcsút a szőke leány ajtajától és követte az inast.

XXII. FEJEZET.

(A kormányzó úr bálján.)

A kormányzó fényesen kivilágított termeibe fényes társaság gyűlt össze, fényes az egyenruháktól, fényes a rendjelektől, fényes mind állásánál fogva. A kormányzó sugárzó arccal fogadta vendégeit s neje a legszeretetreméltóbb háziasszony szerepét tapintattal vitte. A táısaság nagyobb része férfiakból állt, a kevesebb számú hölgy külön két szalont töltött meg iliatszerrel és abroncsos, nagy terjedelmű díszruháival.

A társaságot élénken foglalkoztatta két hír, melyet suttogva adtak tovább a vendégek.

Az egyik az, hogy az előkelő mu'atságra művészek is hivatalosak s a nagy feltünést keltett Pipiske kisasszony is meg fog jelenni. E rejtélyes színésznő iránt nagy volt a kiváncsiság, mivel más színésznők szokásával ellenkezőleg se kalandjainak, se fényüzésének, se udvarlóinak, se semmi dolgának hírével nem foglalkoztatta a világot. Beszéltek róla sokan, de kevesen ismerték. Igen szerencsés gondolatnak tartották a kormányzótól, hogy meghívta a bálba. Most majd kinézik belőle, mért játszsza a visszavonultat. Megesik tán, hogy közelről nem oly szép mint este és ezt iparkodik takarni, vagy tán

együgyű, azért kerüli a társaságot. Okának kell lenni e különös magaviseletnek s ezt ez alkalommal tán ki lehet fürkészni.

A másik hír még érdekesebb volt. Beszélik, hogy a nemzeti arisztokrácia több tagja is meg fog jelenni a bálon. Ennek már politikai jelentősége is van. Ha ez osztály, a mely ridegen tartózkodik a hivatalos körök társaságától, fölkeres egy quasi diplomatikus estélyt: ez feltünést fog kelteni, ez oly sikere lesz a kormányzónak, a mely további karrierje elé beláthatlan perspektivát fog nyitni.

Ehhez képest vegyes érzésekkel beszéltek a thémáról. Csodálattal és elragadtatással a jó barátok, rosszul palástolt boszusággal az irigyek.

A kormányzó boldogan, egy diplomatához már-már szinte nem illő nyilt örömmel fogadta a célzásokat vendégeitől. Nem cáfolt meg semmit, de nem is dicsekedett semmivel. Meglehet, hogy eljönnek, nagyon kedves lesz, ha megjelennek; nem valószinű, de nem is lehetetlen; ha jönnek, nyilván magasabb célokért teszik s több efféle kifejezésekkel hárította el a dolog tüzetesebb feszegetését. De bármily óvatos volt beszédében, jó kedve, csaknem lármás magaviselete mutatta, hogy úszik a gyönyörben, hogy nagy diadalt élvez, hogy vendégeinek álmélkodása jogosult.

Ellenkezőleg viselte magát neje a hölgyekkel szemben. Magában örvendett férje örömén, de nyilatkozataiban óvatosság nélkül szerény volt és nyilt. A kérdéses vendégeket várják, megjelenésük be van jelentve, ő felettébb örvend ezen, férje nagy súlyt

is fektet a dologra; de férje politikus, míg ő maga csak háziasszony s neki nem kedvesebb egyik vendége a másiknál, ő mindannyinak egyformán örül. Ezt nyájas és előzékeny magaviseletével sikerült is kimutatni úgy, hogy a hölgyek körében elfogulatlanabb volt a beszélgetés, mint az urak közt, midőn Pipiskét jelentik.

A kormányzó elejbe megy egész a kocsiig, mivel tudja, hogy Pipiske egyedül jő. Ezt színésznő teheti, más nem. Karjára ölti a szép leányt és fölvezeti a lépcsőn, be a termekbe, a hol a kiváncsiak sorfalba állottak nézni az érdekes jövevényt.

Pipiske szíve dobogott, valami lidércnyomás feküdt a keblén, de külseje nem árult el semmit; félsötét pompás selyem ruhában jelent meg.

Nem fog táncolni! suttogták a táncraváró fiatalok.

Hajában fejér rózsa volt a fejdíszen kívül, melyet akkori időben a két oldalt széles frizura kiegészítésére viseltek. Ékszer fülbevalóin és egy síma karperecen kívül semmi sem volt rajta. Egész megjelenése igen díszes, kelmében pompás, de díszítésben szegényes volt.

Mosolyogva ment tova a kormányzó karján s előkelően, csak kevéssé lányosan fogadta egyes ismeretlenek önkéntelen köszöntését.

A lépcsőn a következő kis párbeszéd folyt le Pipiske s a kormányzó közt:

— Nos, el fog jönni?

— Nem tudom. Megigérte, de hogy megtartja-e: arról nem felelhetek. — És az én emberem?

— Itt van, vacsorál. A mint a gróf az egyik

ajtón belép, az ön embere a szemben levőn megjelen.

— Jaj be nagyon kalmárosan megy a dolog.

— De biztosan!

— Vezessen kérem nejéhez és mutasson be.

Ez meg is történt s a háziasszony a nagy diványról, melyen trónolt, felkelt a bemutatás után s Pipiskével egy kisebb divánra ment, előbb őt néhány előkelő hölgynek bemutatván.

— Örvendek kisasszony, hogy megismertem. A kegyed művészetében sokat gyönyörködtünk, — mond a kormányzó neje.

— E szerint sokat járnak színházba.

— Majd minden este ott vagyunk, ha a gyermekek vagy épen más ok vissza nem tart. Én is meg Klemmi leányom is semmit sem tudunk élvezetesebbet, mint a jó színi előadást.

— Igazán szerencsés vagyok, hogy örömeikhez járulhatok. Megengedi, hogy ebből bátorságot veszek magamnak egy kérésre.

— Oh istenem, e nélkül is!

— Arra szeretnék engedelmet kérni, hogy ez estét — természetesen a mennyiben háziasszony tisztét nem csorbítja, — lehetőleg a körében töltsem. Senki nélkül voltam kénytelen jönni, s bár állásom különféle szabadságokat megenged, mégis bátorságosabban érzem magam.

— Oh kisasszony, szíves örömmel veszem.

És kezet szorítottak.

Egy általános mozgalom keletkezett a termekben, a mely a beszélgetést félbeszakította. A háziasszony

elfoglalta ismét szalonjában a főhelyet, Pipiskének közelben jelölvén ki egy széket, de a színésznőt feltartóztatta egy tiszt, a ki bemutattatta magát.

Az ország katonai kormányzója, a főherceg érkezett a bálba, ez keltette a mozgalmat.

A háziúr jobbján lépett a termekbe a feszes hideg alak, a ki teljes életében nagy szerepet játszott, és mindig bizalom és rokonszenv nélkül.

A főherceg megérkezésével megszólalt a zene is, de a tánc megkezdésére mindenki várakozott. A háziasszony fölemelkedett helyéből, a hölgyek mind tiszteletteljes állást foglaltak, midőn a magas vendég szalonukba lépett. A főherceg kezet nyujtott a polgári kormányzó nejének, pár elismerő szót ejtett.

— Tessék kérem, tessék megindítani a táncot.

A háziasszony e felszólításra elfogadta egy fiatal tiszt karját s a táncterembe távozott, a hol körülkeringőzött, mire többen is táncra kerekedtek a nélkül azonban, hogy a tánc általánosabb lett volna. Mindenki, úgy látszik, kötve érezte magát a főherceg jelenléte által, vagy vártak valamire, a mit nem szívesen mulasztottak volna el.

Ez alatt a házigazda bemutatta a főhercegnek Pipiske kisasszonyt.

Pipiske némán s tiszteletteljesen hajtotta meg magát.

— Örvendek, — mond a főherceg, de nem oly hangon, a mely csakugyan elárulta volna, hogy örvend. — Kegyed igen csinosan játszik komédiát, — folytatá németül.

— Igen fenség, de csak a deszkákon, — mond önkéntelenül Pipiske, kellemetlenül érintve az előkelő úr hangja s magatartása által.

— Ah, és mit akar ezzel mondani?

— Semmikép se többet, mint illendő, — feleli Pipiske.

A főherceg boszusan nedvesítette meg ajakát s még egy megjegyzést kockáztatott, míg a házigazdát majd kiverte a forróság.

— Maga talán benszülött?

— Ép oly kevéssé mint császári fenséged; én is csak jött-ment vagyok ez országban, mint — mint — öbbi színésztársaim.

— Se baj, kisasszony, se baj, — mond a főherceg s a szerencsétlen házigazdával tovább indulva a tánczterem felé, e német szavakat mondá. «Die Kleine ist keine Deutsche, es scheint, sie frisst sie.» (A kicsike nem német, hanem úgy látszik németfaló.)

Pipiske pedig magára maradva nem tudott magának merészségéről számot adni. Valamely szédület fogta el s önkéntelenül bocsátkozott e kis szóbeli párbajba, melynek szerencsére más tanuja nem volt, mint a házigazda, a ki kétségbeesett tekintetével ostromolta a merész leányt, de, fájdalom, nem vétetett észre.

A főherceg körülment a tánczteremben s onnan karján hozta vissza a háziasszonyt a nők közé, helyére ültette s egy éltesebb hölgyekből álló csoporthoz fordult.

Pipiske pedig felhasználta az alkalmat: a házi-

asszonyhoz közeledett, a kinél épen egy szép, ifjúságában is sugárzó szőke leány tisztelgett.

— Leányom Klemmi, Pipiske kisasszony — szólt a háziasszony, a két fiatal teremtést egymásnak bemutatva.

— Pipiske! — szólt Klemmi. — Oh mennyire örülök. Én igen sűrűen látom kegyedet játszani, de megvallom, nem annyira igen szép játéka, mint más valami, a miről számot sem tudok magamnak adni, úgy vonz kegyedhez. Kegyed a színpadon nem úgy játszik, mint más színésznők. Én azt, a mit ábrázol, soha nem tudom elválasztani a kegyed személyétől. Mindig úgy tetszik, mintha igazán a saját sorsa volna, a min sír és búsul. S hozzá mindig szomorú darabokban játszik. De bocsánat kritizálásomért, az igazság az, hogy titkon régen vágytam kegyedet megismerni, s nagyon jól esik, hogy most alkalmam van reá. Én nem is tudom mért, a papa, mama nem is mondták, hogy kegyed itt lesz. S képzelje, kis híja, hogy el nem maradtam a mulatságról. Jaj, be megbántam volna —

Pipiske csak ámult és hallgatta, mint csergedezik e kis lányból a szó. Valónak kell lenni, a mit mond s a mi így kifakad a szivéből, nem lehet más, mint régen felhalmozódott vágyakozások tömege. Megszorította tehát a kezét.

— Köszönöm jóságát nagysád. Igazán örülök, hogy egy jó szívben ilyen érzéseket sikerült gerjesztenem. Szívesen felajánlom magamat; parancsoljon velem, a mikor tetszik s a miben kedve tartja.

— Oh be jó kegyed! Én mindig mondtam a

mamának. Meglássa, hogy össze fogunk még az este barátkozni.

Itt félbeszakíttattak.

Egy inas sietett végig a termeken a háziurat keresve. Mint a futó tűz járta be a szobákat, hogy Szanday Elemér gróf érkezett meg két barátjával. A vendégek siettek az első szobákba s a termek e része csakhamar megtelt a kiváncsiakkal.

A kormányzó pedig sietett új vendégei elé. Amit Pipiske elrontott, majd helyre hozzák most a jövevények.

— Pál, — mond a kormányzó, — kéretem azt a fiatal embert is — és Pál távozott az ellenkező ajtón.

Pipiske szintén észrevette a mozgalmat s Klemmivel a háziasszony mellé ült. A főherceg kevés figyelemben részesítette a dolgot s egy másik hölgytársaság központja volt s maradt is a háziasszony szalonjában,

Pipiske szivébe érdekes volna e percben egy pillantást vetni. Külseje nem árul el semmit. Az utolsó időkben szándékai, állása, foglalkozása egy bizonyos önuralomra tanították őt, melyre szüksége volt. Hiszen azért ment az idegen színpadra, azért kötött ismeretségeket, azért jött e bálba, hogy barátját, a jó Celesztint visszaadja anyjának. Se hírt, se dicsőséget, se mulatságot, se anyagi hasznot nem keresett. A medvehajtó végzetes levele bajba sodorta őt, ő bajba sodorta jóltevőjét: ebből kiszabadulni, ez volt a célja. Ezért adott — a mi az ő dolgának jelen végső stádiuma volt — légyottot ide, a kormányzó báljára gróf Szanday Elemérnek,

a kit különben csak nevéről és «tolakodásairól» ismert. Ez a gróf nem is érdekelte őt e pillanatban. Ha szíve hangosabban kezdett dobogni, Celesztin viszontlátása s az érdeklődés, melyet ehhez kötött, okozta e dobogást, s tényleg, a míg az egész társaság szeme a főajtó felé fordult, a melyen a grófnak kelle jönnie, addig ő az ellenkező irányban kereste az ajtót: ott annak kell jönnie, a kit ő vár.

Így történt, hogy észre sem vette, mint lépett be az ajtón Elemér gróf két barátja társaságában s mint ment fürkészve tova, még csak köszöntésre sem méltatva a házigazdát, a ki az ajtóban kívánta fogadni a grófékat.

Elemér gróf könnyen, ruganyosan, de fölöttébb hanyag testtartással, kissé homlokba lógó, az ember azt hinné: rendetlen hajjal ment végig a vendégek során. Arca a szokottnál is, ha lehet halványabb volt, szemében, mely máskor álmatag és csöndes volt, parázstűz látszott égni.

Teremből terembe menve jutott el a szalonig, a hol a hölgyek ültek, figyelmére senkit se méltatva. Itt, körülnézve, lépteit a háziasszony felé irányozva, előtte könnyedén meghajlik.

— Asszonyom!

E szóra fordult oda Pipiske, a ki a háziasszony balján ült s a hirtelen ijedelem önkéntelen mozdulatával kapja meg Evelin kezét, arczára láng borul s rémülten néz körül, nem hallották-e meg, mekkorát dobbant a szive.

— Ez, — suttogja magában, — ez a Szanday Elemér

gróf, ez a halvány arc, ez a sápadt kép, — ez — ez, oh!

És a görcs, mely keblét szorította, egyszerre mintha kikapcsolódott volna s Pipiske magáról megfeledkezve elkeseredett hahotába tör ki, ha a gróf meg nem előzi.

— Szervusz Pipiske, lám a kicsike megismert, pedig még nem is beszéltünk egymással, — szólt a gróf a háziasszonyhoz fordulva, s mintha észre sem venné a megbotránkozás százféle jeleit, melyekkel a társaság tagjai benyomásuknak e szók hallatára kifejezést adtak, folytatá:

— No, de így is régi jó ismerősek vagyunk s egy isteni éjszakát fogunk ma együtt tölteni.

— Uram! — kiáltá Pipiske felugorva.

— Nono, semmi bolondság, kicsikém, — mond a gróf s Pipiske dereka után kap.

— Hozzám ne nyuljon, nyomorult!

— Uram, — mond a háziasszony reszkető ajakkal és roskadozó lábakkal, — uram, — mily fellépés —

— Bocsánat asszonyom, — mond a gróf, — tudom hogy ön szerzé nekünk e kedves alkalmat, számítson hálámra érte!

— Segítség! — kiált a háziasszony, félkézzel szívéhez kap s ingadozva siet el a helyről, a hol állt, hogy öt-hat lépés után egy karosszékbe roskadjon ájuitan. Evelin rémülten utána ment, az egész társaság tanácstalanul kapkodott, a főherceg a háziasszonyhoz közeledett s csak most lett figyelmessé a botrányra.

Pipiskét szédítő izgalom fogta el. Elemér gróf-hoz lépett s így szólt:

— Uram, ön egy nyomorult, egy gyáva, ön egy részeg botránycsináló, nem gentleman, még csak nem is férfi.

Elemér gróf e szókra mintha álomból, kábultságból rázatott volna fel. Mély halványságú két orcájára gyenge pirosság lehelődött, szemei fénylettek rěmesen.

A beszédben azonban megelőzte egy másik hang.

— Pipiske, Pipiske kisasszony! — kiálta egy fiatal ember, a vendégeken keresztültörve.

— Celesztin, Celesztin! — kiáltja Pipiske azon a penetráns hangon, melyen közönségét szíven szokta találni a színházban, és a fiatal emberre borul s görcsös zokogásra fakad.

— Ez gyalázat uram, ön másodszor támadja meg e nőt, e védtelen leányt becsületében —

— Becsületében! Tudják önök uraim, tudja ön fiatal ember, ki e védtelen leány? Ez egy magyar vidéki komédiás, a ki beáll német komédiásnak, aztán eladja magát a hatalomnak kémszerepre, a ki itt a politikai kerítő szerepét játsza, a ki a kormányzó úr számára fogja a vendégeket, légyottokat ád, hogy ide csalja, a kik bájainak hatalmába estek. Ime uraim, így jutottam én ide, de legyenek megnyugodva, csak ezt elmondani jöttem el.

— Pipiske! — kiált a fiatal ember a kétség és felháborodás elegyes hangján, — Pipiske! — és rémülten néz a leány szemébe.

A három fiatal ember némán evezett tovább.

— Nos kisasszony! mondja, hogy nem igazat beszéltem s kész vagyok bocsánatot kérni!

Mire a botrány e ponthoz ért, a szalonokban már roppant izgalom és forrongás volt. Az ájult háziasszonyt elvitték, a kormányzó sápadt arccal állt a főherceg előtt, a ki a felháborodás jeleivel hagyta oda a bált. Nehány fiatal tiszt kezdett hangosan zúgolódni s közbe akart lépni, mások, a kik úgy látszik, gyönyörködtek a kínos fordulatban s titkon örvendettek a kudarcnak, tartóztatták a tiszteket. Nehány éltesebb úr és hölgy menekülni iparkodott, a cselédség pedig vagy tán a vendégek közül valaki rendőrségért szaladt.

Szanday Elemér gróf pedig folytatá:

— Bocsánatot kérek a társaságtól, a kit pedig fellépésem ezek után is sért, szívesen állok rendelkezésére.

És ezzel indult kifelé, társai által követve.

— Pipiske, Pipiske kisasszony! — kiált Celesztin kétségbeesve.

— Végem van, végem van, — rebegi Pipiske, egy tétova pillantást vet körül s szeme egy percre megáll Celesztinen, a ki remegve, esdeklő arccal áll előtte.

— Celesztin, mért van ön itt, mért nem ment régen haza!

— Tehát igaz! Igaz!

— Igaz, mind igaz, de fusson innen, boldogtalan, jöjjön, jöjjön! — görcsösen ragadja meg a fiatal ember kezét s kezdi vonszolni kifelé.

— Inkább a börtönbe vissza, mint önnel az ut-

cára! — mond Celesztin, kiragadja Pipiske kezéből a kezét s hátra lép nehány lépéssel.

Pipiske szótlanul bámul rá, szemei megüvegesednek, halálsápadtság terül el arcára s a szerencsétlen leány szó nélkül a földre roskad.

E percben kiabálások hallatszanak.

— A rendőrség, a rendőrség, — mondják s szájról-szájra megy a hír.

— El kell fogni a betyárokat, el kell fogni a fickókat, — kiabálja mindenki s a társaság össze-vissza keveredik, a zaj egyre nő, s a ki közel éri az ajtót, menekül a további kifejlődés látványa elől.

A tolongásban, taszigálásban Celesztin a terem egyik sarkába kerül, közvetlen mellette megnyílik egy kis tapéta-ajtó s a karját gyöngéd kéz érinti.

Klemmi keze volt.

— Jőjjön gyorsan az istenért, különben ismét elfogják.

S a gyönge kéz ellenállhatlan erővel vitte Celesztint egy kis szobán át a folyosóra, onnan egy másik kis szobába.

— Ez a papa dolgozó-szobája. Ebbe már holnapig senki sem jő, addig lesz módom önt innen kimenteni. És betuszkolta őt s ráfordította a kulcsot, melyet azonban benne hagyott a zárban. Ha kutatás talál lenni, látni fogják, hogy kívülről van becsukva s nem fogják gondolni, hogy ott lehessen valaki.

A vendégek ez alatt eltüntek a fényes termekből,

csak a rendőrség állt tanácstalanul a szalonban s Pipiske feküdt ott ájultan, körülvéve a kormányzó cselédei által. Lassan magához tért a szerencsétlen leány, kocsiba tetette magát és haza hajtatott.

Így ért véget a bál, melyhez a kormányzó úr oly nagy reményeket fűzött.

XXIII. FEJEZET.

(Két lámpa a sötét éjszakában.)

Sűrű felhők tolongtak az égen, komor októberi éjszaka sötéten borult a fővárosra. Mintha az éjfélutáni lámpasorok is gyengült, fáradt világosságukkal föladni készülnének a harcot a sötétség ellen...

Két ablakon gyenge világosság keres utat a szabadba, a hanyagul berakott táblák hézagain keresztül.

Két lámpa mellett két ember virrasztja az éjszakát. Itt egy halavány képű, kimerült leány, ott egy sárga férfiarc...

Vonásaik a leajzott ellenállás húrjai. Lemondás ül mind a kettőnek arcán, lámpása mindenikre gyenge fény vet, akárha kriptában égne mulandó világa...

Fehér lap fekszik mindenik előtt, de egyiknek is, másiknak is merev szeme a lámpa fényébe van veszve. Sóhaj nem kél ajkukon, lélekzetük csöndesen jár nyitva felejtett útján...

...Pipiske hazaérkezve szobájába osont, diványára vetette magát, hosszasan sírt, s végül egy elhatározással lámpája elé ült írni. Sokáig ült ott, a tollat sem érintve. Végül megragadta a tollat, mely aztán sercegve futott végig a fehér lapon.

Pipiske meg-meg pihent, mintegy gondolatait összeszedni s újra megindította a tollat.

Hajnalra járt az idő, midőn egyszer ismét megállt a toll s nem indult meg többé. Pipiske ki volt merülve, a jótékony álom szándokát, munkáját s magát elnyomta, ott aludt el, ülőhelyében, haldokló lámpája fényénél . . .

. . . .

. . . A sárga férfiarc, mely lámpása rezgő világától látszik tanácsot kérni, a kormányzóé volt, a ki a megsemmisítő fordulat után, melyet büszke estélye vett, magánkivül rohant dolgozószobájába, melynek záváraval beiülről magára csukta ajtaját. Mintha kergették volna, úgy menekült ide. Felesége szobája előtt, honnan leánya zokogása hallatszott ki, megállapodás nélkül ment el. — Gyermekei szobájához érve megkettőztette lépteit, mintha félne, hogy a delej megfogja, odahúzza őt és megejti férfiúi elhatározását, melylyel tanácsot ülni sietett.

Még fényesebb jövőt álmodott volt, a mai estély sikerétől dicsőséget várt magára nézve; diadalt remélt ülni a főherceg szemei előtt s botrányos kudarcot vallott, a főherceg személyét kitette a bántó jeleneteknek, feleségét gyalázatos bántalmaknak: kétséget nem szenved, maga, családja lehetetlenné van téve, pályája dicstelen véget ért, az ügyet, mely reá bizatott, helyrehozhatlanul kompromittálta. Barátai szégyenkezve kénytelenek elfordulni, ellenségei hangos kacajjal kisérik az ügyetlent, a kontárt, a tapintatlant, a ki gúny tár-

gyává tette a legmagasabb bizalmat, mely őt helyezte a legkényesebb állomásra.

És mily hatása lesz a dolognak az országban! A hivatalos tekintély tönkre lesz téve hosszú időre. A botrány packázni fog e siker után a hatalommal.

Átkozott legyen az óra, mely azt a furfangot sugalmazta neki, a mely szövetkezni késztette őt szinésznőkkel, mely vakmerővé tette az okosság rovására, a mely csak a diadalt mutogatta, csak a sikert kápráztatta szemei előtt s nem engedte, hogy a kétség is feltámadjon elméjében.

Bukás, mellőzés és szégyen ezentul az osztályrésze, és szegénység, sulyosítva ama szánalompénzzel, a melyet az állam adni fog annak, a kinek többé szolgálatát igénybe nem veheti.

Nem, nem! Inkább nem élni, mint így élni, inkább nem lenni, mint szánalmas tehernek lenni a társadalmon és családon, inkább megsiratott halottnak lenni, mint élve halottszámba menni. Be kell végezni a katasztrófát, ez kiegyenlíti a számadást, helyreállítja az egyensulyt. Az egyik serpenyőben a kudarc, a másikban egy véres áldozat: ez kiengeszteli a társadalmat és a politikai erkölcs meg van mentve. A mit rontott a kontár, azt az elszánt hős helyrehozza. Föladatom nem tréfa, nem játék volt; mikor megbuktam, nem lehet félreállnom, hogy mint vesztettet kinevessenek, hanem a csatatéren kell maradnom, hadd döbbenjen meg a világ a játék komolyságán. Ezzel tartozom azoknak, a kik fölemeltek. Meg kell látniok, hogy éle-

tem nem volt nekem drágább, mint föladatom, mint bizalmok. Elvesztettem az ő játszmájokat, ime utána dobom, a mi a tételben a magamé volt.

És lázas izgatottságban kirántja asztala fiókját, s kivesz belőle egy szépen faragott pisztolyt. Elszántan húzza fel a dupla fegyver két kakasát, míg ajkai érthetetlen biztatásokat suttognak.

Keze s egész teste lázban remeg, a míg ezeket teszi.

Most jobbjába veszi az elkészített fegyvert, balját homlokára teszi s végig simít rajta, azután fején, úgy hogy kupájában áll meg balkeze, s szeme az eget keresi a szoba plafondján.

— Vége, vége mindennek — kiáltja hirtelen — fölemeli jobbját s a pisztolyt a torkának szegezi.

— Jézus! — kiáltja egy hang háta mögött — s e pillanatban meg is van markolva a szerencsétlen jobb keze.

Két lövés dördül el szinte egyszerre s a falon függő tükör csörömpölve hull a földre.

Celesztin pedig, a ki egy spanyol fal mögül, a hova rejtőzött, midőn e szoba ajtaja kilincsére tette a kezét a kormányzó s kit tudvalevőleg Klemmi rejtett a szobába, végignézte a boldogtalan ember kinos tépelődéseit s az elhatározó percben kiugrott, hogy megakadályozza öngyilkos művét.

A két ember elkeseredett dulakodásba keveredett, de a kormányzó kimerülve, elcsigázva a hogy volt, nem bírt a fiatal emberrel, s csakhamar legyőzve a divánon hevert. Celesztin pedig roppant izgalommal tanácstalanul áll előtte, kezében a pisz-

tolylyal, sem szót nem találva, sem nem tudva, mit tegyen tovább.

Halk kopogás hallatszik az ajtón.

— Papa, papa! — szól egy reszkető hang kívül — itt vagy, papa?

A kormányzó nem felel, ájulva fekszik a pamlagon.

Celesztin majd rá, majd az ajtóra néz s az ismételt szólingatásokra megnyitja az ajtót. Klemmi áll előtte.

— Istenem, ön, — mond a leány. — Nem tudom mi történik a házban. A mama alszik, én virrasztok mellette, nagyon rosszul volt; most úgy tetszik, mintha lövést hallottam volna, keresem a papát, nincsen a szobájában, rémülve futok ide, istenem, istenem! Ön nem hallotta a lövést?

— Hallottam, hallottam — mond Celesztin szórakozottan, reszketegen, úgy hogy az ajtóba vell fogózkodnia s baljából kiesik a pisztoly.

— Pisztoly, a papa pisztolya! Hát ön lőtt? Istenem, mi történt? — mondja a leány mind nagyobb rémülettel — s belép a szobába, s ott egy rémes sikoltással ájult atyjára borul.

— Megölte, megölte! — kiáltja — iszonynyal nézkén a fiatalembert, s tapogatva atyját.

— Oh kisasszony, az istenért! Atyja él, térjen magához.

— Atyám, atyám! De hát mi történt! Istenem mi történt?

— Meg akarta magát ölni.

— Megölni! Oh jóságos isten! S a lány zokogva borult atyjára, a ki felnyitotta szemeit.

Celesztin elfordult, hogy kitörő sírását eltakarja.

A kormányzó magához térve keblére ölelte leányát, megcsókolta a fejét s Celesztint kereste szemével.

— Hogy jött ön ide ebben a borzasztó órában ?

— Az ön őrangyala vezetett, — mond Celesztin habozva — legyen érette megáldva.

— Én mentettem ide, én, hogy el ne fogják ujra — zokogja Klemmi — feláll, Celesztinhez lép, könyein át rámosolyog, megérinti kezeivel, aztán nevetésbe tör ki s ismétli, — én hoztam ide, én hoztam, látod maga az isten keze vezetett, látod papa, látod édes papa, — és ismét térdeire vetette magát apja előtt és ujra zokogva átkarolta őt.

A kormányzó baljával magához ölelte lányát, jobbját kinyujtotta Celesztin felé.

Celesztin odalépett s a kinyujtott kezet mind a két kezével megfogta.

— Legyen meg isten akarata ! — suttogá a kormányzó és lánya szép szőke fejére ontotta forró könnyeit. S a lámpa rezgő fényét bocsájtotta az ölelkezőkre.

XXIV. FEJEZET.

(Ifjabb és idősb Czachradnicsek Vendel.)

Czachradnicsek Vendel úr jó kedvvel ballagott hazafelé a Ferencvárosból, a hol egy kurta korcsmában hamisítatlan új bort mértek. Jó kedve arra csábította, hogy minden politikai óvatosságot félretéve, országmentő gondolatokról monologizáljon. De a jó anyatermészet, a mely megengedte, hogy e vigyázatlanságot elkövesse, egyszersmind gondoskodott arról is, hogy senki a különben is gyérszámú járókelők közül Czachradnicsek Vendel beszélgetéseit magamagával meg ne értse.

Ki is sejtette volna példának okáért, hogy az, mikor Czachradnicsek úr így elmélkedik: «Ha veres mocska megeszi fegede mocska, akkor veres mocskát erisebb; ha veres mocska nem megeszi fegede mocska, akkor nem veres mocskát erisebb;» — úgy az egy általános igazságot fejez ki és tesz világossá az ő új bortól ködösült elméjében két szomszédos ország politikai viszonyáról.

És elmélkedésekbe belemerülve, nemcsak a politikában szükséges óvatosságról felejtkezett meg Czachradnicsek börtöntartó úr, hanem az őszi sártól csatakos utczákon való járás-kelés körül óva-

tosságra sem volt gondja s a mint ennélfogva egyik pocsolyából kilépett, a másikba meg beletacsl:olt, egyre mondogatta a mély politikai meggyőződés és elkeseredés erejével:

— Ez a veres mocskát, ez a fegede mocskát! Ha megeszi megeszi, ha nem megeszi, nem megeszi. De dutyid mindig meg van, ha fegede mocskát, ha veres mocskát, herrgott million kreuz donnervetter nochámcl!

A nyugodt bölcs ilyetén elmélkedésekkel fordult be az utcába, a hol hivatala és lakása volt. Itt azonban éktelen zsivaj terelte gondolkodását más tárgyra. Egy gyermekcsoport vágtatott a lucskos utcán végig, a gyermekek után pedig valamely monstruozus konyhabeli fegyverrel egy kormos kezű ember. Nagy sivalkodással futottak az utcai suhancok az ődöngő börtöntartó felé, a kormos ember meg idegen nyelvű káromkodással utánok. Gesztenyesütő ember volt. A gyermekek közül egyik, a többinek mandatáriusa egy csomó gesztenyét lopott tőle. A szegény gesztenyés a sötétedő időben nem tudta, melyik gyerek viszi a gesztenyét s űzte lármázva nagy forgató kanalával valamennyit.

Képzelhetni a megriadt gyermekeknek rettegéssel elegyes örömét a hajszán. Nehányának közülök sikerült a hajtásból kitörni hátrafelé s ezek most siettek a gesztenyés holmiját még jobban megdézsmálni; egyik-másik pedig a futók közül megbotolva vagy megcsuszva elvágta magát a sáros utcán s az ilyenre jót húzott a gesztenyés

kormos kanalával s ha látta, hogy nincs nála gesztenye, iramodott ismét másik után.

Már harmadszor vagy negyedszer ismételte ezt a műtétet a gesztenyés. Eleintén beérte azzal, hogy egy jót sózott szerencsétlen áldozatára, a kit elért; de látva, hogy a kárt aligha teheti jóvá, a boszú szomja fogta el s nem elégedett meg egy-egy csapással, hanem kettőt-hármat is húzott a szerencsétlenekre, a kik kezeibe estek. S a kit most elért — elérte pedig úgy, hogy az ész nélkül száguldó gyermek nekirohant Czachradnicsek úrnak s azt is magával rántotta a pocsolyába — ezt már az ütések számlálása nélkül látta el a gesztenyés. És mi több, a számlálatlanból egy jó rész a gyermekkel összegabajodott börtöntartó úrnak jutott. A gesztenyés ezzel azonban mit sem látszott törődni s már ismét új áldozat fölött suhogtatta kegyetlen kanalát, mire a gyermek és Czachradnicsek a sárból feltápászkodtak s mindenik megfelelő érzetekkel vette tudomásul, hogy a különös, egyáltalán nem mindennapi helyzet két áldozata — apa és fia volt, vagyis ifjabb és idősb Czachradnicsek Vendel.

Hogy a fiú most még jobban szeretett volna futni, az apa meg szeretett volna egyenesen állni, azt mindenki könnyen kitalálja. De a dolog egyiknek sem sikerült.

A fiú azt gondolta: ha elfutok, akkor még egyszer megvernek; ellenben, ha maradok s egy jó hazugsággal kivágom magam, akkor a további bajt elkerülhetem.

Az apa pedig ezt gondolta: ha a kölyök észreveszi, hogy a «két kék bakok»-nál voltam, kifog rajtam s vége az auktoritásnak. Álljunk hát egyenest!

És oly egyenest iparkodott állani, hogy majd elvesztette ismét az egyensulyt.

Hogy állapotát leplezze, a kapura mutatott, s csak annyit szólt: forverc!

Otthon a mama fogadja őket.

— Jézus Mária szent József! No nézd ezt a két kőbányai — majd rosszat mondok! Hol hemperegtetek az isten szent nevében azzal a drága ruhával. Vendel, Vendel, ha már a te vén fejed sem oltalmaz meg tégedet az ilyen disz — jaj nekem — disztelenségtől, mit kivánjon az ember az oktalan gyerektől! Uram s én istenem! Uram s én szerelmes istenem!

A két kőbányai erre a fogadtatásra egymásra nézett. Mit kell mondani, mit kell most tenni?

Bezzeg a fiú hamarább kitalálta a magáét! Elkezd oly keserves ordítással sirni, s hüpögve szólal meg, látva apja tanácstalanságát:

— Hát gyüttünk haza, a papa meg-meg-meg én, aztán megvadult egy fiakkeres ló, aztán elragadta a kocsit, aztán elgázolt bennünket a sárba, ugy-e papa? És új versbe kezd ordításával.

— Krisztusom! — kiáltja rémülten az asszony — de csak nem lett bajotok?

— Nehehehem hát, — ríjja a fiú.

Idősb Czachradnicsek Vendel pedig elkezdi a füle tövét vakarni s ezt mormogja magában: fer-

flixte ponget, ize kseite pu! váz i nit, vu nimte her!

Aztán a fia találékonysága által teremtett új s az előbbinél mindenesetre kedvezőbb helyzetet elfogadva szólt:

— No hád úgy; baj nincs, de ruhát sem nincs! Látik, látik anyjuk, én hozta Vendli fiának ruhát, te pedig meg nem csinálik, osztán most nincs Vendlinek neki ruhádat. Hát ezt ordning? Hát ezt illik egy jó mamád? Há?

Az asszony jósággal és hosszan néz urára.

— Hej Vendel, Vendel, aligha fiakkeres ló volt, a ki téged a lábadról levett; aligha a két kék bak nem kevert tégedet a sárba; aztán még eszed sem marad elég, hogy magad hazudnál, hanem a fiadnak köll helyetted hazudni. Hej Vendel, Vendel, de megvér tégedet ezért még a fiadban az Isten!

— Zereg zasszony stád! — mond Czachradnicsek úr egy aggódó tekintettel a fiára, a ki a sarokban vigyorog sikerén való örömében. — Nem kell pereltem — folytatja, — hanem megcsinálik Vendlinek aztat a nadrág, a mit hoztám, különben semmi sem meglesz neki holnap.

— Jól van, hiszen most látok hozzá, — mond az asszony s fölteszi pápaszemét, melyet levett volt, mikor a férfiak berontottak, míg a gazda dörmögve szedi magáról sáros ruháját s ujra a fekete s vörös macska feletti elmélkedéseknek készül magát átadni, addig az asszony fejcsóválva a férfinép ilyetén istentelen voltán, neki esik egy nagy ollóval egy kész nadrágnak, forgatja ide, forgatja oda,

hogy se sokat, se keveset ne találjon vágni s az ócskából szabott új nadrág szűk se legyen meg bő se legyen a rossz Vendel gyereknek.

Egy kis ide-oda vizsgálás után az öreg asszony rájön arra, hogy biz azt a nadrágot rendszeresen fel kell fejteni, hogy biztos legyen az újnak a munkája s hozzá is fog habozás nélkül egy bicskával a «fejtegetéshez». S amint végigtapogatja kezével a varrást, egy helyen gyanúsan megáll.

Ide valami bele van varrva!

De ugyan mi lehet?

Óvatosan teszi a varrásra a kés élét, a cérna ropogva szakadoz s a varrásból egy kis hosszukásra összehajtogatott papiros válik ki.

Uram bocsá', talán csak nem bankó!

Forgatja az öreg asszony a papirost, majd a pápaszemét igazgatja, de nem boldogul. A papiros össze van ragadva, nem lehet könnyen szétbontani.

— Apjuk, he, apjuk! — mond az asszony. De bizony a börtöntartó úr ekkor már a kályhasarokban boldog álomban szuszogott.

— Apjuk — ismétli az asszony, oda is lép hozzá s fölrázza álmából.

— Nyo, mi az? — kérdi álmosan a gazda.

— Nézd csak, nézd, mit találtam ebben a nadrágban?

— Mit találtam, mit találtam, — hebegi Czachradnicsek úr, a nélkül, hogy tudná mit mond.

— Nem hallod, ebbe a nadrágba volt ez a papiros bevarrva!

— Jezsuzs Maria! — kiáltja a börtöntartó úr, álma s részegsége egyszerre eltünik szemeiből, s remegő kézzel nyúl a papiros után, gondosan körülvizsgálja s megáll gondolkodni.

A nadrág Celesztin nadrágja, a levél a medvehajtó levele volt.

Czachradnicsek úr szerette a bort, szerette a pletykát, szerette a perpatvart, de csak ha ráért, mert viszont hivatalában pontos, lelkiismeretes és komoly, bár goromba ember volt. Hazahozta fia számára a nadrágot, de biztosan tudta rögtön, hogy az a levél, a mely a nadrágból napvilágra került, nem őt illeti.

Hamar tisztába is jött kötelességével. Kivette felesége kezéből a nadrágot, tárcájába tette a levélkét s indult fölebbvalóihoz.

Az öreg asszony s fia ifjabb Vendel búsan néztek az új nadrág után.

Nem szükség mondanom, hogy a sokat hányatott levél becses fogás volt a rendőrség kezében s idősb Vendel s ifjabb Vendel ama balesete, hogy a sárba keveredtek, mint jelentéktelen ok járult a katasztrófa siettetéséhez, melyet e levélnek rendőrség kezére jutása azokra nézve fölidézhetett, kik e levél körül érdekelve voltak.

XXV. FEJEZET.

(Pipiske és Elemér gróf.)

Ködös, sáros őszi idő volt, az emberek sebesen jártak az esti órákban. A felgyujtott lámpáknak nagy sárgás udvara volt, melyen túl fényök alig hatolt. A köd cseppekké verődve csepegett le a házak pléhereszéről, s erekben folyt végig a lámpák oszlopain. Csunya csatakos idő, a ki kénytelen nem volt vele, az ember azt hinné, ugyan nem is lépett ez estén a szabadba...

...Fojtó ködös hangulat borult Szanday Elemér gróf kedélyvilágára is. Kényelmes szobájában, ruganyos pamlagon hevert, de lelkét ezer kényelmetlenség zaklatta; nyugtalanság, idegesség, megbánás, elégedetlenség s a léleknek megannyi gyötrő, kedv és erőemésztő rovarai rajta csüggtek háborgó szellemén és türhetlenné tették állapotát.

Sok habozás nélkül, gyorsan határozta volt el, hogy megteszi a szégyent a kormányzón és női ágensén: Pipiskén. Nagyon durvának és nagyon alávalónak tartotta a hálót, melyben meg akarták fogni s nagyon durván is kivánta eltépni. A dolognak magára való eshetőséges következményeivel még csak nem is foglalkozott. Pipiske iránt, midőn

először meglátta, naiv és őszinte vonzalmat érzett, oly vonzalmat, mely előtte újnak és kissé félénk természetűnek tetszett. Szerette látni a leányt, óhajtott vele érintkezni, de mintha félt volna hozzá közeledni. Tán illuzióit féltette, azt az ártatlanul vonzó benyomást, melyet az első látáson kapott. Az ujság ingerével izgatta őt az, a mi Pipiskében rá nézve lebilincselő volt. Nem merem szerelemnek mondani; érdeklődés volt, de indokainál fogva becsesebb, mint a mit rendesen e szó alatt értünk. Érdeklődése egy gavallérnak, a ki kéjt, szerelmet fenékig ürített, a hölgyvilág szolgálatában rég elvett minden babért; érdeklődése egy kis leány irányában, minden gondolat nélkül csak érdeklődés, őszinte és vonzó, egy kis ártatlan kultusz, de benne a szívben. — Egy kis poezis a sok reális viszony után. Valamely ideális fölmelegedés, egy csepp ábránd, egy kis szívbeli magábaszállás. A szebb, a jobb, a nemesebb, a tisztábbra való megszomjúzás első halavány jelentkezése. Első csirája tán a megfordulásnak eddigi életmódjában, első mozdulása egy új életnek. Ha akadálytalanul fejlődik, tán első cseppje egy nagy boldogság forrásának, tán a szerelem maga.

De láttuk, mint akadályoztatott, mint fojtatott meg e boldogság első csirájában.

Elemér barátja s osztályosa addigi életében nevetségesnek találta a dolgot s fogadást ajánlott Pipiske erényére. Hogy Elemér a fogadást nem utasította vissza, mutatja, hogy az érzés még távol volt attól, hogy az első helyet foglalja el a szív

köztársaságában, de egyszersmind azt is, hogy legitim jogcímen valóban oda volt beigtatva.

A fogadás Celesztin által Pipiske fülébe jutott, Pipiske eltünt, a mint kiderült: éjjel, egymaga egy fiatal emberrel.

Ez megszégyenítette Elemért naiv hitében s ideális kultuszában és elkeserítette.

Majd mint német szinésznőt látja őt ujra. Nincs is más gondolata, mint hogy mérhetlen hiúsága csalta át a leányt az elnyomottak, a szerencsétlenek, a művészek vigasztaló s kiengesztelő hatására jobban rászorultak táborából, a nagyobb zaj, a nagyobb fény és a több pénz táborába.

Most már ő volt hajlandó Pipiske erényére fogadni. Eleintén meghökkent a szilárdságon, melylyel Pipiske őt s udvarlását magától távol tartotta, de e különös jelenség is csakhamar borzasztó megfejtésre jutott. E leánynak nem elég a fény, a luxus, nem elég a gróf erszénye, neki a gróf lelke, reputációja kell, hogy eladhassa az ellenségnek. Ez a leány politikában is dolgozik, ez a leány gyűlölt elnyomóinak politikai kerítő szolgálatokat teljesít.

Mély gyűlöletbe fordult a gróf eddigi érdeklődése e tapasztaláson s innen túl nem volt hőbb szándoka, mint e gyalázatos exisztenciát eltiporni. Az, hogy el nem fordult tőle megvetéssel, hanem mintegy a boszura serkentve érezte magát, mutatja, mi mély benyomást tett volt reá Pipiske. Láttuk, hogy boszujára hideg és durva kegyetlenséggel épen magát ellenfelei tervét használta fel, lesujtó sikerrel.

De minden hasonló forrásból eredt, hasonló lélektani processzuson fejlődött boszú, míve végrehajtása után — mint az embervért kóstolt vadállat — szomjacsillapítlan maga a végrehajtó ellen fordul.

A Pipiskére nézve kedvezőbb feltevések jelentkezni kezdtek s ostromolták a grófot a tett után. Valahány gondolat megfordult nyughatatlan agyában, mind Pipiske pártját fogta, mind Pipiskét mentegetni jött. A mi azelőtt oly bizonyosnak látszott előtte, kétséges lett s szemben azzal, hogy egy irreparabilis szerencsétlenséget csinált, kétségei mérhetlen súlylyal nehezedtek kedélyére. Folyton perelt, feleselt magával, erőszakolta tette igazolását, iparkodott bizonyítgatni cselekedete indokolt voltát; de egy sajgó érzés szivét nem eresztette el, s mikor azt hitte megtalálta a legfényesebb felmentő okokat, megnyugvás helyett csak az a kínos szorongás fogta szorító kapcsokkal érzelmei székhelyét. Fáj, fáj, hiába, fáj. Kiokoskodni mindent lehet, de a test idegeiből nem lehet kivenni azt a vonaglást, a mely el nem ismeri az ész fegyvereit, a melyet a legfényesebb okoskodás meg nem állít csöndes munkájában. Ez a fájás az, a mi a pihenést fárasztóvá, tűrhetetlenné teszi; a mit csak nagy izgalmak, kicsapongások által lehet túllármázni; de ha a természet ismét rendes folyásába kényszerül vissza, szívdobbanva érezzük, hogy az a fájás mégis ott lüktet. Harcba nem lehet vele keveredni, mert hozzáférhetetlen. A tölgy hajlong és csikorog, mikor a vihar megtámadja: száz kézzel birkózik vele,

félelmesen rázza meg üstökét egy-egy roham után, mintegy kihíva a másikat s csendes lebegéssel, méltóságosan ül diadalt, ha a vihar elmult, enyhet, árnyat, táplálékot ad embernek, madárnak s erdei állatoknak. Hanem a szú, a melyet egy zümmögve repdeső rovar oltott bele, az ott munkál lassú percegéssel belső részeiben, ha vihar van, ha csöndes a szél: az ellen nincsen védelme, azt csak eltűrni, annak csak végét várni lehet, mely egyszersmind a büszke fának is vége leszen...

Lázas izgatottsággal járt fel és alá Elemér gróf, szivében a percegő szúval, barátságosan s úriasan bútorozott szobájában. Napok óta küzködik így magával. Napok óta százszor igazolta magát maga előtt s százszor kiáltott fel: «Jól tettem, úgy kellett tennem... de hátha nem úgy tettem volna!»

Kandallójában vidám lobogással égett a tűz. Egymásután hamvadoztak semmivé a rávetett bükkhasábok. A képeket s a gróf halavány arcát egy függő lámpa derengő fénye csak gyengén világította meg, úgy hogy a kandallóbeli tűz visszaverődő fénye sárga pirossággal rezgett rajtok. A padló szőnyege elnyelte a léptek zaját. Ha a tűz nem lett volna, a magányosság, az elhagyottság képe lett volna ez a szép szoba, benne az elátkozott férfi vívódó szivével, feleselő gondolataival.

— Eltapostam egy kígyót, megsemmisítettem egy káros és erkölcstelen exisztenciát; megérdemlett sorsára juttattam egy kémet, ennyi az egész. Ha egy nő szerelméért elbukik, részvétünket érdemli meg; ha a nyomor, az éhség, ha szenvedélyek vi-

szik a bűnbe: szánalmunkkal kisérjük eltévedését; ha a kéjvágy s az élvezet szilaj kívánsága, a test fékezhetlen bujasága sodorja el: ott hagyjuk ocsmány sorsa áldozatául, megvetéssel fordulván el az undok látványtól. De a kit se szerelem, se szükség, se bujaság nem ragad, hanem a ki az ellenség politikai szolgálatába bocsájtja bájait; áldozatokat szed össze hóhérok számára; bérencek és tányérnyalók becsábítására harcol a szerelem isteni fegyvereivel: az nem asszony, azt szánalom nem menti, részvét nem szépíti, megvetés nem sujtja: azt el kell tiporni mint a skorpiót, mint a kígyót, mint a virággal ölő nadragulyát...

— Megölni — nem tőrrel, nem méreggel, nem gyilkos fegyverrel, hanem gyilkos botránynyal!... Ez az igazi, ez az egyetlen mód...

És a kandalló előtti karosszékbe vetette magát s belebámult a tűzbe. A tűz meg pattog, ropog és lobogva integet neki. Egy-egy szikra elpattanva az égő fáról kiröpül s félkör-nyomot rajzolva a levegőbe, földre hull.

— Jól volt téve, helyesen volt téve — mondogatja tovább két kezét homlokára szorítva.

— De hátha ez egyszer inkább nem azt tettem volna, a mi helyes?... Hátha nem avatkoztam volna bele a világ folyásába!... Van-e joga az egyes embernek a bíró, van-e joga a bíróéval kapcsolatosan a hóhér szerepét magára vállalni?... És ha csalódnám, ha tévedésnek volna szemem, gondolatom végzetes áldozata... Ha az a leány ártatlan volna!... Oh ez oly rettentő föltevés, hogy csak

szilaj őrültség vetemedhetik rá. Hiszen ha ártatlan volna mind abban, a mivel terhelve látom, akkor az a mit én tettem, milliom nyelvvel kiáltana az égre vég nélküli boszuért s az égnek nem volna büntetése, méltó az én gyalázatos cselekedetemhez. Akkor én százszor nyomorultabb, százszor gonoszabb volnék, mint minőnek magát azt láttam, a kit büntetni magamat feltoltam!...

— Jaj nekem!... Ereszszetek szabadon százezer bűnöst, mintsem hogy egy ártatlant megsemmisítsetek! Oh ha én azt nem tettem volna. Oh ha inkább magam lettem volna hasonló cudarság áldozata!...

És a zsölle karjára eresztette a fejét és elkezdett zokogni. Görcsösen kitörő sirását csak nehezen tudta visszafojtani, de lassan-lassan elcsöndesedett, homlokát fejér zsebkendőjébe temetve s a hánykódástól, tusakodástól, sírástól kimerülve álomba merült. De lelke itt se pihent zavartalanul, majd egy-egy görcsös csuklásban rázkódott egész teste, majd egy fájdalmas sóhajban hasadt ketté összecsukott ajkapárja. De magát Elemért mély álom nyomta. Az utcák élénkülése, az emberek futása, tolongó sokaságok zaja, zagyva kiáltozása nem volt képes őt álmából kizavarni...

A jótékony álmot azonban nem sokáig élvezte az elcsigázott fiatal ember. Inasa nyitotta rá óvatosan az ajtót, kezében levéllel.

Egy pillanatig habozott mitévő legyen, látván fiatal gazdája mély álmát. Az utcáról ezer torok vegyes üvöltése hallatszott be. Az inas az ablakhoz

lépett, majd ismét sebesen az alvó grófhoz, kinek vállára tette a kezét.

Elemér felnyitá szemét.

— Az utcán zendülés van, — mond az inas, — az emberek tolonganak, ordítanak, azt mondják a katonaság ki van rendelve.

A gróf, mint nagy beteg, végig simított kendőjével arcán s baljával közönyösen távozást intett az inasnak.

Az inas az ablakra, majd gazdájára nézett, figyelme nyomon kisérte az utcák zaját s egészen zavarba jött, hogy a gróf mindezt oly egykedvűen veszi. Végre oda nyujtotta a kezében levő levelet.

— Egy hordáros hozta ebben a pillanatban. Tőle hallom, a mi ott künn történik...

De a gróf nem figyelt a beszélőre s nem nyult a levél után. A legény ezt látván letette a levelet a zsölle mellett levő kis asztalra s szorultságában inkább, mint egyéb okért mondá:

— Egyebet nem parancsol méltósága?

— Mit? — mond a gróf s szemei a levélre tévednek.

— Egy pohár friss vizet.

— Jól van, hozz egy pohár friss vizet.

És az inas habozó léptekkel, még a küszöbről is hátratekintve kiment abban a hitben, hogy itt ezúttal aligha fognák számon kérni, ha nem hozna is egy pohár friss vizet.

A gróf szeme pedig a levélen volt. Tévetegen, a nélkül, hogy látott is volna egyebet egy négyszögletes, lapos fehér tárgynál, ott csüngött az a

két szem. Ki az a boldogtalan, a ki ily kelletlen órában levelet küld ide?... Egy nyomorúlt, a ki segedelmet kér?... Egy jó barát, a ki kalandra hívja?... Egy szerető, a ki szívet kínál, vagy egy másik, a ki pénzt kér?... Egy kupec, a kinek eladó lovai vannak?... Egy előkelő hölgy, a ki unatkozik?... Egy bolond, a kit a haza sorsa nyugtalanít?... Egy csaló, a ki szerencsét próbál?... Egy érkezett, a ki jelentkezik?... Egy távozó, a ki búcsúzik?...

És a gróf jobbja önkéntelenül elkezd játszani a kis levéllel.

És a kis levél suhog és zörög a gróf ujjai között és a gróf csöndes susogását hallja a kis levélnek, mely folyton ezt mondja. «Én vagyok, én vagyok!»

Mint mikor sötét éjszakán kopognak s kérdésünkre azt felelik «én vagyok!» Ujra kérdezzük és fülünk fölfigyel, hogy a hangjáról ismerjünk a rejtelmes látogatóra. A gróf izgatottan hallgatta a susogást, lázasan figyelt a hangra s nem merte elhinni, hogy ismeri, a mint az folyton és szünetlen susogta: — «én vagyok, én vagyok!»

És szemei elkezdtek lángolni delejes fényben, szíve dobogott szilajon, ajkai ketté nyíltak.

— Akárki vagy, — kiáltá, vagy inkább vélte, hogy kiáltja, mert hisz néma lázban ült a széken — akárki vagy, te gyötrelmes titkos látogató, nem menekülsz meg, a kezemben vagy!

És görcsösen összeszorítá a levélkét, hogy csak úgy ropogott acélos markában.

Aztán óvatosan, mintha legyet fogott volna, kivette markából a gyűrött levelet, széjjel bontotta és a kandalló előtt térdre bocsájtkozva nézte a tűz fényénél az írást.

— Tudtam, hogy te vagy, tudtam, hogy el kell jönnöd, tudtam, hogy mi még nem számoltunk le végkép, tudtam, tudtam, tudtam! — mondogatá egyre s föltépte s lázasan olvasá le a következő sorokat:

«Gróf úr!

«Isten is bocsássa meg önnek, a mit rajtam tett, én megbocsájtottam. A hova indulok, csak úgy remélem bűneim bocsánatát, ha én is előbb feloldok mindenkit az alól, a mit ellenem vétett. A sors nem akarta, hogy mi békén mehessünk el egymás mellett ez életben. Gonosz káprázatok, gonosz hatalmak gonoszabb játékot űztek velünk, de nem lenne békém a sírban, mely után vágyódom, ha abban a hitben hagynám meg önt, mintha én tudnám, mintha csak sejteném is, mivel vontam magamra azt a borzasztó itéletet, melylyel ön megsemmisített.

«De isten végzése volt, meg kellett lenni, és én megnyugodtam benne és kibékültem mindennel. Ebben nyugodjék meg ön is. Sem én nem tehettem róla, sem ön nem tehetett róla. Száz levelet írtam, százat téptem el. Valami arra izgatott, hogy mondjak el magamról önnek mindent, a mit tudok, hogy igazolva legyek ön előtt. De végre is mi czélja lenne? Sorsom kegyetlenebb, mint semhogy fordulóit emberi műnek tekinthetném. Oly rettentő, oly igaztalan az is, a mi ön által történt rajtam,

hogy a felelősséget érte ember el nem viselheti. Valamely magasabb cél országútjára tévedtem, azt hiszem s ott gázoltattam el az elrobogó működő hatalmak által. Isten önnel! Béküljön ki emlékemmel, én egy boldogabb életből mosolyogva fogok önre nézni. Pipiske.»

Elemér gróf szakadozottan olvasta e sorokat, kétszer-háromszor egy-egy szót, egy-egy mondatot, mint az iskolás gyermek, a kinek még nem nagyon folyékonyan megy az olvasás mestersége. Olvasás közben kilelte a hideg, lélegzete rövid lett s úgy didergett, rázkódott egész teste, hogy félkézzel a kandalló párkányába kellett kapaszkodnia. Mikor elvégezte a levelet, ülőhelyzetbe rogyott s a kemence féloszlopának vetette hátát, jobbját a levéllel homlokához vitte, baljával a padlóra támaszkodott.

— Meghalt, meghalt, vége van, megöltem! — nyögé dideregve s a két fogsora összeverődött.

— Elmegyek hozzá, elmegyek hozzá — folytatá — megmondom neki, hogy a szív, hogy a szív! Attól őrizkedjék csak!... Jaj de fáj, de fáj, de fáj!... Pipiske, Pipiske! — kiálta föltérdelve, aztán arcát a papirba rejté és zokogva borult a zsöllébe...

Az ajtó e pillanatban feltárult s rémült képpel jelent meg a küszöbön a gróf inasa.

— Méltóságos uram, gróf úr, gróf úr! Az utcán zendülés van, ezernyi nép énekli a szózatot, a kaszárnya felől pedig katonaság jön; fáklyások futkosnak föl s alá — beszédeket tartanak, a jogászoknak zászlójuk is van! Mindjárt kiüt a sza-

badság; — azt mondják Kossuth Lajos a városban van elbujtatva, — tessék csak kinézni...

És az oktalan inas izgatott zavarában föltépi az ablakokat.

Az ablakon ezer toroknak egybevegyülő hangja tódul be:

«Hazádnak rendületlenül
Légy híve oh magyar!...»

Közbe felkiáltások, sikoltozás, taps és egy tolongó sokaságnak mindennemű riadalma.

És a mint az inas az ablakot kitárta, kívül kisivít a többi lármából egy hang: «Éljen gróf Szanday Elemér.»

S mint a vihar adja tovább a nép zúgva, kavarogva, egymásba fonódva: «éljen gróf Szanday Elemér!»

Az a fickó ismerte a lakást s az inast nyilván a grófnak vélte. A szerencsétlen cseléd pedig, a mint ezt látja és hallja, fejvesztetten tántorodik meg, az ablaksarokba szédül s ott belekapaszkodik a függönyökbe.

A függöny mozgására (s tán az inas alakja is némileg látható lett) az éljenzés vihara ujra felzúg: «Halljuk gróf Szanday Elemért!»

A tömeg átveszi a szót s messze utcákon, téreken ismétlik: «Halljuk Szanday Elemér grófot!»

— Gróf úr, gróf úr! — kiáltja az inas és valamely szilaj erő által húzva az ablakhoz lép, kendőjét meglebegteti s kihajolva ordítja: «Éljen a haza!»

A sokaság, mint bősz és rengeteg visszhang felel az inasnak. Kendők, kalapok lobogtatása teszi

elevenebbé a feketéllő tömeget, mely ujra mintha egy szájjal üvöltené: «Halljuk gróf Szanday Elemért!»

A város ki volt vetve sarkaiból. Egy csepp hullott valahonnan a kínos elkeseredés szinig telt poharába s a végzetes pohár tartalma kicsordult. Az inas Elemérhez lépett, a ki a borzasztó zugásra fölemelte volt fejét s a zsölle mellett lassan maga is fölemelkedett, kezében Pipiske levelével.

— Mi az? — kérdé Elemér inasára bámulva.

— A nép, a magyarok, a hazafiak! — hadará izgatottan az inas. — A német szinházban voltak, ott összeverekedtek a rendőrséggel, aztán kitódultak az utcára s ott egyszerre tengernép lett abból a kevésből, a ki a szinházban volt. Mert azt is beszélik, hogy valami összeesküvést fedeztek fel, sokakat elfogtak, sokakat keresnek, sokan a nép közé menekültek, a ki azért volt a szinházban, mert ma azt a német-magyar kisasszonyt ki akarták fütyölni, de hogy az a kisasszony eltünt, nem játszott és senki sem tudja hova lett.

— Meghalt, nyomorult, meghalt! Mondd meg nekik, hogy én öltem meg! — rikácsolá a gróf torkon ragadva az inasát.

Ez alatt a sokaság egyre zúgott s folyton hallani kívánta a grófot, mint egy központját, mintegy zászlaját keresve benne a véletlen támadt s félelmes alakot öltött zendülésnek.

Elemér gróf ellökte magától az inast, ki ismét az ablakhoz tántorodott, táplálván ekkép önkéntelenül a nép várakozását. S a grófot szólító zúgás

ismét élénkebb lett. Az ablak előtt egy pár fáklya jelent meg s egy merész fiatal ember társai vállára kapva, szólani kezdett. Elmondá, hogy e házban egy ifjú hazafi lakik, kinek ősei dicsőséggel vannak beírva az ország szenvedéseinek krónikáiba. Nubia párduca, mond a lelkes ifjú, nem szül gyáva nyúlfiat s a haza bizalommal és reménynyel tekint a nagynevű ősök unokájára,

A tömeg e kis apologia után csak annál zajosabban kívánta látni a nagy ősök lelkes unokáját s az őrült lelkesedés riadalma futott rajta végig, midőn Elemér sápadt arccal megjelent az ablakon.

A fáklyák füstös világa rémesen esett a fiatal grófra, a ki holthalavány arccal, kisértetiesen égő szemekkel, kezében a levéllel lépett föl az ablakra, a borzasztó tüntető tömeg elé. Delejes erő húzta oda a fiatal embert, maga sem tudta mért megy, nem tudta mit akar, nem tudta mit fog tenni. Úgy látszik, ment volna, ha tűz, ha víz van előtte. Úgy látszik a fejében zúgó, a szivében tomboló elemek zajánál nagyobb zajt keres és démoni ihlettel, őrületes szilajsággal veti magát a kínálkozó alkalom karjaiba.

És fél kezével az ablak karfáját fogva, félkezével melyben a levél is volt, a tömegnek intve, ajakát szólásra nyitá.

— Népek, boldogtalanok, ide hallgassatok!

— Halljuk, halljuk, — riad és mozdul a rettentő tömeg.

— Harangok zúgását hallom, hallom a népek zokogását és a könny záporban hull a földre és

nem képes elfojtani a mérhetetlen kínt, a mely a világ trónján ül és kegyetlen jogarát suhintja el boldogtalan fejünk felett!

Halál a zsarnoknak, halál kibérelt hóhérainak, halál!

És minthogy ti mindnyájan elszánt lélekkel eljöttetek e borzasztó temetésre, engedjétek, hogy szelid halottam erényeit fölmagasztaljam előttetek. Szép volt mint a hajnal hasadása, egy kínban és félelemben töltött éjszaka után; édes volt mint a menyasszony álma, tiszta volt, mint a májusi harmatcsepp, isteni forrása ezer boldogságoknak!

— Éljen a szabadság! A szabadságról beszél — kiáltá a fiatal ember, a ki az előbb szónokolt.

Elemér gróf pedig folytatá:

— Jaj nekem, hogy többé föl nem támaszthatom! Jaj nekem, legnyomorultabbnak, hogy csak boszura hívtalak benneteket, gyilkos boszura, e borzasztó temetés után.

— Mert ez a világ — folytatá Elemér lázas sebességgel — ez a világ termő földje mindennek a mi gonosz, a mi cudar, a mi gyalázatos; és a jó, az igaz, a hű csak arra van itt, hogy áruló módon eltiportassék. Itt a kezemben lebegtetem az igazságok könyvének egy kiszakított lapját. Az elgázolt, vérbefojtott ártatlanság gyilkos története van reá írva. Meghalt a ki írta, halálé, a ki olvasta. És a halál az a rév, a hol a gyilkos meg az áldozat egy csónakba ülnek és leeveznek az örökkévalóság tengerén. Rajta, rajta, ragadjatok fáklyát, ragadjatok kést, ragadjatok gyilkot és töltsétek el a világot

rémes üvöltéssel. A halál a szabadság: töltsétek el a világot szabadsággal, hadd pihenjen a ki fáradt. Iszonyú zaj töltötte el a levegőt, a nép ittasodva fogadta az érthetetlen szókat, melyeknek képei alatt mindenki azt értette, a mit maga gondolt. Elemér pedig beszélt tovább a zsarnokokról, a hatalmakról, a szabadságról, az ő halottjáról és rémesen lobogtatta hozzá Pipiske levelét. Nem vette észre, hogy egyszerre csak megmozdul előtte a tömeg, hogy az utcai zaj elfojtja az ő szavát, hogy a nép jajgat és futni kezd, hogy az egyik utcasarkon fehér kabátos katonák sorfala tünik fel, mely a népre indul, majd visszavetődik, most parancsra vár, tűzre kapja fegyverét és iszonyú ropogás, majd jajveszékelés tölti el a levegőt.

A fáklyák eltünnek, a népésznélküli futásnak indul, a katonaság szuronyszegezve söpri végig a csatakos utcát.

Egy félóra mulva csöndes, néptelen, tisztára söpörve volt az utca. Elemér gróf pedig ott feküdt ájultan a pamlagon, mellén a veres levéllel, mellében egy puskagolyóval, mely az ablakból leterítette volt . . .

Kandallójában pattogott a tűz mint az előtt, inasa s egy orvos pedig ápolták a fiatal embert, kinek görcsösen összeszorított kezéből nem voltak képesek kivenni Pipiske levelét.

XXVI. FEJEZET.

(A bolondok.)

Nyolcan ülének ezúttal együtt egy középszerűen bútorozott elég terjedelmes pince-szobában. A nyolc közül egyiknek volt lakása e szoba. Egy ágy, egy szekrény, egy jó nagy asztal, egy másik kisebb asztal, egy állvány, megrakva könyvekkel, diván, töltött székek és nádszékek: ez volt a szobában nagyobb gond és rend nélkül elhelyezve.

A nyolc fiatal ember, ki itt, ki ott ült, nagyobb része a nagy asztal körül, Csongor Béla az asztalfőn mint elnök, tőle balkézről egy jegyző, vele szemben a pap, az asztal körül többen, kiket a kávéforrásból ismerünk. A kis asztalon thea-készülék volt elhelyezve, mindennel fölszerelve, csak a spirituszt kellett alája gyújtani.

Pipa és szivar nem hiányzott az asztalokról.

Az egyik szögletben egy pléhkályhában égett a tűz dübörögve. A falak nem voltak kifogástalanok, a padló szintén mutatott hiányokat. Az ajtó egy folyosóra nyilt, melyből lépcső szolgált az udvarra. Az ajtó előtt a padlóba belül a szobában egy négyszögletes erős vaslemez volt illesztve, maradványa tán olyan időnek, midőn ezt a helyiséget más célra használták. A szoba két ablaka az utcára nyilt,

de vasrácscsal és vastáblákkal volt ellátva, melyek ezúttal gondosan be voltak rakva.

A fiatal emberek társasága, mely magát a «Bolondok társaságá»-nak veszélytelen címével tisztelte meg, heti ülését ezúttal e szobában tartotta. Midőn mi átlépjük küszöbjüket, a tanácskozás előkészítésén túl vannak, s épen tárgyuk fölvételéhez látnak.

— Napirendünk mai tárgya, — szól az elnök, — általános nézetek a társaság föladatai körül s különösen működése megkezdésének és folytatásának voltaképeni mezeje. Két nézet harcol itt egymás ellen, s minthogy eljárásunk sikere az egységes munkát legjobban megkívánja, a két nézet közül az egyiket győztessé kell tennünk, s magunkat alája rendelnünk annak, a melyiket többséggel helyesebbnek nyilvánítunk. A társaság két jeles tagja tehát utolsó határozatunkhoz képest ma elejbénk fogja terjeszteni a munkálatokat, a melyek tanácskozásunkhoz az anyagot adják. Az egyik munkálat azt a nézetet vitatja, hogy az ország különféle nemzetiségeinek megmagyarosítása az első teendő, s hogy működésünk első és közvetlen mezeje ez. A másik munkálat azt bizonyítja, hogy az ország tökéletes megmagyarosításának nagy művét nem az idegen ajkú nemzetiségeken, hanem magán a magyaron kell kezdeni. Világos, hogy bármelyik itéltessék is helyesnek a két nézet közül, mindenik más-más eszközöket, más-más intézkedéseket teszen szükségessé. Kivánatos tehát, hogy e dolog körül tisztába jöjjünk, hogy munkánk sikere biztosabb

legyen. Felszólítom ennélfogva először is Szombathelyi István társunkat nézeteinek előadására.

A felszólított fiatal ember feláll. — Tisztelt társaság, — így kezd szólni, — midőn abban a megtisztelő megbizásban részesültem, hogy e nagyfontosságú tárgyban egyik előadói tisztre meghivattam, kötelességemmé lett az elejbém tett kérdés minden oldalának bő és alapos megfontolása. Ebbeli lelkiismeretes munkám folytán arra a meggyőződésre jutottam, hogy a két felfogást, a mely itt harcban van, nem szabad, sőt nem is lehet ily merev szembeállítás által egymástól teljesen elválasztani. Hiszen feladatunk kiválóképen a gyakorlati életet teszi működésünk terévé s a gyakorlati élet, ha nem mindig zárja is ki, de csak ritkán mutatja tanácsosnak egyes elveknek tiszta, keverék nélküli alkalmazását. Alku és megszorítás tárgya lesz ott hamar minden, a hol az ember az élet nehézségeivel kénytelen számolni s gyakorlati eredményeket kiván munkája után. A társadalom különféleségei ugyanazon elvnek más-más alkalmazását parancsolják, s az ország ethnografikus helyzete nem egyedül szabja elejbénk az alkalmazás módjait. Semmi sem volna könnyebb, mint egy hasonlattal a vegyészet teréről minden kétségen kívülivé tennem az eljárásnak azt a módját, melyet ajánlani és képviselni van szerencsém. Mert hiszen, ha valamely folyadékot valamely színre festeni akarunk, nem-e a festőanyagnak intenziv erejétől függ munkánk jobb sikere? Egy csepp kitűnő festőanyag tízszer annyi vizet megfest, mint tíz csepp

gyengébb erejű anyag. Magától kinálkozik tehát a belátásra az, hogy, ha Magyarországot nemzetiségünk szinére akarjuk festeni, saját nemzetiségünk festő erejét és hogy tárgyamnak megfelelő s nem képleges szót használjak, azonosító képességét a lehetőségig fokozzuk. E nemzetiség erkölcsi, intellektuális és anyagi érdekeinek kell tehát predominálni ama nemzeti hatalom intézkedéseiben, mely e haza sorsát kezébe veszi. A történet, a meddig csak visszavihető irott és hagyománybeli források nyomán, azt tanítja, hogy e téreken államalkotó szervezetet csak a magyar nemzet volt képes tartósan alkotni. Semmi más fajnak rendezett állami életet fentartania itt nem sikerült. Minden barátja tehát a rendezett és biztos államéletnek józanul pártolni kénytelen az itt egyedül életképesnek bizonyult *magyar* állameszmét. Ebből logikailag folyik, hogy csatlakoznia kell a magyar nemzeti törekvésekhez, csatlakoznia az irányhoz, mely számításait a magyar fajra fekteti. A ki ezt ignorálja, vagy épen elnyomni oktalan, azt mesterséges hatalom ideig-óráig fentarthatja, de viszonyok természetes folyományai hovahamarább porba döntik. Ha tehát, a mi bizonyos és csak rövid idő kérdése, újra eljön-e nemzet szabadságának napja, a nemzeti kormány a béke, a biztosság, az erkölcs és a józan politikai számítás érdekében egyaránt csak arra irányozhatja figyelmét, tevékenysége céljául csak és kizárólag csak azt tűzheti ki, hogy a magyar elem, a magyar faj mindennemű érdekei fölemeltessenek. Felfokoztatván e faj szellemi és

anyagi ereje, minden további következmény önmagától fog beállani. A magyar városok gazdagságban és kulturában emelkedvén, fölöslegük mint a gőzkazánban a feszülő elem, rést fog keresni és szét fog áradni e hazában egyfelől; másfelől mint példa és tekintély hódítani fog a szellemekben. Vágyak, ambiciók forrása lesz a vezérlő elemnek ilyetén tündöklése s ellenállhatlanul fog vonzani. A lélek, az erő, az anyagi s a szellemi hatalom: ezek lesznek hódító katonái ez iránynak; a hír jár előttük s utánuk és az erkölcsi hatás rövid idő alatt nagyobb munkát fog végezni az elkapott kedélyekben, mint akármely rendelet és erőszakos intézkedés, a minek a jelen időben is intő példáit látjuk.

És itt van helyén áttérnem arra a pontra, a hol a két rendszer találkozik. Mert ha nagy eredményt csakis attól a módszertől várok, ha a magyar faj emelését tesszük politikánk vezérlő elvévé, mégis vannak a harctérnek pontjai, a hol a másik módszert nem szabad elhanyagolni, de sőt a hol abban minden mulasztás pótolhatlan veszteséggel járna.

Ilyen pont mindenekfelett a polyglott főváros, első gondja egy modern államnak. A fővárossal szemben haladéktalanul mindent eszközt meg kell ragadnia a nemzeti kormánynak lakosainak megmagyarosítására s minden eszközt *egyszerre*. Ha már nem oly szerencsés ez ország, hogy nemzetiségére nézve egy teljesen magyar fővárosa legyen s nagy nemzeti céljainak elérésére nemcsak, hogy

nélkülözi ezt a megmérhetlen hatású tényezőt, de sőt meglévő erőinek egy részét, épen ennek a fővárosnak megmagyarosítása veszi igénybe: akkor ez csak arra ok, hogy szemben a fővárossal e téren a legerélyesebb munkára sarkaljon bennünket. Az államnak kötelessége kezét tenni az iskolákra, templomokra, szinházakra s a törvénykezésre. Imádkozni, tanulni, mulatni s igazságot keresni nyilvánosan csak magyarul lehessen. És ha minden próba kimerülte után az ország fővárosának minden rétegét ötven év alatt a magyarság át nem hatotta, akkor a magyar nemzetre az a roppant és keserű feladat vár, hogy egy második és pedig tősgyökeres magyar fővárost teremtsen az országnak, mely bizonyos tekintetben csak gyenge versenytársa lesz a kereskedelmi Pestnek, de mint a magyar kormány, az országgyűlés, az egyetemek, a főbíróságok, tudós társaságok és irodalom székhelye, a magyar nemzeti kulturának fészke és tűzhelye leszen s teljesíti a feladatot, a melyre a főváros a nemzeti életben hivatva van.

De ez eshetőség be nem fog állani.

Egy szebb jövő szózata hallik máris a tovazúgó idő szárnyainak verődésében. A most fennálló, a történelem tanulságait megtagadó s azért természettelen helyzet, mint a csúcsára állított pyramis saját terhétől talpra fordul s eltemeti azokat, kik a súly törvényeivel ellenkező állásában gyenge vállukkal támogatják. A mi időnk közelg, reményeink, terveink, kötelességeink teljesítésének hajnala már a hegyek mögött várja hasadását! Ajánlom a tisz-

telt társaságnak a fővárosra nézve ellenfelem tervét, az ország többi részeire nézve az általam indítványozott módszer elfogadását.

A mint a szónokló fiatal ember társai éljenzése közben leült s a szobában csend lett, a társaság megdöbbenve kezdett figyelni. Tompa kiabálás, futó emberek nehéz lépteinek zaja hallatszott le az utcáról a szobába.

— Talán tűz van! — mond Csongor Béla s fölemelkedik székéről.

A társaság indulna kifelé, midőn az ajtó feltárul s a házmester ijedt arca jelen meg a nyiláson.

— Kérem urak, a belvárosban forradalom van, lövöldöznek, tessék haza menni, becsukom a kaput.

A fiatal emberek összenéztek, kalapjuk után nyúltak s indultak a házmester nyomában.

Hárman maradtak vissza: Csongor Béla, Virág Bence és Gyalóky Béni, a szoba lakója. Bezárkóztak barátságos beszélgetésre és vacsorára.

A belvárosi forradalom csak kevéssé érdekelte őket. Alapszabályaik egyik pontja volt, hogy erőszakos mozgalomban részt nem vesznek; a ki pedig ilyenkor a tömegben találtatik, attól se a golyó, se a katona nem kérdi, mi szándékkal van ott. Jobbnak látták egymás társaságában tölteni az estét s ha kell az éjszakát.

Üldögéltek, beszélgettek, theáztak és falatoztak tehát, a midőn egyszerre halk kopogás vonta magára figyelmöket.

Összenéztek, mintegy egymástól kérdezve, mi ez?

Se az ajtó, se az ablak nem volt, a min kopog-

tattak. Nem is rendes kopogás volt, inkább szabálytalan kotomozás.

— Úgy látszik, — mond tréfásan az egyik, — a forradalom nem is annyira a belvárosban, mint inkább a föld alatt van!

— És csakugyan, mintha onnan, az ajtó előtti vaslemez alul jönne! — mond Béla.

— Mi van az alatt a fedő alatt? — kérdi Bence.

— Biz én alig tudom, pince, csatorna, vagy legalkalmasabban vízfogó, — mond a szoba gazdája. — Én bizony még soha csak meg se néztem!

— Alkalmasint megszorult patkányok lesznek.

— Bajosan, mert különben máskor is kellett volna már jelentkezniök.

— Az is igaz. Hallgassuk csak! mintha ütések volnának! Valamely szomszéd pincében dolgoznak talán.

— Végre megnézhetjük, — mond Béni, a gazda; — csak a pléhszedőt kell fölemelnünk!

— Próbáljuk meg, — mond egyszerre a másik kettő s a három fiatal ember csakugyan neki áll feszegetni a vaslemezt.

Nem kis munka volt megmozdítani s kiemelni a berozsdásodott vasat, de a mint el volt távolítva, az ütések csakugyan világosabban hangzottak. Béla kezébe vette a lámpást s belevilágított az üregbe, mely egy nem épen tágas vízfogó volt, mintegy bokáig érő vízmennyiséggel a fenekén.

De a zaj hirtelen megszűnt. Csend és nyugalom volt az üregben, a víz tükre is teljesen zavar-

talan volt s mutatta, hogy benne se patkány, se más lény ezúttal nem gázolt.

A házigazda letérdelt a földre s az üreg fölé hajolva, kissé beeresztette a fejét.

— Hejhó! — kiáltá, — ki az?

Senki sem felelt. Csendesség lett az üregben s a fiatal emberek is némán hallgatóztak egy darabig.

— Valakinek vagy valaminek pedig kell itt lennie, — mond végre Béla, — mert zaját tisztán hallottuk.

— Megesik, hogy tolvajok, a kiket merész vállalatukban megzavartunk.

— Olyan bolond tolvaj aligha van Pesten, a ki ennyi fáradsággal ide jöjjön lopni!

Ez a beszélgetés suttogva folyt s most ismét félbeszakadt egy kis zaj, valamely törmelék hullása miatt, mely a víz tükrén is karikákat hajtott.

— Csendesen, — mond Béla súgva, — látogatónk ismét jelentkezik, — s hátrább vitte a lámpát az üreg nyilásától.

A mi.it a három fiatal ember lélekzetfojtva hallgatózott, szemmel tartván a homályba borult nyílást, a zaj élénkebb lett, tompa ütések vegyültek bele és a törmelék szaporábban hullott a vízbe.

— Valaki falat bont, — susogja Béni, — várjuk be, mi lesz a dologból.

E pillanatban élénk robaj és nagy locsogás támad az üregben. Béla hirtelen eloltja a lámpát s kezébe veszi a gyujtótartót, hogy a szükséges pillanatban ismét világot gyújthasson.

A vízfogóból olyan zaj hallik, mint mikor valaki egy szűk nyíláson nagy ügygyel-bajjal keresztül bújik: ruhája surlódásának a zaja. Ezt lábak tapicskálása vízben, tapogatózás és szuszogás követi.

Fiatal embereink egymást sem látták a sötétben s izgatottan várták a világosságot. Addig is fülhegyezve lesték a zajt s abból iparkodtak magoknak itéletet formálni a titkos földalatti látogatás mivoltáról.

Tisztán lehetett egy lény erős lélekzését hallani, úgyszintén az üreg nyílása körül kezek tapogatózását, míg a lábak zaja csak csobogás volt. Világos, a földalatti vándor megtalálta a nyílást, feje már a szobában van.

E pillanatban Béla meghúzta sercegve a gyújtót s a szoba világos lett.

A három fiatal ember álmélkodva látja egy tüskés szakállú fiatal ember fejét a nyíláson. Paraszt ruhája tele maszattal, keze, arca, haja piszoktól, pókhálótól éktelen, félkezében egy törött ágyláb, szerszámnak vagy fegyvernek: a mint a dolga fordul.

— Ki vagy, mit akarsz? — kérdi a három fiatal ember egyszerre.

— Hol vagyok? — kérdi viszont a csodálatos jövevény fáradtan körülnézve.

— Mit keressz? Hol jársz a föld alatt, mi a szándokod? — kérdi újra Béni. — Nálam vagy a lakásomon, ha rossz szándékkal nem jössz és tisztességes ember vagy, akkor biztos helyen is vagy. Mi a neved?

A jövevény hallgatott, mintegy tanácsba szállva magával, aztán fölnézett a fiatalokra, egyikre a másik után s így szólt:

— Tisztességes ember vagyok, semmi rossz szándékom nincsen, többet nem mondhatok hazugság nélkül. Bajban vagyok, ha önök nem segítenek rajtam, nincs más módom, mint újra a föld alá bújni, más kijárót keresni, vagy ott veszni el ebben a borzasztó útvesztőben, melyben már nem tudom, hány napja bolyongok.

A fiatal emberek összenéztek. Ez a paraszt nem paraszt.

— Honnan jöszsz, mint kerültél a föld alá?

— Kérem önöket, ne faggassanak kérdésekkel. Szerencsétlen ember vagyok, ki szeretnék rettentő helyzetemből szabadulni: azt kell csak tudnom, kiknek a kezébe adott a sorsom. Ha ellenségeim, üssenek agyon vagy ereszszenek tovább; ha pedig van egy szerencsétlen ember iránt szánakozás a szívökben, mentsenek ki.

— Mi senkinek sem vagyunk ellenségei. Ha ön tolvaj vagy gyilkos, akkor tőlünk segítséget ne várjon, ha csak szerencsétlen, a ki a segítő kezet megérdemli, akkor jó sorsa hozta közibénk.

E szavakra, melyeket Béla mondott, a jövevény belekapaszkodott a nyílás széleibe, egyet rúgott magán s a szobában termett. Ruhája, csizmája, mindene egy csatakos volt és undok bűzzel töltötte el a levegőt.

— Kérek egy ital vizet, kérek egy falat ételt, kérek az isten irgalmáért valamely ruhát. Ha meg-

szabadulok, mindent gazdagon meghálálhatok. Börtönből szöktem meg, menekült vagyok, tegyék velem, a mi a szívökre fér.

És Viknyédy, mert ő volt, a fiatal emberek kérdéseire elmondta merész szökését. A fiatalok theát és enni valót adtak neki, ő pedig lehányta magáról a piszkos ruhát s beledobálta a vízfogó verembe, mely még nyitva volt. A házigazda ellátta őt friss ruhával, mert hisz egy darab a régiből nem volt rajta száraz.

— Tessék, — mondá vetkőzés közben, — át vagyok ázva bőrig. Itt van ni, — s egy rongyos viaszkos vászonba takart csomagot vett ki kebléből, — az én egyik jótevőm, a halott pap hagyatéka is oda van. Tessék kérem addig átvenni, majd a kályhán megszárogassuk, s odanyújtá Bélának a csomagot, ki, a míg a másik két fiatal ember Viknyédit mosdatta, tisztogatta s öltöztette, a csomagot kezdte törülgetni s szárogatni.

A mint Viknyédy ki volt tisztogatva, fel volt öltöztetve, a négy fiatal emberhez egy ötödik szegődött: a jó kedv. Ettek, ittak, beszélgettek (hiszen beszélni ugyan volt mit, kivált Viknyédynek), s megismerkedvén, egy félóra alatt meg is szerették egymást.

Béla pedig a kályhánál folyton s óvatosan szárítgatta a csomagot, a melyet Viknyédy az öreg Egeressi holtteste alul a koporsóból kivett.

XXVII. FEJEZET.

(Ismét kopogás.)

A még fiatal ember csakhamar igen jól érezte magát Béni lakásán. Akár ott is virradt volna meg. Viknyédyé volt persze a szó, s ez a szerencsés kedélyű ember csakhamar feltalálta és ragyogtatta eredeti szeretetreméltó tulajdonságait. Elmés volt, beszédes és természetes, hajmeresztő kalandjairól dicsekvés nélkül beszélt. Könnyelműsége játszva vitte bele a legmerészebb dologba s mikor elbeszélte élményeit, ez a könnyelműség takarta kellemesen rémes fordulatait. Neki magának is mulatság volt a dolog s elbeszélése humorosan volt fűszerezve. A mint túl volt egy-egy veszedelmen, az már elbeszéléseiben nem mint veszedelem szerepelt, hanem «mint bolondság», s a készség is meg volt ismét benne, bármely újabb bolondságba vakon bele rohanni. Mintha csak foglalatossága lett volna, folyton épségével és életével játszani. A mint más ember szivarra gyújt, úgy kezdett ő egy-egy nyaktörő vállalatba.

A három fiatal ember, kinek vendége lett, komoly és higgadt természet volt ugyan, de Viknyédy kedélyének és természetének varázsa ő reájok is ellenállhatlanul hatott, s a mint bolyongásait

a föld alatt elbeszélte, kis híja, hogy kedvök nem kerekedett egy sétára a föld alatti város tekervényes utcáin patkány, egér és más férgek e süppedékes, piszkos országútján.

Kedélyes beszélgetésében ismét halk kopogás zavarta meg a fiatal embereket. A kopogás ezúttal az ablakon szólt. Béni kinyitá a vastáblát, majd az ablakot, melyen egy 12—14 éves fiú arcza kandikált be.

— Itt van még Csongor Béla úr?

— Itt van, mit akarsz?

— A házmester fia vagyok onnan. Ezt a cédulát kell átadnom.

S ezzel bedobott egy kis papirdarabot s tovább szaladt

A papirt fölvették, elolvasták.

Kezdetleges irással a következő sorok voltak ráirva:

«Csongor Béla úrnak! A rendőrség keresi önt lakásán. Ne jöjjön haza, rejtőzzék el. Irásait összeszedik. Azt beszélik, sok elfogatás lesz még az éjjel, összeesküvésnek jöttek a nyomára.»

— Ha nem csalatkozom, a házmesterem irása, — mond Béla.

— Keresnek, — szól Bence, — téged, hát meg vannak ezek már bolondulva.

— Összeesküvés, — mond Béni. — Összeesküvés. Hogy jössz te ahhoz?

— Mint Pilátus a krédoba.

— Megfoghatatlan.

— Sőt épen természetes. A nyúl minden bokor-

ban vadászt, a gonosztevő poroszlót lát. A ki aztán mind a kettő egy személyben, nyúl is meg —

— Gonosztevő is —

— Az, ha egyszer megijed, kapkod vakon maga körül —

— És ebben van a dolog veszedelme, — mond Béla. Mit kell most tenni?

— Itt maradni, várni. Itt jó helyen vagyunk.

— Csakhogy végig itt se maradhatunk.

— Egy elfogatás veszélyének ki nem teheted magadat. A kit egyszer elfognak s betesznek valahová, az aztán ha bűnös, ha nem bűnös, az isten irgalmára van bízva. Lehet, kiszabadul, de mikor!

— No most már sorsosok volnánk, — mond Béla Viknyédyhez fordulva, ki némán hallgatta a fiatal emberek tanácskozását.

Viknyédy komoly lett. Ha őt jönnek üldözni, tán nevetve vett volna búcsút, hogy tovább kisértsen szerencsét. De a mi rá nézve semmi, az ezekre a komoly, munkás fiatal emberekre nézve nagy dolog. Ő tudja mit tesz az, zár alá kerülni.

— Nem örvendek rajta, — mond Bélának. Önnek más dolga van, mint kopók előtt szaladni.

— De végre is szaladni kell.

— Legalább is tanácsos.

— Csak az összefüggést tudnám a dologban. Sejtelmem sincs róla, miféle összeesküvésben vagyok részes.

— Az összeesküvésről nekem alkalmasint van tudomásom, — mond Viknyédy. Nyilván az én

levelem került a rendőrség kezébe s a szerint nyomozzák a békételeneket. De ott ön aligha fordul elő, legalább névszerint.

— Magam is bajjal hiszem.

— Végre is, még egy egész éjjel van előttünk a tanácskozásra

— Csendesen, az utcán valamit hallok!

És a fiatal emberek hallgatózni kezdtek.

Több ember rendes léptének zaját adta le a kövezet.

Ez katonaság!

És erre közeledik. Most megáll a ház előtt. Most valaki meghúzza a csöngetyűt. Nem bizonyos, de valószinű, hogy Bélát keresik. Igen, igen, hiszen egyik társa számára a lakásán egy cédulát hagyott hátra, melyen meg volt írva, hogy az estét itt töltik Béni lakásán.

Tehát kétséget nem szenved: Bélát elfogni jött el idáig a katonaság.

Most mit kell tenni? — Menekülni? — De merre? — Börtönbe menni, egy bizonytalan sors elé?

— Igen, de hát Viknyédy? — ő is elfogassa magát? — S az ő ittléte nem komplikálja-e a fiatal emberek helyzetét? —

A kapu nyilik: — a fiatal embereknek határozniok kell, és határoznak is.

Meg vannak győződve, hogy az első ijedtségen túl a kormány hangulata is más lesz. Tehát ez első ijedtség elül kell kitérni.

S a menekülő?

Ott van a patkányok országútja, még most is nyitva a fedele.

Viknyédy borzasztónak találta, mikor maga gázolt benne végig: most szinte dobog belé a szíve, mikor arról van szó, hogy többen menjenek.

De a házigazdának itthon kell maradnia. Azért is, hogy a gyanut lehetőleg elhárítsa, azért is, hogy a pléhajtót betegye.

A fiatalok egymásután ugrálnak a víztartó sikátorba. Elül Viknyédy, utána Bence, Bence után Béla.

Béni egy isten hozzátokat rebeg utánuk, s két kézre fogja a vaslemezt, hogy rá tegye.

Ekkor kiált vissza Viknyédy:

— Héhé, a csomagom!

Béni leadja Bélának, Béla e szóval: «meg van!» zsebre teszi és az ajtó felettük bezárul. Benne vannak térdig a vízben, fejig a sötétségben. Egymást tapogatják s óvatosan kúsznak át a résen, melyet Viknyédy a falon ütött volt. A résen túl egy pillanatra megállanak, s hallgatóznak.

Béni ajtaján dörömbölnek a törvény nevében. Béni lomhán, ingujjban, nagy pipával a szájában fogadja a katonai segédlettel jelentkező rendőrséget.

— Csongor Béla?

— Nincs itt.

— Itt volt?

— Itt volt.

— Mikor ment el?

— Azt a házmester jobban tudja.

— És más sincsen itt?

— Más sincs itt.

— De gyűlés volt e szobában?

— Az volt.

A rendőrség int s embeiei a kutatáshoz fognak.

A padló piszkos,

— Biz az piszkos.

— De nagyon piszkos.

— Biz az nagyon piszkos.

— Mitől olyan piszkos?

— Tetszik tudni, hogy itt gyűlés volt, többen jártak itt, ott künn pedig nagy a sár.

— Hát ez a vasajtó hova szolgál?

— Biz én még nem néztem meg. A házmester jobban fogja tudni.

— Vízfogó kérem ássan, — mond fogvacogva a házmester.

— Tessék megnézni, — mond Béni. A katona urak kevés erővel azt hiszem fölnyithatják.

És fölnyitották.

— Iszapos víz; rongy darabok félig megrothadva látszanak ki belőle. A ciszterna üres, — mond a rendőr, aztán hozzá teszi:

— Nyitva kell hagyni —

— De bocsánat, ez az én szállásom —

— Önnek más szállást fogunk adni.

— Köszönöm szépen, — mond Béni. Most mindjárt?

— Azonnal. Kövessen. Két ember itt marad a szobában, kettő a kaput őrizni. Egy kettő, fél jobb.

S rendőr, katonaság, a két őr kivételével, valamint Béni is, elhagyták a szobát.

XXVIII. FEJEZET.

(A hangyás ember.)

Egy földalatti homokbarlangban elmerengve gubbaszt egy elkényszeredett emberi alak. Alája pokróc van terítve a puszta földre. Világosságnak sehol a barlangba bejárója nincsen. Egy szegényes olajlámpa vet kétes világosságot a merengő emberre, a ki a barlang közepén nyüzsgő óriási hangyabolyra szegzi vörös karimáju szemeit, s míg jobbjában egy kis pálcát tart, melylyel meg-megbolygatja a fürge hangyanépet, addig baljával a mellette kosárban lévő eleségből — összedarabolt patkányhús lisztbe, mézbe hempergetve — eteti furcsa háziállatait, melyek sürögnek-forognak körülötte, botjára, kezére másznak s vidáman lakomáznak a nyújtott eledelen.

Éveire nézve ez ember az ötven-hatvan közt van, de szemre sokkal öregebb. Koponyája kopasz, csak a kupája kerületiben van egy csomó gubancos haja. Két füle messze eláll a fejétől, mintha folyton hallgatóznék, arca szine a fakónak s a sárgának bizonytalan vegyületét mutatja; bajusza, szakálla már gyér és szinehagyott, már nem szőke és még sem fehér, szine alig különbözik arcabőrétől s csak árnyéka segítségétől sötétebb, mint ez a ki-

cserzett bőr. Alkatra az egész ember gyengés, vézna, de ha mozdul, erőt és könnyüséget mutat. Ruhája nem csak jobb, mint az ember, a helyhez képest, a hol látja, gondolná, hanem valósággal is jó, alkalmatos, puha, simulékony kelméből való, s ha nincs is épen gazdájára szabva, tisztességesen áll mégis rajta.

Figyelmét emberünknek teljesen igénybe veszi hangya-csordája. Söpri, marékba veszi az izgékony állatkákat, melyeknek foszfor-illatjától a köhögtetésig meg van terhelve a barlang levegője; beszélget hozzájok, nevetgél, pöröl, majd egy kis dalt dúdol nekik, mely körülbelül ekép szól:

Hangya, hangya, mit csinálsz?
— «Napvilágra mászok.»
Napvilágon mit keressz?
— «Napsugárral játszok.»
Hangya, hangya, mi a baj?
— «Napvilágra voltam.»
S mit cipelsz a hátadon?
— «Társamat, de holtan.
— Napvilágon járt velem,
— Az utcát futosta,
— Napvilágon a szegényt
— Ember eltaposta.»
Hangya, hangya látod-e,
Ne menj napvilágra,
Ember ottan rátapos
Emberre, hangyára!

Valamely egyhangú koldusnótára ment a dal, inkább csak a rhitmus kiemeléséből állt, mint következetes melódiából, de nagy hatással látszott lenni az ideges hangyákra. Seregesen álltak meg

az éneklő előtt e kis állatkák, fejüket földre szegezve, testük hátsó részét fölemelve, csak csápjuk mozgott s utolsó lábuk párja. A mint emberünk a dalt elvégezte, ismét megindult a raj és futkosott ész nélkül ide-oda. A nagyobb koncokat úgy ellepték, hogy csak egy hangyacsomónak látszott mindenik. Itt-ott egy tisztára lerágott csont, patkányfej váza s efféle hevert a bolyon, hangyaszakaszok által bolygatva.

— Egyetek fiaim, egyetek kicsikéim! — így biztatta az öreg állatjait. Minek mennétek a napvilágra! Itt jó nekünk! Se telünk, se nyarunk. Egyforma meleg van mindig, egyforma sötétség van mindig, senki se tapos bennünket, senki se bánt, senki se hízeleg, senki se szeret, senki se gyűlöl. Nincs bíró, nincs elüljáró, aki igazságtalan mértékkel mérne! Nincs apa, a ki elhagyja gyermekét, nincs gyermek, a ki megtagadja apját, nincs testvér, a ki elárulja testvérét — nincs más, csak patkány meg egér. Egyetek fiaim, egyetek kicsikéim!

És a hangya-sereg mintha értette volna a biztatást, evett, futkosott, dolgozott, nyüzsgött a barlangban, melynek félhomálya nyilván világosabb volt lakóira nézve, mint a kik a napvilághoz szokott szemekkel vetődtek volna oda.

A barlang oldala síma homokfal volt, itt-ott egy vakablak vala a falba ásva. Területe tán öt négyszögöl, magassága alig sokkal több egy ölnél. Az egyik falon egy rozoga deszkaajtó takart valamely nyílást, ezzel szemben nyitott folyosó fekete szájürege tátongott a bolyra. Csunya barátságtalan

hely volt ez arra nézve, a ki ide nem szokott. A barlangnak azon az oldalán, a hol a lámpa volt egy erős fakampóra erősítve, a fal mellett a földön egy félig ágy, félig pamlagféle volt elhelyezve, jó pokróccal leterítve, szőnyeggel borítva. Nem rossz fekvőhely egy lusta vagy fáradt embernek. Fejtül egy X lábú asztal volt melléje illesztve, melyen egy kancsóban bor, egy tányéron sült hús és egy megszegett kenyér volt.

Sajátságos, hogy az asztaltól alig féllábnyira egy formális kis országút volt kaparva, finom lábacskák által, hogy úgy mondjam, taposva a homokfalra. Mint egy széles ripszszalag, úgy vonult fel az út a barlang tetejéig, a hol a homok is ki volt kezdve. Innen aztán számtalan kisebb s tágabb lyuk ment tova, folytatása az országútnak. Hangyanép jött, ment ezen az úton, kerülgette egymást, találkozván megállt, szimatolva összeeresztette s érintette egymás csápját s tovább szaladt mindenik a maga irányában. És ez iránytól el egy se tért, még azért sem, hogy a közel asztalra helyezett sült húst megkóstolja. Értették úgy látszik egymást a barlang lakói, az éneklő hangyás ember és parányi állatkái, kedvében jártak egymásnak, mindenik tudta, mi illeti őt, mi a másikat.

A hangyás ember, minekutána énekkel, biztatással és patkányhússal jól tartotta hangyáit, fölkelt a pokrócról, megigazította lámpáját, egyet huzott a kancsóból, a deszkaajtót kinyitva egy tekintetet vetett mögéje, a hol egy másik lámpa fénye derengett eléje és lefeküdt a kerevetre.

— Esti nyolc órának kell lenni, — mond órájára nézve — egy csinos aranyóra — a hangyák fölöttem abban a nyüzsgő bolyban még aligha gondolnak a lefekvésre. Most hosszú ott is az éj... Oh be nem kivánkozom már közéjök!... Nincs is mit keresnem... A kik voltak, a föld alatt vannak, mint én,... de nyugodtabban, mert se álmodnak, se gondolkoznak... A ki még ott van... a ki még ott van... azt jobb nem látnom... mert a föld alá tenném... pedig annak meg jobb ott, mert az a féreg, a mely a föld alatt pusztít, az nem fáj... de az a skorpió, mely őt ott fön csípi, szúrja, zaklatja: az, tudom, hogy fáj, jobban fáj, mint a kés, jobban fáj, mint a kötél, jobban fáj, mint a halálos félelem!... Ha lusta nem volnék... ha nem szeretném úgy ezt az éjszakát, elmennék egyszer kínjaiban gyönyörködni... de attól félek, megszabadítanám kínjaitól, melyekről minden nap lefekvésekor oly édes gondolkoznom... Csípjétek, szúrjátok, hasogassátok az agyvelejét, marjátok sebesre a szivét, őröljétek meg a csontját, igyátok a vérét föltámadt lelkiismeret skorpiói! Hallja álmában elpusztított gyermekek sírását, hallja az akasztott testvér csontja zörgését... a míg én csöndesen pihenek, csöndesen alszom és álmodom azokról, a kik már nincsenek... Jaj nekem, pedig be szépek voltak! Jaj nekem, pedig de édesek voltak! Jaj nekem, jaj nekem, de elmult minden, a mi szép, minden, a mi édes, — minden, minden, minden!...

És a vén ember tapogatta kopasz fejét, mintha ott volna az a fájás, a mely e beszédek alatt meg-

mozdult benne s ajkai motyogtak és mozogtak, szeme a lámpára bámult, a mely mintha kriptabeli mécses lett volna, gyéren szürte le sugarait a barlang bús éjjelére...

Egyszerre csak elmerengéséből hirtelen talpra szökött.

Mintha zuhanást és kiáltást hallott volna!

Mi lehetne az? Hiszen itt ember nem jár, csak ő, ide kiáltás nem hallatszik, itt egyéb zaj az ő léptei és sóhajai zajánál nem hallható!

Talán már elszundított s csak álmodta a dolgot? Nem, nem, nagyon tisztán különböztette volt meg. A jaikiáltás hangja most is a fülében csend. Akár ismételni is tudná.

— Há — há! — próbálja aztán, de csak rekedt károgással tudja utánozni, a mit hallott. Ő azonban meg van elégedve vele.

— Tisztán ez a hang volt, mondja magában, tehát nem álmomban hallottam. De ni, még az irányát is tudom. A kút felül hallottam, a patkánykút felől!

És ezzel felragad ágya mellül egy kis kézi lámpát, meggyújtja s nekiindul a sikátornak, mely a fal egyik oldalán a homokba vágva volt.

Egy öl széles, egy öl magas folyosó volt ez, síma fenékkel, síma falakkal. Vagy ötven lépést tett benne a hangyás ember, aztán bekanyarodott jobbra, ismét előre ment tíz lépést és két nyílást elhagyva egy harmadik sikátorba lépett be. Ezen menetelésen mind alább ment vagy harminc-negyven lépésnyire, ott élesen világító lámpájának sugarai a homokfalba ütődtek. Vége volt a sikátornak.

Ez volt a patkánykút. A folyosónak tetője itt mind jobban emelkedett s a sikátor végén egy tág kéménybe végződött, melynek felső végét látni nem lehetett.

A mint a hangyás ember lámpája világa elérte a sikátor végét, felülről kiabálás hallatszott.

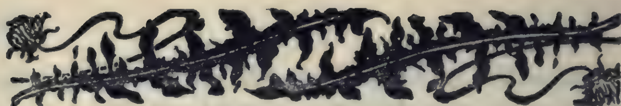
— Hej hó! — ki az? — Béla! — Hol vagy? — Ide, ide! — hej! S hasonló kiáltozások két pár ajkról egymást keresztezve.

A hangyás ember egy pillanatig megáll figyelni s lámpája világát az úgynevezett kút fenekére, az az a folyosó végére ejti, a hol ő patkányait fogni szokta.

Ha már idegen emberi hangok hallatára szokatlan izgatottság fogta el s a tudatra, hogy emberekkel akadhat ily váratlanul dolga, ideges lett mint egy hangya: úgy a látvány, mely elejbe tárult a kút fenekéről, egészen kivette sodrából.

Egy piszkos, sáros emberi alak feküdt ott elterülve, egy fiatal sápadt férfi arc, holtan-e, ájultan-e? nem tudhatja, de mozdulatlanul.

Tanácstalanul állott az öreg ember e látvány előtt, de csakhamar irányt adtak neki a felülről meg-meg ujuló kiáltozások. Derekáról leoldá szíját, s az ott fekvő test mellén átveté, becsatolá s karját a szíjba öltve felemelé a testet s vitte a folyosón végig, — hogy lábai végig karcolták a földet, a mint utána csúsztak, — vitte barlangjáig s ott kerevetére ledobta.

XXIX. FEJEZET.

(A hogy az isten intézkedik.)

— Ki ez és hogy került ide?

Ezt a kérdést intézte magához először is a hangyás ember s erre keresett feleletet, természetesen az idecepelt test — zsebeiben, melyekben kutatni kezdett.

Első a mi a kezébe esett, egy csomag, viaszkos vászonba hirtelen becsomagolva egy darab papír.

A mint a hangyás ember e csomagot sebten felbontja s a szennyes írást oda tartja lámpájához: égni kezdenek szemei, két ajka reszketegen szétnyílik.

Ezt az írást ő ismeri! A kéz, a mely e vonásokat rajzolta, az elme, a mely foglalatját gondolta, — mindenik nagy munkát végzett az ő, a hangyás ember sorsában is! Lehetetlen, hogy ebben csalódjék, lehetetlen, hogy a pokol káprázata idegen írást mutasson neki, «ahhoz» hasonlónak... s midőn lázas remegéssel fordít a kezében lévő lapon, hogy az aláírást megkeresse... egy állati, tagolatlan hörgéssel roskad le a fiatal ember teste mellé.

— Mely végzés, mely hatalom küldi nekem ezt, ebben az órában, e helyre és miért? Mi végre?

Ezt hörgi, a mint két tenyerében az ágy szélén kopasz fejét meggörgeti.

De csakhamar magához tér és az éhes ember mohóságával falja fel két szeme a piszkos papiros tartalmát, mely a következő sorokból állt:

«Ide irom le kínszenvedésem történetét, aztán rá bizom a véletlenre, a mit a világ istennek csufol: intézkedjék róla az!»

«Kristóf testvérem! mondhatlanul szerettelek addig, míg vőlegénye nem lettél annak a leánynak, a kit mindennél jobban szerettem.»

«Megfogadtam, hogy boldogságtok virágában teszlek benneteket nyomorultabbakká a legnyomorultabbaknál is.»

«Kivándorlottam hazánkból, hogy idegen országból biztosabban intézhessem csapásaimat reátok.»

«Én voltam az, a ki, míg dolgaidban oda jártál, elrablottam két gyermekedet és elhoztam idegen országba.»

«Feleséged nem tudta túl élni az első csapást, belehalt. Pedig nem erre számítottam. Azt reméltem, hogy belőlük nevelek ostort, kínt, gyötrelmet a számotokra.»

«Tégedet becsaltalak az országba, a hol voltam, pénzedet elvettem, magadat akasztófára juttattalak.»

«Gyermekeidet világgá űztem, földönfutókká tettem, azt sem tudják, hol születtek, azt sem tudják, kitől születtek: nyomorúltak, koldusok, sehonnaiak lettek!»

«Pénzedet irigy rokonok közt per, civakodás és

visszavonás tárgyává tettem. Meg vagyok magammal elégedve.»

«Hallod-e Kristóf! Meg vagyok magammal elégedve! Ha hallod, lehetetlen sírodban meg nem fordulnod.»

«Gyűlöletem és boszúállásom mérge volt az én táplálékom teljes életemben.»

«Ha van isten, mindent tudó és mindenek felett bölcs isten felettünk, a ki két nyomorult testvér szeretetét emésztő gyűlöletté változtatja át az által, hogy pusztító szerelmöknek egy tárgyat ád: ez az isten feleljen kínos életemért, gyötrelmes halálomért; én kacagva szállok alá a poklok tüzébe!

Gerber, ujabban *Ergerberger* Flórián.»

— Jaj a nyomorult, jaj a nyomorult! — Csak ezt rebegte csukló hangon, könnyei záporként omlottak alá, térdei ujra erőszakadtan hajlottak össze s a vén földalatti ember ott fetrengett az ágy mellett, zokogásba fult hangon egyre ismételve: jaj a nyomorult, jaj a nyomorult! Jaj nekem szép gyermekeim, jaj nekem édes feleségem! Jaj nekem, jaj nekem!

A hangyák pedig mászkáltak körülötte egykedvüen. Ezeket a hangokat nem ismerték, nem is értették, nem is figyeltek reájok.

Egyszerre azonban megáll jajgatásával, és felemeli fényes kopasz fejét.

— Ki ez az ember, a ki nekem ezt a rettenetes levelet hozza? És mint jut a zsebébe ez a levél? — Irgalmas isten, hátha — —

És görcsösen megragadja az ájult fiatal ember fejét és odafordítja a lámpa felé.

Piszok, por, pókháló borítja a fiatal ember képét; az öreg ember szemeiből meg oly sűrűen esik az eső, hogy attól nem képes látni. Kendőt ránt elé tehát és megáztatva omló könnyeiben, elkezdi törülni, tisztogatni az ájult ember arcát.

És egy merev, holtnak látszó sápadt képen nyugszik meg kisírt szeme. A lámpa sárga fénye rémessé teszi az arcot lecsukott két szemével, melyen az öreg ismerős vonásokat keres.

— Mikor gyermekeiért jajgatott, mikor utánok epedve elhervadni kezdett, mikor kiterítve volt, akkor lehetett ehhez hasonló! De oly régen volt, és oly gyötrelmes volt, hogy ma már semmit sem tudok belőle... Jaj és ha mégis úgy lenne!... fel kell használnom az alkalmat... Mert ha úgy van is, a titoknak itt kell maradnia, ebben a barlangban és ebben a szívben... de fel kell használnom az alkalmat!

És a hangyás ember ujra megragadta ájult vendége fejét s elkezdte csókolni.

— Ez az apádért,... ez az anyádért... ez neked, ez drága kedves húgodnak... ez a multért... ez azért a drága jelenért... ez a borzasztó jövőért... ez a mérhetlen kínszenvedésekért...

És csókolta végig a testet, a hol érte, hogy szinte maszatos lett tőle mindene. Sírt, zokogott, és egyre csókolta és mindig tudott hozzá valamit mondani, hogy mért csókolja.

Egyszer aztán ismét rémülten felszökött. Hátha ez a fiatalember meg van halva! Ha nem is az,

a kinek hinni remég, legalább hírt mondhat, legalább elbeszélheti, mint jutott ez okmány birtokába... És felszabván ruháit, elkezdte a testet dörzsölni. Aztán borral locsolta meg az ott álló kancsóból kendőjét és az orra alá tartotta. A piszkos, sáros ruhát leszedte róla s majd a puszta mellét, majd halántékát dörzsölte, míg végre kezdte érezni a fiatalember szíve verését. Ekkor szépen ágyára fektette, letakarta szőnyeggel és egy kortyra való bort öntött a szájába. Aztán leste, mint tér az élet fokonként vissza a fiatal testbe s mint terjed el benne újra.

A fiatal ember felnyitotta két szemét, de csakhamar ismét lecsukta. Lélegzete erősebb, halhatóbb lett s melle elkezdett hullámosan, bár gyengén emelkedni a ki s bejáró lélegzettől. Az öreg ember izgatottan nézte mint foglalja el az élet jogos területét s szemeivel a fiatal ember arcán csüngve várta az első szót.

Az első szó, a visszatért öntudat első szava lesz a varázsige, a mely a viszonyt kettejök közt más lábra állítja. Azontúl nem tapogathatja reszkető kezekkel, nem csókolhatja többé szomjas ajakkal a fiatal testet. Azontúl egy idevetődött idegen lesz, a ki felvilágosítást kénytelen adni az írásról, ő pedig a barlangbeli hangyás ember, a ki, ha akar, ád, ha nem akar, nem ád magáról felvilágosítást.

És ez első szó csakhamar ellebbent a magához tért fiatal ember ajkáról.

— Hol vagyok? — susogja szemeit újra felnyitván s tétován tekintve szerte.

Az öreg embernek az izgalom összefogta száját. Csak nagy megerőltetéssel volt képes összeharapott fogait szétvenni egy-két szóra.

— Csendesen, csak térjen magához — mondá.

— Ki az? — kérdé a fiatalember. — Ki az? És hol vagyok?

— Jó helyen, veszélytelenül. —

— Mi történt velem?

— Hogy érzi magát?

— Már jól, jobban. Egy pohár vizet kérek.

— Inkább egy ital bort. —

— Jó lesz!

És ivott s ismét lecsukta szemeit néhány perczre. Gyönge pirosság ült az arczára s midőn szemeit ismét kinyitá, tekintete tiszta volt.

Körülnézett a furcsa helyen, aztán az előtte térdeplő öregre, s hirtelen felülő helyzetbe emelkedett.

— Istenem, hol vagyok? S hol vannak társaim? — Kicsoda ön? — Mily hely ez, a hol vagyok? — S hogy kerültem ide? —

— Lassan, lassan! — mond az öreg. Mennyi kérdés? Ki győzné önt felelettel úrfi! Látja, hogy jól megvetett ágyon van, érzi, hogy ápolják, a többi nem sürgős!

— Hát barátaim?

— Azok nem estek le.

— Igen igen, már emlékszem. A mint a sötétben tapogatóztam, féllábam alul elenyészett a föld és én lezuhantam.

— Én pedig hallottam az ön kiáltását és zuhanását és elhoztam ide s fölélesztettem.

— És kicsoda ön?

— Én? — Az ön életének megmentője.

— Igen, igen, bocsánatot kérek, nem tudok jól magamhoz térni. Oly különös és borzasztó minden. Egy visszás véletlen arra kényszerített bennünket, hármunkat, hogy egy házból a csatornán át meneküljünk. Az első csatorna szűk és alacsony volt, csak négykézláb tudtunk benne előre haladni. Abból egy tágasabba tértünk be, de térdig gázoltunk utálatos, bűzös salakban, nehány gyujtószállal világítván meg egyszer-egyszer undok utunkat. Ebből egy szárazabb sikátorba tértünk be, a hol könnyen hatolhattunk volna előre, ha gyujtónk el nem fogyott volna. A pokoli sötétségben azonban csak tapogatva lépkedtünk tova. Figyelmünk mindig fölfelé volt irányozva, nem találnánk-e kijárót e sikátorokból a levegőre. De persze éj volt, a föld felett is sötétség volt, valószínű, hogy több csatornanyílás alatt elmentünk a nélkül, hogy észrevettük volna. A sikátor hol szükebb, hol tágabb lett, így majd jobbra, majd balra elágazott. Mi hárman folyvást szólítgattuk egymást, úgy mentünk előre, mígnem egyszerre én, a mint előre lépek, lábam alá nem találok földet, az egyensúlyt elvesztem, a fejemen egy ütést érzek s többet ezentúl nem tudok magamról.

— Ön lezuhant a patkánykútba, ott találtam önt ájulva s idehoztam e barlangba, a hol sikerült fölélesztenem.

— Köszönöm jóságát és kérem tetézze azzal, hogy helyzetemet tekintve, megengedje a kérdéseket, melyek ajkamon égnek.

— Elég jól érzi már magát?

— Mintha visszatért volna minden erőm. Nem lehet barátaimat értesítenem?

— De hát ki ön? s kik barátai? S miért kellett s kik elől kellett e szokatlan úton menekülniök?

— Fiatal emberek vagyunk, ügyvédsegédek s effélék. Menekülnünk, csaknem — azt hiszem — elégséges ok nélkül, a hatóság elől kellett. Összeesküvőknek tartottak bennünket, s el akartak fogni. Mi meg egyrészt a mai napság veszedelmes elfogatást nem akartuk megkockáztatni, másrészt meg egy összeesküvő csakugyan volt is köztünk.

— Fiatal ember, nem szeretném, ha ön nekem itt meséket mondana.

— Hogy juthat ilyesmi eszébe!

— Ön és társai tehát se nem tolvajok, se nem — rendőrközegek?

Béla — mert hisz az olvasó már tudja, hogy ő volt — természetes ámulással mondá: Tolvajok? Rendőrközegek? — Oh uram, nem tudom mi ösztönzi önt arra, hogy a szolgálat után, a melyet nekem tett, vonakodjék szavamnak hitelt adni.

— Jól van, hinni fogom a mit ön mond. Hiszen engem úgy is hiába szedne rá! Hiszen ön itt nálam nélkül sírjában volna! Hiszen ha egy pillanatig belenézek gondolataim örvényébe, el kell szédülnöm a Gondviselés hosszúkezű munkájának láttára! Hiszen én évek óta vagyok itt ebben a barlangban, és ma tetszik csak úgy, mintha derengne előttem, hogy mért kellett itt lennem! —

Nem nem, ebben az órában ön, meg én: mi ketten nem csalhatjuk meg egymást; hogy mi itt, ily rettentő utakon találkoztunk, annak oka van!

Béla csak félig értette az öreg beszédét s a csodálkozás egy nemével nézte a torz külsejű embert, a ki belső izgalmát elrejteni iparkodott, a mint beszélt.

— És mért nem mentek ugyanott vissza, a hol lementek a föld alá? — kérdé kis vártatva a hangyás ember.

— Az első pillanatban az volt a szándokunk. Meg is álltunk hallgatózni, de a mit meghallottunk, az nem igen volt biztató reánk nézve. A ház előtt s a szobában, a honnan menekültünk, őröket hagytak. Nyilván gyanakodtak. Így határoztuk el megindulni azon az undok uton, melyet egyikünk sem ismert s mely engemet ide hozott az ön barlangjába.

— Csodálatos, csodálatos! — mormogta az öreg s biccentett elgondolkozva kopasz fejével.

— Megengedi most már, — kezdé újra Béla — hogy én is kérdezzem: kicsoda ön, s hogy kerül ide?

— Én itt tanyázom.

— Állandóan?

Már nem tudom hány éve, hogy nem láttam a napvilágot.

— Szinte hihetetlen!

— Szinte hihetetlen!

— És mi készti arra, hogy itt, e borzasztó börtönben töltse életét?

— Mi? — A körülményeken kívül, melyek idehoztak, az a csekélység, hogy nincs mit, nincs kit odafönn keresnem. Akár a sírban is lehetnék s ezt a helyet nem is nézem egyébnek sîromnál.

— Nincs mit, nincs kit odafönn keresnie?

— Nincs, nincs, nincs! — És az öreg ember megrázta esetlen fejét s könnyei lepotyogtak a barlang, szürke földjére.

— És hogy került ide?

— Még csodálatosabb módon, min ön. Gazdag ember voltam, de a sors megfosztott mindentől, a mi kedves volt előttem. Egy testvérem élt, de nem tudtam hol. Gyászomba voltam eltemetkezve, mikor megjelent nálam s rávett, hogy kivándoroljak vele egy idegen országba, a hol ő tartózkodott. Elmentem vele, mert azt reméltem, az élet új meg új képei és változandóságai, új népek, új vállalatok, új viszonyok, új emberek valamikép ki vesznek búsongásomból, megenyhítik beteg lelkemet. Abban az országban épen háború volt, forradalom. Testvérem a fővárosba vitt, a mely akkor élénk tábori életnek volt színhelye. Értékeimet biztosságba helyezte, s egy élelmezési vállalatban akart részesíteni. Kocsin mentünk ki ketten egy közelfekvő birtokra, a hol a nemzeti hadsereg táborkara volt. Egy erdőn vitt keresztül az utunk. Ott egyszerre csak körülfognak, beszélnek egy nyelven, a melyet én nem értettem, testvérem a katonák egy részével eltávozott, úgy látszott, mintha erőszakosan hurcolták volna el, engem pedig a többiek mint «spiont» egy fára felkötöttek ... És úgy mint ön

vagy tíz perccel ezelőtt, én is ezen a helyen tértem magamhoz s azóta napvilágot nem láttam.

— És kik hozták önt ide?

A hangyás ember hosszan nézett a fiatal emberre. Kimondja-e a szót, ne mondja-e? Nehéz volt az elhatározás. Végre is az ágy mellett a földön heverő papir után nyult s fölemelte.

— Hol vette ön ezt az írást?

— Ez írást? — Nem ismerem.

Az öreg élesen nézett Bélára.

— Nem ismeri? Nem tudja, mi van e papirra írva?

— Hogy tudnám! Először látom életemben.

Béla azt hitte, az öreg félre beszél, ez viszont azt gondolta Béla tréfál vele.

— De hisz én az ön zsebéből vettem ki!

— Az én zsebemből?

— Igen, e rongyokba volt takarva!

— Ah, tudom már, — a Viknyédy csomaga.

— Ki az a Viknyédy?

— Egyik társam, a ki velünk szökött. Az összeesküvő.

A hangyás ember indult a sikátor felé. Hirtelen azonban megállt.

— Hogy jut e levél Viknyédi kezébe?

— Menekülés közben egy temetőben felejtett koporsó halottját, egy öreg papot kidobott a sírba, maga bele feküdt s a koporsóból hozta magával véletlenül.

— És ő se tud róla mást?

— El se olvasta.

— Csodálatos, csodálatos! El vagyok temetve, senki a világon nem tudja, hogy vagyok, senki és két idegen ember megjelenik itt, a hova senki el nem találhat, hogy nekem ezt a levelet átadja!

— Tehát e levél önt illeti? Ez valóban csodás.

— Megdöbbentően csodás! És az ön arcza, a mint itt előttem megélénkül ... bocsásson meg, jól esik az ön fiatal arcát néznem. Már évek óta nem láttam szép fiatal arcot ...

És nem győzte szemeiből a könnyeket törülni, de csakhamar ismét összeszedte magát s visszavitte a régi nyomra a beszélgetést.

— Ön azt kérdezte, kik hoztak ide. Nos tehát, engem könyörületes emberek a faágról levágtak, idehoztak, föléiesztettek. E könyörületes emberek a fölöttünk elterülő nagy városnak egy hosszú évek óta fennálló tolvajbandája, én pedig itt a katakombákban az orgazdájuk vagyok.

Béla e szókra ülőhelyéből felszökött.

A kopasz ember vállára tette kezét.

— Csöndesen, fiatal ember — mondá. Nehogy egy meggondolatlan, tán épen bántó szóra ragadtassa magát. — Nem valami kitűnő, nem is épen díszes állás ez az én állásom, de láthatja, nem is számítok semmire, amit kitűnő és díszes állás szokott az embernek adni: sem anyagi jutalmak által megszerezhető kényelmekre s élvezetekre, sem polgártársaim közbecsülésére. Hiszen még a napvilág élvezéséről is lemondtam. Itt vagyok hangyáimmal örök éjben, örök magányosságban, bizalmi férfia, ha tetszik azoknak, a kik nyomorult élete-

met visszaadták. Dolgom, hogy a mit kezemre adnak, azt megőrizzem. Én nem kérdem, hol veszik, hogy veszik, hová viszik ismét, ők pedig kérdezetlen nem mondják. Így vagyok itt, nem tudom hány év óta, mert az időt nem számlálom. Társaságom, mulattatóm, barátom ez a hangyaboly, mely postásképen teljesít szolgálatot közöttünk.

— E hangyaboly?!

— Úgy van. Látja itt ezt a kis országútat a falon fel? Ezen járnak ki hangyáim a napvilágra. Hova, nem tudom. A tolvajtársaság egy tagja behinti őket odafenn valami lisztfélével. Ha hangyáim fehéren jönnek le, az nekem üzenet, s azt jelenti, hogy átvenni való van. Én kimegyek éjjel egy bizonyos helyre, átveszem a mit adnak s ismét hazajövök. Azt hittem, e csendes foglalkozásban végzem el napjaimat s hangyáim fognak egykor eltemetni. Eleintén sokat töprenkedtem azon, mért kell itt maradnom s nem lenne-e jobb felszöknöm a világra. De csakhamar beláttam, hogy ez legjobb hely nekem, ily megrablott szívű embernek csak a sír való. Hogy még valakin jót is tehessek itt, mint ma önön, azt szinte lehetetlennek tartottam.

— Oh szegény, szegény ember! — mondá Béla megindulva s vállaira tevén két kezét, szánakozva nézett az öreg ember szemébe majd ismét folytatá:

— Hagyja itt ezt a a borzasztó helyet! Jöjjön fel velünk a világra.

— Nem, nem — mondá fejét rázva az öreg. — Én már könnyebben vagyok el a világ minden gyö-

nyörűsége nélkül. És ha még tudtam volna gondolni okot magamnak, a mely képes lett volna rácsábítani, ez a levél, a melyet ön hozott, megtanította arra, hogy nincsen.

— És mi van hát abban a levélben? — kérdi Béla s utána nyul.

— Majd ott fenn elolvashatja. Mert a levelet magával kell vinnie. Egy testvérről van benne szó. a kit fölakasztottak: az én vagyok. Gyermekekről, — azok az én gyermekeim; pénzről — az az én pénzem; gyötrelmekről — azok az én gyötrelmeim. Neveket is fog benne találni, jegyezze meg magának a neveket. Ön nem értheti, mért mondom el mindezt önnek, magam sem igen tudom. Nem is okok birnak rá, hanem érzések és sejtelmek. — A gondviselés kezemunkáját látom abban, hogy ily csodás úton ide le a föld alá egy öreg pap kokoporsójából jut el az írás, ön, egy idegen által. Ha én most öntől elveszem, itt rothad el velem. Így pedig ön megtanulja ez írás értelmét s tán eszköze lesz a gondviselésnek további művében. Ez a gondolat járkál a fejemben. Eleinte többet hittem, mást gondoltam, de most már csak ennyit gondolok. Ez elég, hogy önnek magamviseletét megmagyarázza. És most siessen fel ismét a világba s ne felejtse ezt a barlangot és lakóját, a ki önt az életnek visszadta.

Béla önkéntelen vette át az öregtől a papirt, melyet ez ismét a viaszkos vászonba gondosan becsomagolt s maga is csodálatos gazdájának sejtelmes hangulata alatt állt.

— És ha az írás folytán önre valamikor szükségem lenne? — mond kis habozás után. — Miként adjak hírt, vagy miként keressem önt fel?

A hangyás ember megrázta fejét.

— Rám többé odafönn senkinek szüksége nincs. Maradok tolvajnép orgazdája, hangyáim társaságában.

— Igen, a hangyák! — mond Béla élénken.

— Ezek az én postásaim. De ha mégis úgy fordulna, hogy az isten kezének szüksége lenne rám? Ah, ah, — nevetett kinosan az öreg. — Ön idetalál e levéllel, mikor nem tudja, hogy itt vagyok! Az isten ezentúl még könnyebben eljuttatja hozzám, a kitől üzenetet akar küldeni, ha kell...

— De mégis.

— Nem, nem! Már is többet mondtam, mint szabad lett volna. Nekem kötelességem volna önt innen ki nem bocsátani. E tanyáról, e tárakról itt, — s ezzel odamutatott a fogyatékos ajtóra, — senkinek sem szabad tudomással bírnia, önnek sem.

— És társaim, az istenért! — kiált fel Béla hirtelen, mintegy aggodalomtól megszállva.

— Társait is ki fogom menteni; de önök ezért cserébe meg fognak esküdni, hogy a telepről itt, soha senkinek semmi körülmények közt nem szólnak.

— Az istenért, menjünk társaimért!

— Menjünk, — mond a hangyás ember s felragadta ismét lámpását,

E pillanatban távoli kiáltások zaja hallatszott a barlangba. Az öreg figyelve hajlott előre.

— Úgy lászik az ön társai. Jöjjön velem.

És elindultak a sikátoıon a patkánykút felé, s a mint mentek, mind közelebb hallatszott Viknyédy hangja, a ki Bélát szólítgatta. Az utolsó előtti fordulónál találták őt, ide-oda tapogatózva. Viknyédy pőrére volt vetkőzve s úgy hagyta fönt Bencét is. Ruhájokat eltépték, kötelet sodortak belőle, azon eresztette le Bence Viknyédyt Bélát keresni. A kútból felkiabáltak Bencének, hogy csak legyen nyugodt, mindjárt érte mennek. Ezzel a hangyás ember a két fiatalt visszavezette a barlangba, megkínálta őket borral, pecsenyével és kenyérrel, maga pedig eltávozott s mintegy tíz perc mulva hozta magával Bencét.

Ez üregek tömkelege, melyben az öreg ember oly biztosan járt, akár a hangya a bolyban, a kuria épületétől körülbelül a Rókuskórházig terjednek, s részben ma is elég épek még, bár lakójuk régen nincsen más, mint egér, patkány és — hangya.

XXX. FEJEZET.

Egy test a vízben.)

Csongor Béla, Viknyédy Géza és Virág Bence jóízűt ettek a hangyás ember pecsenyéjéből, jóízűt ittak borából s a mint a jóízű evés-ivás közben egymásra néztek, rögtön közibök is szállt a fehér galamb, a fiatalságnak áldott jó kedve. El-elmaradoz ez az áldott madár néha, válságos pillanatokban, kétséges helyzetekben, de az első pihenőn ismét csak ott terem.

Hogy is ne! Egy lélekzetrabló rettenetes pillanat után, melynek rettenetességét a sötétség, a hely, a fiatalok helyzete csak fokozta, fokozta az a körülmény is, hogy minden segítő eszköz, még csak egy nyomorult gyufaszál nélkül is voltak: most itt falatoznak megint, még pedig a föld alatt, jóízűen. Hozzá ketten teljesen pőrén, a harmadik félig levetkőztetve, mindhárman még elég maszatosan! Mi kell több, hogy három ép testű és egészséges kedélyű fiatal ember kedélye kicsattanjon! Csak Béla volt kissé lágyabb a többinél. Rajta még mindig meglátszott az öreg ember revelációjának hatása.

— De ki hát ez a mi Salamon-fejű házigazdánk voltaképen? — mond Viknyédy.

— Nála nélkül aligha volnánk ilyen jó kedvben.

— S mi dolga van neki itt a föld alatt?

— Nem elég, hogy itt van — minket kimenteni?

— Igaz, igaz! Éltessük a derék troglodítát!

— Nem kell rossz tréfát csinálni rá!

— Nem, nem! Csak kocintsunk!

És a fiatalemberek ittak és éltették a hangyás embert, a ki e pillanatban egy új meglepetéssel jelent meg a deszkaajtón.

Három pár jó és kényelmes ruhát hozott a fiataloknak s egy-egy köpenyt mindeniknek. Erre lett még csak igazán jó kedv. Kacagva, tréfálva, láttak az öltözködéshez, jó kedvvel szólitgatták az öreg bácsit is, kinek úgy látszik még választékban gazdag ruhatára is van a föld alatt, de azon az öregen mély szomorúság ült.

Mégis csak szép emberekkel lenni.

Azok tréfálnak, kacagnak, beszélnek! Csak hallgatni is jól esik az emberi nevetést, vidám beszélgetést! A hangya néma, se nevet, se beszél. Ha e fiatalok elmennek, ismét nem fog emberi nevető hangot hallani sokáig — tán soha többé!

Soha többé!

Szinte a hideg borzongatta e gondolatra. De el volt tökélve. Ez a gondolat csak egy kis gyönge érzékenység, melynek nem szabad rajta erőt vennie. Minek is lenne másképen? ha föl is menne az emberek közé: hova, mely társaságba jutna. Az emberek hogy fogadnák, ijesztő külseje senkiben bizalmat, senkiben szeretetet nem keltene. E nélkül pedig hidegebb, ridegebb az élet az emberek

közt, mint itt lent a hangyák társaságában. Reá odafönn csak keserűség, csalódás, nyomorúság és tűrhetlenebb magányosság várna, mint az, a melyet itt élvez...

A fiatalok elkészültek.

— Fiatal urak, — mond az öreg most — mielőtt távoznának, becsületökre kötöm, hogy soha senki előtt áruló szót arról ne mondjanak, hogy tudomásuk van e földalatti tanyáról. Soha, senkinek! Ezt meg kell fogadniok.

— De valahogy csak meg kell hálálnunk, — szól Viknyédy — az ön nemes cselekedetét, édes jó öreg bácsi.

— Adják a kezöket. Így, megnyugszom önökben. Hálájok hallgatásuk legyen, isten önökkel — és rájok borult, sorba ölelte őket és keservesen elsírta magát. Csak Béla értette ez elérzékenyülést, a többi azonban szintén megilletődve adta vissza az öregnek az ölelést.

— És most menjünk! — mond az öreg, felkapta kis lámpáját s indult elül, utána a három fiatal.

És mentek üregeken, sikátorokon keresztül, kasul, kitanulhatlan útvesztőkön át gyors léptekkel, tán egy negyed óránál tovább, midőn vezetőjök megállott.

Itt vagyunk a nagy csatorna mellett. Ezen egyenesen a Dunára lehet jutni.

— De hisz ebben víz van! — kiált fel Bencze, a mint az öreg lámpájának fénye a csatornára esett.

— Itt balra van egy üreg, abban három csónak van eldugva. A középnagyságút bocsássuk vízre, azon elmenekülhetnek. A város alatt érnek a szabadba, onnan a Dunára. Nyáron itt ritkán van víz, de ilyenkor csak csónakon lehet járni. Tehát előre!

És belekapaszkodtak négyen a csónakba s leeresztették a vízre. Elsőnek Viknyédy ugrott bele, megkapta az egyik evezőlapátot s kezet nyujtott az öregnek.

— Kedves jó öreg bácsi, isten bizony haraggal búcsúzom el, még csak a nevét se adja velünk emlékül!

— Nevem a hangyás ember. Tartsatok meg a szívetekben!

Bence kezet fogott az öreggel s szintén csónakra szállt.

Béla volt hátra. Odalépett az öreghez, a ki egész testében remegett. Egy pillanatig habozott, aztán ráborult a fiatal emberre.

— Isten veled fiam! Rád adom az áldást, a melyet nem adhattam gyermekeimre. Emlékezzél rám gyermeki szeretettel. Én már el nem felejtelek, beszélgetni fogok magamban veled, mintha ott lennél, lefekszem oda, a hol feküdtél, gondolatom, szívem veled a merre jársz és ha valami történik azzal a levéllel, lelkem ott fog lebegni rajtad és a mit tész ebben a dologban, azt imádsággal kisérem innen a föld alul, a sötétségből, az én síromból. Isten veled, isten veled!

És mielőtt Béla szólhatott volna, az öreg ajkon, aztán homlokon csókolta, aztán a fiatal ember fejét melléhez szorította s hajára forró könyeket ontott,

aztán ellökte magától s eltünt a homályban, lámpája kis világát testével takarva.

Béla is alig tudott elérzékenyülésén uralkodni. Tenyereivel törülte le könybe borult arcát, zokogását görcsösen fojtotta el s kezével intve az üreg felé, csónakba ugrott e szóval: isten nevében!

És Viknyédy megindította a csónakot, mely a tisztátalan elemben csak nehezen siklott előre, gyakran beleütődve a nagy csatorna falaiba...

A vén ember pedig loppal visszajött, kihajolt a csatornára s hallgatta a távozó csónak zaját. Sokáig hallgatta, tán már csak képzelte, hogy hallja... Aztán megfordult, gyors léptekkel sietett barlangjába, hangyáihoz vissza, ott az ágyra vetette magát és körülötte csend és némaság volt, csak az ő nyögése, csak sóhajtásai kóvályogtak a siri nyugalomban, hogy elenyésszenek hallatlanul...

...A három fiatal ember némán evezett tovább s egy jó félóráig tartott, a mig a csatornából kivergődött egy szük árokba, onnan pár ölnyire a Dunába, Az ég csillagos volt, a felhő eloszlott s a hold telő félsarlója ragyogott a zenithen. Még e szerint nem lehet nagyon későn az idő.

Csak itt, midőn a Duna sodra ellen kellett kapaszkodniok, kezdtek azon tanakodni, mi tévők legyenek. A városba bemenni most nem nagyon bátorságos. Nappal az ilyet jobban meglehet kockáztatni, gyanutlanabbul. Az ember hasonszőrű nép közé elegyedik s nem vonja magára a figyelmet, míg most könnyen megesik, hogy akár valamely rendőr, akár a patrol megszólítja.

Legjobb lenne az éjszakát a városon kívül tölteni valahol, de hol, ha még a szabad ég alatt is!

Virág Bencének van erre nézve egy ötlete. Ő a fővárosban járta ki a kisebb iskolákat is és volt egy igen kedves tanulótársa, egy korcsmáros fia, itt künn a rákosi versenytér közelében. Igen jó barátok voltak s ő, Bence, sokat járt ki barátjával ennek szüleihez, egész napokat töltött itt. A fiú pár évvel ezelőtt mellbetegségben halt meg. Benee egész betegsége idején nagyon szorgalmasan látogatta szegény barátját a miért az öreg korcsmárosok, mert jól esett nekik ez a baráti részvét, igen hálásak voltak. Bence reméli, hogy a jó emberek szívesen adnak nekik pár napra vendégszerető rejtőző helyet.

A terv igen pompásnak találtatott s már megakarták a fölfelé haladó csónakot fordítani, midőn az egy sulyos tárgyba ütközött.

— Mi az, — kérdi Viknyédy, a ki a csónak hátuljában ül.

Bence a csónak orrán forgatta a lapátot, csak meg kellett fordulnia, hogy meglássa az akadályt.

— Jézusom, — kiáltá — egy emberi test a vizben.

A másik két fiatal ember oly hirtelen ugrott föl erre, hogy a csónak oldalt fordíttatott, hogy az uszó test épen a derekához került a csónaknak.

Egy nő teste volt.

Két karja egy gerenda darab körül fonódva, feje a gerendára hajolva. Többi teste a vízben uszott.

Holthalavány s nedves képén a hold gyenge sugarai játszottak.

Béla kihajol s két kézre kapja az uszó testet. Vigyázzatok a csónakra, hogy föl ne billenjen! És könnyűséggel emeli a testet, mely görcsösen kapcsolódott két karjával a gerendába, gerendástól együtt ki a vízből, derékig. De a mint a test fele a vizen kivül volt, sulya megkétszereződött s Bélának, hogy bírjon vele, térdre kellett bocsátkozni. Ekkor már az arca egészen közel jutott a szerencsétlen nő arcához, kit a Duna vize a csónakhoz mosott.

— Irgalmas isten! — kiáltá Béla ingadozva — Ida, Ida! testvérem!

Feje szédült, karjai elzsibbadtak, maga összeesett a csónakba, Pipiske teste pedig nagy locscsanással vissza a Dunába.

Virág Bence alig volt képes a csónak egyensúlyát fentartani. A mint azonban a veszélyes ingadozások megszüntek, odatérdelt Bélához, megrázta s fölemelte.

Béla csakhamar magához tért, mindössze egy pillanatnyi szédülés fogta el.

— Vízbe, vízbe, — nyögé és tehetetlenségében kétségbeesetten hadonázott a kezeivel, — ki kell menteni, ki kell menteni.

Bence feláll s körülnéz.

— Uram Isten, hova lett Viknyédy! az is kiesett, hé Géza, Géza!

Béla felugrott s kiveti magát a Dunába, ha Bence derékon nem kapja.

E pillanatban hallatszott Viknyédy szava.

— Hej hó! megálljatok!

Viknyédy, a mint Pipiske teste visszahullt a vízbe, egy szökéssel utána ugrott, mire azonban megfogta s felhozta, addig a Duna a csonakot nehány öllel lejebb vitte. Most hatalmasan uszott terhével a csónak után.

Pár perc s Viknyédy is, Pipiske teste is a csónakban voltak.

Pipiske ruháját Béla és Bence, a ki végzett orvosnövendék volt, felkapták s elkezdték testét hatalmas kezekkel dörzsölni,

— Partra, partra, — kiált Béla s Viknyédy, ki már ismét az evezőlapáttal dolgozott, a part felé irányozta a csónakot.

A parton ujra hozzá láttak a mentés munkájához. A test hideg volt, de nem volt megmerevedve. Úgy látszik, hogy a leány a halálra elszántan vetette volt magát a vízbe, de végső tusájában az uszó gerendavég a keze közé jutott, s ő inkább ösztönből mint akarattal, belekapaszkodott a fadarabba, a mely leusztatta őt Dunahosszat.

Midőn érezték, hogy a test reagálni kezd, erősen beburkolták egyik, a barlangból hozott köpenybe, a másikat rácsavarták két evezőlapátra s arra helyezték Pipiskét. A harmadik köpenyt Viknyédyre erőszakolták reá, a ki ugyan váltig mondta, hogy nem fázik, de azért jól esett neki a jó köpeny.

A három fiatal ember most vállra kapta a Pipiske terhét és megindult a korcsma felé, Bence útmutatása mellett.

XXXI. FEJEZET.

(Ernesztina kisasszony.)

Varhonyay ügyvéd úr, kinek irodájában ez elbeszélés első fejezeteinek egyikében találkoztunk, elfogadó szobájában ült egy irománnyal a kezében. Előtte, a divánon egy sovány hölgy foglalt helyet. A hölgy még nem annyira idős, mint inkább nem fiatal. Könyökéig érő fekete kötött keztyűjére az olvasó jobban fog emlékezni, mint magára.

Ernesztina ő, Ergerberger Flórián egyik örököse. Megunta a rokonokkal céltalan civódni s eljött a furcsa végrendelet dolgában ügyvédi tanácsot kérni a fővárosba.

Varhonyay úr forgatta, olvasta s ujra olvasta a testamentumot, mindig csak az volt véleménye, hogy biz ez bolondos egy dolog.

— No, nemde hogy az!

— Azt hiszem, érvénye nem is tartható fenn.

— Hogy érti ezt ügyvéd úr?

— Úgy értem, hogy a törvényszék meg fogja semmisíteni és törvényszerinti örökösödésnek fog helyt adni.

— Persze, persze, az lesz a vége.

— És mért is nem terelték már régen a törvény útjára?

— Hisz épen az. Senki sem akar osztozni, mindenik szeretné az egészet.

— Vitatják a legnagyobb bolond címét?

— Kérem az úgy van, hogy azt hiszik, kell a dolognak valamely értelmének lenni, valamely vonatkozásának. Valószinű, hogy néhai bátyánk értett valakit a legnagyobb bolond alatt. Már most ezt szeretnék kisütni.

— És találtak már valamit?

— Semmit a világon.

— Én azt hiszem, hogy az elhunyt csak egy rossz tréfát akart csinálni rokonai megboszantására.

— Meglehet, meglehet, — mond Ernesztina kisasszony keztyűjét csipkedve, — ki is telhetett tőle, csak az a kérdés, ki tudja a dolgot hasznára fordítani.

— Hogyan, hasznára?

— No persze! Hiszen kérem gondolja meg, van egy sógorunk, a ki már három hónapja a bolondok házában van.

— Meg van bolondulva?

— Sőt nagyon is okos! Így akarja tőlünk elkaparítani az örökséget. A felesége gondolta ki s az vette rá.

— Ez nem rossz. Csakhogy, ha a testamentom szerint megy, akkor az örökösnek nem kell épen rokonnak lenni.

— Jesszus, az volna még csak szép.

— Csak a legnagyobb bolond legyen.

— Kérem nagyobbak, mint a mi családunkban, már nem is lehetnek.

— Azt mutatja a testamentom is. De ha ezt a kisasszony is elismeri, hát adja oda a maga részét annak, a ki a legnagyobb közülök.

— Hova gondol ügyvéd úr, hiszen én sem vagyok tán az utolsó közülök!

E pillanatban egy ügyvédsegéd lép be, megzavarni a beszélgetést.

— Bocsánatot kérek ügyvéd úr, — így szól — Csongor Béla jött be és sürgősen szeretne az ügyvéd úrral beszélni.

— Mondja meg neki, hogy ide várom, — szól Varhonyay, mire a segéd távozik.

— Kedves kisasszony, — folytatja az ügyvéd, — engedje meg, hogy a végrendeletet visszatartsam. Meg fogom még egyszer alaposan fontolni a dolgot s a napokban végleges választ fogok adni kegyednek.

— Jól van doktor úr; de tudja meg, én kész vagyok a dologban a császár trónjáig elmenni, hogy igazságomat megoltalmazzam. Ajánlom magamat.

És Ernesztina kisasszony eltávozott. Ugyanazon az ajtón, a melyen az igazáért mindenre kész hölgy kiment, lépett a szobába Csongor Béla.

— Az istenért, honnan jön? — szólítja őt meg principálisa. — Nem tudja, hogy keresik?

— Tudom. Hiszen az egész éjjel üldözőim elül futottam. Oh ügyvéd úr, mily éj volt ez! Mily játéka a sorsnak, mily intézkedései a gondviselésnek!

— Beszéljen, de előbb üljön le. Hiszen egészen ki van magából kelve.

— Ügyvéd úr tudja, hogy Csongor Béla csak fölvett nevem. Ez éjjel megtaláltam atyámat, beszéltem vele, megcsókoltam, a nélkül, hogy tudtam volna, kicsoda. Elváltam tőle, és nem fogok hozzá visszatalálhatni. Oh ügyvéd úr, ez egy éjszakán többön mentem keresztül, mint egész ez előtti életemben.

— Nem értem önt! Szedje össze magát!

— Azért jöttem ide, hogy ezt a csomagot önnek átadjam — s Béla elővette Viknyédy csomagát, — ez világosított fel mindenről. Engem keresnek, megesik, meg is találnak, azt akarom, biztos kezekben legyen ez az okirat. Mert testvéremet is megtaláltam az éjjel, — gondolja meg ügyvéd úr, a Dunából mentettük ki! — Ez az okirat az ő számára esetleg egy vagyont menthet meg. Azt akarom, hogy önnél legyen, mert ha engem elfognak, elveszik tőlem s elveszhet. Vegye át s őrizze meg s kérem, fogja pártul szerencsétlen testvéremet.

— De hol van az ön testvére?

— A rákosmezei futtató tér mellett van egy korcsma, ott ápolják. Mellette van Viknyédy Géza a ki a vízből kimentette. Ezt a csomagot egy csodálatosan véletlen játszta a kezembe. Mikor testvéremet sikerült életre ébreszteni, s Bence barátom azt mondta, hogy a közvetlen veszély elmult, megvizsgáltam ez okiratot s minden világos lett előttem. Kristóf, az a szerencsétlen, az a boldog-

talan öreg, az az én atyám! Flórián, az én hóhérom, az atyám gyilkosa! Istenem, istenem! Mily borzasztó dolgok! Csodálkozom, hogy az eszemet el nem vesztettem tőlök.

És a szegény fiatalember tenyereibe temette arcát és zokogni kezdett. Varhonyay pedig csakugyan azt kezdte hinni, hogy Béla meg van háborodva.

— Ha az ügyvéd úr olvasni fogja ez okiratot, akkor jobban megért, — mondá kis szünet mulva. Ismétlem mind azt, a mire kértem. Én most megyek, és ha mégegyszer végig kellene bolyongnom ama borzasztó földalatti útvesztőkön: addig nem nyugszom, a míg atyámat ujra fel nem kerestem.

És Béla indulni akart, a mint ismét az előbbeni segéd lépett a szobába.

— Gróf Szanday Elemér legénye van itt. A gróf úr sürgősen kéreti Csongor Bélát.

— Bocsánat, én nem mehetek. A gróf úr rá ér, a gróf úr várhat.

— A gróf úr, a legénye szavai szerint, nem várhat: nagyon rosszul van.

— Rosszul van! mi baja?

— Ön azt sem tudja? — mond az ügyvéd! — A grófot az esteli zendülésen mellbe lőtték.

— Istenem! — Meglőtték! — Megyek!

— Fiatal barátom, vigyázzon, — mond az ügyvéd, — önt keresik.

— Ne hagyja el testvéremet! Nekem mennem kell!

— Ne hagyja el húgomat!

És Béla rohant tovább.

Az ügyvéd úr pedig elővette az okiratot, melyet Béla nála hagyott s az irás és a név egyaránt világosságot vitt abba a zavarba, a melyben a dolgokat az előtt látta.

S midőn Ernesztina kisasszony pár nap mulva megjelent nála a válaszért, az ügyvéd úr e szavakkal fogadta: «Kisasszony, nagyon sajnálom a dolgot, de nekem is van örökös-jelöltem, s én perrel fogom megtámadni a végrendeletet.»

Úgy? — mond a kisasszony élesen. — Tessék! Én pedig megyek a császárhoz! Alásszolgája!

XXXII. FEJEZET.

(Elemér és Béla.)

Orvosok vették körül gróf Szanday Elemér ágyát aggódó arcokkal. A rendőrség rátette volna kezét a fiatal mágnásra, de a gróf állapota olyan volt, hogy ágya körül a rendőrségnél nagyobb úr parancsolt.

Elemér arca nem lehetett halaványabb a rendesnél, de szemeiben lázas fény volt, ajka félig nyitva csüggött alá, lélegzete rövid és kinos volt.

Midőn Béla belépett hozzá, a gróf intett környezetének, mely a másik szobába vonult.

Aztán kinyujtotta kezét Béla elé, és a mint a fiatal ember odanyujtá jobbját, a gróf gyönge, de ellenállhatatlan erővel huzta magához őt, le az ágyba, átkarolta fejét, arcát arcához nyomta, megcsókolta és kinos sirásba tört ki, átölelve tartván a fiatal embert.

Béla megilletődve csak azt susogta: «Gróf úr, gróf úr, kimélje magát!»

A gróf pedig halkan, hangtalanul beszélni kezdett Bélának, s a mint beszélt, véres lett tőle az ajka.

— Köszönöm, hogy eljött. Igen nagyon vágyódtam kegyed után. Talán már hallotta a történteket.

Magam sem tudom, hogyan fejlődött a dolog, de jól van, hogy így van. Oh kedves barátom! Milyen különös egy lény az ember. Mikor békén vagyunk, nem is sejtjük, mily elemek, mily félelmes elemek nyugalma az, a mely bennünk táboroz. Hanem ha az elemek felbőszülnek, ha kitörnek csatázni: hogy vonaglik a szív! Hogy kínlódik a lélek! Hogy törik össze a test, a mely a béke óráiban élvezetek eszköze és anyaga volt és hogy hányódik az elme nyomorult sajkája tehetetlenül az elemek viharában ide s tova! Minek nem képzeli magát az ember! Mily szerepekre vállalkozik oktondi s hiú elbizakodásában! Bíró lesz, hóhér lesz, s ha itélt, visszahull a fejére a maga itélete s összetöri. Jaj be borzasztó az élet, ha erői összecsapnak az ember feje fölött! Teljes életemben nem tanultam annyit, mint életem ez utolsó napjaiban. Öntől kivánkoztam elbúcsúzni. Oh, hogy a világ osztályokba sorozza az embereket, az osztály osztályt keres és az ember az osztályok miatt oly gyakran nem találja meg az embert. Ha egy kegyes végzet minket korábban összehoz, tán minden másképp lett volna. Itt van, itt, minden itt van a szívben. A haza is, meg a szerelem is. Későn találtam meg mind a kettőt, furfangos buvó helyében. Jól el volt rejtve mindenik. Magam sem tudtam, hogy ott van. Szeretni kell tudni! Ez az igazi, ezen túl semmit sem ér minden! Szeretni a hazát, szeretni a barátot, szeretni a leányt, szeretni az életet, szeretni mindent! Most már késő! Csak önnek akartam elmondani, hogy minden világos lett már előttem.

Most már mindent tudok, mindent értek, semmiben sem kételkedem. De jaj, milyen borzasztó árt fizettem ezért az okulásért! — és e szóknál jobban magához szorította a fiatal embert... Ez a kis tudás, ez a kis világosság egyszerre ment be szívembe a halállal!... De ez még a kisebb!... Oh Pipiske, Pipiske!... Azt is én öltem meg, az is ezért esett el borzasztó áldozatul.

— Gróf úr, az istenért, mit beszél! — mond Béla s izgatottan ölelte át a fiatal embert, ki lassan fölemelkedett volt s most hanyatlani kezdett. A gróf viszont megragadta Béla kezét és folytatá.

— Szerettem őt! Magam sem tudtam, hogy szeretem, de most már látom, hogy a vak szenvedély, melyről nem akartam tudomást venni, az hajtott pokoli munkámban. Én kergettem a rettenetes halálba, én pusztítottam őt el a világról!

— Testvérem volt, — mond Béla s szemei könybe borulnak.

— Testvéred! Testvéred! — ismétli a gróf. — Hát mit vétettünk mi ketten egymásnak, hogy egymáson kell ilyen nyomorultakká lennünk!

— Csendesedjék gróf, ne kinozza magát, hiszen Pipiske él!

— Él!

— Pipiske él! Egy kétségbeesett pillanatában a Dunába vetette magát, de szerencsére kimentettük.

A gróf eltakarta patakzó szemeit. Aztán vánkosa alól egy véres papirdarabot vett ki és ajaká-

hoz vitte. Hosszan feküdt így, becsukott szemmel, csak jobbjával kereste Béla kezét, s mikor megtalálta, szorosan megfogta s nem is eresztette el mindjárt. Két ajakán lélekzete véres lerakodása ült. Melle nehezen pihegett. Sebe sajogni kezdett, s a gróf mintha azt érezte volna, hogy felszakadt s vére csergedeznék le mellén.

Végre felnyitá két szemét s rá vetette Bélára. Mintha foszforfény égett volna a szemében.

— Engemet már nem fogtok kimenteni a Dunából!...

Béla az ágy előtt féltérdre ereszkedett, hogy közelebb legyen a beteghez.

— Ne adjon ily gondolatoknak helyet.

— Csöndesen. Jól van, — mond a gróf. — Érzem, hogy lázam emelkedik. Hagyjon most el. Világos észszel akarok öntől búcsút venni s nem akarom, hogy a mit lázamban beszélni fogok, ön hallgassa. Ön megértené s nem engedem meg, hogy annak az emlékét is rólam magával vigye.

— De ha már igy beszél gróf, hogy kivánhatja tőlem, ha szeret, hogy ebben az órában elhagyjam?

— Épen azért, mert szeretem. Oh ne gondolja, hogy el leszek hagyva. Itt van rendelkezésemre az egész orvosi fakultás. Ezek ápolni fognak, a míg az életnek csak egy kis szikrája is lesz bennem. Isten önnel! Testvérének ne beszéljen rólam. Ő megbocsátott, isten önnel!

Béla lehajolt, megcsókolta őt. A gróf ölelve tartotta barátját egy darabig, aztán eleresztette s fejét a falnak fordította.

Béla zokogva tántorodott ki a szobából. Percekig tartott, míg annyira rendbe szedte magát, hogy távozhatott.

A kapuban egy ismeretlen ember szólítá meg.

— Ön Csongor Béla ügyvéd-segéd úr?

— Az vagyok.

— Kövessen, ön foglyom.

Béla a rendőrrel kocsiba ült, a rendőrségre, onnan kaszárnyába s onnan tovább vitetett.

Az orvosok pedig, mikor Elemér szobájába visszatértek, a grófot erős lázban találták.

Kétszer huszonnégy óráig tartott még a fiatal ember gyötrelmes láza, aztán vége lett.

Impozáns, tüntetéses gyászmenet kisérte őt ki örök nyugalma helyére, a kerepesi ut melletti temetőbe.

A kegyeletes ifjúság pedig minden esztendőben fölkeresi halottak napján a fiatal martyr sirját, megkoszoruzza és hazafias beszédet tart a jövendő ifjainak buzdítására.

XXXIII. FEJEZET.

(A legnagyobb bolond.)

Béla pere nem tartott nagyon sokáig. Az összeesküvésben, mely Viknyédy elfogott levele folytán üldözés tárgya lett, nem lehetett ugyan a részességet reá bizonyítani, azonban mint egy titkos politikai társaság elnöke és mint a ki az utcai zendülésben tettleges részt vett Szanday Elemér gróffal benső összeköttetésben levőnek találtatott, elitéltetett s el is szállíttatott egy osztrák várba.

E helyen azonban nem sokáig volt. Mi ismét útközben találjuk őt. Maga sem tudja, hova viszik, de gyanítja, hogy más hely jelöltetett ki számára, a hol a rászabott büntetés idejét eltöltenie kell.

De nagy volt a csodálkozása, midőn egy göröngyös utcáju kis városka és komor várfalak helyett egy nagy város zaján kocsikáztatták keresztül, egy nagy palota előtt állt, s egy fényes aranyos előszobában állapodott meg.

A tiszt, a ki hozta, s a tiszt, a ki fogadta, egy pár szót váltottak, s az utóbbi egy ajtón keresztül eltünt. Csakhamar megjelent azonban s ugyanazon az ajtón át egy szomszéd szobába bocsátotta be Bélát.

E szobában egy szálas, feketébe öltözött úr fogadta, kezében egy irománycsomóval.

— Fiatal ember, hogy hivják önt?

— Csongor Bélának.

— Tudja-e, hogy hol van?

— Nem tudom.

— Ismer-e engemet?

— Nem ismerem.

— Sohasem is látott?

— Nem tudom.

— Mért nem tudja?

— Nem vagyok benne bizonyos.

— Mi hozza e tekintetben zavarba?

— Az arca — uraságod arca oly ismerős.

— Talán hasonlítok valakihez, a kit ön ismer?

— Valakihez, a kit én nem ismerek.

— Csakugyan úgy van. Hasonlítok valakihez. Maradjunk meg e mellett. Ön tehát nem tudja, hol van, ehhez képest nem is tudhatja, miért van itt. Az első nem fontos, az utóbbit meg fogja tudni. Önt nem mindig hivták Csongor Bélának?

— Nem. Eredeti nevem Gerber Adalbert.

— Mért vette fel ön új nevét?

— Engem felvett egy új haza, én felvettem ez új hazát új nevem által.

— Nem lett volna-e ön ép az a fia e hazának, ha nem veszi is föl e nevet?

— Kétségkivül, az lettem volna.

— És mért cserélte fel ön mégis apja nevét idegennel?

— Óh uram, a csatlós gazdája, a lovag is hölgye

szineit veszi föl. A minek az ember a szivét odaadta, azzal kérkedni is szeret. Nem elég valaminek lenni, *látszani* is kell annak! Ez csekély dolog nemzeteknél, melyek gazdagok, nagyok és szabadok, s adhatnak másnak is a fölöslegökből. De fiává lenni egy hazának, a mely szegény, kicsiny és rab, nem titkos szerelemmel kell, hanem nyilván, példaképen. A ki kész vagyok e hazáért mindenemet odaadni, exisztenciámat, életemet: ne adnám atyámtól reám maradt nevemet, mikor belátom, hogy minden ily névvel e hazának erkölcsi tőkéje, lételének föltétele, igazainak ereje gyarapszik? Úgy érzem, hogy a kik szükség nélkül vonakodnak idegen hangzásu nevöket ilyképen fölcserélni, csak félszivvel szeretik boldogtalan hazájokat.

— Önnek ez érzelmeiben nem sokan osztoznak.

— Most, e sötét időben. Az emberek ilyet nagy meggyőződésből ritkábban kezdenek. Ellenben példából, divatból igen könnyen megcselekesznek. Az ilyen dolog azért sürübben fordul elő a szerencse napjaiban, mint a szomorú időben.

— Végre is a név nem tesz ki semmit.

— Semmit, azt nem lehet mondani, semmi irányban sem. Mert ha a haza egy nagy és hű fia neve bármely hangzásu is, azért az a hű és nagy fiú sem kevésbbé hű, sem kevésbbé nagy nem lesz. Legfölebb a neve lesz alkalmatlanabb a magyar ajknak, mintha jó magyar név volna. Hanem a hazának nem csupa nagy fia van s ha hűtelen nincsen is, de százezrek hűsége forgalmon kivül van, hogy úgy mondjam. Szóval, próbára nem kerül. Mint

polgárok a sokaságban élnek, mozognak és halnak el. Nevök csak a fejfán kerül nagyobb nyilvánosság elé. E százezrek, e tömegek bélyege, ismérve, minősítése az a név, a melyen egymást szólítják, egymásról beszélnek, a mely szerint ismeretlenek, idegenek őket osztályozzák. Hogy ne volna a hazafira nézve fontos és kivánatos dolog, hogy minden magyar szívnek, minden magyar elmének, minden magyar léleknek az a név, melyre — ha mondják — megfordul; melynek becsületét őrzi, szeplőtlenségét védi; melynek leirásával magát kötelezi; melyet, ha kiválik a tömegből — a közszeretetnek, a maradéknak örök emlékezetül átad, az a név jelölje és hirdesse a fajt, mely szülte őt a maga dicsőségére, halhatatlansága osztályosának. Nekem úgy tetszik, mert nagy nemzetek sorsa mutatja a legnagyobbak mulandóságát is: nekem úgy tetszik, hogy minden egyes ember, a ki idegen hangzásu nevét fölcseréli magyarral, e nemzet fennállásának idejét egy-egy generációval megtoldotta. Gondolja meg az érzést, melyet ez a tudat az embernek ád!

Az úr, a ki Bélát ekkép examinálta, mintha kissé elgondolkozott volna e beszéden. Csakhamar azonban folytatta kérdéseit.

— Nem találja ön különösnek, hogy ezt a szokást más nemzetek körében nem lehet így kifejlődve feltalálni?

— Különösnek épen nem, de jellemzőnek igen, jellemzőnek a magyar fajra nézve, mely vonz, mint a mágnes. De csak a jó ércet vonzza, a vasat.

Van más becses érc is a világon, de ezzel a legbecsesebb tulajdonsággal nem bír.

— És arra nem gondolt soha, hogy a névcserével vesztenie is lehetne?

— Mit?

— Először is régi hazáját.

— Hazát nem veszíthet az ember, ép oly kevéssé mint szülőt. A ki egyszer a haza fogalmát felvette tudalmába, az ott meg is tartja mindhaláлig, ha szeretete tárgya lett a haza. Én Magyarországot tanultam meg szeretni mint hazámat, más hazám nincsen.

— Jó, tehát más értéket.

— Semmiről sem tudok.

— Ime, itt van egy végrendelet másolata. A végrendelkező az ön régi nevét viseli. Vagyonát a legnagyobb bolondnak hagyta. Itt van egy beadvány az ön nevében is, mely szerint a hagyaték Gerber Adalbertet és Idát illeti, mert a vagyon atyjuk vagyona volt.

Béla izgatottan hallgatta a beszélőt s egy pillantást vetett a felmutatott okiratokra. A Viknyédy viszontagságaiban osztozott levél volt az egyik, melyet nyilván Varhonyai juttatott e helyre, a másik Ergerberger Flórián végrendelete volt, a mely Ernesztina kisasszony kezéből került ide.

— De hiszen ezek felségfolyamodványok! — mond Béla meglepetve s kétkedve tekintve arra az urra, a kivel beszélgetését folytatta.

— Azok!

— De hisz akkor én —

— Ön minden körülmények közt velem beszélget, nem tudja hol s nem tudja kivel, ne engedje magát megzavarni, legyen tovább is oly őszinte, mint eddig volt.

— De mégis —

— Semmi nem változott! — mond a magas termetű, feketébe öltözött úr. — Ön mint Gerber Adalbert követelheti az örökséget, mint Csongor Béla nehézségeket találhat.

— Oh istenem, hiszen itt, ebben a dologban szó sincs rólam. Itt csak testvéremről lesz szó s reménylem, az a törvény útján hozzá is fog jutni ahhoz, a mihez joga van.

— És ön?

— Ha régi nevemen volnék s a vagyonhoz e név megtartása volna kötve, magtartanám régi nevemet s a vagyont, melylyel becses szolgálatokat tehetnék a hazának. Ma meg van uj nevem és azt se vagyonért, se állásért el nem cserélem.

— Itt van egy másik iromány. Alapszabályai a bolondok társaságának. E társaságnak ön elnöke volt.

— Az voltam.

— Mi e társaság célja?

— Meg van az alapszabályok második szakaszában.

— «Második szakasz: a társaság célja Magyarország megmagyarosítása.» — És semmi más célja nem volt?

— Nem volt.

— De hiszen ön e miatt van fogságban.

— Egyelőre még úgy látszik ez is bűn.

— És kik e társulat tagjai?

— Fiatal emberek, mint én.

— Nem tartja ön természetesnek, ha az emberek kétkednek abban, hogy néhány fiatal ember józanul célul tűzhette ki magának azt a nagy munkát, a mely itt körül irva van s ha ehhez képest gyanakodnak, gondolván, hogy a társaságnak nyilván más titkos céljai is vannak.

— Természetesnek épen nem, de lehetőnek, mert természetesnek a föladatot tartom, a melyet magunknak célul kitűztünk.

— És ma is komolyan gondol rá?

— Ma is!

— Miért nevezték magokat bolondoknak?

— Mert mindenki, a ki az eszmétől áthatva nincs, mint mi, könnyen ábrándnak, bolondságnak tartja s e cím veszélytelen is.

— És egymásközt bolondoknak nevezték egymást?

— Csak tréfaképen.

— S ön volt nyilván mint elnök —

— A legnagyobb bolond.

— Lám, lám, mond a sugár termetű, fekete ruhás úr a jóságos mosoly egy nemével, mily különösen talál ez a cím a — testamentom szavaival.

Béla megdöbbenve nézett a gazdájára s lassan mondá: Az igaz!

Azután egy neme az izgalomnak fogta el.

— Uram — így szólt — én valóban nem tudom e beszélgetés célját, nem is merek magamnak a helyről, a hol vagyok, számot adni; de valamely

különös érzés fog el e pillanatban. Mi sokan vagyunk, egy új nemzedék tagjai, a kik csöndesen készülünk egy küszöbön álló kor munkáira. Számot vetettünk hazánk helyzetével és kiosztottuk a munkát. A lezajlott mult emberei még itt vannak, övék leend a nagy föladat, hogy a hazát magának vissza adják, nem haddal, nem erőszakkal, nem vérrel, nem vassal, a mely ismét csak egy jövendő nemzedék jobbjainak és munkaerejének föláldozásával volna lehetséges, hanem békés, méltányos egyezkedéssel, becsületes alkuval. Ha ez meglesz, akkor az öregek lassan lassan elvonulnak és nekünk adják át a tért. Kitünő tehetségek, nemes ambiciók, kincset érő munkaerők nevelkednek a mi szerény körünkben, hogy az öregek bölcseségére rátegyék fiatal erejöket s a mit azok alkottak, ők tovább építsék s a nemzet és király találkozásából alkotott művet a nemzetnek megifjítása, számban és vagyonban meggyarapítása, nemzeti irányban való kifejlesztése által örök időknek átadják. Ezek a mi álmaink, ezek a mi reményeink, ezek a bolondok bolondságai, melyek egy életen át köteleznek bennünket. Ezt fogja közülünk képviselni az, a ki a kormány, az, a ki a törvényhozás tagja lesz; tőlünk vesz parancsot a tudós, a tanár, a ki közülünk kikerül és a bolondok társaságának tagjai működni fognak a társadalom minden rétegében és egymásnak számot adnak működésük eredményéről. E társaságnak, hogy vérnél és vasnál jobban hódítson, becsesebb diadalokkal emelje fel a nemzetet, ma már csak a fejedelem és nép őszinte békekötésére

van szüksége és arra, hogy vagyont teremtsen magának. Ha az elsőt elvégezik a bölcsek, a második játék lesz a «bolondoknak». Csak békét, csak békét, csak békét!

— Békét! A mit összeesküvésekkel tesznek lehetetlenné!

— Mihelyest szabadság van, nincs összeesküvés. A kit nem kötöznek meg, az nem kapálózik. A ki szabadon beszélhet, az nem gondolkozik titkon. A ki fogva nincs, nem gondol szökésre és a kinek megadják jogait, annak nincs arra szüksége, hogy visszalopni akarja azokat. A szabadság, a hűség, a jólét, a béke! És a nemzeti dicsőség, az örök élet.

És Béla térdre ereszkedett.

— Fiatal ember — mond a sugár termetű fekete ruhás úr, — rövid időközben ugyanazokat hallom attól, a kit nemzete a haza bölcsének mond s attól, a kit társai a legnagyobb bolondnak neveznek. Keljen fel. Ön szabad. Menjen haza, gyüjtse össze társait és munkáljanak a nemzet jóvoltán. Istentől remélem, rövid időn a nemzet is elmondja magáról, hogy szabad. A végrendelet végrehajtása e végrendelet értelmében fog teljesíttetni. A vagyonról a legnagyobb bolond fog rendelkezni. Isten önnel . . .

Béla kábultan hagyta el a fényes szobát.

Másnap elláttatott a szükségesekkel, harmadnapra otthon volt, Ida és Viknyédy karjai közt.

BEFEJEZÉS.

Pipiske a katasztrófából, melybe a viszonyok sodorták volt, egy súlyos betegségen át gázolt vissza az életbe. Viknyédy, a ki a Duna hullámaiból kimentette, hiven virrasztott a szerencsétlen leány betegsége felett s ünnepet ült, midőn a veszedelem lemult róla. Bár maga sem volt a kis korcsmában, a szerelem leleményessé tette s gyöngéd udvarlásával kellemessé, sőt édessé tudta tenni Pipiske rekonvaleszcenciája napjait. A tél enyhén kezdődött. A Rákos ligete bokrainak védelme alatt kiváncsi virágocskák első álmukból felébredve kidugták fejöket. Viknyédy a kiváncsiakat fölkereste s csokorba kötözte. S egyszer, mikor nem talált ilyen virágot, csak apró csipkés füveket szedegetett, s ezekkel kötötte bokrétába egy meghervadt szegfűcsokrocskát. Pipiske, mikor ezt átvette, mélyen elpirult, Viknyédy pedig a pirulásért hálából megcsókolta a szép lány kezét.

Ez mind a rákosuti korcsmaházban történt, a hol Pipiske egy kis szobát kapott, Viknyédy pedig egy másik szobában egy zugot. De milyen királyi idő volt az ennek az ép lelkű fiatal embernek! Úgy tetszett neki, hogy most éli fiatalsága aranyos napjait.

Igy találta őket Béla, mikor fogságából hazatért. Roppant ölelésekkel, roppant sok csókkal fogadták őt, hanem beszélni nem tudtak. Mintha valami megmondani valójok lett volna, a mit azonban nem mertek megmondani. Szerencsére Bélának nagy gondja volt, a mely miatt csakhamar el is hagyta őket. Hogy mi, azt nem mondotta meg.

Mi tudjuk. Atyját akarta fölkeresni, fölhozni a napvilágra, az életre, gyermekei közé. Tudta is már a módját, hogy hogyan. Eszébe jutott a hangyák országútja a falon, s eszébe jutott a hangyás ember az Olzingerből. Az Olzinger korcsmájabeli hangyák az ő apja hangyái. Ott van a kulcsa annak, hogy miképen férjen szerencsétlen atyjához. Odament tehát s napokig leste, várta, míg a hangyabarát végre megjelent, megkopogtatta a földet. Az apró fekete sereg kitódult a lyukakból, emberünk sót hintett nekik, meg cukrot, aztán valamely fehér lisztfélével beporozta a kicsi postásokat.

Igen, ez a jel arra, hogy valami átadni való van. a hangyás ember ott lenn a föld alatt megjelen egy bizonyos helyen s átveszi, a mit adnak neki.

Béla benső izgalommal tette jobbját a hangyakedvelő vállára.

— Uram, csak ketten vagyunk itt, lehet önnel beszélni bizalmasan, vagy máshova menjünk?

— Mit akar ön? — feleli a másik elhárítólag. — Nekem nincs önnel mit beszélnem.

— Nyugodjék meg, nem vagyok rendőr.

A hangyás felugrott.

— Ön láthatja — folytatá Béla, — hogy ismerem

önt; de ismétlem, tőlem nincs oka tartani. Én egy szolgálatot kérek öntől.

A hangyás visszaült helyére.

— Hogy teljesen nyugodt legyen, megmondhatom önnek, hogy tudom, mért van itt, tudom, mi célból idézte ki s mi végre hintette be hangyáit. Én voltam oda lenn! Láttam azt a hangyabolyt, jártam a helyiségekben, a hova önök a holmit szállítják. De ha önöknek vesztét akarnám, akkor nem jöttem volna egyedül ide, hanem emberekkel, a kik önt elfognák.

— Mit akar hát tőlem?

— Hirt arról az öregről, a ki oda lent van.

— Mit akar vele?

— Fel akarom hozni a napvilágra.

A tolvaj megrázta fejét.

— Nincs önnek arra hatalma.

— Van!

— Szeretném ismerni.

— Fia vagyok e boldogtalannak! — mondja Béla, ki már alig tudta magát az ideges sirástól megtartóztatni s egy pillanatra az asztalra borult, hogy magához térjen. Azután folytatá:

— Fia vagyok, rég elvesztettem szegényt, most jöttem nyomára! Senki sem született oly megátalkodottnak, hogy ez a dolog szívéhez ne férkőzzék, ön sem, és ön ma, mikor átadni valója lesz az öregnek, elvisz magával engem hozzá.

— Az lehetetlen.

— Kényszeríteni fogom.

— Nem lehetséges.

— Nyomukra viszem a rendőrséget!

— Gyermekség! ön jót kér tőlem és fenyeget!

— Igaz, bocsásson meg, de úgy fel vagyok indulva —

— Látom, azért hallgasson rám. Én már hetek óta nem voltam oda lent, de ma csakugyan én is lemegyek, de nem egyedül. Ha ön fenyegetésével arra kényszerít bennünket, hogy magunkkal vigyük, mi igen szivesen levisszük, de — ön onnan nem fog többé visszajönni!

— Oh gonoszság! Ez nem jutott eszembe!

— Gondoljon ki mást. Én, ha lehet, szivesen teszek önnek valamely szolgálatot. Gondoljon ki mást.

— De mit! Istenem, de mit?

— Irjon az öregnek levelet.

— Átadja neki?

— Átadom.

— Ha a szívembe látna, bizonyosan átadná!

— Csak tolvaj vagyok, de azért ember vagyok. Át fogom adni, át fogom adni az ön levelét.

— — — — — — — — — — —

— — — — — — — — — — —

Másnap ugyanott találkozott a két ember.

Béla kinos nyugtalansággal foglalt mellette helyet.

A tolvaj zsebébe nyult s odaadta a fiatal embernek — saját levelét.

— Hogyan — mond Béla, — hisz ez az én levelem!

— Az!

— Nos? Ön nem adta át?

— Nem adtam át.

— Mért nem adta át?

— Nem lehetett.

— Ön nem volt odalenn?

— Ott voltam.

— Beszéljen az ég szerelmére! Társai eltiltották? Nem volt alkalma? Vagy mást gondolt? Szóljon, mondja.

— Egyik sem ebből.

— Hát mi, beszéljen, kérem.

— Az öreg — meghalt.

— Meghalt! s Béla rémülten felállott. Azután két kezét a tolvaj vállára tette.

— Ember, te megcsalsz engemet! — kiáltá fojtott hangon.

A tolvaj megfogta acélos kézzel Béla két kezét s levette válláról. Aztán maga is felállt s így szólt:

— Az isten elvette vagyonomat, elvette feleségemet, elvette gyermekemet és nyomorra vetett, a nyomor a bűnre vitt. Százszorozódjék meg nyomorom és bűnöm, ha eszembe jut valaha, hogy egy szerető gyermek szívével gyötrelmes játékot űzzek. Ott van eltemetve a hangyabolyban, a melyet őrizett . . .

Béla, kinek e szókra a szemei megteltek könnyel, megrázta a tolvaj kezét s fuldokolva mondá;

— Hiszek önnek, köszönöm!

S ezzel kitántorgott Olzinger vendéglőjéből.

. . . .

Tavasz felé járt az idő, a nap ragyogott, a kedélyek ragyogtak, a természet ébredett, a szabad-

ság ideje hasadni kezdett, az ajkon dal, a szemekben kedv, a kitárt ablakon nyiló virág, az utcákon hangos nép: élet, pezsgés, tarkaság volt mindenütt....

Hát még abban a szobában, a hol egy párocska szerelmesen egymáshoz simulva hallgatja az utcák zsongását...

Hát még abban a kocsiban, a mely az utcán tovarobog s tova szállit egy másik párt, a mely saját szíve dobogásától nem hallja az utczák zaját.

És a párt, a mely a szobában enyeleg, a csengetyű éles szava zavarja meg.

A kis szőke fejű asszonyka felugrik és kisiet beereszteni, a ki kopog. Istenem nemcsak az ajtón, a szívén is beereszti, olyan boldog.

De bezzeg eláll a szive, mikor előtte állanak a jövevények: Pipiske egy szép barna úr karján.

— Nini Pipiske kisasszony!

— Nini, Klemmi kisasszony!

— Én Celesztin urat keresem!

— Itthon van ő is.

— Hogyan, ő!

— Igen, a férjem!

— Jesszus! Ez meg Viknyédy Géza, a vőlegényem.

A 30k felkiáltásra Celesztin úr is kijött.

Hogy hogyan borultak egymásra, hogy sírtak, hogy nevettek, hogy csüggtek most egymás ajkán, most egymás nyakán, mind a négyen, a kik viszontagságaikért boldogsággal jutalmaztattak: azt már minek mondanám hosszasan tovább?

Itt, a hol boldogságban uszva hagyhatom őket, legkönnyebben bucsuzom el tőlök örökre s azt hiszem olvasóim, közül is mindazok, a kik — mint én — megszerették történetem ez igénytelen alakjait . . .

. . . S így vége van a történetemnek. De ha az ajk elhallgat is, a munka meg nem áll. A fiatal munkás nemzedék ideje elérkezett, itt van. Isten áldása legyen szándékjokon, siker a lábuk nyomában, hogy éljen és virágozzék a nemzet s szüljön magának megszámlálhatatlan időkön által új meg új nemzedéket, áldozni az igaz oltáron, az ő oltárukon!

TARTALOM.

KÉPJEGYZÉK.